

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

**TARIM VE HAYVANCILIK ETRAFINDA GELİŞEN
FOLKLOR PRATİKLERİ OSMANİYE ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ahmet SARP KAYA

GAZİANTEP
HAZİRAN 2011

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

**TARIM VE HAYVACILIK ETRAFINDA GELİŞEN
FOLKLOR PRATİKLERİ OSMANİYE ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AHMET SARP KAYA

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ruhi ERSOY

GAZİANTEP
HAZİRAN 2011

T.C.
GAZIANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

Tarım ve Hayvancılık Etrafında Gelişen Folklor Pratikleri Osmaniye Örneği

Ahmet SARP KAYA

Tez Savunma Tarihi: 25.07.2011

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Yrd. Doç. Dr. Ahmet AĞIR
SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylarım.

Doç. Dr. Ruhi ERSOY
Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımda (tarafımızca) okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Ruhi ERSOY
Tez Danışmanı

Jüri Üyeleri:

Doç. Dr. Ruhi ERSOY

Doç. Dr. Özkan YILDIZ

Yrd. Doç. Dr. Mustafa GÜLTEKİN

ÖZET

TARIM VE HAYVANCILIK ETRAFINDA GELİŞEN FOLKLOR PRATİKLERİ OSMANİYE ÖRNEĞİ

SARPKAYA, Ahmet

Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı ABD

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ruhi ERSOY

Haziran 2011, 177 sayfa

Tarımın ve Hayvancılığın, toplum yapımızdaki yeri ve önemi, tartışılmaz bir gerçektir. Bu yüzdendir ki; toplumu var eden değerlerin teşekkülünde; hayatı anlama ve yorumlamada, bu yapının etkisinin, boyutlarını ve dünyayı algılamadaki geçerliliği göstermesi bakımından, işlediğimiz konunun önemi tartışma götürmez bir realitedir. Lakin her konuda olduğu gibi; toplumdaki değişimlerin önüne geçmenin imkânı yoktur. Ama bu değişimler ve dönüşümlerde neleri kaybettik? Neleri dönüştürdük ve dönüştürdüklerimize; hayatımızda uygulama alanı verdik mi? İşte bunların peşinden giderken; eskiyle yeniyi, birleştikleri noktalardan, ayrıştıkları noktalara kadar, sebep ve sonuçlarıyla kitabımıza aktarmayı görev bildik. Doğrudan sahaya inerek, birebir yapılan çalışmalarla ve bu alanda yazılmış eserlerden yararlanmak suretiyle; kültürel sürekliliğin izlerini sürerek, kültürde ölmezliğin, kültür değişimindeki var oluşunu ortaya koyduk.

Anahtar Kavramlar: Tarım, Hayvancılık, Halkbilimi, Kültür, Halk İnançları

ABSTRACT**THE PRACTICES FOLKLORE AROUND THE DEVELOPING
AGRICULTURE AND LIVESTOCK: OSMANIYE AS AN EXAMPLE**

SARPKAYA, Ahmet

M. A. Thesis, Department of Turkish Language and Literature

Supervisor: Doç. Dr. Ruhi ERSOY

June 2011, 177 pages

The place and importance of agriculture and animal husbandary is an undisputable value in our society. That's why with the formation of these values that form the society, the importance of subject matter in understanding and interpreting life, in respect to the validity of the dimensions of these constitutions impact on comprehending the world is a beyond dispute reality. However, as every issue, it is impossible to be ahead of the social changes. But what have been lost with these changes, what have changed and, have these transformations and changes been applied to the real life. I felt it my mission to include old and new in my book with reasons and consequences, in what ways they are different or common. Being active in the process, with self studies, utilizing from the works written in this field and following the signs of cultural continuity. I set forth the immortality of culture.

Key Words: Agriculture, Livestock, Folklore, Culture, Folk Beliefs

KISALTMALAR

a.g.e	: Adı geen eser
Akt.	: Aktaran
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
ev.	: Çeviren
Ed.	: Editör/yayına hazırlayan
K.K.	: Kaynak Kişi
No.	: Numara
S.	: Sayı
s./ ss.	: Sayfa/sayfalar arası
TDK	: Türk Dil Kurumu
TTK	: Türk Tarih Kurumu
vb.	: Ve benzeri
yay. haz.	: Yayına Hazırlayan
yy.	: Yüzyıl

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
KISALTMALAR.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
BİRİNCİ BÖLÜM.....	1
GİRİŞ.....	1
1.1. GİRİŞ.....	1
İKİNCİ BÖLÜM	5
2.1. OSMANİYEDE İLK TÜRK KÜLTÜR İZLERİ VE TARIMA GEÇİŞ.....	5
AŞAMASI.....	5
2.1.1. BUĞDAY TARIMI	12
2.1.1.1. Buğday tarımında hasat sonrası oluşan folklor unsurları.....	18
2.1.2. ARPA TARIMI	28
2.1.2.1. Arpa tarımında hasat sonrası oluşan folklor unsurları	30
2.1.3. PAMUK TARIMI VE ETRAFINDA OLUŞAN FOLKLOR PRATİKLERİ.....	31
2.1.3.1. Pamuk tarımında hasat sonrası oluşan folklor Unsurları	34
2.1.4. AYÇİÇEĞİ (GÜNEBAKAN) TARIMI.....	36
2.1.4.1. Ayçiçeği (Günebakan) tarımında hasat sonrası oluşan folklor unsurları	37
2.1.5. MISIR TARIMI	38
2.1.5.1. Mısır tarımında hasat sonrası oluşan folklor unsurları.....	43
2.1.6. YER FISTIĞI TARIMI	45
2.1.6.1. Yer fıstığı tarımında hasat sonrası oluşan folklor unsurları	54
2.1.6.2. Hasat sonrası yer fıstığı yerleştirme usulleri ve “başsak” folkloru.....	57
2.1.7. KAVUN- KARPUZ TARIMI VE ETRAFINDA OLUŞAN FOLKLOR PRATİKLERİ	58
2.1.8. SEBZE TARIMI VE ETRAFINDA OLUŞAN FOLKLOR UNSURLARI.....	60
2.1.9. TİRŞİK, ISIRGAN VE GÖMEÇ YEMEKLERİ VE İNANÇLARIYLA İLGİLİ UYGULAMALAR	60
2.1.10. MEYVE TARIMI VE ETRAFINDA OLUŞAN FOLKLOR UNSURLARI.....	62
2.1.11. AĞAÇLARLA İLGİLİ SÖZLÜ KÜLTÜR UNSURLARI.....	63
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	67
3.1 OSMANİYE YÖRESİNDE HAYVANCILIK VE BU EKSENDE OLUŞAN FOLKLOR UNSURLARI	67
3.1.1. YAYLACILIK KÜLTÜRÜ VE OTLAK GELENEĞİ	65
3.1.1.1. Osmaniye’de hayvan damgaları	66
3.1.2. AT, BOZKIR YAŞAMI VE OSMANİYE ÖRNEĞİ	67
3.1.3. KÜMES HAYVANCILIĞI VE ETRAFINDA OLUŞAN FOLKLOR UNSURLARI	71
3.1.4. HAYVANLARLA YAPILAN AVCILIK VE YABANI HAYVANLAR ÜZERİNDE ŞEKİLLENEN FOLKLOR UNSURLARI.....	78
3.1.4.1. Tavşan avcılığı, tavşanla yapılan yemekler ve deyimleri etrafında teşekkül eden folklor unsurları	78
3.1.4.2. Kirpi avı, kirpi etinin tüketimi ve halk hekimliğindeki yeri.....	79
3.1.4.3. Yabani kuş avcılığı etrafında oluşan folklor unsurları	81
3.1.4.4. Domuz avı ve domuzla yapılan mücadeleler.....	85

3.1.4.5. Hayvancılıkta tehdit unsuru olan vahşi hayvanlarla ilgili folklorik unsurlar	86
3.1.4.5.1. Aç çakal olayı ve yaşanmış bir öykü	87
3.1.4.5.2. Sırtlanla hırsız olayı hikâyesi	88
3.1.4.5.3. Bıçak ağız bağlatma ve türk halk inançlarındaki yeri	88
3.1.5. ALTAY DESTANLARINDAKİ KÖPEK MOTİFİ VE OSMANİYE FOLKLORUNDAKİ YERİ	89
3.1.5.1. Köpeklerde yavru (enik) seçme ve “döş eniği” kavramı	93
3.1.6. HAYVANLARDA Kİ SESLERİN ÖZELLİKLERİ VE ÇİFTLEŞMESİNDEKİ ADLANDIRMALAR	94
3.2.OSMANİYE’DE BÜYÜKBAŞ HAYVANCILIK VE BU EKSENDE OLUŞAN FOLKLOR UNSURLARI	94
3.2.1. MANDA (CAMIZ) VE MANDA ÜZERİNE SÖYLENMİŞ BİR TÜRKÜ	94
3.2.2. ÇOBANLIK, MERA HAYVANCILIĞI VE AHIR HAYVANCILIĞI ETRAFINDA OLUŞAN FOLKLOR UNSURLARI	96
3.2.3. İNEK YETİŞTİRİCİLİĞİ VE BUNUNLA İLGİLİ FOLKLOR UNSURLARI	104
3.2.3.1. İneklerin yapı (görünümüne) ve yaşlarına göre adlandırma özellikleri ve anlayışlar	105
3.2.3.2. Sığır ölümleri, hayvanların nazar olayı ve halk hekimliğindeki yeri	107
3.2.3.3. Boğa beslemek ve geleneksel uygulamalar	109
3.2.3.4. Buzağı ve doğmamış buzağı üzerine cinsiyet tahmini	110
3.2.3.5. İnek satımında boynuz parası geleneği	111
3.2.4. DEVEYLE İLGİLİ HALK HAFIZASINDA VARLIĞINI KORUYAN FOLKLOR UNSURLARI	112
3.3. OSMANİYE’DE KÜÇÜKBAŞ HAYVANCILIK VE BU EKSENDE OLUŞAN FOLKLOR UNSURLARI	113
3.3.1. KOYUN VE KOYUN YETİŞTİRİCİLİĞİ VE BUNLAR ETRAFINDA OLUŞAN FOLKLOR UNSURLARI	114
3.3.2. OSMANİYE FOLKLORUNDA ÇOBAN, KOYUNCU, KOYUN GÜTMEK TABİRİ VE SÜRÜ ALGISI	120
3.3.2.1. Konumuna göre koyun ağılları ve yapımı	123
3.3.2.2. Koyun kırkma zamanı ve usulleri	124
3.3.2.3. Çan ve çan takma uygulamaları	125
3.3.2.4. Koyun ve keçi hastalıkları tedavisi üzerine halk hekimliği bilgisi	126
3.3.2.5. Benleme yöntemi ve uygulama şekli	128
3.3.3. KEÇİ YETİŞTİRİCİLİĞİ VE ETRAFINDA OLUŞAN FOLKLOR UNSURLARI	128
3.3.3.1. Teke, tekelerde azgınlık ve sheplik hali	132
3.3.4. OSMANİYE’DE KURBAN BAYRAMI VE KURBANLIK HAYVANLAR ETRAFINDA OLUŞAN KÜLTÜREL ETKİNLİKLER	133
3.3.5. KEÇİ VE İNEKLERDE OKRA OLAYI	139
3.3.6. HAYVAN KONTROL SESLERİ	139
3.3.7. HAYVANCILIK VE ÇİFTÇİLİKTE GÖK BİLİMİ	140
3.3.7.1. Goca garı’nın gışı (koca karının kışı)	140
3.3.7.2. Apilinin kışı	140
3.3.7.3. Osmaniyede görülen yıldızlarla ilgili mitolojik öğeler	141
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	143
4.1. TARIM VE HAYVANCILIK ETRAFINDA OLUŞAN ÇOCUK OYUNLARI	143
4.1.1. ÇELİK ÇOMAK OYUNU VE ÖZELLİKLERİ	140
4.1.2. YOLAK OYUNU VE ÖZELLİKLERİ	141
4.1.3. ÇOMCALI (ÇÖMÇE) GELİN OYUNU VE TÜRK DÜNYASINDAN YANSIMALARI	142
4.1.4. ÇAMSAKIZI OYUNU VE TÜRK GÖÇÜYLE BENZEŞİMİ	145
4.1.5. GALA OYUNU	146
4.1.6. SAKLAMBAÇ (PUSLAN PATIR) OYUNU VE YÖREDEKİ İŞLEVİ	146
4.1.7. AŞIK OYUNU VE KIRSAL YAŞAMDAKİ YERİ	147
4.1.8. EL EL EPELEK OYUNU	147
4.1.9. SİN-SİN OYUNU	148
4.1.10. ÇOCUK OYUNLARI ÜZERİNE İNCELEME	149
4.2. TARIM VE HAYVANCILIK ETRAFINDA DÜĞÜN GELENEKLERİ	150
4.3. TARIM VE HAYVANCILIK ETRAFINDA OLUŞAN SÖZLÜ KÜLTÜR MALZEMELERİ VE HALK İNANÇLARI	155

4.3.1. TORUN GARININ AĞIDI.....	155
4.3.2. YÖRÜ BEKİR EMMİ YÖRÜ	157
4.3.3. KABAK, BAZLAMA VE KELLE ETRAFINDA SÖYLENİMİŞ TÜRKÜLER.....	158
4.3.4. KEDİ İLE FARE HİKÂYESİ	161
4.3.5. UÇSA DA OĞLAK UÇMASA DA OĞLAK	162
4.3.6. ÇEŞİTLİ KONULARDA SÖYLENİMİŞ TÜRKÜLER	162
SONUÇ	169
SÖZLÜK	171
KAYNAKLAR.....	175
1. YAZILI KAYNAKLAR	175
SÖZLÜ KAYNAKLAR.....	176
ÖZGEÇMİŞ	vii
VİTAE	vii

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. GİRİŞ

İnsanın doğduğu günden itibaren sosyal ve fiziki çevresiyle başlayan münasebeti bugün kültür olgusu içerisinde değerlendirdiğimiz unsurları tarihi süreçte meydana getirmiş ve biriktirmiştir. Üretim tüketim ilişkileri de bu unsurlar içerisinde toplum hayatının kültürel boyutunu şekillendirme noktasında belirleyici ana etkenlerden olagelmıştır. Bu çerçevede tarihi bağlamın sosyo-ekonomik gelişim evrelerinden olan tarım ve hayvancılık, insan toplulukları için sadece teknik anlamda ekonomik uğraş biçimi olmamıştır. İnsanı diğer canlı türlerinden ayıran kültürel malzeme üretebilme ve bunu biriktirebilme kabiliyeti, ekonomik uğraş biçimleri çevresinde de kendini göstermiştir. Tarım ve hayvancılık, bu noktada Türk kültür tarihi içerisinde sözlü ve yazılı kültürel üretim ve bu üretileni biriktirme noktasında önemli bir eksen oluşturmuştur. Hayvancılık Türk tarihi içerisinde Orta Asya'dan başlayarak temel ekonomik uğraşlardan biri olmuştur. Geniş Orta Asya bozkırlarında Türkler, büyük hayvan sürüleriyle atlı-göçebe yaşam biçimi sürdürmüşler ve bu hareketli yapı üzerinde dinamik bir kültür-medeniyet dokusu da meydana getirmişlerdir.

Türk kültürü Orta Asya'dan Anadolu'ya pek çok unsuru beraberinde getirmiştir (Güngör-Küçük1999; Gülensoy 1989; Çay 1983). Bunlardan uygulamalı kültür bağlamında düşünülenlerin başında tarım ve hayvancılık faaliyetleri gelmektedir. Gündelik bilgi olarak üretilen ve biriktirilen kültür malzemeleri sözlü kültür ortamında muhafaza edilmiş ve işlevselliğini koruduğu için de nesilden nesile aktarılmıştır.

Ekonomik üretim-tüketim biçimleri iklimi içerisinde oluşan kültürel atmosfer, tarihin erken dönemlerinden itibaren Türk kültür varlığı içerisinde oluşmuştur. Bu kapsamda tarım ve hayvancılık etrafında gelişen kültürel unsurlar,

Orta Asya kaynaklı olmak üzere gelinen yeni coğrafyaya da taşınmış ve Anadolu'nun pek çok özelliğiyle de terkipte bulunarak varlığını korumuştur. Bu çalışma kapsamında söz konusu ekonomik uğraşlar etrafındaki folklor pratiklerini Osmaniye örneğini esas alarak ortaya koymaya çalıştık. On dokuncu asırda müstakil bir bilim dalı olarak ortaya çıkan (Çobanoğlu, 1999: 5) Halkbilimi, konusu ve ilgi alanları itibariyle genel olarak ifade ettiğimiz kültürel malzemeleri doğrudan konu alır ve inceler. Tarım ve hayvancılık etrafında oluşan folklor pratikleri Osmaniye civarında geniş kültürel malzeme olarak varlığını korumaktadır. Ekonomik faaliyet alanı olarak tarım ve hayvancılık Osmaniye bölgesinde temel geçim kaynakları arasındadır.

Tarım ve hayvancılık faaliyetleri aynı zamanda kendi bağlamı içerisinde kültürün icra ortamları arasında yer almaktadır. Halk bilgisi ürünleri söz konusu ekonomik etkinliklerin icrası esnasında da şekil bulmakta yeniden yaratılmaktadır. Örneğin tarımsal faaliyetler sırasında halk kültürü içerisine dahil edebileceğimiz pek çok kültürel unsur mevcuttur. Hasat dönemlerinde yetişkinlerinde kısmen katıldığı oynanan çocuk oyunları, tabiat olaylarıyla ilgili olarak ortaya çıkmış olan çeşitli sözlü anlatılar, deyimler-atasözleri, folklorik malzeme hüviyetine bürünmüş olan gündelik bilgiler, halk inanışları ve uygulamaları, halk hekimliği ile ilgili geleneksel uygulamalar, hayvan sağaltma ile ilgili uygulamalar vs. gibi kültürel unsurlar, ekonomik uğraş biçimi olan tarım ve hayvancılığın folklorik muhtevasını bize göstermektedir. Halkbilimi ifade ettiğimiz bu başlıklarla doğrudan doğruya ilgilidir; zira insan ve onun ürettikleri folklorun ilgi alanı içerisine girmektedir. Özkul Çobanoğlu'nun ifadesiyle "Halkbilimi, bir topluluğun geleneksel ve anonim dünya görüşünü ve bunun dışavurumları olarak kabul edilen, söze, harekete ve nesneye dayalı olarak ifade edilen, her türlü anlamlı formu ve bunların oluşumları, geliştirilip ve pekiştirilmelerine yönelik iletişim olaylarının içinde konu edildiği bir bilim alanıdır." (Çobanoğlu, 2003: 20).

Tarım ve hayvancılık ekseninde ortaya çıkmış ve tarihi-kültürel bağlamda işlevselliğini korumasından dolayı sözlü kültür ortamı içerisinde varlığını korumuş olan kültür malzemeleri, Halkbilimi disiplininin tanımı ve kapsamı içerisinde derlenmeye, sınıflandırılmaya ve değerlendirilmeye haiz nitelikte malzemelerdir. Bu yönüyle amacımızın halkı anlama ve onun yapıp ettiklerinden, ona dair bulguların ışığında, Osmaniye yöresi insanın söz konusu ekonomik uğraş alanları çevresindeki sözlü kültür malzemelerini tespiti çalışmaktır.

“Folklor, ‘halkı öğrenmek’ demektir; ağızdan çıkan kelimelerle ve becerilerle aktarılan bütün bilgileri örneğin, taklit veya örnekleme ile öğrenilen diğer teknikler ile bu becerilerin ürünlerini kapsar. Folklor, halk edebiyatı olarak adlandırılan ama sözlü sanat olarak tanımlanması daha uygun olan bu sözlü ifade biçimlerinden başka, halk sanatı, halk işleri, halk gereçleri, halk kıyafetleri, halk gelenekleri, halk inanışları, halk tıbbı, halk yemekleri, halk müziği, halk oyunu, halk eğlenceleri, halk jestleri ve halk konuşmalarını kapsamaktadır” (Bascom, 2004, S.63:86-91).

Bu tanımlardan da anlaşılacağı gibi halk hayatında var olan ve halk bilgisi olarak ifade edilen herşey Halkbiliminin konusu içine giriyor ve bu bilim dalının araştırma alanını oluşturuyor. Nasıl ki aslan yediği hayvandan mürekkep ise insan da içinde bulunduğu coğrafya ve yaşam koşullarından ibarettir. Herkes ya gördüğü kadar veya kendisine öğretildiği kadarıyla dünyayı ağıllar ve algıladığı üzerine görüş belirtip düşünür.

“Halkbilimi, doğumdan ölüme kadar insanların yaşantısında yer alan maddi ve manevi bütün kültür öğelerini bilimsel olarak derleyen, araştıran, değerlendiren ve bunların sistematik bir açıklamasını yaparak insanlığın kültür tarihini ve özellikle halk kültürünün genel gelişme kurallarını inceleyen, kültürler arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirleyip ortaya koyan, gerektiğinde de bu bilimsel sonuçları halkın yararına olacak biçimde düzenleyip halka aktaran bir bilim dalıdır” (Artun, 2005:16).

Tarımın ve hayvancılığın, kırsaldaki toplum yapısındaki yeri ve önemi, tartışılmaz bir değerdedir. Bu yüzdendir ki; toplumu var eden değerlerin teşekkülünde; hayatı anlama ve yorumlamada, bu yapının etkisinin, boyutlarını ve dünyayı algılamadaki geçerliliği göstermesi bakımından, işlediğimiz konu önem taşımaktadır. Genç bir bilim dalı olarak Halkbilimi, halk kültürüne ait verileri kendine özgü araştırma yöntem ve teknikleriyle derleyerek incelemekle meşgul olmaktadır. Burada Osmaniye’de tarım ve hayvancılık etrafında oluşan kültürel pratikleri Halkbilimsel yöntemlerle ortaya koymaya çalıştık. “Sözlü kültür ortamında doğaçlama meydana getirilen metinlerin icradan icraya pek çok değişkene bağlı olarak farklılaştığı ortaya konmuştur” (Çobanoğlu, 1999:255). Tarım ve hayvancılık faaliyetleri uygulamalı halkbilimi özelliği taşımaktadır. Çobanoğlu’nun değinmiş olduğu icradan icraya değişimi, Cengiz Aytmatov’un Kırgız çocuk türkülerinden; Yalman’ın 1920’li yıllardaki derlemelerinde değinmiş olduğu Cenupta Türkmen Oymakları kitabındaki anlatılar ve güneyde yer alan Osmaniye’deki kültürel

pratiklerle belki de kültürün ölmezliğine örnek teşkil etmesi bakımından dönüşebildiğine dair örnekleriyle ortaya koymaya çalıştık.

“İcra merkezli bakış açılarının tesiriyle folklorlarda ferdilik ve yaratıcılık üzerine büyük bir önemle eğilmeye başlanılmıştır. Folklor icralarının analiziyle belirginleşen durumların kullanılmasıyla sosyal hayatın yürütülmesine bağlı yaratıcılık ve geleneğin karşılıklı etkilenmesinin anlaşılmasını sağlayan son derece verimli araştırma modelleri elde edilmiştir. Bunlara göre folklor metinleri artık standart normlar olarak görülüp anlaşılamazlar. Çünkü folklor metinleri sosyal amaçların, bireysel rekabetin, girift sosyal ilişkilerin iletişimsel kaynaklarla karşılıklı etkileşiminin topluluk içinde icra edilmeğe yönelik kuralların ve kültürel olarak tanımlanmış olayların, yapılarının ürünleri olarak karşımıza çıkmaktadır” (Bauman, 2000: 43-51).

Bauman’ın fikirleri doğrultusunda, ele aldığımız çalışmalarda; kaynak kişilerin yerel ağızlarına hiç dokunulmadan malzemeler olduğu gibi kendi söylemi ve algısı içerisinde ele alınmıştır.

“Geçtiğimiz yüzyılda başlayan derleme ağırlıklı çalışmalardan, bir folklor ürününün tarihi-coğrafi derinliği ve genişliği içinde takip edilmesine; ürünün bilinçaltındaki bastırılmış duygu temellerine, metinlerin yapısındaki kalıp ifadeler ile onlarda bulunan değişen ve değişmeyen unsurların belirlenmesine; buradan da, metnin icra bağlamındaki şartların(anlatıcı-dinleyici- çevre ve şartlar) dikkate alındığı bir yaklaşım tarzına doğru kayma görülmektedir” (Artun,2005:76).

Folklor malzememizin ana unsuru olan tarım ve hayvancılık etrafındaki folklor pratiklerinin sahada görünümü, yapılışı, uygulamadaki zorlukları ve pratikler düzeninin etkisiyle, hayatı anlamlandıran insanların yaşam şekillerini toplayarak; bir kültürün diriliğinde, hayatı anlamlandıran değerler toplamını ortaya koymaya çalışacağız.

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. OSMANİYEDE İLK TÜRK KÜLTÜR İZLERİ VE TARIMA GEÇİŞ

AŞAMASI

Osmaniye, (Cebel- i Bereket) bu döneme gelmeden önce uzun süre iç mücadeleler yaşamıştır. Daha sonraları Memlûk Türklerinin bu bölgelere yönelmesi ve bu bölgeye dolaylıda olsa kontrolünde tutan Üç Ok ve Boz Ok boylarının bölge hâkimi olan Ermenilerle mücadelesini görürüz. Memlûklerin de bu Türkmenlere yardım etmesi sonucu Afşar, Beğ- Dili, Döger, Yüreğir, Kınık, Bayındır, Salur ve Eymir Türkmen boylarının etkinliği ve bölge hakimiyetini görmeye başlarız (Sansar, 2006: 7-20).

Bu bölgenin Osmanlı hâkimiyetine girmesiyle birlikte Ceyhan ırmağının Kuzeybatı tarafında Avşar ve Bozdoğanları, Gavur Dağı tarafında Ulaşlıları, Düziçi tarafında ise Tecirli ve Varsak (Farsak) boylarını görürüz. Bununla birlikte Tecirli obasının Ceyhan Nehri'nin güney kıyısına doğru uzandığını ve burada Ceritliler'le birlikte olduklarını, Genel itibariyle Avşarlarla, Bozdoğanlıların birlikteliğini ve buna karşılıklı Tecirli ile Ulaşlı birlikteliğini görebiliriz. (Sansar, 2006: 7-20).

Osmanlı Devleti'nin zorunlu iskân politikaları neticesi devlete pek çok defa baş kaldıran bu Türk aşiretleri 1860'da ancak tam manasıyla yerleşik hayata geçirilebilmiştir. Aşiretlerin iskân öncesi dönemleri genel itibariyle; hırsızlık, yağma ve gasp kültürüne sahiptir. Bu gibi haller hobi olsa da asıl geçim kaynakları hayvancılıktır. Tarımı ve tarım hayatını her zaman hakir görmüşlerdir. O yüzden yazı topraklarına yerleşmeyip, her zaman dağ kollarını kendilerine mesken tutmuşlardır. Bu aşiretlerin torunlarını kır yamaçlarda veya Ceyhan nehrinin sulak yakalarında bulmak mümkündür. Ceyhan nehrinin kıyısında bulunan verimli ovalar ise Osmaniye ye gelen muhacir soydaşlarımıza yurt olmuştur.(Sansar, 2006: 7-20).

Eski, dönemle ilgili hal ve durumların ne olduğuna dair bilgi edinmek için yaşlı insanlara sorduğumuz sorularda alacağımız ilk cevap: “Eskiden hırsızlık yapamayana kız vermezlermiş”, derler. Şimdi bu hırsızlığı adi bir hırsızlıkla karıştırmamak gerekmektedir. O dönemin olgusu güç ve vurgun üzerine odaklanır. Göz göre göre yağma yapılır.

“Ahmet Cevdet Paşanın eşkiyalıkla itham ettiği güneydeki Kürt ve Türkmen aşiretleri arasında çıkan çatışmalar, aslında şekavet –Eşkiyalık- suçları niteliğinden uzaktı. Eşkiyalar toplu halde soygun ve gasp suçlarını işlemezler, genellikle münferit olarak hareket ederler. Halbuki aşiretler toplu olarak diğer bir aşiretin mallarını gasp ederler. Buna aşiret arasında – Vur Kaç – denilirdi. Bu çatışma ve çarpışmalarda, aşiret tabiriyle vur kaçlarda, genellikle yenik düşen aşiretlerin ev eşyaları, parları alınmayıp, At, Deve, Koyun, Davar sürüleri topyekün alınarak kendi kışlak veya yazlık yerleşim yerlerine getirilirdi” (Bayazıt, 1989:13).

Türklerde hayvancılık ve tarım derken; Osmaniye bölgesinde ilk dönemlerde hayvancılık, daha sonraları ise tarımsal faaliyetler etkinliğini göstermiştir(Sansar, 2006). Çünkü Osmaniye de ve köylerinde eskilerin anlatılarına göre bu yörenin halkı gerçek manada çiftçilikten çok hayvancılıkla haşır neşirdir. Bu durumun sebebini yaylacılığa ve konargöçerliğe bağlayabiliriz. Buna rağmen yerleşik olanlar içinde çiftçilikle uğraşanlara bile rastlanabilir. Bütün bu çiftçiliğe ait eski bilgilerin çoğunluğu rivayet veya abartılıdır (Yalman,1993b:112-114).

Tarım ve hayvancılığın ışığında kültürel pratiklerde; alma, isteme, verme ve çalıp çırpma gibi hususlar bu bölgede karşımıza çıkmaktadır. Bu durum mertçe yapılan bir mücadele sonunda yapılan bir talan kültürünün sürekliliğidir. Bu durumu netleştiren Dadaloğlu şiirleri ve yerleşik halkın muhayyilesinde hepsi mevcut olan anlayış, bu günlerin ihtiyarlarında dahi her zaman övünç kaynakları olarak karşımıza çıkar (Yalman,1993b:346-347).

Tarım kültürünü Osmaniye de tarihi derinliklere inerek aramanın bugün itibariyle Osmaniye'nin asli unsurlarından olan Türkmen nüfusun tarihinde pek göremeyiz.

Ahmet Cevdet Paşa ve Derviş Paşa'nın iskâna teşvik etmek için uğraştıkları aşiretleri: dağ başlarında savunmada, Osmanlı haç kervanlarıyla civar bölgelerin halkına tasallut ederek yağmalamada, sürüsünün peşinde yaylada veya bir otlak yeri için bir birine kılıç çalmada görürüz(Bayazıt, 1989).

Osmanlının zorunlu iskanıyla yüz yıllardır tarım nedir bilmeyip hayatlarını yaylak kışlak hayatıyla geçiren aşiretler 1866 da kati suretle iskana tabi tutulmaları

devletçe kararlaştırılmıştır. Bu güne kadar sehilde kalanla alay eden aşiretler artık devlet eliyle zorunlu iskana tabi tutulurlar.

Üç yüzyılı aşkın süreden beri yaylaya alışkın olan aşiretler, bu defa çeşitli hastalıklara yakalanırlar. Amansız sıtma, genç – ihtiyar, çoluk çocuk demeden nüfusun hemen hemen yarısını kırar geçirir. Aşiretlerin en büyük geçim kaynağı olan hayvancılık can çekişir. Yaz aylarında yaylalara alışkın olan at, inek, koyun, öküz, deve de çeşitli hastalıklardan payını alır ve kırılır tükenir(Bayazıt,1989:30).

Osmanlının iskan siyasetinden sonra şu anki Osmaniye sınırları içerisinde tarımın ağırlıklı bir şekilde kendini gösterdiğini görebiliriz. İskan dönemlerinde Cevdet Paşanın deyimiyle “sadece Gavur dağının üzerinde tarım faaliyetleri mevcuttur. Bunlar ise buğday tarımıdır. Çukurova ise başlı başına bir ot deryasıdır. Öyle ki atlı bir süvar icerisine girdiğinde sadece kargısı görülebilir halde bir otlak kaplıdır”. Derviş Paşa askerini Gavur dağından Kozanoğlu üzerine sevk edeceği zaman öncelikle Osmaniye Kadirli ve Kozan arasındaki yol yapımında ilk yapılması gerekenlerin adam boyundaki ot yığınlarının yakılması olmuştur(Bayazıt,1989: 134).

Bu dönemde Osmaniye yöresi insanının tarımsal faaliyetleri ile ilgili bilgiyi iskânla görevlendirilmiş bir Osmanlı paşasının kaleminden alalım;

“Ne yazık ki civarda aşiretler oturduğu halde tarımdan hiçbir eser yoktu. Öteden beri aşiretlerin kışladığı yerlerde çadır yerleri ve ocak taşları yerleri var. Bunlardan gayri bir belirti yok gibiydi. Adım başına uçan Turaç kuşları, öteye beriye kaçışıp seyreden ceylan sürüleri bu cennet gibi yere tatlılık ve şenlik veriyor ise de her köşesinde yaban domuzları ve büyük küçük yılanlar insana korku veriyordu. Kırım savaşıdan sonra göç eylemiş üç bin kadar Nogay ailesi yukarı Ceyhan nehrinin iki tarafında köyler kurup birde güzel bucak meydana getirerek Çukurova'nın bu güzel parçasını bayındır hale getirmişlerdi. Buğdaydan bire yetmiş- seksen, arpadan ise bire, yüz elliden iki yüze kadar verim alıyorlar, ancak ürettiklerini kaldırmakta güçlük çekiyorlardı. Yerli aşiretlerin tecavüzünden ve ürünlerini yağma etmelerinden kendilerini silah kullanarak koruyabiliyorlardı” (Bayazıt, 1989: 135).

Bütün bunların ışığında bereketin adeta topraktan fışkırır bir halde olduğu Osmaniye de, tarım dediğimiz zaman; Çukurova da yetişen hemen her ürünün yetişmiş olabileceğini düşünmemiz gerekmektedir. Kuru tarımın buğday ve arpadaki ilk rekoltelelerinin yerini bugün itibariyle sulanan ve teknolojinin en son nimetlerinden faydalanan bir durum almıştır. Tarımın ve tarım etrafında oluşan kültürel pratiklerin nasıl oluştuğuna ve bunların değer aşamalarının zamanın tüneline nasıl şekillendiğine, Osmaniye ve yöresiyle ilgili eserlerde görmemiz mümkündür. İlk

evrelerini ve toprağın ıslahını, Cevdet Paşa, Derviş Paşa gibi Osmanlı paşalarının iskan şekillerinde, ağılılarız (Bayazıt a.g.e.).

Öyle ki sulama imkânlarının artması ve kuru tarımda da, kuru tarıma uygun bitkilerin yetiştirilmesiyle, Osmaniye adeta bir tarım cennetidir. Tarımın ve tarımsal faaliyetlerin sonucu olarak bir geçim anlayışı ve bu anlayışın tekâmülünde tarımın nasıl yapılabileceğine dair bilgiler ışığında, bir tarım folkloru oluşmuştur. Bu folklorun temelleri elbette çok eskilere dayanmaktadır.

Osmaniye bölgesi derken tarımsal faaliyetler bağlamında temellerini, Adana'dan ayıramayız. Bu dikkat dâhilinde tarımsal anlamda Türk işçiliği ve Türk tarımsal faaliyetlerinin bir örneğini de bu alanda yapılmış bazı çalışmalarda görebiliriz. Osmanlı döneminde temel ihtiyaçlar etrafında yapılan tarımsal faaliyetler, Cumhuriyetten sonraki yıllarda ise hayvancılığın belini kıran ve tarım alanında büyük atılımların yapılmış olduğu, bir bölge olarak kendini göstermiştir.

Yine bu surette 16. yy.'da Kınıklardan bahseden eserde Kınık halkı için şu sözler söyleniyordu: Kınık halkının çoğunluğu çeltikçilik yapıyor, pamuk, buğday ve arpa tarımıyla uğraşıyorlardı (İpek,2002:9).

Ama 16. yy. gibi bir dönemde tarımsal faaliyetler hayvancılıkla uğraşan konar göçer Türkmenler için bir cazibe merkezi değildi.

Onlar için kendilerine ekmek olacak buğday, hayvanlarına yem olacak arpa ve darı kafi idi. Yinede bir alışveriş döngüsü içerisinde, tarım ve hayvancılık birbirini, destekler mahiyette devam ede gelmiştir.

“Tarım derken, Türk tarihi içerisinde, ilk örneklerine ta orta Asya da rastlıyoruz. Buradaki tarla kelimesi: Tarıg ve Urug sözlere dir. Tarıg sözü bugünkü tarım deyiş ile alakadardır. Ziraatle ilgili asıl tohum karşılığı deyiş tarıg sözüdür. Urug ise, tohum için umumi anlayışta kullanılmıştır. Çünkü soy, nesil, zürriyet ve boy da, urug sözü ile ifade edilirdi. Bununla beraber, Kaşkarlı Mahmud, ‘urug ekti’ ile ‘tarıg ekti’ deyişlerini aynı manada tercüme etmiştir.”(Ögel, 2000b17).

Osmaniye'nin Tüysüz Köyü'nden bir Avşar'dan (2003) dinlediğim şu alıntı “urug” sözünü aynen ortaya koyuyor.

“Bir gün dedeme sordum:

- Dede biz eskiden hep birbirimize yardım ederdik, açığı olanın açığını kapar, yırtığı olanının yırtığını yamar, söküşü olanın söküşünü dikerdik; noldu bize biz şimdi öyle dâlik?

Dedem dedi ki:

- Ah yavrum ah, biz gonar göçerik. Her gondoğumuz tarladan bir kezzek, her geçtiğimiz tarladan bir toprak almışık. Sonrada ne görek; her aldığımızı kendi tarlamıza gatmışık; meğer gatişə gatişə bizim tarlanın toprağı bozulmuş. Bütün sebep o işte toprağın mayası bozuldu yavrum mayası, demişti”¹.

“Batı Türklerinde ekmek fiili yaygın halde, kullanılırken; Doğu Türklerinde tarımın deyiş i eski önemini muhafaza etmeğe devam ediyor” (Ögel,2000a:17).

Ekilen toprağın bereketinden olacak ki, ekin ekmek belli ki Osmaniye de hala bir şeylerin karşılığı olarak, kendine yer bulmaktadır.

Bütün bunlarla birlikte Osmanlı döneminde, Cebel olan Osmaniye, o günlerin deyiş iyle Cebel- i Bereket olarak isimlendirilmeyi ülke çapında; kabul görülmüş bir bereket şehri olmasındandır. Ama bu noktadan bakıldığında bereketi sadece tarıma dayayarak kabul edilmiş bir fikir gibi görmekte gerçeklere aykırıdır diye insanı düşündürmüyor değil. Buna neden olan unsur ise 18.yy. son çeyreğinde doğmuş olan Halk ozanı Dadaloğlu’nun şu mısraları:

Çıktım, yücesine seyran eyledim

Cebel önü çayır çimen görünür.

Bir firkat geldi de coştum ağladım

Al yeşil bahçeli Kaman görünür (Albayrak, 1999:64).

Burada Dadaloğlu’nun bahsettiği nokta bugünkü Hamus Çayı’nın kuzey tarafları olsa gerek. “Bu bölgeler hayvancılık kültürünün ağırlık merkezi; ama eskilerin deyiş iyle de Hamusla Cahan’ın (Ceyhan Nehri) birleştiği noktalar olması münasebetiyle, yer fıstığı, pamuk ve “darı”(Ögel,2000a:181) (mısır-meke) tarlalarıyla o günlerde rağbet edilen bölgelermiş”².

Yine Dadaloğlu’nun deyiş iyle al yeşil Kaman derken; bu günkü İlçe Bahçenin kaman’ kastediliyorsa ki odur. İlbahar mevsimi olsa gerek. Çünkü kış aylarında Kaman’ın kar altında olabileceği şüphesizdir. O halde bu bölgede dağ kollarında; bahçeçilik kültürünün daha gelişmiş olduğunu söyleyebiliriz.

Eskilerin deyiş lerinde; bugün için tarım olan arazilerin boş, meralar ve çayırarla birlikte bataklıklar olduğu söylenir. Yukarıdaki Dadaloğlu’nun mısralarında çayır ve çimen olarak, söylenen araziler bugün için tarım yönünden değerli topraklardır. Bütün bu gibi sözlerden yola çıkarsak; o dönemlerde buraların,

¹ K.K.18

² K.K.1

hayvanlar için mera ve doğal olarak su kenarlarının ise tarımsal faaliyet amaçlı ekilmiş olabileceği mantığına varırız.

Ne zamanki konargöçer Türkmenlerin yerleşik hayata geçmeleri için kanunlar çıkarılmış; o zamanın sonralarından, ta Cumhuriyetin 1930 yıllarına doğru, tarla ehemmiyeti insanların dünyalarında teşekkül etmiştir. “Yine Cumhuriyetin ilk yıllarında, bir öküze onlarca dönüm arazi teklifleri karşılıksız kalmıştır”³. “Sebebi ise tarla kültürünü hayvancılık kültüründen daha hakir görmeleridir. Nasıl ki orta Asya Hunları toprağı işlemeyi hakir görürlerse”(Ligeti,1998:47), aynı benzer durum bizim dedelerimiz içinde geçerliymiş. Bu ve bunun benzeri durumları büyüklerimiz eski günleri “yâd” ederken, yüzlerce defa aktarmışlardır”⁴.

Osmanlı döneminde zorunlu iskânla (Albayrak,1999:72) başa çıkamayıp dağılan Türkmen boyları, toprağı işlemeğe mecbur bırakılmıştır. Ondan önce tarım yok muydu? Elbette vardı. Ama iskânın sonucunda insanlara gösterilen topraklar gönülsüz uğraşların mekânı olmuştur.

“İşkâna mecbur bırakılan Türkmen aşiretleri, Osmanlının kendileri için belirli bir bölgeye bağ çubukları gömdürdüklerini ve kendilerini iskâna mecbur bırakıp yerleşik, hayata geçirmenin mücadelesini, verdiğini söylerler. Sırf bu yüzden olacak ki, yazın yaylaya çıkamayan Türkmen aşiretleri günüz sehil de (Yaşlıların tabiriyle, yayla harici Çukurova’ya verilen isim), karasinekle, akşamüzeri ve sabah vakitlerinde mucukla, geceleri de üvezle (sivrisinek), uğraşmaktan bıkmışlar ki: geceleri, kendileri için dikilmiş bağ çubuklarının dibine, sıcak su dökerek yeşermesinin önüne geçmenin mücadelesini vermişler. Böylece, topraktan bir şey olmayacağı ve kendilerinin özgür bir şekilde hayatlarına devam etmelerine, o zamanın hükümetini ikna etmek için kandırma yoluna girmişlerdir. Böyle durumların bazılarında yerleştirdikleri, bölgelerden kaçarak, kendi beğendikleri kuytu yerlere sığınmışlardır”⁵.

Bunun sonucu olarak; Osmaniye yöresinde 1860’lardan sonra kurulmuş köylerin çoğunluğu bir tarafını dağlara dayamış köylerdir. Kolay kolay hiçbir köy, yazıya yerleşmemiştir. Yazı köylerinin ise çoğunluğu muhacir köyleridir.

Eğer ki bu üzüm çubukları yeşerirse daimi olarak orada kalacakları bilindiğinden bir an önce bu, açık hava hapishanelerinden kurtulma mücadelesi

³ K.K.15

⁴ K.K. 3

⁵ K.K.12

verilmiştir. O yüzdendir ki o zamanın sülalelerinin her biri bir yerde iskâna mecbur kalmıştır. İskân demek toprağa bağlı bir hayat olarak bu yörelerde algılanan gelmiş bir durumdur.

Toprağa bağlılıklarıyla birlikte, göçerler için az işlenen topraklar, her dönem işlenir şekilde kendini bulmuştur. Az işlenir dememizin sebebi: eskilerin deyişleriyle, satma amaçlı değil; sadece ihtiyaç amaçlı üretimdir. Lakin zorunlu iskânların neticesinde, yeri ve yurdu her daim belirli olan ve tapularla meskenleri sabitleşen insanlar, ticaret amacıyla da üretim yapmağa başlamışlardır.

Bütün bu üretimleri de elbette bir takım ata dede taktikleri ve yöntemleriyle uygulanır durumdadır. Bundan önceki dönemdeki üretimin ağırlık noktasını kuru tahıllar almaktadır. Bunların en başında: buğday, arpa, mısır(darı) gibi ihtiyaç dâhilinin bitkileri gelmektedir.

Buğday tarımı Türklerde iyi bilinen bir tarım yöntemidir. “İbni Batuta Khvarizm (Harzem) şehrini anlatırken buralara buğdayın itil nehri aracılığıyla, yukarıdan Termez şehrinden çavdarla birlikte getirildiğini söyler”(Ligeti,1998:137). Daha geniş bir yelpazede ise pamuk ve yer fıstığı kendini göstermektedir.

Günümüz itibariyle Osmaniye de çay hariç, Türkiye de yetişen her bitki yetişebilmektedir. O zamanlarda da bütün bu bitkiler olabilir ama ağırlık sahası birincil ihtiyaçlardır. Yer fıstığı, pamuk, soya fasulyesi gibi bitkilerin ağırlık merkezi Cumhuriyet sonrasına yansır.

“Budist, Hüan-dzanğ’ın aktardığına göre, 7.yy.da Köktürklerin koyun ve dana etinden başka; pirinçten yapılmış poğaçalar, kaymak, şeker, bal vb. yiyecekleri, ikram ettiklerini söyler”(Ligetti,1998:88).

Osmaniye yöresinde elbette pirinç biliniyordu ama pirinç ekimi olarak, cumhuriyetin ilk yıllarında büyük oranda pirinç tarlaları olduğu anlatılır ve kalıntılarla mevcuttur. Günümüz itibariyle pirinç tarlalarına rastlamamız imkânsızdır.

Yine eskiden çerezlik olarak, ekilen günebakan(ayçiçeği), bitkisi 2010’larda büyük bir üretim merkezi olarak kendini göstermektedir. Yine Osmaniye, tarım yanında sebze ve meyvecilik tarımında Türkiye de hatırı sayılır bir konumdadır.

Yukarda kısaca bahsedip, sonrasında değinmediğimiz yer fıstığı sektöründe Türkiye de bir numaradır desek yeridir.

Bir başka husus da turp ve kavun- karpuz sektöründe Adana ile aynı derecede bir ağırlığa sahiptir. Turp sektöründe ise Kadirli turpu, bir marka olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tarla bitkilerinden, ilk önce tahıllarla konumuza başlıyoruz. Bunlar buğday, arpa, şifan ve bunların her üçünün ve daha fazlasının kullanıldığı bitki toplulukları

2.1.1. Buğday tarımı

Buğday tüketim geleneği eskinin devamı olarak bu günde Anadolu da aynen yaşamaktadır. O günün Bulgur, döğme, kavut, kavurga, un, yarma gibi deyişleri Türklerin buğday kültürüne ait deyişler olarak Altay dağlarının en ıssız vadilerin de ve Türk'ün olduğu her coğrafyada görmemiz mümkündür (Ögel, 2000b:163).

Bütün bu Türk kültürünün izlerinin neticesi olan, Osmaniye örneğindeki adlandırmalarda bazı, çeşitlenmeler olsa da; genelde geçmişin izleriyle, bu günün kabullerini bir arada görmemiz mümkündür. Var olan geleneğin işlevinin canlı örneklerinin pratiklerini bu gün için nasıl olduğunu ortaya koymak, geleceğe dair kültürel aşının niteliğine de bir köşe taşı olarak, kalacaktır kanaatindeyiz.

Osmaniye de görülen pratikler şöyledir: Öncelikle eve ayrılan buğdaylar, evin ihtiyacı için ivedilikle ayrıştırılır. Bu ayrıştırma nişe, unluk, bulgurluk ve döğmelik buğday olarak yapılır. Her bulgur ayrıştırması için ayrı bir düzen dâhilinde hareket ederler. Kullanım yeri ve zamanları da buna paralellik gösterir.

Buğday yiyecek kültürünün ana maddesidir. Buğday Orta Asya'nın en soğuk yerlerinde dahi yetişebilen bir bitki olmasıyla Türklerinde bu bitkiyi yetiştirdiklerine dair birçok bilgi mevcuttur. Bu bilgilerin ağırlığını Çin kaynaklarında görebiliriz. O günden bu güne kadar, buğday sözü Harezmsahlar'dan, Kıpçaklar'a, Memlükler'den Anadolu'ya kadar olduğu gibi gelmiştir. Değişiklikler sadece adlandırmalarda kullanılmış bunları da buğdaya atfedilen, yemeklik 'aşlık' anlamında kullanılmasıyla görülebiliriz.

Kaşgarlı'nın belirttiği gibi Oğuzlar buğday için 'aşlık' derlerdi. Şu an için Osmaniye ve yöresinde kullanılan "Abbak Aş" tabiri yine o günden bu güne kadar ulaşmış bir yiyeceğe işaret etmektedir. Abbak aş olarak pirinç pilavını kullansak da; gerçek olan şu ki: Orta Asya'dan alıp buralara kadar getirdiğimiz aşlık tabirini, Türk kültürünün öz be öz değerleriyle hayat bulan Osmaniye'nin en kırsalında yaşayan insanından, abdalına, abdalından en şehirlisine kadar olan, yaşama kültüründe dahi bu izleri görmemiz mümkündür (Ögel,2000b:159-161)

Buğday ekimi ve buğday tarımı Osmaniye bölgesinin, en önemli zirai faaliyetlerindedir. Eski dönemlerde geleneksel usul ve yöntemlerle yapılan tarımın yerini; şimdi, yeni ziraat teknikleri ve modern tarım aletleri almış durumdadır. Ama

eskilerin deyişiiyle o zamanın yüz ‘tas’ buğdayının bereketini, bu günün dört- beş ton buğdayı sağlamamaktadır.

“Bider, Osmaniye ve yöresinde tohum anlamında kullanılsa bile; tarlaya ekilen tohumların, öncüsü veya ırk aktarımı manasında damızlık tohum olarak da kullanılır. Her çiftçi tarlasının verimine göre ve ihtiyacına göre bider eker. Bu biderlik tohumların seçimi, bir önceki dönemdeki verimine bağlı olması ve hava olaylarından etkilenme durumlarının, ürün niteliğindeki sonuçlarıyla, tutarlı bir iyileşmenin örtüşmesi noktasında ön görülen gerekçeli hususlardandır. Sırf bu yüzden ekilecek tohumlar bir sene evvelinden hazırlanır. Hazırlanan biderlik buğdaylar, belirli aşamalardan geçirilir. Bu elden geçirme işi, öncelik olarak iyi bir kurulama ve kurulamanın ardından; güzel bir temizlemedir. Aslında bu temizleme tabiri yıkama vb. değil; yörenin tabiriyle ‘ayıklama’dır. Ayıklama sözcüğü işlevselliğini, buğday taneleri içindeki buğday harici tohumların temizlenmesinden alır”⁶.

İlk olarak Buğday ayıklanırken, Çukurova da esen ikinci rüzgârlarından faydalanılır. İkinci rüzgârının Çukurova’daki ismi ise “Sehil Yeli”dir. Ne zaman “Sehil Yeli” çıkar o zaman kurumuş buğdayın başına geçip savurma işlemi başlar. Yazın sıcağının koyu gölgelerinde bu uğraş günlerce sürer. Buğday ayıklamada savurmadan sonra, yörenin kadınları tarafından; abdal diye tabir edilen insanların yapıp satmış oldukları, kalburlarla (yöredeki adı Halbur) eleme işlemi yapılır. Bu işi yapan kadınlar günlerinin çoğunu buğday eleyerek, geçirirler. Onlar için bu uğraş varlığa ve bolluğa giden bir yoldur.

Bu uğraşlarında tohumluk buğdayları yanında, yiyecekleri buğdayları da elerler. Daha sonra bider olacak buğdaylar ayrı bir çuvala veya ambarın bir yanına, yenecekler bir yana konur. Bu esnada unluk buğday (buda), bulgurluk buğday, döğmelik buğday, satılacak ve zekâtı verilecek buğdayların hepsi ayrılır.

Buralarda bir husus vardır. Bulgurluk için ayrı bir cins(bulgurun rengi ve tadı), unluk yani ekmek olacak(ekmeğin rengi) buğday için ona uygun bir cins. Döğmelik için ise ayrı bir cins buğday seçilir.

Bu işlemlerde unluk için kırmızı buğday, bulgurluk için eskinin kara kılçık buğdayı ve kırmızı buğday, döğmelik buğday için ise “ağ” yani beyaz buğday dedikleri, buğday türü, tercih edilen buğdaylar olarak karşımıza çıkmaktadır.

---

⁶ K.K.1

Osmaniye’de genellikle buğday ekimleri, son baharın kasım ayının yarısından itibaren başlar. Bider Ekim zamanı, hava muhalefeti olursa ocak ayına kadar sürebilir. Ama Osmaniye yöresinde tercih edilen buğday ekim mevsimi Kasımın sonudur.

“Buğday tarlası hazırlama işlemleri yazın başından itibaren başlar. Yaz itibariyle başlanan tarlalar tek ekimlik tarlalardır. Bu tarlalarda ikinci ürün alınmaz. Bu tarlaları en iyi imar etme yöntemi Osmaniye çiftçilerinin deyimiyle temmuz süreklidir”⁷. Onlar toprağın bu ayda derin bir şekilde sürülmesine ‘Temmuz atma’ derler. Böylece havalanan ve havalanmasından başka sıcakta yanıp ‘demlenen’ toprak, üzerine yapılan ekim işleminde farkını ortaya koyar gibi tabirler dikkate değerdir.

“Buğday tarlalarına haziran başında yapılan ikinci bir ürünün, kasım ayının ilk günlerinde hasadının yapılmasıyla da; yarı darpuzlu tarlalara buğday ekimlerinin kolay bir şekilde yapıldığı görülür. Ama bu tarlaların, darı tarlası olamama durumunda söylediğimiz işlemler geçerlidir”⁸. İkinci ürün yöntemleri daha çok makineleşmenin ardından, görülen uygulamalardır. Çünkü makineleşmeyle, kuru tarlayı işlemek kolay ve de bununla birlikte sulama olanakları artmış durumdadır.

Eski dönemlerde anlattıklarına göre: öküzle ve atla sürülen tarlalar kuru mevsimlerde sürülme olanaklarından yoksundu. Bu yüzden genellikle yağmur arkalarından nemli toprakları kısmi bir şekilde işleme olanakları mevcut olan bir husustu. Çukurova da yağmurlu mevsim sayısı kıt olduğu içindir ki; tarla işleme zamanları da ya ilkbaharda veya güz yağmurlarının arkasından yapılabilirdi. Hayvanların sürdükleri derinlik ve işledikleri alan çok açık olarak bu günün işleme şartlarının yanın da deveye kulaktır. “Eski dönemlerde yapılan tarla işlemlerde aynı tarlanın bir tarafı daha yeni sürülüp ekilirken öbür yanı göceklerdi. Bir buğday tohumunun göceklemesi en az üç hafta sürerdi”⁹. Böyle bir tablo da bize gösteriyor ki; şartların ne kadar ağır ve ekim işlemlerinin ne kadar, uzun ve zahmetli olduğunu ortaya koyuyor.

Günümüzde ki ekim şekli önceki dönemlerden farklılıklar gösterir. Bunun nedenini imkânların fazlalığı ve sektördeki bilinçlenmedir. “Eski dönemlerde ekim

---

⁷ K.K.13

⁸ K.K.4

⁹ KK.13

yapılacak tarlaya “bir at nalı” genişliğinde serpilerek tohumlar, günümüz ekim şeklinde fütursuzca saçılabilir”¹⁰. Bunun sonucu, “karınca buğdayı” diye tabir edilen, sık ekinler yetişmektedir. Her şeyin bir haddi olmalı ki ekimde’de uyulması gereken kurallar olmalı.

Bu durumda ekim yapılacak tarla ya tam kuru olmalı veya buğdayı yeşertecek düzeyde darpuzlu, olmalı. Bunun aksisinde ala darpuzlu olan bir tarlada zilleyen (çimlenen) buğday taneleri yağmurun yağmaması ihtimaliyle kurur ve büyük zararlara sebep olur. Toprağı ekecek çiftçi bütün bunlara dikkat etmek zorundadır.

Sadece kuru olan tarlalarda ise toprağa serpilip, toprak altına inen biderlerin hiç birine bir şey olmaz. Sadece takım kenarları ve bayır kenarlarına biraz sık ekim yapmak icap eder. Sebebi ise karıncaların topraktaki buğdayların hepsini çekip çıkarmalarının önüne geçmektir. Zaten ekim yaptıktan sonra yağmur yağarsa karıncaların böyle bir şansları da kalmaz.

“Günümüzde ideal olan ekim şekli: Ekilecek olan tarlayı iyi bir şekilde imar edip, toprakta tek bir kezzek (Osmaniye bölgesinde: Çamurken toprak toprak olarak kurumuş; veya nemli toprağın nemini bırakmadan yumruk büyüğünde kalmış toprak parçalarına verilen isimlerdir) dahi bırakmadan, toprağı un gibi ettikten sonra yapılan ekimlerdir. Çünkü bu ekimlerde toprakta gosak (kovuk) kalmaz. Böylece toprağa atılan her tohum hava almaz. Hava almayan tohumda çürüme ve yağmur sonrasında ‘çılıkıma’, olmaz”¹¹.

“Çiftçilerce, ideal olan ekim şekli her buğday tanesi arası mesafenin, üç parmağı geçmeyecek şekilde olmasıdır. Bunun aksi yönde yapılan ekimlerde; aşırı sıklıktan dolayı buğday sapları ince ve verimsiz olurlar. Böyle durumlarda buğdaylar cansız verimsiz olur. Aşırı seyrek olan tarlalarda ise doğal olarak verimde düşüşler gerçekleşir”¹².

“Şu an itibariyle yapılan ekimlerde dönüme yirmi- yirmi beş kg. buğday serpilmekte veya dökülmekte; bunun yanında yirmi, yirmi beş kg. toprak gübresi serpme olarak yapılır. Önceden hazırlanmış olan tarlaya, önce gübre serpilir, daha sonra buğday taneleri ekilir. Bunun ardından, tarla önce buğday taneleri toprağın altına girecek şekilde toprak altına aletlerle katılır ve üzeri hava almayacak şekilde sıkıca tapanlanır. Şuan itibariyle toprak altına indirilmiş tohumların üzerine

---

¹⁰ K.K.18

¹¹ K.K.13

¹² K.K.4

yapılacak, en iyi usul yüzey tapanın arkasına monte edilmiş loğ diye tabir edilen aletlerdir. Bu sayede toprakta içerisinde boşluk kalmadığından, toprakta olan en ufak nem dahi buğday tohumlarının zillemesine katkı sağlar. Böylece çimlenen buğday taneleri yeryüzüne daha sağlıklı ve daha sağlam bir kökle çıkabilir”¹³.

“Tarlaya ekilen biderler, on gün içerisinde filizlenip, sürgün vermeyi başlarlar. Toprakta çıkma işlemleri, toprağın şekli ve tarlanın konumuna göre değişebilir. Güneş alan, ılık ve nemli yerlerdeki buğdaylar, soğuk yerlerin buğdaylarına bakarak, daha erken çıkar ve daha erken olgunlaşır. Bu durumun tekâmülünde, kıraç yerlerin buğdayları daha erken çıkar. ‘Etlî’ diye, tabir edilen, kalın ve verimli toprakların buğdayları daha geç çıkar ve daha geç hasada gelir. Toprakta çıkan, buğdaylar havalar ılık ve yağmurluysa, durmadan uzar ve verimsiz olur. Çünkü yeni çıkan buğdayların, çıkmalarından itibaren, yarım karış oldukları vakit duraksamaları ve bu duraksama dönemlerinde ‘gardaşlamaları’ lazımdır”¹⁴. ‘Gardaşlama’ diye anlatılan bu husus: çiftçilerce, buğdayın tek kökten, dört beş tane ayrı gövde çıkarmasına denir. O halde, bir buğdaydan en az üç dört başak alma durumudur.

“Gardaşlamanın olabilmesi için havanın bir zaman ayaz ve kurak gitmesi; buğdayların ilk evrelerinde olgunlaşmalarına, çok faydası olan, bir durumdur. Aksi durumda ılık havada aşırı uzayan, buğday sapları tek olarak büyür ve bir gece esen yağmurlu rüzgarla yatıp sañ olur. Bu halde yere yatıp alt tarafları çürüten buğdaylar, geri başak tutmaya çalışırlar ama eski görkemi ve verimi kalmaz”¹⁵. Yeşermiş olan buğdaylara, toprağın durumuna göre, yüzey gübresi atılır. Bu gübreleme işlemi, bir veya iki defa yapılır. Gübreleme işlemi, toprağın çamur olup olmayışı ve buğdayın boyutlarına göre, elle veya traktörle yapılır. Tarla çamur veya hava yağmurluysa büyük oranda elle gübreleme yapılır. Bu yöntem eski usul olan, ama hala günümüzde geçerliliğini koruyan bir yöntemdir.

“Bu gübrelemede, gübreyi atacak her kişi heybelerini doldurur ve birer ‘evlek’, alır. Gübre, nerde biterse, oraya bir işaret koyarlar. Gübresi bitmeyenler ise, gübrenin bittiği yerden takip eder. Veya yeniden doldurduktan sonra kalmış olduğu yerden devam eder”¹⁶.

---

¹³ K.K.13

¹⁴ K.K.18

¹⁵ K.K.1

¹⁶ K.K.18

Yeşeren buğdaylarda, bir başka iş kolu ise; ilaçlamadır. Bunun sebebi, yabancı otlara karşı yapılan ilaçlama şeklindedir.

“Hasat dönemi ve bu dönemle ilgili afet korkuları Yetişen buğdaylar, şubat ayından itibaren, örk atarlar. Bu örk atmayla birlikte buğdaylar, yavaş yavaş, pürçük çıkarmaya başlar. Pürçük çıkarma dönemi nisan ayının içine rastlar. Pürçük çıkaran, buğday başakları, önce pürçüklerini şekillendirirler. Büyük oranda, Nisan ayında şekillenen, buğday başakları (kelle), yine Nisan ayının içinde çiçeklenir ve Mart ayına doğru firiklik dönemine girer”¹⁷.

Buğdayların çiçeklenme dönemlerinde, yağmur olursa, buğdaylarda verim düşüklüğü görülür. İstenen o dur ki bu dönemde yağmurların aşırı olmayıp, belirli bir dönemden itibaren yerini güneşli havaya, bırakmasıdır.

“Kurak dönemlerin ardından, yağmurlar yine; bicim zamanına yakın, devam ederse buğday tarlalarındaki, hem buğday veriminde, hem de buğday saplarında, kaliteli verim elde edilir. Çiftçiler için, bu dönemde görülen, en büyük tehlikelerden biri, dolu yağmurlarıdır. Tam kelle olmuş ekinlere, dolu yağdığı vakit, adeta bu ekinleri, çırpar”¹⁸. Doluyu durdurmak için, bazı geleneklere başvurulur ama biz bunu, zaman bulursak, kitabımızın son kısmında bu uygulamalara değinmeye çalışacağız.

Bir diğer afet unsuru da, hasat dönemine girmesine rağmen yağmurların durmamasıdır. Bu durumda, ekin tarlalarında hasat yapılamaz ve olgunlaşan başaklardaki; tohumlar aşırı nem ve yağmur dolayısıyla ziller. Zilleyen buğdayı biçirmenin de hiçbir değeri ve kâr oranı, yoktur.

“Biçim döneminde, çiftçilerin üzerinde durdukları bir başka hususta: rüzgâr durumlarıdır. Rüzgâr, olguları en çok buğdayların firiklik döneminde etkin olan bir husustur. Bu dönemdeki rüzgârlar, aşırı esmeleri sonucu, taban tarlalardaki iştahlı, uzamış buğdayların, yatmasına sebep olur. Çünkü boylu ve iştahlı olan, bu tarlalarda ki buğdaylar, adeta kendi ağırlıklarının ve ihtişamlarının kurbanı olurlar. Rüzgar sonucu, ekin tarlaları, tapan çekilik gibi yatar. Bu dönemde yatan ekinlerin kalkma ihtimali yoktur. Yatan ekinlerde, altta kalan başaklar, çürüme yapar. Aynı şekilde, sapları bir işe yaramaz. Biçerler girse dahi, yatık ekinleri biçme ihtimali yoktur. Bu durumun önüne ise geçme ihtimali olmadığından, çiftçiler sabreder ve olana şükrederler. Rüzgârdan etkilenmeyen tek husus ise; geç olgunlaşmış buğdayda ve

¹⁷ K.K.17

¹⁸ K.K.16

elle biçilen buğdaylarda ürün kaybı görülmeyebilir. Aksi durumlar ise, hep zararlı kapanır”¹⁹.

“Hasat dönemleri Osmaniye bölgesinde; kıraç yerlerde Mayıs’ın 15’inden itibaren başlar. Taban tarlalar ise: Mayıs’ın sonundan itibaren hasat dönemine girer. Firiklik dönemleri, kellelerin içi olmuş; ama tam kurumamış (sertleşmemiş), dönemleridir. Bu dönemde, çiftçiler ve tarla yanında oturanlar, sohbet edenler bu esnada kendileri veya tarla yanın da mal otlatan çobanlar; herhangi bir tarladan yoldukları(koparmak), saplı kelleleri(başak), belik gibi örerler ve paf (bir anda tutuşup kaybolan ateş) ateşin üzerinde alazlarlar. Alazlanan kellelerin kılçıkları yanar ve kellelerin kimisi de ateşin içerisine dökülür. Ateşin bir anda yanıp bitmesiyle ütülenmiş kelleler, direk elle toplanıp, avuç içinde “üfelenir”, daha sonra üflenir ve afiyetle yenir”²⁰.

2.1.1.1. Buğday tarımında hasat onrası oluşan folklor unsurları

Hasat şekilleri, eskinin yöntemlerinin yerini alan biçerdöverlerle yapılmaktadır. Elle biçilen ve destelenen tarla, çok azdır. Ya bu tarlalar, engebeli bir arazidedir veya biçerdöverlerin giremeyeceği yerlerde olan, tarlalardır. Bunların harici olan tarlaların hepsinde, biçerdöverler iş başındadır.

Biçerdöverlerin girmedeği yerlerde, herkes kendi işini, bilek gücüyle görmek zorundadır. Bu durumda kullanmış oldukları tarım aletleri çeşitlik, gösterse de varılan yer aynıdır. Kullanılan tarım aletleri ise şunlardır:

“Tırpan: Çukurova yöresinde pek kullanılmayan, ama dışardan ekin biçmek için, gelen amele diye tabir edilen işçilerin kullandıkları; günümüzde ise işe yaramaz otların, toplama amacıyla değil de biçilmesine yarayan, uzun saplı ve daha açığazlı, kesici tarım aletidir.

Orak: Tırpana göre, ağzı biraz dar olan, kısa saplı ve ekini tutarak biçmek zorunda kalınan, Çukurova yöresinde ekin biçme ve hayvanlara ot biçme işinde kullanılan, çok keskin bir alettir.

Galiç: Oraklara göre daha dar ağızlı, ama oraklardan daha ‘etli’(kalın) ot biçmek için kullanılan; sapı orak gibi kısa olan bir tarım aletidir. Bu aleti kullanmak isteyen kişi diz üzerine çökerek ve eğilerek galiçle ekin biçmek zorunda kalır. Eski

¹⁹ K.K.17

²⁰ K.K.16

zorlukların, binde biri, bugün yoktur derler”²¹. “Çünkü o dönemde ekin biçme işi, çok yorucuydu. Şimdilerdeki tarla çapalama işçileri gibi o dönemde de orakçı diye tabir edilen işçiler iş başı yaparlardı. Bozdoğan köylerine, orakçılar hep Andırın ve yöresinden gelirdi”²². Yine bu yöre köylülerinin hemen hepsi kendi deyişleriyle ‘ekin biçmiş, deste çekmiş’ adamlardır.

“Ekin biçme işleri sabah erkenden, güneş kızmadan, yapılan yorucu, işlerdir. Mayısın sıklat(rüzgarın esmediği nemli hava) sıcaklarından; Haziran’ın boğucu nemli havasında çalışmaya ayrılan vakitler, her daim sabahın çiğli vakti olsa gerek. Güneşin kavurucu sığına can dayanmaz bir halde, günümüzün buzlu suyundan yoksun çiftçiler, öğlenin aşırı sıcaklarında, ellerinde ellik diye tabir edilen, ağaç parmaklık, boyunlarında güneşten korunmak için yaptıkları mendiller ve ıslak bezler(yağlık), ellerinde bileli oraklar, yetmiş ekinlerin dibinden itina ile biçerlerdi”²³.

“Biçilen bu ekin demetleri, destelenir ve bu deste yığınları ekin tarlası bittikten sonra, önceden hazırlanmış harman yerlerine atlarla, taşınırdı. Harman yerine yığılan yığınlar, hayvanlara takılan gemlerler(döven); toplanmış harman, bir daire şeklinde durmadan tepelenir ve gemlerin iyice sapları ve başakları parçalaması, sağlanırdı. Sap saman, olduktan; kelleden başak, başaktan tane ayrılınca; samanı alınır iri sap yine yığının üzerine atılır yeri süpürülüp, samanlı buğday savrulur, geriye kalan iri saplı kellelerde yeniden harmanın üzerine atılıp, geme takılan atla harmanın kıyısından yeniden daire şeklinde, dönerek harmanlama işlemi devam ederdi”²⁴.

Gem: Hayvanların, arkalarına bağlanıp, atların sürümü oldukları enli bir ağaçtır. Eni bir metre civarında, boyu iki metre filan, kalınlığı, üç-dört cm. olan ön tarafı hafif kakkın ve üzerine yüzlerce keskin taşların yerleştirildiği bir çeşit kesici ve parçalayıcı tarım aletidir.

Bu ağaçtaki taşları nasıl yerleştirmişler ve hangi taşları buna uygun bulmuşlar diye sorduğumuz vakit: “Öncelikle parlak ve kırıldıkları vakit ufalanmayan taşları bulurlardı ve onları kırarak gemlere yerleştirirlerdi. Bu taşlar

---

²¹ K.K.13

²² K.K.17

²³ K.K.18

²⁴ K.K.16

kolay kolay kırılmazlar. Kırılırsalar dahi kırıkları katman kırığı olduklarından daha yeni bir kesişilik mahiyeti alarak daha iyi bir konuma geçerler”²⁵.

“Gem çekme işi günlerce sürer. Sap samandan ayrılır, samandan buğdaylar ayrılır ve sonunda harman yerinde savurmanın ardından; buğdaylar, dokuma çuvallara konarak evlere taşınırdı. Yine keza, harman yerinde saman haline gelmiş samanlarda at arabalarına konarak evlerin yanındaki ahırın kıyısında bulunan, samanlıklara taşınırdı. Bu dönmelerde dirgenler (sap toplama işine yarayan aletler), hep ağaçtan yapılır. Demir parmaklı dirgenler olsa da ağırlık, ağaç parmaklı dirgenlerden yanadır. Tercih sebebinin, hafif olması, bunun yanında çuvalları yırtmaması ve en önemli özelliği; insanın ayağına filan batmadan rahat bir şekilde kullanılabilmesidir”²⁶.

“Eski dönemlerde imece usulleri görülmektedir. Bu imece usullerini, tarlayı ekmeye, gübrelemeye, en önemlisi ise harman döneminde görülen imece usulleridir. Bunun adına Osmaniye yöresinde imece demezlerde yardımlaşma adıyla daha sık ve net bir anlaşım ile kabul görür. Harman dönemlerinde, birkaç kişilik gruplar oluşurdu. Bunlardan kimin ekini erken gelmişse; onun ekini önce biçilir ve bu bir sıra dâhilinde sürer giderdi. Yine harman zamanları atı olanlar olmayanlara yardımda bulunurlar. Harman dönemlerindeki yardımlaşmalar elzem bir değer ifade ederdi”²⁷.

Eski dönemlerin bu günlere kadar bazı değerleri elbette gelmiştir. Bunlarda bencilliğin ve çıkar dünyasının amansız pençesinde son nefeslerini vermektedir. Çünkü eski hatır’ın yerini; bugün pervasızlık, bananecilik ve saygısızlık almaya başladığı müddetçe, bu gidişatın sonu umursamaz bir insan neslinin habercisi olarak kendini göstermektedir.

“Biçerdöverlerin ilk zamanlarında, köylerde bir kural vardı. Bu kurala göre köyün ileri gelenleri, köye bir biçerdöver getirecekleri vakit, hiç kimse bu ileri gelenlerin verdikleri karara karşı çıkmazdı. Köye giren biçerdöverin sahibiyle köylü değil; direk bu şahıslar, muhatap olurdu. Biçerdöver köyün bir tarafından başlar ve diğer tarafından çıkararak bütün ekinleri biçmiş olurdu. Tarla atlayamaz. Sıra halinde biçmek zorundaydı. Bu biçerdöverin haricinde hiç kimse de bir başka biçerdöver köye getirerek ikilik yaratmazdı. Biçer hakkı, herkese eşit ve biçercide kimseye

---

²⁵ K.K.16

²⁶ K.K.15

²⁷ K.K.16

yamuk yapamazdı. Çünkü oturulup, bir anlaşma yapılmıştır ve bu anlaşma sözlerin senet kabul edildiği bir antlaşmadır. Kimse bundan cayamazdı”²⁸.

“Biçerler kimin tarlasındaysa biçercinin yemeğini o vermek zorundadır”²⁹. Bu sözleşmede yoktur ama Türk misafirperverliğinin bir sonucu bu olsa gerek.

“Biçilen tarlalardan, ekseri biçer hakları buğday üzerinden yapılır. Bu biçer haklarında bazen de buğday tutarı, para ödendiği de olur. Biçer haklarının, bazı durumlarda tarlalarda da alındığı görülebilir. Büyük miktarı ise, hasat işlemleri bittikten sonra toplar. Herkes ne kadar verecekse, biçerci bunu evleri tek tek gezerek toplar. Sadece bazı hususlarda, biçeri kullanan işçi, yüzü tutarsa tarla sahibinden, unluk bir buğday isteyebilir. Ama böyle durumlar çok nadir olan, durumlardır. Anlaşmada bu olmadığı için tepki çekebilir”³⁰.

Bu dönemde, çiftçilerden hak talep eden en büyük yapı, bölgedeki Abdallardır. Bunlar köylülerin davullarını çalan, düğünlerin neşe kaynağı olan çalgıcılarıdır. Eskiden bu Abdallar’ın köylü çocuklarının sünnetlerini yaptıklarında anlatılmaktadır. Abdallar her hasat mevsiminde köy köy dolaşarak onların deyimiyle “ harmanlık” adı verilen hisselerini toplarlar.

Harman olmuş buğdaylar, eskiden çukurlara gömülürdü. Bunlar daha çok yayla kültürünün, hâkim olduğu zamanlarda, görülürdü. O, zamanlarda harman edilen buğdaylar, harman yerine göre, belirli bir yere kazılan çukurlara, eşeklerle taşınır ve gömülürdü.

Harman yerinden, eşeğin heybesine veya sırtına çuvalla yüklenen buğdaylar, kazılmış olan kuyuya kadar eşekle taşınırdı. Taşımada, eşekler hep aynı güzergâhı kullanırdı. Sebebi ise: eşek gittiği yolu iyice öğrensinmiş. Daha sonra buğday dolu bu çukur iyice körlenir ve üzerinde hiçbir iz, bırakılmazdı.

“Bütün bunlara rağmen, gömme işleminden sonra, yörede bir kişiyi bekçi korlar ve geri kalanlar, yaylaya çıkarlardı. Daha sonra yayla dönüşü, insanlar çukurların yerlerini unuttuklarından; bu çukurları tespit edebilmek için, yükü taşıyan eşeklerden birini harman yerine getirirler, heybesine biraz toprak koyup, dehledikleri vakit hayvan doğru zahire çukurunun başına varırdı. Orayı kazdıkları vakit buğdayları bulurduk”³¹.

---

²⁸ K.K.18

²⁹ K.K.16

³⁰ K.K.18

³¹ K.K.1

“Bir başka harman kaldırma ise atlar, eşekler ve öküzler tarafından çekilen kağnılarla yapılan taşımadır. Bu taşımalarda, daha çok dokuma çuvallar kullanılır. Bu dokuma çuvallar üzerindeki değişik nakışlarıyla o gün için birçok duyguyu simgelerdi. Yine bu çuvallar genellikle yün ve pamuktan dokunur. Pamuktan dokunan çuvallara yapılan nakışlar ise koyun yünündendir. Öyle ki bu nakışların renklerinin kaçması imkânsızdır. Çünkü renkler koyunun yününün has renkleridir. Mor renkte mor koyun, sarı renkte sarı koyun, siyah renkte siyah koyun. Bazı durumlarda kök boyalar yardımıyla yine bu renklerin solmamasını sağlamaya çalışmışlardır”³².

“İşte çuvallarla taşınan buğdaylar, Abdalların yapıp, sattığı kalbur (yöresel adıyla halbur) buğday eleklerinde elenir. Genellikle ikindi üzeri esen rüzgârda (yellerde) savrulan ve iyice kurutulduktan sonra buğdaylar, ya evin içerisinde nem almayan ambara veya yeniden çuvallara koyulup, yüklük adı verilen yerlerin üzerine kaldırılarak, yerle irtibatları kesilir. Çünkü bu çuvallar nem aldığı zaman, çuvallardaki buğdaya bit düşer ve buğday işe yaramaz hale gelir. Satılacaklar ise kurutma ve savrulma yapılmadan, satılır ve çiftçinin ihtiyaçları görülürdü”³³.

Günümüzde harman yerlerinden kaldırma işi yoktur. Eski harman yerlerinin sadece adı bize kadar “harman yeri” olarak kalmıştır. Eskinin harman yerlerinde söylenen, türkülerle efkârlanan yüreklerin yerini, bu günün traktör sesleri ve doyum bilmez bencillikleri, almıştır.

Tarlada biçilen ekinler, direk traktör römorklarıyla, ya getirilip mağazaya dökülür veya direk tüccara satılır. Sadece eve, biçer hakkı, gelecek yıl ekilecek bider, yenecek buğday ve dağıtılacak buğdaylar kalır.

Bütün bu hengâmede ihmal edilmeyen üç şey vardır. Abdala verilecek buğday, zekât verilecek buğday ve en önemlisi tavuk ve varsa evin köpeğinin yıllık buğdayıdır.

“Osmaniye yöresinde Abdallar buğdaylardan daimi hak talep eden ve bunu doğal bir hak olarak gören insanlardır. Bu insanlar haziran ayının sıcak günlerinde, eski dönemlerde eşekle biçerdöver arkası gezerken günümüzde kayıklı motorlarla tarla tarla biçerdöver arkası değnerler(gözlerler)”³⁴.

---

³² K.K.1

³³ K.K.16

³⁴ K.K.16

“Abdal hakkı hakir görülemez, herkes bunu doğal olarak karşılar. Doğal olarak karşılanan bu durum için abdallar haziran ayının sıcak günlerinde Dut ağacı gölgelerinde sırt üstü yatarak beklerler. Elllerinde davul – zurna ve yanlarında bir ti(birçok) avrat uşakla. Tam bakarlar ki biçerdöver buğdayı doldurmuş dökmek üzere; çor çocuk seğırtirler traktör römorkunun yanına. Tarla sahibi zaten oradadır. Bir taraftan dualar bir taraftan davul zurna yalvarma... Derken tarla sahibinin yanına varırlar:

- Ağam bizi de gör, deyip. Yalvarmaya başlarlar.
- Allah tuttuğunu altın etsin, birini bin etsin, falan filan.

Derken tarla sahabı der:

- Ne diyofnuz ne istiyofnuz?
- Ağam biliyoñ işte...
- Tamam kime verecam deñ hele?
- Ağam şunlar öksüz. Şunun gocası ölük, yetim bakıo; oña göre ver işte.
- Lan olum, yalan söyleme doğru de?
- Valla ağam³⁵ dünya malı için; niye yalan söliem;(Çocuğu gösterir) aha inanmazsan sor? Yukarıda Allah bizi diñliyo, görüyo; yalan söylenir mi ağam?³⁶

Tarla sahibi bunların düpedüz yalan söylediğini bilir ama Allahın kendine verdiğiinden abdallarada bonkörlük yapmadan edemez. Çoban hakkı gibi bu hakta herkes tarafından bilinir ve buna riayette dikkat edilir. Abdalları ters yüz edip çevirenler ise toplum içinde kınanırlar³⁷.

Osmaniye yöresinde, buğdaydan birçok yönden yararlanılır. Ekmek yapmadan tutundan, buğday tanelerinin özünden alınan nişeye kadar bir çok uygulamayı köylerdeki halk kültürü pratiklerinde görebiliriz. Bu uygulamaların her birinin yöre folkloründe bir anlamı ve değerlendirilmesi vardır. Bu gibi hususları katılımcı gözlem tekniğiyle, ne şekilde olduğunu içerikleriyle aktaracağız.

Yöresel ifadeyle Nişe çıkarma işi şu şekilde yapılmaktadır. Önce buğday iyice yıkanır. Yıkanan buğdaylar bir kazana konularak ıslanması ve şişmesi için üzeri suyla doldurulur. Su içerisindeki buğdaylar, nişe olana kadar, günlük suyu değiştirilir. Bu su değiştirme işleri, beş - altı gün sürebilir. Denilirki beyaz

³⁵ Osmaniye yöresinde ağam diye söylenen kelimelerde, birçok defa ağm ve bazen de ‘ğ’ harfinin de atılmış olarak söylendiği olur.

³⁶ K.K.18

³⁷ K.K.17

buğdayların nişesi erken çıkar; ama öbür buğdaylar, sertliklerinden dolayı beyaz buğdaydan daha geç nişe yapar. Islanıp şişen buğdayların içinden kontrol amacıyla bir tane çıkarılarak ezilir ve eğer ezilen buğdayın özü krem kıvamına gelmişse artık ıslanma zamanı dolmuş ve çıkarılma zamanı gelmiş demektir.

“Kazandan alınan buğdaylar, bir torbanın içine konup temiz bir kap içerisinde iyice ezilerek özünün kabuğundan ayrılması sağlanır. Özü kabuğundan tamamen ayrıştırılan buğdayın nişesi süt gibi olur. Bu temiz bir süzekle, temiz bir kaba süzülür ve içerisine su konulup bir gün dinlenmeye bırakılır. Ertesi gün, suyu süzülen nişe, tabakla veya bir kapla alınarak temiz bir bezin üzerine peynir kalıpları gibi serilir. Burada, güneş altında kuruyan nişeler; daha sonra, elekten elenir ve kavanozlara yerleştirilir. Bundan sonra artık nişasta (Nişe) yemeye hazır hale gelmiştir”³⁸.

Bu yörede Nişenin birde yemeği vardır ki Çukurova yöresinde bu yemeğe “Bulamaç” denir. Bir litre suya bir çay bardağı nişe katılarak, ocak üzerinde karıştırılmağa başlanır. Daha sonra buna ağza gelecek şekilde şeker ilave edilir. Karıştırılan bulamaç belli bir yoğunluğa gelir ve artık koyulaşır. Bundan sonra ocak kapatılır ve başka bir tavada taze yağ eritilip, bulamacın üzerine dökülür.

Bunun da bir hikâyesi vardır: “Eskiden iki kadın konuşmuyorlarmış. Ama kadının biri düşünürmüş bulamaca tuz mu gonur; yoksa şeker mi? Konuşmadığı için bunu gidip soramıyorda. Nasıl bahane etse de sorsa? Derken komşunun tavuğu eviñ önüne gelmiş. Kadın eline daşı almış güya tavuğu govuyor; ama bu esnada da sesleniyomuş: “Bire asıdanı tuzlu gâvuruñ tavuğu, kışt kışt”, diyormuş. Amacı asıdana (bulamaca), tuz mu gonur, şeker mi? Bunun cevabını almak. Derken öbür kadın bunun dediğini duyuyor ve: “O ne bire deyisiñ kızı; asıdana tuz gunduğunu da ben ilk defa duyuyom”. Kadın ha! demiş; meğer asıdana tuz değil; şeker gonurmuş diye içinden geçirmiş ve bunu öğrenmiş”³⁹.

Bulamaç yemekleri yörede daha çok doğum yapan kadınlara pişirilen bir yemektir. Besin değeri ve tat olarak çok lezzetli olması yanında sindirimi kolay, lezzetli bir yemektir.

Yörede doğum aşısı olarak bilinen bulamaç Anadolu’nun birçok kesiminde ve bölgesinde de böyle bilinir. Bu durum Kızılbaş Türklerinde mevcut olan bir inanıştır. Osmaniye yöresinde bulamaç olarak bilinen bu yemek ismi Kızılbaş Türklerinde de aynı adla anılır. Bebek dünyaya gelince “doğum aşısı” olarak “bulamaç” yapılır.

³⁸ K.K.16

³⁹ K.K.16

Kurban kesilir. Kulağına adı verilir. Bu uygulamayı “göbek kesen/ ebe ana” yapar. Çok kere sevdiği kimsenin ismini söyler. İlk dış çıkınca “hedik” yapılır⁴⁰

Unluk buğdaylar, buğday tarladan gelir gelmez ayrılır. Bu hususta eve ne kadar buğday ayrılacak, bunun ne kadarı hangi erzakın yerini tutacak bunun hepsini evin kadını, bilir. Bu husus doğrultusunda unluk buğdayın ne kadarının beyaz buğday, ne kadarının kırmızı buğday olmasına kadın karar verir. Sebebi ise, unun durumu yufkanın rengini belirlemesidir.

Un için hazırlanan buğdaylar eleklerde elenir. Bu eleme işleminde taşı, sülüğü, böcüğü, buğdaya karışmış şifan, arpa ve tohumlar ayıtlanır (ayıklanır) ve böylece, temizlenen buğdaylar değirmenlere gönderilir.

Değirmene gönderilen buğdaylar; yapılacak ekmeğe göre “has un”, kepekli, kepeği az vb. şekillerde, istenir.

Dêrmen’den(değirmen) gelen unlar, ihtiyaç dahilinde ne yapılacaksa o düzeyde, yoğrulur. Suyu ve unun miktarı yapılacak ekmeğin sertliğini belirler. Yufka ekmeklerde ve yağsız yiyecek çeşitlerinde yağ kullanmazlar. Sadece: un, su ve tuz vardır. Ama yağ katılan kömbe diye tabir edilen yiyeceklerde ise az miktarda maya kullanırlar.

Unların hamurunu, “itâ” denen palazlarda ve “teş” diye tabir edilen leğenlerde yururlar (yoğururlar). Yoğrulan hamurlar, bir leğenin içine yerleştirilir ve demlenmesi için üzeri yaş bir bezle kapatılarak bastırılır. Bastırma işi hamurun koyuluğuna göre de değişir. Akşamdan bastırmanın koyuluğu farklı, sabah erken yoğurmanın koyuluğu farklıdır.

Hamur yogurma işlemlerinde havanın durumu farklılık gösterimi diye sorduğumuzda ise, hava olaylarının hamurun durumunu etkilediğini gördük.

Havanın durumuna göre de hamurun cıvıklığı ve koyuluğu önemlidir. Soğuk havalarda cıvık, sıcak havalarda ise sert olması istenir. Soğuk havada sert olursa; bunu yufka açan kadınlar zorsunur. Bu yüzden hamurun kıvamı ekmeğin yapılacağı zamanla doğru orantılıdır.

Hamurlar ekmek edilmeden önce bezi yapılır. Bezi diye tabir edilen durum, hamurların yumruk büyüklüğünde elde sıkıla sıkıla yuvarlanmasıdır. Buna bezi denir. Daha sonra ekmek yapım aşamasına geçerler. Yufkayı “ed’i oklavası” denen

⁴⁰ Dr. Yaşar Kalafat, (2011) Türk Kültür Halklarda Orta Asya’dan Orta Doğuya İnanç Göçü, Berikan Yayınevi Ankara, s,191

bir oklava ile açarlar. Bu oklava sadece yufka açmada kullanılır. Çok düzgün bir oklavadır. Öbür oklavalar ise sadece ekmeği sarmak ve “saç’a” götürmeye yarayanlardır. Osmaniye’nin köylerinde her evin mutlaka, bir saç’ı, bir oklava takımı, ekmek tahtası ve “keşikleşmiş” kadın ekiplerinin olduğu görülür.

Hamurun durumuna göre, yufka açarlar. Gelen gidene bazlama yaparlar ve ekmek sonunda börek gibi yiyeceklerle keşikleşen kadınlara ve ev ailesine ziyafet verirler.

Burada bazı dikkat çeken durumlar vardır. Bunlara değinmeden geçemeyeceğiz. Bunlar:

“Un yoğrularak, hamur oluyor. Daha sonra sıkılarak ‘bezi’, açılarak yufka, bastırılarak bazlama ve elde ezerek, çırpılarak yapılan ise bezdirme diyorlar. Önce hamuru elde sıkarak bezi yapıyorlar. Daha sonra bezi yapılıp, bezdirilen hamur, dövüle dövüle canından bezdirilip bezdirme oluyor. Bezdirme olan hamurdan devam edersek; biraz daha eziyet edip ezdiğimiz zaman kalınca bir şekilde açarsak bazlama oluyor. Hiç canı kalmayacak şekilde açtığımız zaman yukalaşıyor (inceleşmek-yüzeye yakın), dağılacak hale geliyor. Buna da yufka diyoruz”⁴¹.

“Hamur yoğurmada hamur dışarı taşarsa; o ekmeğin yiyicisi çoktur, derler. Bazlama saç’ın üzerinde şişerse kısmetin bolmuş, zengin olacaksın, gibi halk inançları görülür. Aynı uygulamanın bir benzerini ise Artvin de görürüz. Burada görülen halk inanç’ı ise yoğrulan hamurun dışarı taşması o ekmeği yemeğe misafir geleceğine işarettir”⁴².

Ekmek hamuru yoğururken; hamur dışarı sıçarsa yecisi geliyor derler. Ekmek yufkası acarken, ekmeğe parmak batıp kaç delik açarsa o kadar yeyicisi gelecek derler. Yufka unlu olarak yırtılırsa eli hediye geliyor derler⁴³. Bu gerçeklik sıralaması yüzyıllardır bu halde devam etmiştir. Nasıl ki 1920’lerde bazlama, bazlama ise bugünde aynıdır. Ekmeğin üzerine atılan unlara “ufra” denmişse yine Osmaniye de aynı sözcükler, her ekmek yapmada yağlı bazlamadan, sıkmaya aynen devam eder, durumdadır (Yalman,1993b:467).

Bulgurluk buğdaylar, buğday tarladan gelir gelmez ayrılır. Çünkü bu buğdayların iri ve hışvasız (içinde: sülük kırıkları, şifan vb. tohumların olmaması) olmasına dikkat ederler. Bir başka dikkat ettikleri unsur ise pilavın rengidir. Bu

⁴¹ K.K.16

⁴² 350 Müftüden 3000 Bidat(1994-1995), Diyanet İşleri Başkanlığı Arşivi

⁴³ K.K.16

yüzden ‘ağ’ buğday denilen, beyaz buğdayla; normal kırmızı buğdayı karıştırıp, Osmaniye yöresine has esmer pilavın olmasına dikkat ederler.

Bulgurluk buğdayları önce suda iyi bir yıkarlar. Daha sonra yıkanan buğdaylar don kazanı diye tabir edilen, büyük kazanlara, suyla birlikte akşamdan konur. Kazana konan buğdaylar sabaha karşı, evin hamaratlı kadınları tarafından tutuşturulan ateşlerle, kaynamaya başlar. Tam gün ışımaya başladığında, kaynayan ve şişen buğdaylar suyunu çekip “fedik” olur. Suyunu çeken buğdaya, yeniden su ilave etmezler. Suyunu çeken kazanların altından ateşleri çekerler ve kazandaki bulgurları ateşe yakın yere serilen, sergilere hemen taşıyıp sererler. Bu esnada, kimi kazanların altında bulunan közlere patlıcan, biber ve soğan atıp aynı anda sabah kahvaltısını da bu közlerde pişirirler.

Fediklerden (hedik) konu komşuya ikramlar yaparlar. Zaten birçok zaman fedik yapan yerlere, eline bir tas kap alan gelir ve fedik ister. Fedikleri birçok defa insanlara ikram ederler ve bunun yanında hısıma akrabaya gönderirler. Anadolu da ve Osmaniye yöresinde fedikle ilgili birçok inanç vardır. Bunlar genelde dişi yeni çıkan çocuklar için kaynatılır, kaynatılmış buğdaylar çocuğun yemesi ve ikram içinde yapılır.⁴⁴

İtadan yapılmış palazları, meyilli bir alana sererler ki: içerisinde ki su aksın. Palazların üzerine dökülen fediklik buğdayları anında, sererler. Çünkü serdikleri bulgurlukların, hemen kurummasını isterler. Eğer ki üzeri nemli kalır; akşamda çiğ yağmasın diye üzeri bastırılıp kapatılırsa; bu seferde ‘porsur’ derler. Sırf bunun önüne geçebilmek için, sabah erkenden sererler. Serilen buğdaylar, Haziran sıcağını yer ve sık sık karıştırılarak dört beş günde kurutulup çuvallarla yüklüklere kaldırılır. Yüklüklere kaldırdıkları, bulgurlularını önce ekmek tahtalarının üzerine yavaş yavaş dökerek temizlerler. İçinde bulgur hariçi ne varsa ayıklarlar. Ayıklanan bulgurluklar, daha sonra ihtiyaç dâhilinde değirmene gönderilip, bulgur olarak çektirilir. Bulgur çektirilirken bulgurun, simidi çıkartılır.

Bulgur simitlerini, köy yerlerde daha çok civciv yemi olarak kullanırlar. Şehir kesiminde ise, sıkma ve içli köftede kullanırlar. Köy yerlerde ise, köfteyi diri bulgurdan yaparlar ki daha tatlı olsun diye.

---

⁴⁴ Dr. Yaşar Kalafat, a.g.e

Döğmelik buğdaylar, yüzde yüz beyaz buğdaydan seçerler. Aynı zamanda buğdayın irisi olmasına riayet ederler. Döğmelik buğdaylar yine elerler ve temizlik işlemlerinin ardından, döğme çekilmesi için değirmene gönderirler.

“Döğme olarak çekilen; yani kabuğu kavladılan(soyulan) buğdaylar, bu aşamanın ardından, katıklı çorba(döğme şorası) ve tirjik içine katarlar. Ama en çokta tarhana yapımında kullanırlar”⁴⁵.

2.1.2. Arpa tarımı

Arpa tarımıyla ilgili araştırmamızı katılımcı gözlem tekniğiyle yaptık. Bu doğrultuda tarımsal aşamaları ve adlandırmaları bizzat yerinde uygulamalı olarak inceleme olanagı bulduk.

Arpa biderleri ekilecek ekine göre değişim gösterirler. Gasıllık ekilen tarlalarda yerli arpa olmasına riayet ederler. Ama ticari amaçla ekilen tarlalara ise verimli arpa denen İç Anadolu bölgesine has arpa(sert arpa) ekerler.

“Gasıllık arpalar(yerli arpa), yumuşak ve hayvanlar için daha lezzetli arpalar”⁴⁶. Besilerde kullanmaya uygun arpalar olarak bilinir. Fakat verim düşüklüğünden dolayı; çiftçiler genellikle sert arpa diye tabir edilen arpayı ekerler.

Yerli arpanın bir başka yönü ise: sert arpadan daha hızlı büyümesi ve gasıl olarak hayvanların erkenden goyrulup(bırakılıp), yeşillik yemelerine olanak sağlamasıdır. Sert arpa ise biraz daha geç büyüdüğünden hayvancılıkla uğraşanlar bazında, bu yörede yerli arpa kadar değer bulmaz durumdadır.

Arpaları yine buğdaylarla aynı aylarda ekerler. “Toprağın darpuzlu olması arpada olduğu gibi bütün tohum ekimlerinde hemen hemen, riayet edilmesi gereken durumlardan biridir anlayışı hakimdir. Osmaniye bölgesinde arpayı genelde, kıraç olan bölgelere ekerler. Taban tarlalara ise ağırlıklı olarak buğday ekerler.

Kıraç olan bölgelere ekmelerinin nedeni: arpa yavaş ama kamışlama(içinin oluklaşması) zamanına doğru birden büyümesidir. Birden büyüyen arpalar, havların rüzgarlı gitmesi halinde yattığı gözlenir. Hele verimli taban tarlalarda ise bunun önüne geçilemesi imkansız olarak ilinir. Sırf bu yüzden, arpaları genelde kıraç ve verimsiz arazilere; bazen de tarlanın “ağzı değişsin” diyerek, tarlayı dinlendirmek için buğday vb. yerlerine ekerler.

⁴⁵ K.K.16

⁴⁶ K.K.18

Arpa ekiminin, fazla sık olmamasına riayet ederler. Sadece gasıllık olan arpaların sık olmasını arzularlar. Bunun sebebi ise yayılıma dayanıklı olmasını sağlamak istemeleridir.

Arpa bakımının, buğdayla birçok noktada benzerlik gösterdiği görülür. Gübreleme işi buğdaydan daha azdır. Yabani bitkilerle mücadele ise buğdaydan zordur. Yabani otlardan özellikle şifandan kurtulmak için yapılan mücadelede, zorluklar kendini gösterir. Buna neden olan sebep ise şifanla – arpa'nın bitki olarak birbirine fazla oranda benzemesidir, derler.

Bakımında taban olmayan tarlalarda, gübrelemenin az; kıraç olan yerlerde ise gübreleme fazla olduğu görülür. Zaten bir anda atılan(büyüyen) arpalarda gübrelemede aşırılık olursa, arpaların yatmasının önüne geçilemez ve buda arpaların yatıp sasmasına neden olur. Böyle durumlarda arpada hem verim düşer; hem de: sapı çürür işe yaramaz hale gelir. Gibi anlayışlar hakim durumdaki fikir ve düşüncelerdir.

Bundan farklı olarak, en dikkat çeken husus: arpalarda gübreleme işinin, arpaların gardaşlamasından(kardeşleme) sonraya bırakılmasıdır. Arpalar gardaşlamadan önce gübreleme yapılırsa arpada verim az olur. En önemli husus gardaşlatmaktır. Ayazla gardaşlayan arpalara, daha sonra yağmurla, yağmur öncesi veya hemen yağmurdan sonra, gübreleme yapılırsa verimde ve yapılan emekte ziyan olmaz, derler.

Arpa hasat zamanı, buğdaylara göre daha “erdir”(erken). Çünkü gelişimini erken tamamlayan arpalar hasat dönemine de erken girer. Aynen arpalarda da buğdaylardakine benzer hasat yöntemleri uygulanır.

Yalnız arpaların nem vb. şeylere karşı buğdaydan daha hassas tahıllar olduğu bilinir. Bu yüzden arpa hasat dönemlerinde hava ne kadar kurak olursa, arpanın sağlıklı olması da o kadar, iyi olur anlayışı hakimdir”⁴⁷.

Yörede, arpa hasatlarında ve biçilen arpalardan ne hikmetse, kimseye bir şey verilmez. Sadece biçerdöver haklarında verilebildiği görülür. Arpadan ne abdallar, ne de dini kuruluşlar bir şey toplarlar.

Bir bakıma arpaların hayvan yemi olarak, kullanılmasından mı kaynaklanır bilinmez ama aynı arpalardan toplanmayan, bu tarla ürünleri ne mısırdan, ne

---

⁴⁷ K.K.9

pamuktan nede yer fıstığı vb. ürünlerden toplanır. Sadece bu hak talep edip, toplama işi veya toplama geleneği, sadece buğdaylarda görülür.

Bu vb. uygulamalar, okullarda değil; insanların yıllardır, duymuş oldukları ve gördükleri tecrübenin birikimi olarak, deyişleri ve anlayışlarıyla yöre kültüründe bir kodlar değeri olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.1.2.1. Arpa tarımında hasat sonrası oluşan folklor unsurları

“Arpa hasatları pek elek bilmez. Sadece eski dönemlerde; elek yerine yel diye tabir edilen rüzgardan faydalanılırdı. Böyle yelli havalarda, saman savrulurken arpalardan ayıklanırdı”⁴⁸. Ama günümüzde ekserisi hayvan yemi olarak kullanılan arpalarda, yabancı tohumlardan fazla etkilenilmez. Besin değeri olarak arpanın, hayvana et tutturduğu söylenir. Bu yüzden ‘Arpa etlendirir; Buğday sütlendirir’, sözü hala hayvancılıkla uğraşanlarda genel geçer kanı olarak bu güne kadar, sözlü kültürde varlığını sürdürmüştür.

“Arpaların ambarlanması, buğdaya göre daha dikkat gerektirir. Arpalardaki az bir nem arpaya “bambıl” düşmesine sebep olur. Bu durumun önüne geçebilmek için; arpaların iyice kurutulmasına ve ambarda nem almamasına dikkat etmek gerekmektedir. Eğer ki; arpalar nem alırsa, önce bambıl düşer, daha sonra kelebekler ve nihayetinde bit düşüp arpa işe yaramaz hale gelir”⁴⁹.

Arpayı, bazı durumlarda insanların yedikleri söylenir. Bu daha çok kıtlık dönemlerinde görülmüş bir husus olarak yöre insanının muhayyilesinde mevcut bir bilgidir. Ama günümüz itibarıyla arpalar yüzde yüz oranında hayvan yeminde kullanılır, durumdadır.

“Arpaları hayvan yeminde, koyunlara ‘diri’ olarak verilir. Toklulara ‘kırma’ olarak verilir. Kuzulara ‘ezme’ olarak verilir. Erkek danalara ‘kırma’ olarak, ineklere ise ‘zavar’(una yakın bir düzey) olarak verilir”⁵⁰.

İhtiyacın haricindeki arpalar ise bütün tarla bitkileri gibi satılır. Bu satım işlemleri çiftçilerin ürünlerini direk tüccara götürmesi şeklinde olur.

---

⁴⁸ K.K.1

⁴⁹ K.K.16

⁵⁰ K.K.18

2.1.3. Pamuk tarımı ve etrafında oluşan folklor pratikleri

Pamuk Ekimi 2000'lere kadar Çukurova da ekimi yapılan en popüler tarım ürünüdür. Ama maalesef son yıllarda eski şaşalı günlerini kaybetmiş durumdadır. Bunun birçok sebebi vardır. Sahada yüz yüze yapmış olduğumuz görüşmelerde, pamuk ekiminin kısıtlanmasına sebep olarak: çiftçilerin girdileri karşılayamaz duruma gelmelerini görmekteyiz. Bu duruma rağmen yinede; azda olsa pamuk tarlalarına rastlamamız mümkündür.

Son yıllarda ekim alanlarında, teknolojik aletlerin artımıyla pamuk ekim alanlarında yeniden bir artış görülmeye başlamıştır. Ama bu artışla birlikte bu güne kadar gelen, pamuk kültür kodlarının yok olma aşamasında görebiliriz.

“Pamuk tohumlarına çığit derler. Eski usulde çığitler, çiftçilerin yetiştirmiş oldukları pamukları çırçır fabrikalarına götürdüklerinde; çekilen pamuktan çıkan çığıti alıp ekerlerdi. Ama son zamanlarda ithal tohum denen tohumlar piyasaya çıktı, ilk ekim süper ama ondan sonraki ekimlerde, inanılmaz oranda verim düşüyor. Çiftçi eski tohumunu da kaybedince, genetiğiyle oynanmış tohumlara mecbur kalıyor ve artık çiftçinin beli bükülüyor”⁵¹.

“Koza ekilecek tarlayı yaz sıcakları gelmeden hazırlamalıdır ki, yazın kavurucu sıcakları, otların köklerini layıkıyla yakarak mahvedebilsin. Bunun için geç yapılan felhanlar (tarla bozma) maksadı sağlayabilmelidir. Bundan sonra kış sırasında koza ekilmek üzere hazırlanmış felhanlar üç demirli ile aktarılır. Genel olarak mart başında koza ekimine başlanırsa da birçok çiftçiler, tehlikeyi küçümseyerek Şubat ayı içinde ekime başlarlar. Ekilecek koza tohumları akşamdan ıslanır ve kürekle toprak üzerine saatlerce karıştırılarak üzerindeki pamuklar iyice yatıştırılır. Ertesi gün bu tohumlar toprağa atılarak üç demirli ile sürülür ve arkasından hemen tapan (sürgü) yapılır. Tapan çok önemlidir. Eğer hava kurak ise rutubetin kaçmaması için demir loğlar ile toprak loğlanır. Kuraklık uzadıkça loğ işine devam etme ihtiyacı vardır” (Yalman,1993b:112).

Pamuk ekimleri, A.R. Yalgın'ın 1920- 30'larda belirttiği üç demirliden sonra; ne gibi değişimler geçirmiştir? Bu hususu öğrenmek için katılımcı gözlem tekniğinde konuyu ele aldığımız kaynak kişiden⁵², pamuk tarımıyla ilgili pratikleri konularına göre yerleştirmeye çalışacağız.

Kara mibzer denen aletlerle, pamuk ekim işlerine devam ettik ve 1990'lardan itibaren; mibzer de istenen üç kişilik adam ihtiyacı iki kişiye indi ve bu gün ise, sadece traktörü kullananla bu işler yapılabilmektedir.

⁵¹ K.K.9

⁵² K.K.13

Pamuk ekimlerinde en önemli husus toprağın darpuzlu olmasıdır. Dıkız olan tarlalarda ekilen çığıtler çıkmaz. O yüzden ekim vakti önemlidir. Çığıtler hassas tohumlar olduklarından; ilkbahar ayında toprağa ekeriz. Nisan ayında toprağa dökülen çığıtler; güneşli ve ılık havanın da etkisiyle, en erken bir hafta, en geç iki hafta, içerisinde çıkmaya başlar. Ama hava yağmurlu filan giderse toprakta gapaklama (kapaklama), yapacağından birçok çığıt çıkamaz ve tohumda sakatlık olur. Bu, durumun önüne geçebilmek için seyrek olan yerlere ‘aşı’ yaparız. Aşılana pamuklar biraz geç gelir ama eskinin yerini tutmasa da hiç yoktan iyidir.

Pamuk ekimlerinde dikkat çeken bir hususta; pamuk tarlalarının içine çığıtle birlikte orta kısımlarına veya gözden irak olan yerlerine kavun, karpuz; kenarlarına bamya, süpürge darısı, ortalarına günebakan(ayçiçeği) ve pamuk çıktıktan sonra göl duran veya suyun bol olduğu yerlerine domates fideleri dikmeleridir. Böyle durumlara yörenin genelinde rastlamamız mümkündür.

Pamuk ekiminde riayet edilen husus: pamuğun, sulu mu susuz mu? olduğudur. Çünkü her birinin, ayrı ayrı bakım özellikleri olduğu yönündeki bilgidir.

Pamuk ekim dönemlerinde dikkat edilen hususlardan bir başkası ise; tarla gençleştirme işlemleridir. Bu işlemlerde tarlaya her sene aynı bitkiyi ekme yerine dönüşümlü ekim yapılmasıdır. Bu sene buğday ekilen araziye, gelecek yıl pamuk ekilir. Osmaniye bölgesindeki çiftçilerde olan bir kanıda pamuk’un yer fıstığında olan mantar hastalığını aldığı yönündeki inanışlardır. Bunun sonucu olarak da; yer fıstığı olan arazilerde dönüşümlü olarak sulu pamuk ekimleri yapılmasıdır.

Pamuk bakımlarında iki usul, vardır. Bunlar: kurusuna ve sulusuna göre değişkenlik gösteren yöntemlerdir. Kuru ve sulu tarım yöntemleri farklı uygulamalarla karşımıza çıkmaktadır. Her bir uygulamanın kendine has kültürel birikim ve usulleri vardır. Bunlar: Çapası, otu, suyu, ilacı ve toplama yöntemleriyle kendini gösterir. Bu gibi uygulamaları halkbilimindeki aktif gözlem tekniğiyle bire bir aktarmaya çalışacağız.

Kuru pamukların bakımında, iki çapa yaparlar. Sulu pamukların bakımında yine iki çapa ve birde içerisinde derinden lister diye tabir edilen su kanalı açarlar. Kuru pamuklara çekilen ilk çapada pamuğun gelişmesi için toprak gevşetilir. İkinci çapaya ise halk ağzında ‘külleme’ denir. Bunun amacı ise kuru tarım yapıldığından; toprak yarılr. Toprak yarıldığında içeriye doğru sıcaklık iner. Bunun önüne geçebilmek için toprağın yarıklarını dolduracak düzeyde pamuk karıkları külleme

diye tabir edilen(tozlama), yöntemle çapalama yapılır ve bir nebze de olsa kuraklığın önüne geçilmeye çalışılır.

Sulu tarımda ise çapalama her vakit derin çekilir. Amacı ise toprağa verilen suyun derinlere inebilmesini kolaylaştırmaktır.

Tarla çapalamada traktörün arkasına takılan çapanın ayarının düzgün olmasına riayet ederler. İlk çapanın bıçaklarıyla; ikinci defa çekilen çapanın bıçakları birbirini tutmaz. Birincide gevşetilme gözetilirken; ikincide ot kesme şeklinde bıçakları tasarlarlar. İz üzerine düşmeyecek şekilde çapalamayı yaparlar.

Burada “ot dövme” dedik. Bunu dememizin amacı çapalamadan ayrı bir husus olmasındandır. Çapalamada sadece toprağın karıştırılması söz konusu iken; halk ağzında ot dövme ile çapalama arasındaki farkı ortaya koymalıyız.

“Ot dövme işi, karık arası çapalanan tarlaların, bitki kökleri ve çapa harici yerlerini insan eliyle kazmalama işine derler. Bu ot dövmenin iki yolla olduğu söylenir. Bunlara halk arasında ‘çal kiriş’ iş ve ‘kara kazma’ tabiri denir. Bunların her ikisinden bir ayrı yola ise, normal ot dövme derler.

Çal kiriş işlerini, daha çok halk diliyle ‘zorsungac’ adamlar yapar. Bu gibi adamlar zorsundukları vakit ya kazmayı ters vurup sapından çıkarırlar veya kazmanın sapını kırarlar. Kara kazma tabiri ise sulu pamuklarda uygulanan bir yöntemdir. Birinci otları çok önemlidir. İkinci otlarına ise: ‘kabasını almak’ şeklinde”⁵³ bir deyim kullanırlar.

“Sulama işi, külfetli bir yöntemdir. Sulanan tarlalara beyaz sinek, zenk, kurt düşer. Bu ve benzeri hastalıkların önüne geçebilmek için pamuklar azami dikkat isteyen ürünlerdir. Pamukta sulama, karık sistemi ve tavalarla olur. Arkla getirilen su tavalara verilir. Engebenin hafif olduğu yerlerde karık yöntemi, engebenin çok olduğu yerlerde yağmurlamada yapılabilir. Ama yağmurlamada bazı dönemlere dikkat etmeyi de gerektiren hususlar vardır”⁵⁴.

“Yine pamukta sulama zamanlaması dikkat gerektiren faktörlerdendir. Yapılan bütün tarım yöntemlerinde uyulması gereken yöntemlerin başı olan; bitkinin istemesi halinde su verme usulü pamukta da olmazsa olmaz yöntemlerden biri olarak karşımıza çıkar.

---

⁵³ K.K.13

⁵⁴ K.K.9

İlaçlama işlerini bitkinin durumuna göre ve sulamayla eş güdümlü yaparlar. İlaçlama işini her zaman sudan önce yapmaya riayet ederler. Çünkü sulanan ve çamur olan tarlayı ilaçlamak görüldüğü kadar kolay değildir.

Sulu pamukta en dikkat ettiğimiz durum; pamukların çiçek zamanı ve elma zamanlarında kurda vurdurmama durumudur. Bu dönemi kurda vurdurmadan atlatırsak pamukların veriminde gözle görülür bir düzeyde artış, görebiliriz”⁵⁵.

2.1.3.1. Pamuk tarımında hasat sonrası oluşan folklor Unsurları

Pamuk toplama işlemlerinde görülen folklor pratiklerinin neler olduğuna dair yapmış olduğumuz katılımcı gözlem tekniğiyle görüleni ve olabileni öğrendiklerimizle kaynak kişi temelinde aktarmaya çalışacağız.

“Pamuk toplama işlerinde, sulu pamuk ve kuru pamukta değişiklikler görülebilir. Bunun nedeni: pamukların açma ve elmalarının kozaklama dönemlerinin farklı olmasındandır. Pamuk tarlalarına Osmaniye yöresinde koza tarlaları da dendiği olur.

Pamuğun çiçek sonrasına elma derler. Elmalar yeni yeni çatlamaya ve açılmaya başladığı ana ise koza derler. Toplanacak düzeye geldiğinde ise koza açmıştır.

Pamuk toplama işlemine: birinci ağız ve ikinci ağız şeklinde isimlendirme yaparız. Birinci ağız pamuğun ilk toplanmasıdır. En güçlü pamuk bundadır. İkinci ağız pamuk ise kuru tarlalarda “başşak” olarak tabir edilir. Ama normal bir toplamadır. Sulu pamuklarda ise başşak olarak tabir edilen düzey üçüncü ağızdır”⁵⁶.

“Pamuk toplama işlemlerinden sonra pamuk bozular. Buna hayvancılıkla uğraşanlar ve yöre insanının dilinde ‘bozma’ denir. Bozma olan tarlalara, nahır, koyun ve davar sürüleri bırakılır”⁵⁷.

Bazı durumlarda, bozma satma işlemlerine de rastlandığı olur. Bu durum her ne kadar abes olsa da; yâlimin(Hayvanların karnını doyurdıkları ot) ve alanın dar olduğu zamanlarda kaçınılmaz bir uygulamadır.

“Pamuk toplama işlemleri 2000’li yıllara kadar elle toplanırdı. Günümüzde ise makineyle toplama işlemleri kendini göstermiştir. Elle toplama işlemlerinde ise ameliye diye tabir edilen mevsimlik işçilerden yararlanılırdı.

⁵⁵ K.K.9

⁵⁶ K.K.16

⁵⁷ K.K.5

Ameliye, toplamalarında ameliyenin başına: ‘elci’ derler. Ameliyenin içerisinde ameliyeyi idare edene ‘çavuş’, derler. Bundan gayri ameliyenin birde sucusu mevcuttur”⁵⁸.

“Ameliye ile toplamada, pamuklar kilo bazında toplanır. Kim kaç kilo pamuk topladıysa o kadar para alır. Ve bu toplama işleminde herkesin topladığı pamuk akşam olunca tarlada tartılır ve hesabına yazılır. Pamuk toplamada yövmiye yerine kilo baz alınır. Kim ne kadar topladıysa o kadar para alır”⁵⁹.

Ameliyelerin toplama işlemlerinde; hışvasıyla(dalıyla, yaprağıyla, kırıntısı ile), elmasıyla birlikte, kilo dövsün diye toprağıyla, yedikleri kavunun, karpuzun kabuğuna kadar harala bastıkları görülebilir. Burada amaç toplanan pamuğun kilo dövmesini sağlamaktır, gibi bir art niyeti de sahada gözlemleyebildik (ağır gelmek).

“Ne kadar tarlada tartılsa da ameliyenin parası ürün sonunda verilir. Ameliye ile tarla sahibi asla muhatap olmaz. Çiftçinin muhatabı elcidir. Elci ise direktifleri; ya direk ameliyeye veya çavuşu aracılığıyla ameliyeye iletir. Sucuda, normal bir ücretle elcinin tasarrufundadır. Bütün hesaplar çiftçi ile elci arasındadır. Çiftçi toplam kilodan hesabı elciye verir. Elcide kendindeki hesaba göre ameliyeye pay yapar”⁶⁰.

Küçük tarlalarda ise çiftçiler kendi pamuklarını kendileri toplarlar. Bunlar günün belli saatlerinde yapılan toplamalar şeklinde görülebilir. Bu pamuk toplama işinde görülen en yaygın unsur: ‘hışırlı sıyırma’ diye tabir edilen, toplama yöntemidir.

“Hışırlı sıyırma sabah ezanında pamuğun hışırıyla birlikte toplanmasıyla başlar. Buradaki en büyük unsur; pamukların çiğli olmasıdır. Çiğli pamuklarda hışvalanma fazla olmaz ve pamuk güzel temizlenir. Aksi durumda hışırından ayırmak pek mümkün olmaz. Sırf bu durumun önüne geçebilmek için nemi kuruyan pamukların üzerine su serperler ki nemli tutsun ve pamuğu hışırından ayırmak kolay olsun”⁶¹.

“Hışırlı olarak kozasıyla birlikte koparılan pamuklar; günün ağarmasıyla, sıcaklığın artması sonucu çiğ çekilir. Artık hışırlı olarak toplama işinden, vazgeçeriz ve birazda koza içerisinde sıyırarak devam ederiz. Zaten aç olarak başladığımız bu işlemlerin ardından sıcaklığın artmasıyla, topladığımız pamukları ve hışırları alıp doğru eve geliriz. Evde kahvaltılarımızı yaptıktan sonra koyu bir gölgenin altında,

---

⁵⁸ K.K.13

⁵⁹ K.K.13

⁶⁰ K.K.13

⁶¹ K.K.16

hışırılı sıyırmaya başlarız. Burada pamuğu hışırından ayırırız. Hışırılı olarak toplanarak eve getirdiğimiz pamuktan ‘hışırılı sıyırma’ işi, oturduğumuz yerden yapılır ama bu iş, hemen hemen ikindiye bulur. Bazen de eve getirilen hışırlar hemen sıyırmayız, yığın halinde stoklarız. Tarlayı tümünden temizlendikten sonra son baharın sonu ve kış içerisinde hışırılı sıyırma işlemlerine devam ederiz”.⁶²

Tarladan tümüyle kaldırılan pamuklar, ya çırçır fabrikalarına veya tarımı destekleme birliklerine satılır. İhtiyaç dâhili eve ayrılır. Eve ayırmalarda en büyük husus: ev yenileme ve düğün çeyizleri içindir.

Burada ayrılan pamuklar, yorgan, döşek, yastık, minder vb. ihtiyaçlar için kullanılır. Şuanda dahi; pamuk ekimi yok olma durumuna gelmiş olsa bile, sırf bu vb. ihtiyaçları gidermek için; azda olsa, pamuk ekimi yapılır.

2.1.4. Ayçiçeği (Günebakan) tarımı

“Ayçiçeği, ekimi 2000’lerden önce, Osmaniye bölgesinde ticari manada ekimi pek görülmeyen, tarla bitkisidir. Ama eskiden beri, tarlalarda ve ağırlık olarak da pamuk tarlalarında evin ihtiyacını görecektir, çerezlik olarak ekilirdi. Bunlarda zaten belli başlı tarlalarda olur, her tarlaya da ekilmezdi. O günlerde bunun adı ayçiçeği değil günebakan’dı”⁶³.

Günebakanlar o günlerde köy çocuklarının ve mal çobanlarının rağbet ettiği bir eğlencelik yiyecek türü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu eğlencelik türü yiyecekte asla haddi aşmak vb. bir durum söz konusu olamaz. Sadece toplumun sözlü kültüründe var olan ve adına göz hakkı denen bir anlayışın sonucunda bu talan işi yaparlar. Alınan günebakan çekirdekleri eve getirilmez ve olduğu yerde tüketirler. Koparılan bu günebakanlar çitlenirken birine rastlanırsa ona da ikram etmeyi nezaket icabı olarak algırlarlar. Böyle bir durumu yöre halkında kimse ayıplamaz. Ayıplayan veya böyle bir şeyi ima edenleri ise direk kınarlar ve horlarlar.

Eski dönemlerde herhangi bir pamuk tarlasına ekili olarak bulunan günebakanlardan, tekleme veya az miktarda tadımlık olarak alınırken ve bunun bir tanıdık tarlasının mahsulü olmasına riayet edilirken; günümüzde ise tanımadığından tadımlık, tanıdığından ise ihtiyacı kadar koparmayı olağan bir davranış olarak görebiliriz.

⁶² K.K.1

⁶³ K.K.17

Günümüz itibariyle ise, ayçiçekleri yağlı bitkiler olarak, pamuk ve buğdayın yerini alan; kâr oranı yüksek bir bitki olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayçiçekleri fazla masraf, fazla emek gerektirmeyen bitkilerdendir. Bu yüzden Osmaniye bölgesinde rağbet görür, duruma gelmiştir.

“Ayçiçeklerinin tohumları evde anaç olarak üretilen tohumlar olmayıp, direk satın alma tohumlarıdır. O yüzden ekilen tohumlar anaç olmadığından, çiftçi bir sonraki yılda, yeniden tohum almak zorundadır.

Ekimi ilkbahar ayında yaparız. Ayçiçeği ekilecek tarlaları güzün hazırlarız ve dinlenmeye bırakırız. İlkbaharın ilk günlerinde toprağın ısınmasıyla, çekirdekleri toprağa dökeriz. Ekimini traktörle yaparız. Toprağa dökme zamanında toprağın dıkız olmamasına dikkat ederiz. Dıkız toprağa ekilen çekirdeklerde çıkma oranı düşük olduğundan; yçiçeğinin iyi olabilmesi için, öncelikle toprağın, yaramış olmasına dikkat ederiz”⁶⁴.

Gözlemlerimizde, ayçiçeği, bakımı kolay bir bitki olarak karşımıza çıkmaktadır. Sadece ekerken altına bir gübre atıyorlar, çıkınca sülüğe yedirmemek için ilaçlama yapıyorlar ve birde “diz boyunda” olunca, bir veya iki defa traktörle çapa çekiyorlar.

Ayçiçeği hasadı biçerdöverle yaparız. Genellikle yazın ortasında hasadı yapılan bitkidir. İyice kuruyan kelleler artık boynunu büküp karardıkları ve dokununca çekirdekleri, dökmeye başlayınca hasat zamanı gelmiştir. Sırf bu dönemde, risk almamak için biçirmeden önce nem ölçümü yaptırırız. Nem düzeyi yeterince düşük çıktığı vakit çiçekler biçirmeye başlarız.

Biçerdöverlerin çiçekleri, depo hesabı değil de; dönüm hesabıyla biçtiğini gördük. Normalde Osmaniye yöresinde, depo hesabını sadece buğday ve arpada kullanırlar. Buğdaydan başka; ne fıstıkta, ne mısırdan nede ayçiçeğinde depo hesabı kullanılmaz. Bütün bunlarda her birinde farklı olmak üzere, dönüm hesabıyla, ücretlendirme yaptıklarını gördük.

2.1.4.1. Ayçiçeği (Günebakan) tarımında hasat sonrası oluşan folklor unsurları

“Çiçeklerde depo yapmayız. Çiçekler(çekirdekler) biçilir biçilmez direk tüccarlara satımını yaparız. Birçoklarında daha biçerdöverler tarlaya girmeden anlaşmaları yapılmış, durumdadır”⁶⁵.

⁶⁴ K.K.9

⁶⁵ K.K.9

Çiçeklerin hasat sonrasında ki uygulamanın nasıl olduğuna dair araştırmamızda şu gibi pratiklerle karşılaştık: Daha çok tarladaki çiçeklerin oranına ve tarlanın çiçeğinin taşınacağı alanın uzaklığına göre traktörle veya kamyonlarla, taşıma işlemleri yapılır. Burada esnafın veya çiftçinin tekelinde pek olmayan fiyat uygulamaları vardır. Taban fiyatı genel olarak devlet belirler. Herkes de bu fiyat oranında alım ve satımı yapar.

Çekirdek tarlalarının çoğunluğunda başsak işi görülmez. Sadece bazı çiftçilerin başsak yaptığı görülebilir. Buda biçerin devirmesine ve bitkilerin rüzgarla yatmasına göre, değişiklik gösterir.

2.1.5. Mısır tarımı

“Onlar ‘dügiyi’, yani darıyı suya salarak adeta içilecek kadar duru pişiriyorlardı. İbni Batuta’nın seyahatlerinde de görüyoruz ki, Türkler bu dönemde darıyı iyi bir şekilde kullanıyorlardı”(Ligetti,1998:137).

Orta Asya’nın derinliklerinden günümüze kadar gelen “mısırları” sanıldığı gibi Batıdan değil; geçmişimizle birlikte Anadolu ya kadar getirdik. Bunun Osmaniye örneğindeki değişleri ve kullanım şeklini gördüğümüz vakit verim fazlası ve yetiştirme teknolojisi haricinde ki her şey aynıdır.

Sırf iklim özellikleri ve yetiştirme koşulları yanında mısır, Osmaniye yöresinde yetiştirilen ağırlıklı tarım ürünlerinden biridir. Bu bölgede mısır birçok isimlendirmeye karşımıza çıkar. En genel isimlendirme: “darı” ve bunun gerisinde “meke”, ismiyle karşımıza çıkmaktadır.

Bu bölgede, “Darı” dört, isme karşılık gelir. Bunun biri “mekeye” yani mısıra. İkincisi “Süpürgelik” veya “Süpürgelik Darısı” diye, tabir edilen bitkiye, denir. Üçüncüsü “Patlak Meke” veya “Çıtır Meke” diye tabir edilen bitkiye. Dördüncüsü ise yine süpürge darısına benzer, salkımlı tohumu olan ve “Cin Darısı” diye adlandırılan, bitkiye denir. Osmaniye sözlü kültüründe şuan dahi “meke” isimlendirmesi birinci sırada yer alır durumdadır. Bunu kullanımlarına göre, darı ve mısır takip eder. Eskiler ise; “meke” ve “darı” olarak adlandırmayı hala kullanır durumdadır. Yeni nesil ise mısırı, ağırlıklı olarak kullanır ve bunun yanında; diğer iki adlandırmayı da, kullanmada bir mahsur görmez.

“Mısır tohumları, eski dönemlerde “yerli darı” olarak, tabir edilen “anaç” darılardan hasat sonrası ayrılan tohumlarla yapılırdı”⁶⁶. “Günümüzde ise torbalık diye tabir edilen, genetiğiyle oynanmış; ithal ve yarı yerli anaç olmayan tohumlarla üretim yapılmaktadır. Hibrit diye de tabir edilen bu tohumların bir torbası, yarım ton darının fiyatına denk durumdadır. Buda çiftçi için üstesinden gelinmez bir külfet olarak kendini göstermektedir”⁶⁷.

İlk zamanlarda pek tutunmayan torba darılar, fazla ürün alabilmenin ümidiyle çiftçiye cazip gelmiştir. Ama son zamanlarda görülmüş ki tohumların maliyeti ve darı piyasasındaki dengesizlik, birçok noktada çiftçiyi mağdur eder bir duruma getirmiştir.

“Çiftçiler daha çok ineklere ettikleri ve “yeşillik” olarak adlandırdıkları, biçme amaçlı darıların, yerli darı olmasını isterler. Çünkü bu darının bedenlerinin, daha yumuşak ve tatlarından dolayı da hayvanların bu darıya rağbet ettiği söylenir”⁶⁸.

Yine eskilerin deyimiyle: kaynatmada olsun, firik olarak közde pişirmede olsun; “şimdiki darılar lezzet olarak yerli darının, yerini tutmaz”, derler. Onların en çok dedikleri nokta: “şimdiki darılarda yerli darının şiresi yok. Ah bir yerli darı olsa da yesek”⁶⁹. Gibi hayıflanmalara sıkça rastlarız.

Tohumlarda, hayvanlar için ve insanların kendileri yemek için; yerli darı tercih edilir. Satmak ve gelir amaçlı ise: ithal hibrit tohumlar kullanılır. Bunun, yanında silajlık olarak hibrit tohumlarda alınabilir. Satım ve yeme ihtiyacından dolayı bütün bir alan olmasa da; kısmi bölgelerde patlak darı ekimi için tohum ayrılır. Yine hayvan yemi ve kavurma amaçlı cin darısı ekimi yapılır. Evin süpürge ihtiyacı veya ticari amaçla süpürge darısı tohumu ayrılır ve ekilir. İlk üç darı belirli bir tarla isterken; süpürge darısı herhangi bir alana ekimi yapılabilen bir darı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Darıların, ekim alanları; süpürge darısı hariç, sulanabilir arazilerde yapılır. Bazen mart ayının ilk günlerinde ekilen ve ağırlık olarak hayvanlara, yeşillik amacıyla biçilen darılar; kurak alanlara ekilebilir. Bu darılar ise ticari amaçlı olamayan, bahar yağmurlarıyla su ihtiyacını gören darılardır.

---

⁶⁶ K.K.1

⁶⁷ K.K.9

⁶⁸ K.K.16

⁶⁹ K.K.18

Sulak alanlar ve toprak eğiminin uygun olduğu alanlar, darı ekimi için müsait alanlardır. Toprağın yapısına göre tohum seçimi yapılır. Her tarlaya her tohum ekmezler. Bazı toprak çeşitlerinin, kendine has bir yetiştirme usulü vardır. Bütün bu durumları çiftçilerin uzun tecrübeler sonucunda öğrendiğini anlayabiliyoruz.

Osmaniye ve yöresindeki darı ekim alanları, önceleri dölek(düz) ve sulanması kolay olan yerler iken; günümüzde, yamaç bölgeler dahi darı ekiminde kullanılır olmuştur. Bunun nedeni Osmaniye yöresinde ve özellikle Sarpınağzı köyünde icat edilen damlama sistemli, karık arası sulama yöntemidir. Bu yöntem dâhilinde traktörün dahi çıkmakta güçlük çektiği alanlar “dikine karık” (boyuna), damlama sistemiyle sulanır duruma, gelmiştir.

Ekim alanlarında; ticari mahsulü, güçlü topraklara, silajlık mahsulü ise ikinci derece topraklara ekerler. Bunların gerisindeki darıları ise, suyu olan her bölgeye ekerler. Yalnız burada dikkat ettikleri bir usûl ise; üst üste aynı tarlaya darı ekmekten kaçınırlar. Buradaki amaçları: aynı ürünün ekiminde meydana gelen verim düşüklüğünün önüne geçmektir.

Darı da (mısır) ekim vakti, ekilen darının, amacına göre değişiklik gösterir. İneklere biçme(yeşillik olarak verilen) amaçıyla, ekilen darıların; ağustos ile mart dönemini kapsayan güz dönemi ve kış içi haricinde, her zaman ekimini yaparlar.

Süpürge darısı ise pamuk ekim zamanından; haziran ortasına kadar ekimini yaptıkları darıdır. Bu darılar belli bir tarlaya yapılan ekim haricinde, mahsulü örtbas etmek amacıyla yapılan ürünler olarak karşımıza çıkar. Yine süpürge darıları ile bamyaları tarlaların yastıkları ve kenarlarına ekerler.

Çiftçilerin mahsul kazanma amaçlı ekmiş oldukları, torba darıların ise, iki dönemde ekimini yaparlar. Ekim vakitleri tam zamanında yapılan: vakit darısı derler. Öbürüne ise “firez darısı” derler. Firez darıları buğday biçiminden sonra yapılan darılardır. Vakit darılarının ekim dönemi ise toprağın ısınmasıyla birlikte, takriben nisan ayı içerisinde yapılan darılardır.

Genellikle vakit darıları, mahsulü fazla kazanmak amaçlı yapılan ekimlerdir. Firez darılarında ise mahsul, o kadarda fazla olmayabilir.

“Silaj darıları genelde firez darıları olarak karşımıza çıkar. Burada ürün amacı güdülmendiğinden, darının uzunluğu ve yumuşaklığı ön plandadır. Bu yüzden cansız

ve dariya göre ikinci derecede verimli topraklar genelde, silajlık olarak tercih edilen tarlalardır”⁷⁰.

“Darıların ekim şekilleri, sulamaya kolaylık verecek ve bununla birlikte hâkim rüzgar yönüne dik olarak yapılan ekimler olmalıdır. Böylelikle darların havalanması ve rüzgarla yatması önlenir. Sulamaya uygunluk ise: suyun akış istikametine meyilli olmasıdır”⁷¹.

Darı ekiminde olduğu gibi; bütün karık sistemi ekimlerde, önce yastıklar ekerler. Yastık karıkların sayısı en az dört, ideali ise sekiz karık olarak bırakılır. Böylece yastık kalınlığı, tarlanın durumuna göre dörtle sekiz arasında değişiklik gösterir.

“Biçerdöverlerin ve traktörlerin büyüklüğüne göre bu durum değişebilir. Tarlanın baş yastık ekimlerinden sonra, en doğru takımdan, dik ve doğru bir ‘evlek’ alınır. İlk evleğin doğru olması çok önemlidir. Az bir eğrilik dahi ileri aşamalarda önü alınmaz bir duruma gelebilir”⁷².

Karıkların doğrulukları sulamada, çapalamada, biçilmesinde ve ilaçlamasında büyük kolaylık sağladığı görülür. Ama bunların tam tersi bir durum ise; bütün bu kolaylıkların, bütünüyle zorlanmasına zemin hazırlar.

Darı ekimlerinde bütün bitkilerde olduğu gibi toprağın, “darpuzlu” olmasına dikkat ederler. “Dıkız” tarlalara yapılan ürünlerden, verim alma olasılığı pek azdır. Böyle tarlalara ekim yapılsa bile, biderin “zilleyip” yeryüzüne çıkması dahi şüphelidir⁷³.

Darı tohumları dirayetli tohumlardır. Az bir darpuzla bile zilleyip çıkarlar. Ama bu zamanda toprakta çok cansız bir nem varsa ve bu sayede zillediyse, sakat olma olasılığı da yüksektir. Zilleyip çıkmaya başlayan biderler nemin aniden çekilmesiyle kurur ve boşa gider. O yüzden toprak, ya kendine ekilen bideri çıkaracak nemde olmalı veya üzerine ekilen nemi sulanıncaya kadar koruyacak kurulukta olmalı. Bu iki durum büyük dikkat gerektiren unsurlardır⁷⁴. Çiftçiler bu durumu bilirler ve bu doğrultuda ekime riayet ederler.

Tarlaya tohumlar ekilmeden önce tarlalar bütünüyle “imar” edederler. İmar etme işi; iyi bir şekilde sürme, karıştırılma ve tapanı toprağı “külleme” yapıncaya

---

⁷⁰ K.K.9

⁷¹ K.K.9

⁷² K.K.9

⁷³ K.K.18

⁷⁴ K.K.13

kadar çekmedir. Tarlanın toprağına boşluk yaptırmayacak kadar tapan çekip, toprağın un gibi edilmesi, bider hatasını büyük ölçüde önlemwsinden bu işi bu şekilde icra ederler.

Osmaniye bölgesinde biderler, sahalarına göre değişiklik gösterir. Silajlıklarda biderin biraz sık olması tercih edilirken; ticari amaçlı üretilen darılarda 22-27cm. ekimler yapılır. Darılarda iyi verim alabilmek için toplamda yüz kg. kadar gübreleme yaparlar. Elli altına elli üstüne gübreleme yaparlar.

“Silajlık darılarda ise gübreleme işi, ticari amaçlı darıya göre azdır. Gübreleme işi eski dönemlerde serpmeye olarak yapılırken; günümüzde ise makinelerle direk tohumun yanı başına toprağına gömülmektedir. Buda düzgün bir sulamayla verime katkıyı artırmaktadır”⁷⁵.

İlaçlama, darılarda en çok kurt ve otlara karşı yapılan ilaçlama yöntemidir. Genelde ilaçlamaları tek seferde ve traktörle yaparlar. Kurt ilacını ayrı ot ilacını ayrı şekilde yaparlar. İlaçlamayı genelde darılar diz boyu olduğu zaman yaparlar.

Gübrelemeyi darılarda, genel itibariyle sulamadan önce yaparlar. Günümüzde daha çok karık içi çapalama yöntemiyle direk bitkinin dibine ve toprak içerisine gömerek gübreleme yaparlar. Bu gübrelemede takriben iyi bir verim alabilmek için darının üzerine de en az 45-50kg. gübre atarlar. Gübrelenen tarlalarda gübrenin bozulmaması için hemen ardından sulama yapılmasını zorunlu koşarlar.

Çapalama işi, darı yüzeye çıktıktan ve bir karış olduktan sonra, toprağı gevşetme amaçlı tek bıçakla veya karık içi dar bıçakla(çapaların karık içinden giden bacalarına takılan uçlar) yapılır. Bu yapılan çapaya ilk çapa derler.

İlk çapanın ardından darılar diz boyunda veya biraz daha ileri evreye vardığında ikinci ve son çapalamayı yaparlar. Bu çapalama hem toprağı karıştırmak, hem otları gömme, hem gübreleri bitki dibine yerleştirme; bununla birlikte derinden çekilmesi ve karık içinde suların kolay gitmesine yardımcı olduğu için büyük öneme sahip bir pozisyondadır. İlk çekilen çapaya ot çapası derlerse de; ikinciye lister derler. Bu adlandırma çapa bıçaklarının, kulaklarının, enli ve büyüklüğünden ileri gelir.

Sulama işi en riskli bir durumdur. Tarlanın veriminde bütün önceki unsurların yanında en büyük faktör sulamayla ilgilidir. Suyu erken vermek darıyı nasıl delirtiyorsa(hızlı ve coşkun büyüme), geç vermekte öldürür(kurutur). Hızlı büyüyen

---

⁷⁵ K.K.13

darı uzar ve bedeni zayıf olduğundan somak tutmaz. Kuruyan darı ise kendini toplayamaz ve verim düşüklüğüne yol acar.

Bütün bu yüzden darılarda ilk su çok önemlidir. Darıyı çapayla ve susuzlukla öyle bir yormalı ki; darı adeta solmalı. “Millet bu darının sahibi acaba ölü mü ne demeli”⁷⁶, derler. Bunun gerisindeki sulamalar ise bu kadar bir alakaya değer görmese de; yinede büyük bir öneme sahiptir. Çünkü zamansız sulama, darılar da ters bir tepki yapabilir. Aşırı sulamada verim düşüklüğü olurken, az sulamada da yine verim düşüklüğü görülen bir husustur.

Bakım işlerinin ilk üçü, ilk sudan sonra yok olsa da, sulama işi darı firikliği atlatıncaya kadar devam eder. Sulamalarda işçi tutarlar. Bu kişiler, “yömiyeci” denen gündelik işçilerdir. Tarla sulaması ne zaman biter, o güne kadar sularlar ve ara dönemde yine kendileri de ara verir.

“Yömiyecilerin” yemeği genelde ağaya bağlıdır. Ağa derken; tarla sahibi anlamında. Yömiyecilerin azık getirmeleri ve tarla sahiplerinin bunlara bakmaması her zaman ayıplanan bir durum olarak günümüze kadar gelmiş bir durumdur.

2.1.5.1. Mısır tarımında hasat sonrası oluşan folklor unsurları

Hasat dönemleri, vakit darısında ağustosun sonlarına doğru gelir. Firez darıları ise: Eylül ayının sonuna doğru yapılır.

Darılarda önce firiklik dönemi başlar. Bu dönemler darıların en keyif verici dönemleridir. Çünkü bu dönemler ikramın ve lezzetin “fir dolayı” (gönül rahatlığıyla ikramların) olduğu günlerdir. Çiftçiler kaynatmış oldukları darıları, eşine, dostlarına çuval çuval, yolup verdikleri somaklarla, adeta bu dönemi taçlandırır.

Evlerde ve tarlalarda yakılan ateşlerin koyu gözünde herkes firik pişirmekle meşgul görülebilir. Bu dönemde herkes aşırıya gitmemek şartıyla burada bir tarladan aldığı bir meke somağını pişirip yiyebilir. Ama affedilmeyen husus bu dönemde sıkça görülen hırsızlıklardır. Hiçbir vatandaş darısına dadanıp somakları çalıp satan kişiyi affetmez. Tanımadığı insanlar darıyı yolup, tarlanın kenarında ateş yakıp yese dahi ses çıkarmayan, helal eden çiftçiler adi hırsızlığa karşı asla hoşgörü göstermezler. Çünkü aylardır gecesini gündüzüne katan, rızkını ve “çoluğunun çocuğunun” geleceğini buna bağlayan çiftçilerden de bundan gayrisi istenmese yeridir, diyebiliriz. Böyle bir durum, Osmaniye çiftçi kültürünün, çerçevesi içerisinde, kendine şekil bulmuştur.

⁷⁶ K.K.18

Hasat dönemi gelen darıların yaprağı sararır ve dik duran somakların boynu aşağıya doğru bükülür. Bu dönemde çiftçiler darının somağındaki tanelerin sayısına ve boyutuna göre verim tahmini yaparlar. Bu tahminler hemen hemen gerçeğe yakın bir sonucu verir.

Silajlık darılarda hasadı ise: darının firiklik döneminin ortasında yaparlar. Darının yapraklarının yeşil olması, riayet edilen bir husustur. Bu dönemde silaj yapmak için üç tane traktöre 5-6 adama ihtiyaç duyarlar. İnsanların imece usulüyle çalıştıkları günlerdendir, silaj zamanı.

İşçiler ne kadar çeşitliyse, bu günlerde sofralarda o kadar çeşitlilik gösterir. Osmaniye kırsalında işçilere en iyi yemekleri vermek, genel itibariyle, bir gelenek halini almıştır. Şehir içerisinde her ne kadar bu uygulamaları göremesek de kırsallarda bu gelenek hala sürmektedir.

Silaj çekilen darılar taşınır, yerlenir ve üstü kapatılır. Üstü kapatıldıktan sonra toprakla veya başka bir şeyle rüzgardan ve soğuk sıcak havanın çürütmesinden korunması için dikkatle üzerlerini yeniden, körlerler.

“Silaj ve herhangi bir durumda bu işi yapan kişi hava muhalefetine yakalandıysa bu durumu gören herkes yardıma koşar. Koşmayanlar ise yadırganır”⁷⁷.

“Biçimlik darının hasadı eskiden somakların elle toplanması şeklinde yapılırken, günümüzde biçerdöverlerle yapılır durumdadır. Elle toplanan darılar yine topaçla ve değnekle dövülürken günümüzde bunun yerini makineler almıştır”⁷⁸.

“Darı biçiminde biçerciler, biçer haklarını dönüm hesabına göre yaparlar. Buğdayda filan biçer hakkını buğday toplayarak kapatan biçerci, darıda ise dönüm hesabı parayı darının biçilmesin hemen arkasından alır”⁷⁹.

“Darılar biçilirken biçerci, yemek vakti kimin tarlasındaysa biçercilerin yemeği ona düşer”⁸⁰. Bu durumda bazı ailelerin düzgün bakmadığı duyulursa o kişiler eleştiri konusu olmaktan kurtulamazlar.

Darı biçiminde darı toplayan filan pek görülmez. Buğday zamanı gezen abdallardan, eser yoktur. Ne de dini cemaatlerden kimse olur. Bu bölgede yalnız buğday zamanının da böyle bir ürün toplama hususu görülebilir. Başka bir zamanda buna rastlamamız mümkün değildir.

---

⁷⁷ K.K.16

⁷⁸ K.K.1

⁷⁹ K.K.18

⁸⁰ K.K.16

Tarlalarda biçilen mısırların, ihtiyaç dahilini eve dökeler, geri kalan kısmını ise tüccarlara direk satarlar. Bu üründe ve tahılların genelinde çiftçiler, tüccara ürününü, kendileri takdim ederler. Yalnız, yer fıstığı, karpuz, soğan vb. ürünlerde ise tüccarların gelip ürüne müşteri olduğu görülür.

Biçerdöverle biçilen darı tarlalarında, darı yatmaları, somak düşmeleri ve biçerin ağzına ters gelmesinden dolayı, somağı alamamasından yerde birçok somak kaldığı olur. Bazı zamanlarda on dönümlük bir arazide bir tona yakın darı toplandığı görülebilir. Bundan dolayı, hemen hasadın arkasından, darı tarlalarının sapları yakılmak istenir.

Harız yakmanın, Osmaniye'nin birçok yerinde yasak olmasına rağmen, bunun önüne geçilemez. Çünkü çiftçilerin, yerde kalan ürünlerini başka türlü toplamalarına imkan yoktur. Yine darı saplarıyla dolu bir tarlayı imar etmekte mümkün görülmemektedir.

Yakılan darı tarlalarından “başşak” yaparlar. Bu başşak işi tarlada kalan ürünün bolluğuna göre değişir. Darıda dökülen az ise herkese serbest ederler. Bu zamanda herkes başşak yapar. Ama döküntü fazla ise tarla sahibi önce kendi yapar, arkasından herkese serbest eder.

Başşak yapılan darılar, satma amaçlı olmayan; hayvan yemi ve tavuklara yemlik olarak ayrılan darılardandır. Satma amaçlı olamamasının en büyük nedeni ise tanelerinde yanmışlık olmasıdır.

Bu tarlalara daha sonra koyun ve davar sürülerini “vururlar”. Bu esnada sürüler için pek bir ziyanlık kalmamıştır. Tek görünür tehlike ise; otun yanmış olduğu sadece yanmış tene döküntülerinin, kalmış olmasından, hayvanların tenelemesine, meyil verilebilir. Yanmış darıda yanmamış darıya göre teneletme olayı daha fazladır. Bu durumun önüne geçebilmek için çobanlar sürülerini ağız değişikliği için, tenenin durumuna göre, ota tene arasında, ağız değişikliği şeklinde yayarlar. Biraz yedirdikten sonra, çalıya, ota vb. alanlara sürüyü yönlendirirler.

2.1.6. Yer fıstığı tarımı

Osmaniye bölgesi yerfıstığı anlamında Türkiye de söz sahibi olabilecek bir konumdadır. Bunun en büyük nedenlerinden biri bu ürünün en fazla Osmaniye ve yöresinde yetiştiriliyor olması ve aynı zamanda ticaret erbabının da bu bölgede hakim bir konumda bulunmasındadır.

Yerfıstığı üretim ve üretim aşaması bakımından, birçok folklorik öğeyi bünyesinde barındıran ender ürünlerden biridir. Bu unsurların niteliklerini ve insanların bu anlayışlarındaki geçerli sebebi izah etmemize isabet göstereceğimiz durumun şahitleri o günlerden bu günlere kadar gelmiş canlı anlatılardır ve sahada görülen pratiklerdir. Yerfıstığındaki uygulamaları aktif katılımlı gözlem tekniğiyle bütün aşamalarını elimizden geldiği kadarıyla aktarmaya çalışacağız. Ot dövme'den, çapalamaya, yarışından ödülüne, ödülünden suyuna, suyundan hasadına kadar aktarmaya çalışacağız.

Ot döven delikanlının yanı başındaki yavuklusuna ayak uydurması, onun karığındaki ota ikide bir yardımda bulunarak mesafeyi koruması ve onun gönlünü alma davranışları, yine sevdiği kızla aynı hizaya gelecek şekilde karık ayarlamaları yapmaları; ot dövme işlemindeki başarının, gerisinde kızın veya delikanlının çalışkanlığı nispetinde taktir görmesi, sadece birkaç unsurdan biri olarak gözlemlenebilir.

Günümüzün internet ortamında var olan komşu çiftlik uygulamalarının burada, komşu tarladaki kıza işve yapan delikanlının uzun hava türküleri veya ısıklıkla yapmış olduğu efkırlı nağmeler, hepsi birer cümbüşün ve hayatı anlamlandıran resmin bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır.

Fıstık tarlalarında ki iddialaşmalar, yarışlar, yarışlar sonunda ortaya konan ödüller, her zaman bir çekicilik ve toplum yapılarında bir değerler teşekkülü olarak bu güne kadar gelmiştir. Bütün bunları üst üste koyduğumuz vakit olması gereken kültürden çok olabilen kültürün niteliklerini betimleriz. Ama oluşan böyle bir kültürün elbette bir reel öyküsü vardır. Olabilen şekilleri ve oluşumları ise yerfıstığının yetişme ve gelişme aşamaları dahilinde ortaya koyarsak, üzerine inşa ettiğimiz gelenek pratiklerini ve bu pratiklerin işlevlerini, daha net bir şekilde anlayabiliriz. Öncelikle yerfıstığının yetişmesi ve yetişme koşulları yanında ne tür bir toprakta, ne tür bir anlayışla yapıldığını, bilmemiz gerekmektedir. Ortaya koyacağımız konuyu da bu şekliyle ele alacağız.

“Yer Fıstığında arazi seçimi elzem bir yer teşkil eder. Sırf bu bilinçle tarlaların seçimi büyük dikkat gerektiren unsurlardır. Tarlaya kaç defa fıstık ekildi, en son ne zaman ekildi, en son ekildiğinde hastalık var mıydı? Hastalık miktarı ne kadardı? Hastalık yaptıysa hastalıktan sonra hangi tür bitki ekildi ve kaç dönemdir

ekiliyor? Gibi birçok soru sorulur ve bütün bunlardan sonra fıstık ekimi için arazide karar kılınır”⁸¹.

Çiftçiler bunu yapmadıkları zaman, açık bir şekilde zararla baş başa kalabilir. Elbette ki toprağa emek eden insanlar; emeklerinin karşılığını bir şekilde alacaklardır. Bunun için de neyi, nereye, niçin yaptığını da bilmek zorundadır. Sırf bu yüzden ki Osmaniye çiftçilerinin, fıstık ekimine gösterdikleri dikkat miktarını, genele yayarsak; başka bir üründe bu dikkati göremeyebiliriz.

Osmaniye bölgesinde ekilen fıstık tohumlarının hepsinin anaç tohum olması münasebetiyle, genetiğiyle oynanmamış tek ürün diyebiliriz. Genetiğiyle oynanamamasındaki en büyük rol ise, çiftçilerin kendi tohumlarını, ürettikleri fıstıklardan ayırıp, yeniden tarlalara ekmeleridir.

“Fıstık tohumlarında; dikkat edilmesi elzem olan hususların ilki: tohumun hastalık taşıyıp taşıyamamasıdır. Bunu bilen çiftçiler tohumlarını itinayla seçerler. Bunun yanında tohumun cinsi de çok önemlidir. Kırmızı fıstık mı(yerli) yoksa beyaz mı(amerikan fıstığı) diye büyük bir dikkat gösterirler. Bu dikkatlerin arkasından fıstık tohumlarının ağırlığının beyaz olması tercih edilen hususlardan biridir.

Fıstık tohumlarındaki bu dikkatin nedeni; ticari manada “iç” olarak beyaz fıstığın tercih edilmesidir. Beyaz fıstık kabuk ve iç büyüklüğüyle; yerli diye, tabir ettiğimiz, kırmızı fıstıktan büyük ve gösterişlidir. Ama yerli fıstıktaki yağ oranı, çok tutum ve lezzeti beyaz fıstıkta bulamayız.

Fıstık tohumlarında, dikkat edilen bir hususta: fıstıkta toprak değişimleridir. Bu bölgenin çiftçisi “A” tarladan çıkan bir, ürünü yine aynı tarlaya mecbur değilse ekmez. “A” tarladan çıkan fıstık tohumu, “B” tarlaya; “B” tarladan çıkan fıstık tohumu ise “A” tarlaya ekerler. Fıstıkta toprak değişiminin Osmaniye bölgesi çiftçilerinde, büyük bir dikkatle değerlendirildiğini Osmaniye’nin Sarpınağzı Köyü özelinde bire bir görebiliriz.

Osmaniye de büyük çiftçiler ve öyle olduklarını söyleyenler, fıstık içlerini yani çenleri makine de kırdırdıklarını söylerler ve bunun sonucu sezonu ya zararlı kapatırlar veya tarla büyüklüğünden dolayı sürümden kazanırlar. Çünkü makinede kırılan fıstıklar, önce havuzlara dökülüp kabuklarının yumuşaması sağlanır. Ve daha sonra bu fıstıkları makinelere kırdırırlar. Toplanırken çırpılarak makine ile toplanan fıstıkların kabukları çatlar; bu durumda olan fıstıklar, kabukları yumuşasın diye

---

⁸¹ K.K.9

havuza dökülür. Yumuşaması için havuza dökülen fıstıklar içine su alır. Daha sonra makinelerle kabuk ayırma işlemlerinde, çenler zarar görür ve çatlar. Çatlak olarak, toprağa dökülen bu çenler, fıstığın zillemesi için yapılan sulamada, içine su alır ve cılklaşır. Cılklaşan çenler de doğal olarak çürür ve verim kaybına neden olur”⁸².

“Sırf bu tecrübeyi yaşamış Osmaniye bölgesi orta ölçekli çiftçiler ve bazı tecrübeli büyük çiftçiler, tohumluk fıstık kırımını elde yaptırırlar. Bazı çiftçilerse toplama işini, dahi elde yaptırırlar. Çünkü toprağa ne kadar sağlam çen dökerlerse tohum zillemesin de o kadar başarılı olduklarını iddia ederler”⁸³.

Sırf bu tohum hazırlama arifesi, fıstık ekiminden aylarca önce başlar ve fıstık ekim zamanına kadar, devam eder. Bu dönemde sabah ıslanan fıstıklar kabukların yumuşamasıyla, birlikte aile efradı veya imece usulüne uygun bir şekilde, kırılır. İmeceleşme fıstık kırımalarında bir şölen gibi geçer. Hele akşamları fıstık kırma işlerinde, birçok aile, bir araya gelir. Palazlar serilir ve üzerine kabuklu fıstıklar dökülüp, bir sohbet havasında bu uygulama devam eder. Bu çalışmalarda dikkat çeken en büyük özellik ise fıstık kırdıran ailenin, misafir olarak gelen ve fıstık kırma işlerine iştirak eden, kişiler için; önceden hazırlamış oldukları pasta, çerez ve fıstık kırma esnasında, ikram edilecek kadar çeni ikram için sobaya sürme şeklinde devam eden uygulamalar olarak, görülür. Bütün bu, kış ortasında, soba başında kırılan fıstıkların hemen ardından, yukarıda anlattığımız yiyecek ikramları çayla birlikte yenir ve yarın nerde, kimde fıstık kırılacağı, kararlaştırılıp dağılırlar.

“Tarımın her uygulamasında olduğu gibi, fıstık tarlalarının hazırlanması hepsinden, daha kritik ve daha elzem bir husustur. Buğday kuruya dayanır ama fıstık yanar. Darı ala darpuzda bozulmayabilir ama fıstık ziller ve kurur. Kezzekli(ufalanmamış, kuru ve iri toprak parçaları) topraklarda, buğdaya darıya bir şey olmaz. Suyu alınca zilleyip yeşerir. Ama fıstık hem ezilir; hem de suyu alınca boşluk yapıp hava almasıyla cılkar ve ular (ul-)”⁸⁴.

“Sırf, bu çeni sağlıklı bir şekilde zilletme ihtiyacından, dolayı. Bu dönemde yapılan hazırlıklar; yani toprağı işleme büyük bir dikkat gerektiren hususlardır. Toprak hazırlamada iki yol izlerler. Bu yöntemler, ekilecek fıstığın özelliğine göre değişir. Vakit fıstığı ekilecek tarlalar, sekiz ay evvelinden hazırlanıp tek ürüne

---

⁸² K.K.9

⁸³ K.K.9

⁸⁴ K.K.13

endeksli, bir işlemeyle hazırlarlar. Bu tarlalar ekim yapılmadan önce en az iki defa karıştırılır. Amaç ise; tarlayı tavına uygun bir hale sokmaktır.

İkinci yöntem ise hemen haziran başında yapılan ve biçilen buğday, tarlalarının yerine yapılan, ekimlerdir. Bunun için de ekinler biçilir biçilmez tarlaları sürerler ve ekime hazır hale getirirler.

Her iki hazırlamada da tarlanın darpuzlu olması, çiftçi için çok uygun bir durumdur. Çünkü darpuzlu, tarlaların sürümü ve hazırlanması daha kolay ve bu toprakların, darpuzu kaçmadan yapılan ekimlerde, fıstığı çıkarma olanağı da, daha yüksek bir durumdur.

Firez fıstıklarında, darpuz bulma olanağı kıt olsa da; vakit fıstıkları nisan ayının içerisinde ekildiğinden, baharın nemi ve toprağın durumu, darpuz kaçmasına olanak vermemektedir. Bu yüzden, vakit fıstıkları yeri hazırlamaktan; firez fıstıklarının yerini hazırlamak, çok daha zordur”⁸⁵.

Osmaniye bölgesi, yazları kurak ve nemli bir yapıya sahiptir. Ama baharın sonlarında ve haziranın ilk günlerinde, yağmur olabilme ihtimalide yok değildir. Bu durumu dikkate alan çiftçiler, mayısın sonunda biçilen ekin tarlalarından, samanı kaldırır kaldırmaz; fırsat bulurlarsa akşamdan yakıp, gece sabaha kadar sürüp, hazırlayıp; sabah erkenden de, darpuzu kaçmadan ekerler. Bunu yapmalarının nedeni: toprağın nemini gündüz sıcağında kaybetmesini önlemektir.

“Saplı tarlalarda ise toprak hazırlama, mali acıdan külfetli bir iştir. Çünkü kötenle (saban) derinden sürülüp buğday sapları, toprağın altına alınır. Çıkan kezzekler iyice ufalansın diye iki defa gobli(8-9 tekerli, toplamı 16-20 tekerli tarım aleti) çekilir. Bunun ardından tarlayı iyice ölgünleştirmek (Toprağın un ufak olduğu; içerisinde diri hiçbir şeyin kalmadığı ekime hazır toprak) için, tapan vurulur. Sürülen süreğin ardından kobli vurmada önce, fıstık ekilecek tarlaya ot zehri sıkılır. Birinci koplida değil ama ikinci kopliden önce, yerine göre gübre atılır. Daha sonra ikinci kobli çekilir ve kobliden sonra çekilen tapanın ardından, tarla ekilecek duruma gelir”⁸⁶.

Yer fıstığı ekimini, genel itibariyle; darpuzlu tarlalara yaparlar. Amaç toprağa dökülen çenlerin, yerini bulması ve firesiz çıkmasıdır. Bu durumun bilincinde olan çiftçiler ya çenleri, darpuzlu(nemli) ölgün topraklara, veya toz haline getirilmeye çalışılmış tam kuru topraklara, ekerler. İki hususun arkasından da fıstık ekilen

⁸⁵ K.K.18

⁸⁶ K.K.13

tarlayı, göl etmeden hızlı bir şekilde sulamak çiftçi için en temel hususlardan biri olarak karşımıza çıkar.

Bu bilinç dâhilinde, traktörle yapılan ekimlerde ve tüm ekimlerde, sulama imkanlarını göz önüne alırlar. Bunun ardından traktörle ekimler yapar ve tarla toprağının durumuna göre, ilk önce yastıklar ekerler. Bazı durumlarda ise yastıklar sona bırakırlar.

“Ekimde şeklinde, tarlanın dik ve doğru yönünden ekim yapılır. Eğri taraf iç edilip kısa yastıklar biçiminde, görülecek şekillerle kendine yön bulur. Tarlaya yapılan ilk, girişin hatasız ve doğru olması tüm karıkların kaderini, belirleyen ve bunun ardından; çapalamada, sulamada, ilaçlamada ve toplama aşamasında dahi lazım olan, tüm zamanların avantajını sunabilir. Eğer ki ufak bir hatanın neticesi, yukarıda saydığımız tüm olumlulukların, eziyetini birlikte getirir.

Eski dönemlerde, küçük arazilere ve su yataklarına yakın yerlere yapılan, atla karıklanan ve bu araya yapılan ekimler olarak, karşımıza çıkan yarfıstığı; bugün itibariyle, iç hazırlama haricinde, tamamen modern tarımın en üst sınırını zorlamaktadır”⁸⁷.

Bütün bu modern metotlar, insanlara ne kadar, yeni gelse de; yılların birikiminin tecrübeleriyle, üründe kendini göstermektedir. Tarlaya dökülen çenlerin arkasından, toprağın durumuna göre ve tarlanın meyline göre işlemler yaparlar.

“Darpuzlu tarlalarda, sulamaya gerek duyulmayacak kadar darpuz varsa; hemen bu tarlalara, darpuzu kaçmadan karık yönünde ağır bir tapan çekerler ve tapandan bir gün sonra, yine bir tapan daha çekerler. Bu tapan ise önceki tapanın aksi yönündedir. Bu tapana ise: halk ağzında ‘toz tapanı’ derler. Amacı ise toprakta var olan, darpuzun kaçmaması ve çenlerin hava almasının önüne geçmektir.

Darpuz olmayan, kuru ve engebeli arazilerde, tapan çekmeden yağmurlama yapılır. Kuru ama engebesi biraz az arazilerde ise salma su yapılır. Salma sudan önce ise tapan çekilir. Tapanın amacı karıkların suyoluyla açılıp çenlerin sele gitmelerini önlemektir. Bu sulamada ise hızlı sulama tercih edilir. Eğer ki toprakta fazla su kalırsa, çenlerde bozulma olur ve fıstıklar çıkmaz. Düz ve kuru arazilerde ise, tercih edilen en mantıklı yöntem, yağmurlama yöntemidir. Böyle tarlalarda göllenmenin, fazla olacağına; bu sayede göllenmenin önüne geçilir ve çenlerin, heder olmaması sağlanır”⁸⁸.

---

⁸⁷ K.K.1

⁸⁸ K.K.9

Yer fıstığı bakımı, tüm tarım bitkileri gibi dikkat gerektiren ve daha bir özen isteyen bitkilerdendir. Yer fıstığı bakımı, sadece suyla, ilaçla, çapayla olacak bir iş değildir. Bütün bunların tümünü aynı anda, kullanacak bilinç, bu iş yüküne dayanıklı bir beden ve bütün bu maddi ve manevi yükü kaldıracak sermaye ve sabır gereklidir.

Fıstıkta bakıma, çenler toprağa dökülür dökülmez başlarlar. İlk bakım işlemine, toprak kuruyorsa sulamayla başlarlar. Sulamanın ardından, zilleyip kapağı, kaldıran, kariğı dizen fıstıklar, çiftiler için mutluluğun ve sevincin bir bakıma kaynağı olarak görülebilir.

Bu arada bazı tarlalarda çıkmayan fıstıklar olur. Bunun için çiftçiler karıkların seyrek olduğu yerlere aşılar yaparlar. Bu aşılama genelde elle direk yapılan aşılardır. Fıstıkta son zamanlarda bunun pek katkısı olmadığı, görüldüğünden olacak; bu aşılama yöntemi de eski, önemini kaybetmiş durumdadır.

“Fıstıklar üç parmak boyunda olduklarında, ilk çapayı da görürler. Genelde ilk çapalama, ot amaçlı olmayıp, tek bıçakla yapılan; sadece toprağı gevşetmek ve fıstık köklerinin daha rahat çalışmasını sağlamak için yapılan çapalamadır. İlk çapalamadan sonra; yine bir çapalama yapılır. Bu çapalamada ki amaç ise; otları öldürmek ve yine fıstık diplerini yumuşatma amaçlı bir çapalamadır. Bu çapalamanın ardından; insan eliyle ot dövme işlemleri yapılır. Bu ot dövme iki şekilde yapılır. Bunlar: ‘Çal kazma’ ve ‘kara kazmadır’. Çal kazmada tarlanın otu baştan savma yapılır. Fazla dikkat etmeden görünen otlara vurulur ve tarlanın otu dövülmüş sayılır. Kara kazmada ise: görünen otlar, yeni çıkmış “gizirleri” dövmek için fıstık dipleri komple, kazmayla karıştırılır (çapalanır)”⁸⁹.

Traktörle çapalamanın yetersiz olduğu zamanlarda, kara kazma yapmanın; hem otları öldürdüğü, hem de fıstık köklerinin dibinin, gevşetilmesi ve fıstık köklerinin bu sayede daha rahat çalışmasını sağladığından tercih edilmesi, çiftçiler için tercih edilen hususlardır.

“Fıstık otlarını dövmeye yine birçok zaman ameliye diye tabir edilen işçiler yömiye hesabı iş başındadır. Birçoklarında elci yönetiminde olsa da, bazı durumlarda köylerden; hatır gönül yoluyla ve para karşılığı, toplanan gençlerden de oluşabilir.

Ot dövme işlemlerinde ameliye sadece azığını getirir. Ot dövme amaçlı kazmalar ise çiftçiye aittir. Bu kazmalardan ameliye mesul değil; çiftçinin kendisi sorumludur. Kazmanın sapı kırılır, başı çıkar vb. bütün sorunlar çiftçinin aleyhinedir.

---

⁸⁹ K.K.18

Bütün bunları bilen çiftçilerde ona göre hareket eder ve aletlerini sağlam bir şekilde hazır bulundurur”⁹⁰.

“Ot dövmede, belli başlı ameliyelerde sucusu, çavuşu olur ama köylerden toplanan günübürlük ameliyelerde ise su dağıtım işini filan tarla sahibi veya ameliyeden seçilen bir genç yapabilir. Bu genellikle en küçüğü veya en yaşlı, çalışması zayıf olan işçilerdir.

Sabah işe başlayan işçiler, sabah iki defa, bir kısa ve bir uzun olmak üzere mola verirler. Daha sonra öğle arasına kadar mola verilmez. Köylerden yapılan işçi çalıştırmalarda, saat hesabı baz alınır ve buna göre hareket ederler. Bazen işin bitmesi için saatler uzatılır ve buna göre yömiyeler hesaplanır ve işçilerin paraları ona göre ödenir. Ot dövme işlerinde her zaman işi organize eden bir kişi vardır ve sorumluluk buna aittir.

Fıstık otu dövmelemler genelde iki defa yapılır. Birincisi ne kadar dikkatli olursa; ikinci ot o kadar basit olur. Ot dövmenin ardından, traktörle çapalama yapılır. Bu çapalamada diğer çapalamalar gibi derin yapılır. Bu derin çapalamalardaki amaç toprağı iyice gevşetip, fıstığın iyice “yanmasını” sağlamaktır. Ya bu çapa ile veya bundan sonraki çapadan önce fıstıklara gübre atılır ve ardından su verilir”⁹¹.

Osmaniye bölgesinde kullanılan bir terimde: “su sulamak” terimidir. Çoğu kişi fıstık suluyorum, darı suluyorum demez. Direk “su sulamadan geliyorum”, der. Veya “su suluyorum”, der. İyice yanmış fıstıklar yağmurlama veya “salma suyla”, sulanır. Yağmurlama sistemleri daha kaliteli olmakla birlikte; tarlaların konumu ve maliyet hesaplarında çiftçiyi zor durumda bıraktığından; çiftçiler, genelde salma su ile sulama yaparlar.

“Eski dönemlerde fıstıklar karıkların aksi yönünde sulanırdı. Bu fıstık tarlalarının başlarına, bir ark ve ark’ı takip eden fıstık içlerine onlarca belki yüzlerce ark vurulabilirdi. Daha sonra arklara salınan sular ark sonlarından başlamak üzere geverler verilerek sulanırdı”⁹².

“Tarla sulamada takip edilen yöntemlerin, en kabul göreni üstten aşağıya doğru sulamadır. Çünkü tarlanın başından kaçan su bir alt arka düşer ve alta düşen su susuz alanlara yönlendirilerek suyun “ariye gitmesi”(boşa) önlenir. Ama tabandan

---

⁹⁰ K.K.1

⁹¹ K.K.9

⁹² K.K.13

başlandığı vakit kaçan sular direk sulanan yerlere gider ve hem mahsulü “su keser” hem de onca su, boşa gider”⁹³.

Günümüzde ise en makbul olan; yine salma su yöntemidir ama bu yöntemin farkı ise damlama yönteminin kullanılıyor olmasıdır. Adı damlama olan bu sulamada ki en büyük özellik karık yöntemiyle sulamadır. Karıkların başına döşenen borulara monte edilen musluklardan salınan sular karık yöntemiyle tüm tarlanın aynı anda sulanmasını sağlar.

Karık yöntemi damlama sistemlerinin bulunmasının, ilk hikâyesi şöyle başladı: Her zaman yanlamasına sulanan tarlalar veya tava yöntemiyle sulanan tarlalar var idi. Ama yamaç araziler veya biraz engebeli arazilerde karıkla sulama imkânı yoktu. Çünkü az bir su aynı yerden biraz aktığı vakit, orayı dere haline getiriyordu. Bu duruma çare olması için Osmaniye'nin Sarpımağzı köyü çiftçileri(İsmet Girgin ilk deneyen) düşündüler ve zehir kutularını biriktirdiler ve arkasını kesip tarlanın başına, bir ark açıp, her karığa bir kutu gelecek şekilde, arka döşediler. Daha sonra arka suyu verdiler ve zehir kutularının kapaklarını açtılar. Tarlanın toprak yapısına göre, tek karığa, iki karığa veya üç karığa göre suyu vererek sulamaya başladılar. Karıkta, başa çıkan suyun kutusunun kapağını kapatarak ilk karık sulamasını yaptılar. Daha sonra bez boruları her karığa bir delik gelecek şekilde delerek sulamayı denediler. Ve bütün bunların ardından, normal boruları ölçerek deldiler ve bir de böyle sulama yaptılar (ilk deneyen ve icat eden Yusuf Şahin). Bütün bunların hemen ardından, Osmaniye de su borusu ticareti yapanların yanına vararak, bu sistemin özelliğini anlatıp deldikleri borulara musluk istediler. Bunun arifesinde de, bu günkü kullanılan ve damlama diye tabir edilen karık sistemli yöntem keşfedilmiş oldu.

“Bütün bu yöntemlerin bilgisi dâhilinde fıstığa verilecek ilk su, özellikle çok dikkat gerektiren bir husustur. İlk su, biraz fazla verildiği anda fıstığı üşütüp hasta edebilir. Bunun için ilk su azami dikkat gerektirir. İlk suyun arkasından fıstığa bir çapa daha çekilip yüzeysel olarak, arası gezilir ve otu dövülür”⁹⁴.

“Biraz iriken fıstıklarda, ilaçlama dönemi başlamıştır. Kurt ilacı, örümcek ve zenk ilaçlaması yapalar. Bu zararlılar tarlaya girer girmez ilaçlama yapalar. Asla öylesine bilinçsiz bir ilaçlama, kesinlikle yapmazlar. Bütün bu zararlıları her bakan kişi tespit edemez. Ama çiftçiler kesinlikle bakar bakmaz bilirler.

⁹³ K.K.4

⁹⁴ K.K.13

Bu dönemde kurtlarla en büyük mücadeleyi serçeler sergiler. Kurt olan tarlalara serçe kuşları sürüler halinde inip kalkarlar. Zenk, fıstığın iştahını keser ve fıstığın büyümesini durdurur. Örümcek ise fıstığın en cansız anında düşüp, fıstığın kavrulmasına yani yapraklarının kurummasına sebep olur⁹⁵.

Örümcek ve kurt genellikle ilk sudan sonra görülse de; zenk ilk sudan öncede görülebilir. Bunun için çiftçiler tarlaya suyu vermeden önce, fıstıkta herhangi bir hastalık olup olmadığına azami dikkat ederler. Ufak bir dikkatsizlikle; yüzlerce dönümlük bir tarlayı kurtlar bir hafta da vurur ve geçer.

Artık, fıstıklara yapılan işlemler sulama ve ilaçlamadır. Birde üçüncü suyunun ardından aşırı otlama olursa otu çekerler. Fıstığın çiçek zamanı, iğne atma zamanı ve iç yetiştirme zamanında suya ihtiyacı olur. En büyük ihtiyaç dönemi ise fıstık yetiştirme dönemidir. Fıstık renginden belli eder. Çiftçiler fıstıklarını koyu yeşille mor renk arsında tutabilirlerse o fıstık iyi olur kanısı hakimdir. Fıstıkların rengi sarı ise verim düşük olacağı inancı vardır. Fıstık yeterken(olgunlaşırken), yaprakları beneklenir ve yaprağı hafif sararır.

“Fıstıkların ve çiftçilerin en belalısı ise fıstıklara düşen mantardır. Şu güne kadar bu hastalığın önüne geçilemedi. Eğer ki bir tarlaya bu hastalık düşerse yıllarca tarladan çıkmıyor. Bu hastalıktan en büyük korunma yöntemi ise hastalıklı çenleri ekmemek ve tarlaları üst üste fıstık ekerek boğmamaktır⁹⁶.

Bir tarlaya üst üste, fıstık ekilirse veya ilk defa ekiliyorsa; ilk sene hamına çalar. İkinci ekimde iyi mahsul verir. Üçüncü ekimde ise üründe düşme gösterir. Bu yüzden bu bölgenin çiftçileri tarlayı aynı ürünle yormadan kullanmaya çalışırlar. Bütün bu: otu, suyu ve ilacıyla birlikte; vakit fıstıkları Eylül’ün 15’ine, firez fıstıkları ise kasım ayının içinde sökülme aşamasına gelir. Fıstıklar iğnelerini kırk, kırk beş günde oldurur. Hele havalar soğumaya başladığı anda gün günü tutmaz ve hızlı bir şekilde, yetiştirir ve fıstık, sökülme aşamasına gelir⁹⁷.

2.1.6.1. Yer fıstığı tarımında hasat sonrası oluşan folklor unsurları

Fıstık hasat zamanları, firez fıstıkları ile vakit fıstıkları arasında farklılıklar gösterir. Bunun nedenleri, ekim zamanlarına göre yetmeleridir(yani olgunlaşma dönemlerini tamamlama). Vakit fıstıklarında sökülme işlemlerine, Eylül ayının 15’i

⁹⁵ K.K.1

⁹⁶ K.K.9

⁹⁷ K.K.1

gibi başlarlar ve Ekim ayına pek sarkıtılmamasına riayet ederler. Sebebi ise yeten fıstıkların artık iğnelerini bırakmaları ve toprak altında kalmalarıdır. Bu yüzden söküm zamanları sulamayla birlikte, azami dikkat gerektiren dönemler olarak karşımıza çıkar.

Firez fıstıklarında, söküm işlemleri ise; ekim ayının sonu ile kasım ayının içerisinde yapılır. Vakit fıstıkları güneşli gün sayıları ve toprak kuruluğu bakımından öbür güz aylarına göre fıstık sökümünde, daha avantajlıdır. Ama firez fıstıkları, yağmurlu döneme denk geldiğinden riskli dönem mahsulü olarak bilinir. Çünkü mahsul yerde kalabilir. Yağmur ve yaş olduğu müddetçe, fıstık tarlalarına girme imkânı yoktur. Hele birde söküm vakti geçip, yağmur da devam ettiyse, fıstıktan el çekmekten başka çare kalmamıştır. İşte o an çiftçiler için hüsrandır.

Hangi fıstık döneminde olursa olsun, fıstık sökmeden önce, sergen yerlerini ayarlarlar ve söküm işlerini ona göre başlatırlar. Sergen yerleri: çiftçinin bir dönem dâhilinde üretmiş olduğu mahsulü, bir haftalık zaman dilimiyle; satılabilir veya ambara alınabilir bir konuma getirmede elzem değeri olan, bir yerdir.

Sergen yerlerinin, genelde çiftçinin kontrolünde olan, istediği anda kolay ulaşabileceği, yağmurda gölet olmayan, selde sele kapılmayan, çamurda batmayan, ulaşımda sorunsuz, hırsızlığa karşı arızasız mekânlar olması; azami dikkat gerektiren alanlar olmasına dikkat ederler.

“Eski dönemlerle, günümüz sökümüleri arasında çok fark vardır. Eskiden fıstık sökümüleri bel dirgeniyle olur ve elle toplanırdı. Söküm işlemlerini gerçekleştirmek için tarla sahibi ameliyenin önüne belci tutardı. Bunlar 20 ameliyeye 10 belci gibi karşılık bulurdu. Belci beli vurur ameliye arkadan toplar. Belcilerin bel dirgenleri beş, altıparmaklı dirgenlerdir. Bu dirgenlerin parmakları sap toplamak için kullanılan dirgenlerin parmaklarından çok daha güçlüdür. Sebebi ise toprak bellemede zayıf dirgenler dayanamaz ve kırılır.

Belciler, önde bel vurup, ameliye arkadan teneke veya bezlere toplarlardı. Daha sonra tarlanın belirli yerlerindeki herkesin, kendi açmış oldukları alanlara fıstıklarını yığarlar. Ve sonunda bu yığındaki fıstıklar, abdalların işlemiş oldukları sepetlerle ölçülerek arabalara konup, yıkanmaya götürülürdü. Yıkanan fıstıklar ise yine sepetlerle suda süzülerek, ayrıştırılır ve sergen yerlerinde serilirdi.

Bir sonraki aşamada, traktörün arkasına takılan fıstık bıçaklarıyla, fıstıklar sökölür ve hemen ardından ameliye girer ve tenekelere toplayıp römorklara

dökerlerdi. Burada ameliye elçisi tarafından teneke hesabıyla, toplandığı için tenekeler, sayılırdı.

Bir sonraki aşamada ise yine traktörle sürülen tarlalar, ameliyeler tarafından, toplandı; ama bu sefer tenekelerden çuvallara boşaltıldı. Her çuval üç teneke dendi. Çiftçiler el mahkûm oldular ve birçok çiftçi fıstıkla karışık toprak doldurulması, sonucunda iflas etti. Daha sonra traktör sürdü, ameliye çevirdi ve fıstık makineleri toplamaya başladı. Burada ameliyenin fonksiyonu ortadan kalktı. Şu anda ise traktör hem sürüyor, hem çeviriyor ve arkasından, fıstık makinesi girip topluyor. Ameliye fonksiyonu tamamen ortadan kalkmış durumdadır”⁹⁸.

Ameliyenin ortadan kalkmasıyla, “eşek yükleme” işi de tarlada, ortadan kalkmış olsa da halk arasında hala geçerliliğini sürdürmektedir. Bunlar: “fıstık kırarken, sergen karıştırırken; bulunduğu anda, hemen fıstığın sahibine gösterilir ve yükletmesi istenir. Yük işi ya yömiyeye (bir günlük çalışma saati) artırır veya tatlı vb. yiyecektir. Sebebi ise eşek bulunduğu anda bu bereketi simgeler”⁹⁹. Eşek ise iki fıstığın birbirine yapışık bir şekilde olmasıdır.

Artık toplanan fıstıklar, sergen yerlerine dökülür ve kurutma işlemleri başlar. Ve buralarda tırmık yardımıyla, kuruması için iyice sererler. Normalde ufak toprak parçalarını düzenlemede kullanılan tırmıklar burada yığın haldeki fıstıkları dağıtmak için kullanılır. Çünkü tırmık parmaklı olmasından dolayı; direk küreme yapmayıp, dağıtma özelliği görür.

“Fıstıklar, yerine göre, günde en az iki, üç defa karıştırırlar. Ne kadar çok karıştırılırsa; o kadar hızlı kurduğunu söylerler. Böylece çiftçiler, yağmura yakalanmadan fıstığını sergenden kaldırmış olur. Fıstığı sergenden kurumadan kaldırılırsa küflenme ve fıstıkta kararma olur. Çok kurutup, ayaza koyup, kaldırsalar; bu seferde fıstık içleri, yani çenlerin kabukları kavlar ve fıstık büyük bir fiyat kaybına uğrar. Bu yüzden çok kurutma ve az kurutma arasındaki dengeyi iyi ayarlamak ayarlamaya çalışırlar.

Sergen karıştırmayı, tek yönlü yapmazlar. Her zaman bir dikine, bir enine karıştırma yaparlar. Böylece bütün fıstıkların güneş görmesi ve kuruması sağlanır. Sergenlerdeki en zor iş, çiftçilere göre sergeni toplamak ve ambara yerlemektir(yerleştirmek)”¹⁰⁰. Hele de sergenin kalkacağı sırada, yağmur vb. bir

⁹⁸ K.K.13

⁹⁹ K.K.16

¹⁰⁰ K.K.18

belirti çıktıysa; çiftçinin hali haraptır. Bu zamanda bütün aile efradı çiftçiye yardıma koşmakla mükelleftir anlayışı Osmaniye kırsalında geçerliliğini imece usulü olarak korumaktadır.

2.1.6.2.Hasat sonrası yer fıstığı yerleştirme usulleri ve “başşak” folkloru

Fıstığın, hasat sonrası olarak, sergenden kalkması, yerinin yurdunun toplanması ve satılıp ihtiyaçların görülmesi olarak, toplum hayatındaki önemini görebiliriz.

“Fıstıkların sergenden kalkması, eski dönemlerde büyük fıstık sepetleriyle ve “harallarla”(Çuvalın dört katı büyüklüğündeki çuvallara verilen isim) taşıma şeklinde yapılırken; günümüzde ise direk kürekle harallara kürüme ve traktöre takılan kürekle römorklara yükleme yoluyla yapılır. Eski dönemlerde, nedendir bilinmez? Mahsulü incitmeden yerleştirmeler vardır. Günümüzde ise mahsulün bolluğundan mı nedendir, bu itinayı ve özeni göremeyiz”¹⁰¹.

“Eski dönemlerde, fıstıkları toplamada, büyük sepetler kullanılır; yine fıstıkları kürümede ağaçtan yapılmış parmaklı kürekler, kullanılırdı. Günümüzde ise; traktör arkasına takılan büyük kürekler dahi kullanılır durumdadır”¹⁰².

Yer fıstığı tarladan kalktıktan sonra, birçok tarlada, tarla sahipleri, yerini yurdunu toplamak için; üstün körü, tarlayı gezer. Veya işçi tutarak döküntü miktarına göre bu uygulamayı yapar. Tarla sahibi tarladan çıktından sonra, herkese serbest eder. Bu serbestliğe: “başşak toplamak”, “başşak deşirmek” veya “başşak yapmak”, denir. Başşak deşirmenin ana malzemesi, olarak, çatalca adı verilen küçük el kazmalarını kullanırlar.

Başşak toplayanlar, illa ihtiyacı olan insanlar olmayıp; herkesin yaptığı ve ayıplanmayan bir olgudur. Başşak toplamada, insanların son model arabalarla gelip; toprakta akşama kadar bir uğraş içinde oldukları görülür. İnsanlar tanışınlar, tanımasınlar çiftçinin bırakmış olduğu her tarlaya direk girerek, başşaklarını gönül rahatlığıyla yaparlar.

Yukarda da bahsettiğimiz gibi; başşak toplama işi, ihtiyaç dâhili bir durum değildir. İnsanların, birçok noktada bu uğraşı hobi olarak yaptıkları ve toprakla cebelleşmenin tadına vardıkları bir an olarak görürüz. Toplanan fıstıklar, birçoklarınca; üniversite de okuyan çocuklarına hediye, gurbetteki evlatlarına ve

¹⁰¹ K.K.13

¹⁰² K.K.1

yakınlarına hediye olarak gönderme; bununla birlikte uzun kış gecelerinde kavrulup yenme amaçlı olarak toplanır.

“Fıstığı kaldırılan tarlalardan, bir an önce kaldırılması gereken, en önemli ürünlerden biride; “fıstık dalıdır”. Çiftçilerin geneli, bu dal konusuna çok düşkündür. Çünkü evlerindeki hayvanları için dal konusu elzem bir olaydır.

Bu yüzden fıstık dallarının, yağmur yemeden kalkması ve korunaklı bir alana taşınması gerekir. Fıstık dalları yağmuru yediği anda; anında kararır ve işe yaramaz olur. Bunun için, fıstık dalları yağmura karşı çok korunma ihtiyacı olan, önemli bir hayvan yemidir.

Yağmur tehlikesine karşı tarladan kaldırılan dallar; ya tarlada saman yapılarak taşınır veya balya veya olduğu gibi taşınır. Fıstık samanı içerisine başka bir malzeme katılmadan hayvanlara verilen bir durumdur. Osmaniye yöresinde ilk fıstık samanını savurmalı patosla yapan Sarpınağzı köyünde yapılmıştır. Bundan önceki dönemlerde koyunlar için kırılan saplar, daha sonra saman yapılarak verilmeye başlanmıştır”¹⁰³.

“Fıstıkta, satılma işi, günün ve fıstık stoklarının durumuna göre değişir. Genelde ilk çıkan fıstıklar Ceyhan Tuzla fıstıklarıdır. Piyasa açılışını bura yapar. Ama genel fiyat dalgalanması fıstıkların bolluğuna ve acil satılıp, satılmama durumlarına göre değişimler gösterir. Genelde piyasada fıstık az ise tüccarlar sergende alırlar. Fıstık fazla ise tüccar nazlı olur. Fıstık az ise bu sefer çiftçi nazlı olur. Genelde para kazanan çiftçiler, birinci aya kadar veya sağlam tüccarlara vadeli satarak kazanırlar. Vade hesaplarında birçok çiftçi ve küçük esnafın, dolandırıcı ve vurguncu fıstık tüccarları tarafından mağdur edildiği görülebilmektedir”¹⁰⁴.

Yer fıstığı, Osmaniye’yi temsil eden, bir marka olmasını 1999 ve 2000 yıllarında başlayan fıstık festivalleriyle göstermiştir. Bu yıllardan sonra, fıstık festivalleri yapılsa da ilk yapıldığı dönemdeki şevk ve heyecanı bulamamaktadır.

2.1.7. Kavun- karpuz tarımı ve etrafında oluşan folklor pratikleri

Karpuz ve kavun, Türkiye’nin birçok yerinde yetişse de ilk ürünlerini Çukurova bölgesinde verebilmektedir. Bu yönüyle karpuz ve kavun, Çukurova markası olarak Türkiye piyasasında söz sahibi olmada, ilk piyasa ürünü gibi bir yere sahiptir.

¹⁰³ K.K.18

¹⁰⁴ K.K.13

“Eski dönemlerde kısmi ticaretin yanında, büyük oranda insanların kendi ihtiyaçları ve damak tatlarının yoğunluğu nispetinde bu ürünler ekilirmiş”¹⁰⁵. Günümüzde ise büyük oranda ticaret ve geri kalanlarında ise yenme amaçlı bu ürünler ekilir.

Karpuz çalma işi kırsal bölge çocukları için bir maceradır. Hayata atılışın, mücadelenin ve becerinin en zirve anlarından biridir. Çünkü kırsal bölge çocukları, hep bu anlarda kendi kişiliklerini ve akran liderliklerini bu vesileyle öbür çocuklara ispat eder. Bu dönem fazla uzunda sürmez. Çünkü bunu yapan çocuklar yapmış oldukları bu uygulamaları; yaşları biraz ilerlediği anda bırakırlar ve bu yapmış oldukları yaşantılar, bir anılar günlüğü olarak kendilerinde kalır. Ve her bir sonraki nesil bu uygulamayı sürdürmeye devam eder. Karpuz ve kavun çalma işine adi hırsızlık olarak kimse bakmaz. Sadece çocukların yapmış oldukları oyunların ergenliğe geçişteki bir beceri aşaması olarak algılanır.

Osmaniye kırsalında görülen bu olgularda, ticari manada kazanç amaçlı hırsızlığın cezası ise hiçte affedilir bir durum değildir. Bunu yapanlar, yaptıkları oranlar cüzi de olsa ayıplanır ve cezalandırılır.

Hiç kimse, hiçbir çocuk kırsalda kaldırdığı yiyeceği vb. eve getiremez. Eve gelen her şey haramdır, günahtır anlayışı hâkimdir. Hiç kimsede ihtiyaç sahibi bir ailenin karpuzuna, kavununa dokunmaz. Dokunanları ise; ürün sahibi harici kim görürse görsün ayıplar ve hakaret eder. Osmaniye kırsalında herkes birbirini gözetir ve kollar.

“Tarlalara büyük oranda ekilen kavun karpuzlara, satım sonu bozmasına kadar kimse dokunmaz. Eğer ki ürün tüccara satıldıysa; yine kimse dokunmaz. Artık ona para sayan biri vardır ve günahtır diye. Tarla bozulduğu anda ise kimseyi durdurmanın imkânı yoktur. Herkes istediği kadar yolar(koparır)”¹⁰⁶.

Karpuzda, en çok görülen husus, bozulan tarladan çiftçinin, römorklara karpuzları doldurup, ücretsiz olarak, bütün köye pay ederek dağıtmasıdır. Bu tür uygulamalar, Osmaniye Sarpınağzı köyünde hala devam etmektedir.

“Karpuzun yetip yetmediği; kulağından, karnının altındaki alalıktan, çıkarmış olduğu sestem ve kulağının yanındaki kıvrık ipinden anlaşılır. Eskilerin yapmış oldukları uygulamalarda ise karpuzla “fal vurmak”(dörtgen şeklinde karpuzdan kesik yapıp; olgun değilse çıkan parçayı oraya tekrar kapak olarak takma) diye tabir

¹⁰⁵ K.K.1

¹⁰⁶ K.K.4

edilen uygulamalardır. Kavunlarda ise renginden ve tevekten kopma şekline göre olgunlaşıp olgunlaşmadığı bilinir”¹⁰⁷.

2.1.8. Sebze tarımı ve etrafında oluşan folklor unsurları

Osmaniye bölgesi her türlü sebzenin yetişmiş olduğu, Türkiye'nin ender bölgelerinden biridir. Patlıcan (Sakarcalık), domateste(Bahçe- Hasanbeyli), soğanda (Osmaniye merkez), turpta ve pırasada (kadirli), bamyada (Osmaniye merkez), biberde, hıyarda, salatalıkta, kabakta, fasulyede vs. hepsinde bölge insanı ihtiyacı dahilinde ve bir çoğunda da zamanın ve ticaretin durumuna göre ekim yapmaktadır.

Bütün bunların; doğrultusunda buradaki köyler, iştahlarına veya isteklerine göre de isimlendirilirler. “Kömeççi dediğimiz zaman Cevdetiye(Araplı), sarımsakçı olarak Yeniköy. Kabakçı olarak Kesmeburun vs. insanlar arasında bu bitkileri sevmeleriyle eş değerde bir adlandırma yapılmıştır”¹⁰⁸.

Yine insanların, yukarıda saymış olduğumuz sebzeleri ekmiş oldukları küçük alanlara vermiş oldukları adlandırmaların başında “Avarlık”, gelir.

Avarlıklar, daha çok insanların, yıllık sebzelik ihtiyaçlarını gören küçük alanlardır. Bu alanlara: Biber, patlıcan, domates, bamya, hıyar ve yeşil fasulye gibi bitkileri dikerler. Avarlıklar mutlaka suya yakın yerlere yaparlar. Yaz döneminde kuraklığa fazla dayanamadıkları için, bu durum geçerlidir. Avarlıklarda yetiştirilen ürünler satış amaçlı olmayıp; direk evin ihtiyaçları için kullanılan ve eşe dosta hediye verilen bitkilerdir.

Burada dikkat çeken unsur ise Avarlıklar ticari manada ekimler olmadığından, başka insanların, aşırıya kaçmadan ihtiyaçları dâhilinde kullanmalarına, göz yumulan ürünler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Osmaniye de tarlaya ekilmediği halde, en çok kullanılan bitki ise pancar diye tabir edilen; sulak ve nemli topraklarda yetişen ve pişirilip yapıldığında adına tırşik denilen yemeğin ham maddesidir.

2.1.9.Tırşik, ısırgan ve gömeç yemekleri ve inançlarıyla ilgili uygulamalar

Tırşik Osmaniye'nin vazgeçilmez ve aynı zamanda her evin mutlak pişirmiş, pişirmediyse de içmiş olduğu bir yemek bitkisidir. Tırşik pancarı normalde zehirli bir bitkidir. Ama bunu doğramanın, bastırmanın, unlamanın, nohutlamanın ve

¹⁰⁷ K.K.18

¹⁰⁸ K.K.24

kaynatmanın bir yolu yordamı vardır. Bu duruma riayet edildiği ve ağzı ısırılmaz olana kadar kaynatıldığı zaman muhteşem bir çorba olarak sofralarda kendini bulur.

“Tirşik bastırmak zor iştir. Bunun belli aşamaları vardır. Bunlar: ilk önce ince bir şekilde kıyılır. Pancar yapraklarını kıymada öbür uygulamaların aksine; erkekler bu işi yapabilir. Çünkü pancar kıyma işinde el acayip şekilde yanar ve kabarır.

Bu bitki çiğ yendiğinde insanı zehirler. Hiçbir canlı bu bitkiyi çiğ olarak tüketemez. Bu vb. uygulamaların ışığında, hazırlanan pancar suda iyi bir şekilde kaynatılır ve içine nohut, ayran, tuz vb. bir kazana konup iyice bastırılır.

Tirşik’in ekşisi makbul olduğundan; iyice ekşimesi için ailenin, en cazgırı, en çok konuşup kavga edeni, en çok hırlaşan gürültü eden bireyinin elbisesi gizlice alınıp; akşamdan tirşiğin üzeri bastırılır.

Önce bir leğenin içine saman konur. Daha sonra kazana konan pişmemiş tirşik kazanıyla birlikte bu leğenin içine bastırılır. Üzeri iyice örtülüp; bunun sabaha kadar ekşimesi ve delirmesi sağlanır. Sabahleyin bastırılan tirşik kazanı ocağa konur ve gün ikindiye kadar kaynatılır.

Bu kaynatma işi büyük çomcılarla yapılır. Her on beş – yirmi dakikada bir köpüğü alınır. Artık köpürmez olana kadar kaynatılır. Kaynatma işlemi bittiği zaman ocaktan indirilen kazandan yapılması gereken ilk iş: hısıma akrabaya ikram etmektir. Öyle bir şey ki: insanlar konu komşuya tirşik göndermeği, bir borç ve gereklilik olarak görürler. Göndermeyenler ise kırsal kesimlerde direk eleştirilir ve ayıplanır”¹⁰⁹.

Yine tarlalara ekilmediği halde yörede bol miktarda bulunan ısırğan otu da kömbelik ve böreklik olarak kullanılan ve lezzeti tartışılmaz bir bitki olarak karşımıza çıkar. Aynı ısırğan otu gibi, kömeçlerde yine sellimi ve ekşili çorbasıyla soğuk kış günlerinde sofraların vazgeçilmezlerindedir.

“Isırğan, yörede kömbesiyle ve böreğiyle karşımız çıkan bir tür yiyecek türüdür. Bu bitkinin kömbesinde, kömbenin ve böreğin yapıldığını gören herkesin dolaylıda olsa bir hakkı vardır. Zaten yapılma mekânları açık alanlar olduğundan çok kişinin tatmış olduğu ve tüketimine vakıf olduğu bir bitkidir”¹¹⁰.

¹⁰⁹ K.K.16

¹¹⁰ K.K.16

2.1.10. Meyve tarımı ve etrafında oluşan folklor unsurları

Meyve tarımı olarak Osmaniye yöresi çok gelişmiş bir bölgedir. Direkt bir meyvede odaklanma görülmez. Ama bunun yanında birçok çeşidi bir arada barındırması ve tarımının yapılmasıyla Türkiye'nin ender yerlerinden biridir.

Osmaniye bölgesi, incir, üzüm, şeftali, erik çeşitleri, narenciye, ceviz, kiraz, zeytin, yenedünya, hurma ve akla gelmedik, Türkiye de yetişen çay harici, tüm bitkilerin yetişebildiği bir bölgedir.

Zeytin, Gavur dağlarının zirveleri hariç tüm bölgede görülen bir bitkidir. İncir yine tüm bölgede yetişir ama ağırlıklı olarak nemin az olduğu bölgelerde daha verimli olur. Ceviz Osmaniye'nin serin ve sulak yerlerinde ağırlıklı yetişen bir bitkidir. Kiraz Hasanbeyli ve ilçe Bahçede ağırlıklı olarak yetiştirilir. Üzüm Osmaniye'nin Bozdoğan köylerinde ticaret amaçlı dikimlerle, belirli bir ağırlığa sahiptir bölgenin her tarafında görülse de bu bölge ticari manada en belirgin yeridir. Yine ilçe Bahçe'nin Kızlaç köyünde de eylül dönemine has satım amaçlı üzümler görülür. Narenciye Osmaniye'nin yazı köylerinin ve sulanabilir bütün bir ılık yöresinde yetiştirilir.

Osmaniye de meyve kültürü etrafında oluşan kültürel pratiklerde bazı bitkilerle ilgili inançlar ve hangi tür bitkilerin yenmesinde izin var, hangilerinde izin olmasına gerek yok gibi hususlar da önemli rol oynamaktadır.

“Genel olarak dikilmiş her fidanda ki genel amaç ailenin faydalanması veya bütün insanların faydalanması olarak amaçlanabilir. Ailenin faydalanması amacıyla ekilen ve direk ailenin geçim aracı olan ürünlere kimsenin dokunmasına izin verilmez. İzin olsa dahi bir kimsenin girip de o bahçeden bir şey koparmasına kimse rıza göstermez. Ama zamanında ticari amaçla dikilmiş, ama ailenin direk geçim aracı olmayan bahçelerden ise nefsi tatmin edecek kadar koparıp, orada yemeye de kimse ses çıkarmaz. Bütün bunlarda aşırıya kaçmak her zaman hazmedilir bir durum değildir. Yine, kimse tanımadığı bir adamamın bahçesine girmez.

Sadece yol kenarlarında ki tekleme meyve ağaçları ve açık alanlardaki ticari amaçlı olmayan meyveler, evlere taşımamak şartıyla; başında yenmesi gereği, herkese açıktır. Yine bunda da aşırılık tepki görebilir.

Bu bölgede affedilmeyen tek unsur ise hırsızlıktır. Sahibinin gözü önünde, herkes, o meyveden yiyebilir. Ama sahibi yokken girişilen bir teşebbüste; yakalanırsa bir dayak cezasına veya hakarete uğramak içten bile değildir. Ama bu duruma, yoldan geçen bir yolcu, canı çekmiş tadımlık olarak almış ise buna da kimse

ses çıkarmaz. Çıkarımlar ise ayıplanır”¹¹¹. Bütün bu anlayışlar bugün dahi Osmaniye sosyal yaşamında hayat bulabilmektedir.

2.1.11. Ağaçlarla ilgili sözlü kültür unsurları

Ağaçlarla ilgili inançları Türkiye'nin birçok yerinde kendi gerçekliğiyle görebiliriz. Aynı ve benzer uygulamaları kiminde aynen, bazılarında ise bazı değişikliklerle olsa da aynı mahsulün ürünü olarak Osmaniye ve yöresinde de görme imkânımız vardır.

Artvin de ceviz ağacı diken kimse ağaç büyüüp o şahsın kalınlığında olunca o şahsın öleceğine, Nahçıvan da ceviz ağacının dibinde uyuyanım, Sürmene de İncir ağacından düşenin öleceğine inanılır¹¹².

Nasıl ki Sürmene de incirden düşen ölür; Osmaniye bölgesinde de “İncirden ve Eşekten düşen iflah olmaz” derler.

Nahçıvanda ceviz ağacının dibinde uyuyan nasıl ölür anlayışı mevcutsa; Osmaniye yöresinde de cevizin gölgesinde yatanlar tez ölür derler, anlayışı vardır.

Bunun gibi ağaçlar arası konuşmalar ve ağaçların ahlak yapılarına ait durumları mesel olarak anlatıldığı durumlarda yöre halkının dimağında sözlü kültür unsuru olarak, hala geçerliliğini korumaktadır.

Örnek olarak: “İncirin altında bir bitki bitmiş, incir uğraşmış, uğraşmış kurutamamış. Ceviz öteden seslenmiş: “bana gönder, bana gönder” diye¹¹³. İncirle cevizin altında hiçbir bitki yetişmez boğarmış, anlayışı bu bölgede hâkim bir görüş olarak karşımıza çıkmaktadır.

Afganistan Hazara Türklerinde görülen narla ilgili cennet meyvesi anlayışını¹¹⁴, Anadolu'nun Osmaniye yöresinde de görebiliriz. Osmaniye de nar yerken, narın tanelerinin yere dökülmesi günah olarak bilinir¹¹⁵. Günümüzde böyle inançlar kalmasa da yaşlı insanların dünyalarında, bu gelenek, canlı örnekleriyle hala görülebilir.

“İğde”, “dağın ağacı” ve “karaçalı” nazara karşı etkili bir ağaç olarak, Osmaniye yöresinde bilinir¹¹⁶.

¹¹¹ K.K.16

¹¹² Dr. Yaşar Kalafat, (2008), Dedem Korkut Aşağı Eller, Berikan Yayınları, s,313

¹¹³ K.K.12

¹¹⁴ Dr. Yaşar Kalafat, (2007) Balkanlardan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları, Berikan Yayınevi, C:I, s.51

¹¹⁵ K.K.1

¹¹⁶ K.K.1

En sağlam değnek “kiraz ağacı” ve “kesme çalısından”(meşenin, bodur ve dikenli hali desek doğrudur; en büyük özelliği ise meşe yaprağını dökerken kesme asla dökmez) olur anlayışı Osmaniye yöresinde mevcuttur. Sağlamlığından dolayı, genellikle kazma ve balta sapları kesmelerden yapılır¹¹⁷.

Çocukların kullandıkları kuş lastiklerinin çatalları ise; zeytin ve pınal çalısından yaparlar. Buradaki amaç, sağlam olması içindir. Çünkü çocuklar arasında oynanan, “çatal kırdırmaç” adlı oyunda; çatalın dayanıklılığı önemli bir unsurdur.

Osmaniye yöresi gölgelikleri için dut ağaçları ve üzüm asmalarıyla görülmeye değer yerlerdendir. İnsanlar kapılarının önüne erkek dut; evlerinin civarlarına ise aşlak (aşılı) dişi dutları dikerler. Dut ağaçları, gölgeleri yanında, yetiştirmiş oldukları dut yemişleri, sarmalık yaprakları ve kış günlerinde kesilen kollarıyla insanların ihtiyaçlarına cevap veren bir ağaç olarak yörede sıkça rastlanır durumdadır.

Üzüm asmaları ise, Osmaniye de hemen her evde mevcut olan bir bitkidir. En azından her evin önünde veya damında asma görmek mümkündür. Osmaniye insanı, asmaların üzümü yanında; asmaların gösterişiyle hayat bulan, gölgeliklerde sıcak çay sohbetlerinin ve gölge serinliğinin tadını çıkarmayı, bir ayrıcalık ve başkalık olarak görür.

Bunun içindir ki asmalar hiçbir zaman, ticari bir argüman olarak görülmez. Her zaman ikramların veya altında oturan insanların, gösterişli salkımların altında, vakit geçirebildikleri, hoş mekânlar olarak kabul görür durumdadır.

Birçok arazide veya sulak yerlerde üzümleri dutların başlarında görebiliriz. Dutların başlarında olan bu bitkiler hiçbir zaman budanmaz. Kendi hallerinde ürün vererek, gelene gecene; kurda kuşa ikramını sunar. Zaten dutların başlarına salınan, üzümlerin temel amacı da büyük çoğunlukla budur¹¹⁸.

Zeytinler eski dönemlerde; insanların aile ihtiyaçlarını, görmek için dikilirken; bugün itibariyle, büyük engebeli veya engebese az, tarım arazilerine, ticari bir ürün olarak dikilmeye başlanmış bir ağaç olarak, görülebilmektedir.

Zeytin kökleri odun ateşlerinde, dayanıklılıkları ve közlerinin korlarının issiz ve uzun ömürlü olmasından dolayı; köy kadınlarının ekmek yapmalarında baş

---

¹¹⁷ K.K.18

¹¹⁸ K.K.12

yakacak olarak kullanılır. Zeytin ağaçlarının bir özelliği de: oğul verip dağa çıkmış arılar için kovuklarının iyi bir barınak olmasıdır¹¹⁹.

Bundan gayrı, sobalarda da odununun dayanıklılığının sonucu olarak arzulanan bir bitkidir. Sırf bu yüzden olacak ki Osmaniye'nin dağı taşı zeytinlikken 1960'larda bütün bu zeytinler ihraç edilen odunlar olarak sökülmiş ve satılmıştır¹²⁰.

Bütün bunlara rağmen hala eski dönemlerden birçok zeytin ağaçlarına yörede rastlayabiliriz. Zeytinin Çukurova ve Osmaniye yöresindeki eskiliğini bin yılları aşmış ve bugünlere kadar gelmiş olan zeytin işlemede kullanılan taşların varlığıyla da görmek mümkündür.

Osmaniye bölgesindeki zeytinyağları, sabahları kahvaltılık olarak kullanılabilen, yumuşak bir yağdır. Kilis yağları bu bölgenin yağlarına göre biraz acıdır. O yüzden olacak ki bazı kişiler; Osmaniye'den aldıkları zeytinyağlarını satım amaçlı Kilis'e ve Gaziantep'e kadar götürmektedir¹²¹.

Osmaniye yöresi incir, anlamında çok verimli bir bölgedir. Burada ticari olarak satımı yapılan incirler yaylalarda (Zorkun, Cebel, Fenk, Alman Pınarı vb.) yenmek üzere yaş olarak tüketilen incirlerdir. Bundan başka incirlerden: yargan, belben ve incir reçeli de satım amaçlı olmayıp; ailenin ihtiyacı ve hediyelik olarak kullanılabilir.

Birçok zamanda ve yerde incirler herkese serbest olan ağaçlardır. Her insan sahibine danışmadan canının çektiğince ağaca zarar vermeden, evine götürmemek ve ticari olarak kullanmamak şartıyla istediği kadar yiyebilir. Kimse bu duruma tepki gösteremez. "Bu'da anamın, babamın hayrına olsun", der ve helal eder.

İncirler, yetim zamanına doğru hozak dökerler. Ama eskiden dökmediği ve incirin bu günkünden bereketli olduğu söylenirdi.

Eskiden dökmezdi de bugün niye döküyor diye araştırdığımızda, gördük ki: Eskiden, şimdi bizlerin "eşek inciri"(yabani inci) diye kestiğimiz ve aşı yaptığımız, incirlerden yararlandıklarını ve o inciri bir takım uygulamalarında kullandıklarını görüyoruz. Bunu nasıl yapardınız diye sorduğumuz vakit aynen şunu ifade ediyorlar.

"Eskiden incirlerin yeni yeni hozak çıkarmaya başladığında, eşek incirlerinden ipe bir kolye yapıp öbür incirlerin, her birine birer tane asardık. O

---

¹¹⁹ K.K.16

¹²⁰ K.K.13

¹²¹ K.K.12

zaman incirler daha iyi tutar hozak dökmezdi”¹²². “Bunu niçin böyle ederlerdi? Babam rahmetli bizim bütün incirlere yapardı. O zaman her incirden, bir toplamaya iki teneke incir toplardık. İncirler yeni hozak yapmaya başladığında, mucuk gibi küçük sinekler, incirin ucundan incirin içine girer ve hozakların dökülmesine sebep olurdu. Bunun önüne geçmek için deli incirden hozak alıp asarlar ve mucukların hepsi ona girer. Böylece asıl incirler korunmuş olur. Böylece de incirde hozak düşme olmaz ve verim artar”¹²³.

“İncir “yarganlarını” sevelere ve çiğlere sererler. Böylece incirlerin güneşli havada kurumaları sağlanır. Kuruyan incirler ise genel itibariyle reçel yapılır. Bazen de incirleri yaş olarak makinede çekerler ve hemen ardından kazanlarda kaynatıp sele veya çiğlere bir parmak kalınlığında sererler. Buna da “belben” derler.

Çiğleri abdal kamışı diye tabir edilen ince kamış ve okluk diye tabir edilen bitkiden yaparlar. Bu bitkiler asla yarıp inceltilmez. Oldukları gibi birbirine denk şekilde bağlanarak örerler.

Çiğler hayvan ağılı olarak da kullanılır. Burada, çiğ örmede, direk ise normal kamışta kullanılır.

Çiğ örme işini kırsaldaki insanların geneli yaparken; sele ve sepet işini sadece abdallar yapmaktadır. Bazen de sıkça olmasa da normal halkta örebilir. Çiğler tüm olarak kullanılırken; sele ve sepetlerde kamışlar ortalarından yarıp ve öyle örülür. Bu örme işinde ana çatıyı genel olarak “hayıt” çibıklarıyla güçlendirirler”¹²⁴.

Osmaniye bölgesinde genel olarak en büyük hususu, insanların ihtiyaç fazlasını paylaşma şeklinde görebiliriz. Bu durum ve anlayışlar gün geçtikçe kısıtlanırsa bile hala eskiden beri devam eden bu gibi, paylaşma geleneklerinin devamlılığı toplumdaki; paylaşımın ve hoş görünün güzel bir örneği olarak, bugüne kadar gelmiştir.

---

¹²² K.K.16

¹²³ K.K.17

¹²⁴ K.K.16

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1 OSMANİYE YÖRESİNDE HAYVANCILIK VE BU EKSENDE OLUŞAN FOLKLOR UNSURLARI

Hayvancılıkta oluşan özelliklere, realist bakışla değil; kendi değerleri çerçevesinde nasıl bir karşılık bulmuştur, karşılığın sonuçları nedir ne olabilir yaklaşımlarıyla bakıp değerlendirme kapsamına almalıyız. Sırf bu yapı çerçevesinde anlamaya çalıştığımız hayvancılık ve hayvancılığın, bu işle uğraşan insanların hayatlarına ne gibi anlamlar kattığı ve anlamların hayatı yorumlama çerçevesi nedir? Anlamanın ve yorumun sahibi sözlü kültürde bu durumu nasıl, ne şekilde yorumlamıştır bilmek lazımdır.

Sırf hayvancılık hususunun, reel dinamikleri çerçevesinde hayatı anlayabilmek ve anladıklarımızı da realite dâhilinde analiz edebilmek için varlıklarının ve hayat mücadelesinin baş aktörü olan hayvanlar, hangi tür ve bu türlerle oluşan ilişki, hayvanlardaki isimlendirme, hayvanlar üzerinden yapılan ikram hörmet; inanç, neden sonuç, adetler; nedenlerin dahili olan tecrübeler vb. birçok hususa değineceğiz.

Olagelen yapıyı, küçükten büyüğe, kanatlıdan kanatsız, eti yenenden yenmeyene göre ortaya koyup bunların üzerinde oluşmuş ve hayvanların halleriyle örtüşerek anlam bulan olay ve olgular çerçevesinde değerlendireceğiz.

Şu ana kadar aktarılanlar itibariyle: Türklerde, tarihin derinliklerinden günümüze, Türk kültürüyle birlikte hayat bulmuş ve Türk kültürünün hayat damarlarından birini oluşturan hayvancılık ve tarım etrafında oluşan kültürel pratikler, temelde aynı olmasına rağmen; çağın değişim ve dönüşüm, mahiyetinin gerçeği olarak bugüne dek, bazı değer ve aktivitelerle; günümüzde de geçmişin temelleriyle, hayatın dinamiklerinde, kendini göstermiştir.

3.1.1. Yaylacılık kültürü ve otlak geleneği

Hayvan sürülerine mera arama ve meralarda otlatma, otlatma durum dahilinde, mera sahiplik konusunda yapılan kavgalar, ana sorun unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. O zamanın anlayışlarını, yaylak kışlak kavgalarıyla, boylar arası mücadeleler olarak, görebiliriz. Mera kavgaları ve yurtluklar için mücadeleler, eskiden beri olagelirken; son asırda devlet eliyle mera satımları konar göçer ahaliyi zor durumda bırakmıştır (Yalman,1993b:21)

Yayla: eski Orhun yazıtlarında da yaylag, “yazın oturulan yer” manasına gelirdi(Ögel,2000a:23). Ta o günden bu güne kadar devam eden bu kültür unsurlarının, bizdeki en son görülen şekli, eski yapı unsurlarından farklı, değildir.

“Nenemden duyduğum kadarıyla, göçlerin ana unsurunu yaza kalıp sivri sinek vb. haşerilerden kurtulmak için yapılan göçer almaktadır”¹²⁵. Bunun yanında eskilerin deyişiyle; “sehilde kalmak ölüme eyvallah, demektir. Çünkü, Çukurova da kalanla alay edilirdi. Yaylamak, yaylada kalıp dokuz direkli çadırlarda hayat sürmek eskilerin en önem verdiği unsurlardı”¹²⁶.

Şimdilerde dahi gölgelik haymalar yaparken, eskiler her zaman: “dokuz direkli çadır gibi olmuş veya senin düğünde dokuz direkli hayma kurak ve senin düğünü de bizim dedelerin çadırları gibi dokuz direkli haymalar da yapak”, derlerdi¹²⁷. Onların dünyalarında dokuz direkli çadırla şanı, şöhreti, gücü mü simgeliyor nedendir bilinmez? Türk kültüründe üçler, yediler, dokuzlar, kırklar gibi rakamların bir tutarlılığı olduğu ve uygulamada da bu rakamların, örneklerine de rastlamamız mümkündür. Yine Türklerde: “dokuz yol, dokuz saki, dokuz kara gözlü kafir” (Ögel, 2000a:337) gibi durumların sıklığı her daim mevcuttur.

Aynı zamanda “kırk kız oynap turun, sarın sarnap-çadır”(şor) (Ögel,2000d:472) destanında dahi bu rakamların var ola geldiğini görebilmek, kültürde sürekliliğin en büyük özelliği olsa yeridir.

Eski ihtiyaçların anlattıklarına göre: “ dokuz direkli çadırların ortasında ocak olup ve çadırın en tepe noktasında var olan yuvarlak bir delikten çadırın içindeki dumanın sıyrılıp çıktığı veya onların deyişiyle dumanın oradan çekildiği anlatılır. Uzun kış gecelerinde bu ocak başlarında sülalenin konuları görüşülüp neyin olacağı

¹²⁵ K.K.1

¹²⁶ K.K.2

¹²⁷ K.K.3

veya neyin ne şekilde yapılması gerektiği hususlar tartışılıp; kararlar alınıp veya derin hasbi hallerin yapıldığı bir sohbet şekli olarak, bizlere kadar tanıtılmıştır”¹²⁸.

Eskinin hayat şekli ve bugüne yansıyış etkilerini, içerik ve motifler temelinde ele alarak; kendi araştırmalarımız ve derlediklerimizle Türk milli kültür platformuna kendi gerçeklerinden, varlığının bir parçası olan kültürel milli dokulardan, bir nebze dahi olsa; tanıtmanın istekliğini göstermeye çalışacağız. Bunun için bazı kültürel pratikleri bir sıralama dâhilinde vermeye özen göstereceğiz.

Bu doğrultuda konumuzu, “kümes hayvancılığı”, “av hayvanları”, “eti yenmeyen yük hayvanları”, “büyükbaş hayvanlar” ve “küçükbaş hayvanlar” olarak ele alacağız.

3.1.1.1. Osmaniye’de hayvan damgaları

Damgalama usulü eskiden Osmaniye yöresinde görülen bir uygulamadır. Anlamı ise: mülkiyeti belirtilmiş sürü demektir(Ögel,2000a:29). Günümüz de ise bu uygulama kalmamıştır. Daha çok mera hayvancılığında karşımıza çıkan bu husus; günümüzde yerini hayvanların kulaklarına takılan küpelere bırakmıştır.

“Damgalamada genellikle herkesin kendi arması veya ismi kullanılırdı. Böyle bir damgada yine babamın ismi ve soy isminin baş harfiyle bize kadar aktarılmıştır”¹²⁹.

“Bu damgalar her sülalenin bireyleri tarafından, bir sonraki nesle aktarılır. Damgaların bir diğer amacı da çalınan, bir malın nereye giderse gitsin, sahibi tarafından bilinmesini ve bulunmasını kolaylaştırma amacıyla bu damgalamalar yapılmış”¹³⁰.

Sahada yapmış olduğumuz incelemelerde ise; damgalamalara günümüzdeki, koyun ve keçi damgalarını sütçü diye tabir edilen her zaman gezginci hayvancılarda görülmektedir. Bunların amacı ise sürüler birbirine karıştığında ayırt edilebilmesinin kolaylaştırılması içindir.

Koyun ve keçilerde damgalar genellikle hayvanların suratlarında veya kulaklarında görülebilir. Çünkü bu hayvanlar yünlü hayvanlar olduklarından, işaretlerin en kolay ayırt edilebilir yeri burasıdır.

Osmaniye bölgesi yerel hayvancılarında ise günümüz itibariyle bu damgalamanın yerini uzun vadeli boya ile yapılan benlemeler almıştır. Bu

¹²⁸ K.K.4

¹²⁹ K.K.20

¹³⁰ K.K.1

işaretlemeler, yayla mevsimi ve sürülerin bir birine en çok yaklaştıkları “bozma yayımı” zamanlarında yapılır.

3.1.2. At, Bozkır yaşamı ve Osmaniye örneği

Orta Asya bozkırlarında milattan öncelere dayanan atın evcilleştirilmesi olayı tarihte milat olarak algılanır (Ögel,2000a:8). Çünkü insanoğlu yayalıktan kurtulup atlanmış ve bu sayede rakiplerine her hususta üstünlük kurmuştur. Bütün bu atlı bir kavim olma özelliği Türk milletinde diğer milletlere göre daha eski ve bazı rivayetlerde de ilk olabileceği esasıyla kabul görmüştür. Bu durum dâhilinde; tarihin derinliklerinde var olan ve binlerce yıllık bir devamlılığın sahipliği ve şahitlinde hayat bulan at ve atın genelinde; atla birlikte var olabilmenin ve hakimiyetin temelinde, maddiyatın doyurucu unsuru olan diğer hayvanları da kontrol altında tutup; var olan kavimlere karşı üstünlük mücadelesinin baş noktasını oluşturan yapı, Türk milletinin has özelliklerinden ve değişmez tanımlıklarından birini oluşturan “At Avrat Silah” gibi bir deyimini var olmasını sağlamış ve Türk milleti bilincinde kabul bulmuş bir durumdur.

Bütünüyle, konar-göçer hayvancılık kültürü etrafında oluşan bir bozkır kültürünün yanında; Uygurlarla birlikte tarımla toprağa bağlandığını ve toprağın nimetlerinden üretimle hayat buldukları ilk tarımsal örneklerini, tarihimizdeki ilkler olarak görmekteyiz. Doğu Türkistan’ın Türklerin tarımsal yaşamının çekirdeği olduğu; burada filizlenen ve örneklenen Türk’e has tarımsal yaşamın ve özelliklerin, Türk’le birlikte her yöne yönelen kültürel izlerin ve bu izler dâhilinde de ortada bulunan, bir tarım kültürünün de var olduğunu söyleyebiliriz.

Yüz yılların, eskiliğini ve önceliklerini saymaz isek; ilk Türk ayak izlerini kendimizde görmez ve sadece ilk olarak, Oğuz Selçuklusunu temel alıp da bakarsak; Selçuklu ile Anadolu’ya gelen Türk milleti Orta Asya’nın derinliklerinden getirdiği hayvancılık ve tarım yöntemleriyle yeni bir kültüre yeni bir aşım olarak yeni fidanların yetişmesine ön ayak olmuştur. Bu ön ayak oluş, Anadolu da yeniden bir doğuş yeni bir hayat olarak kendini göstermiştir.

Şüphesiz, bu yenilik tarımda ne şekildedir kesin olarak bilemeyiz ama bozkırın temelini oluşturan hayvancılık hususunda, etkilediği ve dönüştürdüğü kesindir. Çünkü bu kesinlik ihtimalini, en iyi binik olarak ata binen, süratin ve hızın sahibi olan Türk akıncılarının akınlarından anlayabiliriz. Hayvancılık bilgisi o noktadadır ki eski yöntem ve taktiklerin ışığında, günümüz baytarlarının tereddüt ettiği bazı noktalarda; eski yöntem ve tedavilerle sonuç alınmaktadır. Sırf bu hususu,

yeninin yetersizliği olarak algılamadan çok, geçmişin bilgeliği olarak söylemek daha akılcı ve makbul olmandır. iek hastalığı, kan tutma hastalığı, elerme, atalaksak vb. birçok hastalıkta, yöre insanı bu hususta bilgi sahibidir (Yalman,1993b:445).

Elbette ki bunu; Anadolu coğrafyasında, şekillerin muhtevaları olarak çeşitli etkinliklerde de görebiliriz ama bizim araştırma merkezi olarak aldığımız, Osmaniye leğindeki hayvancılık ve tarım etrafında şekillenen kültürel folklor pratiklerinin gelişimi, dönüşümü ve gidişat noktasında; bugün nedir, yarın ne olabilir çerçevesinde, bugünden yarına, olanı ortaya koyup, olabilerin hesaplarında durmanın ehemmiyetiyle konunun mahiyetine inmeye çalışacağız.

Motorlu makinelerin olamadığı dönemler, atlar revaçta bineklerdi. Bu durumda da at çalmak her hırsızın yapabileceği bir beceri değildi; hele ki en iyi bir atı çalmak. Büyük maharet isteyen bir yetenek ve aynı zaman da cesaret unsurudur.

Osmaniye yöresi aşiretleri arasında hırsızlık öyle maharetli ve işlevselliği olan bir hal almış ki bunun üzerine deyimler dahi oluşmuştur. Bu yönüyle birçok Türk aşiretleri hırsızlıklarıyla ön plana çıkmıştır. Mesela Avşarlar at hırsızları olarak bilinirken, öbür aşiretlerin bunlardan aşağı kalır yn yoktur. Tecirliiler için ise: Tecirli at almış üstüne binedini de almış mı? (Tecirliiler hakkında, bu sözü Bozdoğanlılar tarafından söylenmiştir (Yalman,1993b:128).

Dervif Paşa İşkanı'nda Tecirli'nin malını yağmalayan Osmanlı ordusuna verilen cevap yine manidardır. zerinde alın teri olamayan; hiç birinin doğumunu Tecirli uşağının görmediği hangi mal Tecirli'nin olur? Gibi. Burada direkt olarak hırsızlığın ve yağmanın var olduğuna işaret vardır (Bknz. Bayazıt).

Bu hırsızlık olayını bayağı bir konu gibi anlatıyoruz ama bu durumu adi bir hırsızlık olarak almamalıyız. Çünkü beceri isteyen hırsızlık olayı; Osmanlı'nın son dönemiyle, Cumhuriyetin ilk dönemlerinde bir iftihar unsuruymuş.

“Eskilerin deyişiyle hırsızlık yapamayana kız vermezlermiş. Bunun için hırsızlık, maharet isteyen bir meslekmiş”¹³¹.

“Yine bu günlerde: Camızcı ingeneleri de konar göçer hayatı yaşıyorlar. Çingenelerin ağasının da bir atı varmış ki? Neyse, Osmaniye'nin kumarlı köyünden ıngıl Yusuf derler bir hırsız var. Adam niyetlenmiş bu çingenenin atını almaya. Çingene atını pukalamış, zincir yularla rkleyip, bir kazık akıp kazığın üzerine de yatmış.

¹³¹ K.K.14

Hırsız bunu nasıl ederim deyip dururken; aklına bir fikir gelmiş. Çünkü çingenenin silahı filan her şeyi var. Hem de iri yarı bir çingeneymiş, hırsıza göre. Aklına bir fikir geliyor. Önce soyunuyor, sonrada varıp atın pukalarını çözüyor. Bağladığı ip yerine zincir, olunca kesemiyor. Mecbur, çingenenin çakıp, üzerine yattığı kazığı çekecek. Derken cılbandı ya(soyundu), çingenenin yanına yavaş yavaş, sokuluyor. Derken, öteberi filan yiterken, ederken çingeneyi kazıktan öte çeviriyor. Bu esnada çingene uyuyor. Valla an bu an, deyip kazığı çektiği gibi ata atlayıp, atı dehliyor. Çingene uyanıp seğirdiyo ama nerde? Adam kuş olup uçuyor”¹³².

Bu ve bunun gibi, hırsızlık olayları Osmaniye bölgesinde ballandıra ballandıra, anlatılır. Hele eşkıyalık yapmak, eski dönemlerde bir moda haline gelmiştir. Halk o yüzden bazen çocuklarına, kızdığı zaman: “eşkıyalık yapıp durma” gibi, tabirleri kullanır.

Eski dönemlerde bu hayvanlara bolca rastlanılırdı. Ama günümüzde Osmaniye çevresinde yok denecek, durumdadır. Çünkü teknolojinin gelişmesiyle birlikte, bu hayvanlara duyulan ihtiyaçta azalmıştır. Şu anda eşek vb. hayvanları göçer hayvancılık yapanlarda görebiliriz. Bundan gayrı olanlarda ise bu hayvanlara rastlamak nerde ise imkansızdır.

Sadece bu hayvanların durumlarından, benzerliklerinden, bu güne kalan yalnızca onlara ait özelliklerdir. “Eskiden, adamların, kadınların ve kızların sakız çiğnemelerine hoş bakmazlar. Sakız çiğneyeni gördükleri vakit; çiğneme vakti gece olursa bunun günah olduğunu veya ölü eti çiğneniyor diye terk ettirmeğe çalışır. Ama terk etme olmaz ise asıl vurucu tepki bunu takip eder: “yahu ağzını dalap olmuş eşek gibi şaplatıp durma” derler”¹³³. Bu yapının ne olduğuna dair araştırmalarımızda, görüyoruz ki dişi eşeklerin çiftleşme zamanları geldiği vakit bu hareketi yaparmış. Bu yüzden olacak ki böyle bir davranış hoş karşılanmaz.

“Eşek ve At gibi hayvanları her vakit, arpa ile beslerler. Bu hayvanlar otlada beslenir ama güçlü olması isteniyorsa arpa uygun olan besindir. Osmaniye yöresinde hayvancılıkla uğraşanların bazı sözleri vardır:

-Arpa etlendirir; buğday sütlendirir.

-Yatsın etlensin; gezsın sütlensin” vb. sözlerle bazı genel değerlendirmelere atıfta bulunmuşlardır¹³⁴.

¹³² K.K.18

¹³³ K.K.1

¹³⁴ K.K.18

“Eskiden, normalde atların ayaklarına nal çakarlardı. Ama bazı kişiler (Höso Yusuf) atın ayağına nal çakmazdı. Niçin böyle yaptığı sorulduğu vakit: atı nala alıştırmadan da binilebileceğini ispat edip, atı ona göre yetiştirme eğiliminin sonucu, atın nala ihtiyaç duymayacağını bilincine ve tecrübesine sahip olmaktır, karşılığını vererek”¹³⁵. Böyle bir uygulamayı pratige döktüğü görülen bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Eskilerin anlattıklarına göre: hali vakti yerinde olanlar tarla sürmede öküz kullanırlardı. Bunun bir alt unsuru at, bir diğer alt unsuru ise bilek gücüyle tarlasını işliyordu. At ve eşekler daha çok yük taşımada kullanılırdı. Büyük yüklere atlarla giderler; ufak yüklere ise eşekle. Eşeği ve atı olmayan ise: ipe taktıkları halkalarla bir “yumak”(sırtta yüklenen kucak dolusundan fazla) odunu şelek edip sırtlarında evlerine taşırlardı”¹³⁶.

Atla ilgili aşağıda verilen özellikler ise millet zihninde ne kadar önemli bir yer işgal ettiğini göstermektedir. Şöyle ki:

- At'ın topuğundaki kıllar bir dikiş yüzüğüne sığacak kadar az olmalıdır.
- Atın kulakları makas gibi çatallı olmalı ve tüysüz bulunmalıdır.
- Atın gözleri fincan gibi büyük olmalı ve beyazı karasından çok bulunmalıdır.
- Atın yalı(yelesi) sağ yana devrilmiş olmalıdır.
- Atın alnında kıvrıkcık tüylerden meydana gelmiş bir nişan bulunmalı(Bu nişana sadakat ismi verilir.)
- Atın boynundaki damarlar dalına (omuz başına) kadar uzamış olmalıdır.
- Atın sağrısı (kıç) etli fakat geniş olmamalıdır” (Yalman,1993b:127).

“Altı aylığa kadar olanlara ‘Kulun’, altı aylıktan üç yaşına kadar olanlara ‘Tay’, üç yaşından yukarı olanların erkeğine ‘Beygir’, dişisine ‘Kısrak’ ismi verilir” (Yalman,1993b:447).

“Günümüzde ise: At'ın yavrusuna “Kür” veya “Tay”, derler. Dişisine Kısrak, erkeğine Beygir derler”¹³⁷. Şu andaki nesil ise; böyle bir yaşamın dışında olduğundan bunu dahi bilemez durumdadır. Osmaniye yöresinde bir söz vardır: “biri birinin arkasında dolanıyorsa; sen bunun kürüğü müsün? Ya da: “kürrük gibi ne dolanıp duruyorsun”, gibi benzetmeler mevcuttur. Bu gibi benzetmeler ise; eskiden var olan

¹³⁵ K.K.12

¹³⁶ K.K.16

¹³⁷ K.K.1

gerçeklerin timsalinde, bu güne kadar gelmiş bir aktarım olarak, yöre insanının dimağında olagelen hususlardır.

“At kişner; eşek ise anırır. Yine Ağnamak sözü topraklı yerlerde ve güzel havalarda eşek ve at gibi hayvanların belenmesine, belenip gerilmesine denir. Bu durumun benzetimi için ise yemeği yer yemez sofranın yanına uzanıp hazmedememeye: “Ne ağnayıp duruyoñ? Yemeyeydin o kadar”, gibi sözlerle eleştiri yapılır”¹³⁸.

3.1.3. Kümes hayvancılığı ve etrafında oluşan folklor unsurları

Tavuk, kümesgiller içerisinde asgarisi kümeste olmayan; ama bazı tarla ekim dönemlerinde mecburiyetten içeri hapsedilmesi zorunlu hale gelen kümes hayvanlarının başını çeker. “Gündüzleri yerde yayılan ve yerde tüleyen tavuk, geceleri ise yüzde yüzü bir dala tünemek zorundadır”¹³⁹. Bütün kuşlar gibi tavuklarda tünemek hayvanlarıdır.

Tünemek geceleme demektir. Tünemek sözü eski Türkçe de zindan anlamında kullanılıyordu (Ögel, 2000c:37). Kırsalda hemen hemen her evde mutlak tavuk olmak zorundadır. Bu zorunluluk dikta zorunluluğu olmayıp gelenek dahilinin ve ihtiyaç gereksinimlerinin zorunluluğu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu yörede, eve buyur edilen dosta, kesilmesi gereken en küçük ve güzel ikramların başını tavuk çeker. Tavuk bu özelliği yanında ikramlarıyla da düğünlerde gece sofralarının başyemeği olarak da karşımıza çıkmaktadır.

“Bir tavuk gürk¹⁴⁰ olduğu zaman nasıl bir tavuk ırkı istiyorsanız o istek dâhilinde yumurta seçer ve bu yumurtaları, tavuğun altına yerleştirirsiniz.

Küçük yumurtalardan çıkan tavuklarda küçük yumurta yumurtlar. Ekseri cins tavukların (dövüş horozu ırkına sahip) yumurtası küçük olur. Bunlar sekiz ile on iki arası yumurtlayıp gürk olurlar. Cıvcıvlerine çok iyi bakıp ve çok kıskanç bir tavırla sağa sola saldırırlar. Büyük ve orta halli yumurtalar ise normal tavukların yumurtalarıdır.

Gürk bastırma işleminde bazı kurallar vardır. Kurallar isteğe ve görülme istenen sonuca göre şekillenir. Bunlar: Gürk bastırmak için tavuğun en az hollukda bir gece gecelemesi lazımdır. Yumurtaların sağlam ve aynı anda çıkmaları

¹³⁸ K.K.16

¹³⁹ K.K.12

¹⁴⁰ Gürk; Kuluçkaya yatmaya hazır hale gelmiş kümes hayvanı veya kuşlar için halk dilinde kullanılan bir ifadedir.

isteniyorsa yumurtaların bir kap içerisindeki suda biraz kalması sağlanmalı ki yumurtadan çıkacak civcivler aynı anda çıksın istenir. Yumurtalardan çıkacak civcivlerin horoz olması isteniyorsa yumurtanın sivri olanı(söbesi) seçilir. Tavuk olması isteniyorsa yumurtanın yuvarlak olanı tercih edilir. Çünkü tecrübeye sabittir ki yumurtanın söbesinden horoz, yuvarlağından tavuk çıkmaktadır. Tavuğun altına konacak yumurtalarda dikkat edilmesi gereken hususlardan biride şudur ki: basıkmış(çiftleşmiş) tavuk yumurtası olması gerekmektedir. Yoksa yumurta sağlamdır diye, gurkun altına bırakırsın ama sakat yumurtanın biri dahi çıkmayıp, hepsi “Cılk” olur. Böyle yumurtalar ya atılır veya tavuklara “holluk” belletmede “hola” olarak kullanılır.

Çünkü bazı tavukların yumurtasını aldığı vakit yumurta arar ve yumurtlayacak yer arayıp durur. Bir iki gün öylece galklayarak gezer ve yumurtlamaz. Onun için tavuk’u kandırma babında, bu cılk olmuş, yumurtaları yuvaya koyup, tavukların yuvadan tezikmemeleri, sağlanır.

Gurk’a yatan tavuğun altına, yumurtalar konurken bu yumurtalar benlenir. Benleme işi, ocaklardan alınan bir közle, üç çizgi boylam dahilinde çekilerek, benleme yapılır. Bu işaretin özelliği ola ki bastırıldıktan sonra tavuğun altına yumurta karışmasın, karışır ise de, bu belleme işaretiyle bulunup, kolayca ayıklansın diye, benleme yapılır.

İlk önce tavukların töremesi için horozla basıkmış, tavuk yumurtaları tespit edilir. Bu yumurtalardan tavuk’un bünyesine göre kaç tanesini altına alabilir; yani kuluçka döneminde kaç tanesini altında tutup ısını koruyabilir gibi hususlar göz önüne alınıp ona göre yumurtası ayarlanıp; pinnikte güzel bir holluk tespit edilip oraya yerleştirmek lazımdır. Tavukların ekserisi, yumurtladığı hollukdan başka bir yerde gurka yatmaz. Bunun için gurk olan tavuk’u kendi yumurtladığı yere yatırmak, en mantıklı husus olarak, karşımıza çıkmaktadır”¹⁴¹.

“Eskilerin bir lafı vardır: ‘Tavuk inadı, eşek inadı ve bir de avrat inadının üzerine yoktur’, derler. Niçin böyle bir kaniya varılmıştır, bilinmez ki yılların tecrübesinin üzerine olsun sözümüz. Ama gerçek olan şudur ki bir tavuğu inadından döndüremezsiniz. Ya kesersiniz veya hapseder gurkluğunu veya yumurtladığı holluğu unutmasını sağlarsınız veya tavuğun istediğini yapar, teslim bayrağını çeker, onu kendi isteğine bırakırsınız”¹⁴².

¹⁴¹ K.K.16

¹⁴² K.K.5

“Tavuklar civcivlerini 21 günde çıkarırlar. Vahşi tavukların vahşi yavruları olur. Anası çalı içine gurk yatıp civciv çıkardıysa yavruları da aynen anasının yaptığını tavuk olunca tekrar eder. Yok, sahibinden habersiz odun içi, samanlık vb. yerlerde çıkardıysa yavrularda büyüyünce aynı tekrarı, yerine getirir”¹⁴³.

Osmaniye yöresi, Türkçenin değerlerini bünyesinde barındırmayı eskiden bugüne kadar, dinamikleriyle muhafaza etmektedir. Bunun en güzel örneklerini hayvanlara verilen adlandırmalarda görebiliriz. Gidişatımız ve konunun gereği olarak ilk adlandırmayı tavuklarda ortaya koyacağız.

“Tavuklar, yumurtadan çıkıp büyüme dönemlerine kadar bazı isimlendirmelerle adlandırılır. Bunlar:

Civciv: Yavruların, yumurtadan ilk çıktıklarında verilen isimdir. Bunların hepsine, istisnasız, “civciv” denir.

Cücük: Biraz büyüüp palazlanıp, “çük çük” dedikleri vakit bunlara “cücük”, denir.

Cücüklük dönemlerinde erkeklik, dişilik yeni yeni belirmeye başlamıştır (tavuk işiyle aşırı uğraşanlar ise erkek mi dişi mi olduğunu civcivken dahi tespit ederler; çünkü dişisinin kuyruğu erken çıkar, erkek olanın ise, daha sonra çıkar).

Cücüklük aşamasından sonra; Erkeğine ‘Coruk’, dişisine ‘Ceflin’, denir. Çünkü bu dönem de ses tonlarına göre isimlendirme devam eder. Bu dönemden sonra ise ceflin yumurtladığı an tavuk olur; coruk ise ötmesiyle horoz olarak adlandırılır.

Bu zamanlama durumunda ötme erken başlar, tavukluk ise bir iki ay sonrasında ceflinin yumurtlamasıyla başlamış olur”¹⁴⁴.

“Cins horozlar(dövüş), candır horozlara(melez) göre daha geç öter. Anadolu da bir söz vardır: erken öten horozun başını keserler derler; çünkü erken öten horozlar “candır” olan horozlardır. Bunlara halk arasında piç horozda (karmacandır)denir. Tavuğun karması erken yumurtlar ve devamlı yumurtlarken; dövüş horozunun tavuğu geç ve az yumurtlar. Ama vitamin yönünden az yumurtlayanın yumurtasının daha besleyici olduğu anlayışı hâkimdir”¹⁴⁵.

Türklerde Horoz tasviri ve bu tasvirin etrafında teşekkül eden birçok olay gelenekten bu güne kendini göstermiştir. Gerek Sünni ve gerekse Alevi-Bektaşî

¹⁴³ K.K.16

¹⁴⁴ K.K.12

¹⁴⁵ K.K.5

toplumlarda horoz pek makbul sayılmaktadır. İslam öncesi Türklerde ise “totem” sayıldığını görmekteyiz. Bilhassa Yakutlarda yaz mevsiminin üç ayında semanın oğlu diye adlandırılan hükümdara Horoz kurban edilirdi¹⁴⁶.

Yukarıdaki olay ve olguları doğrulayan, Türklerin Anadolu’ya gelirken birlikte getirmiş oldukları, “Gök Tanrı” inancıyla örtüşen, horoz unsuru etrafında Müslümanlığı Anadolu da benimsediklerini ve buraya kadar getirmiş oldukları horoz motifini, Tokatta görebiliriz. Karşılaşılan mezar taşlarının birinde bulunan çift başlı horoz figürü, bunun en büyük ispatlarından biridir¹⁴⁷.

Alevi-Bektaşî topluluklarında ise horoz’un ayrı bir yeri vardır. Bu topluluklarda horozu çok değer verilmesinin başlıca nedeni efsanevi Hacı Bektaş-ı Veli hikayesidir. Hikayeye göre Hacı Bektaş-ı Veli Kırşehir’e bir horoz üzerinde gelmiş ve bu Hacı Bektaş’ın keramet göstermesi olarak algılanmıştır.¹⁴⁸

“Adana ve Osmaniye de bazı tavukların öttüklerine şahit olunur. Yine bunun gibi bazı dönemlerde cins horoz diye tabir edilen dövüş horozlarının da sene de bir doğurduklarını görebiliriz. Ama bu doğan yumurtalar güvercin yumurtası kadar küçük yumurtalardır.

Halk inançları nezdinde horozun yumurtlamasını doğal bir davranış olarak karşılanırken, yumurtadan kesilen bazı tavukların horoz gibi kanat çırpıp ötmesi kıyamet alameti olarak yorumlanmaktadır”¹⁴⁹.

Türk kültüründe var olan ve genel itibariyle de ırklı dövüş horozları besleyen insanlar Osmaniye ve yöresinde sıkça rastlarız. Eski değer ve önemini kaybetse de; şu güne kadar birçok noktada ihtişamını ve değerini korumaktadır. Değer anlayışı o noktadadır ki o hayvanın kıymetine değer biçmenin bir anlamı yoktur. Sahibinin gözdesi ve en büyük değeri atfetmiş olduğu bir canlı hayvan olarak karşımıza çıkar.

“Horoz besleyenler, horozun her halinden bir anlam ve fikre varırlar. Adeta bu hayvanla konuşurlar ve onların dillerinden anlayıp, hal ve tavırlarına göre hayvana ihtiyacının gereklerini yerine getirirler. Dövüş horozlarına meraklı insanlar horozu görmeseler bile; horozların ötmelerinden onların dövüş horozu mu yoksa karma bir ırk mı(Çandır) olduğunu çok kolay ve net bir biçimde algılayabilirler”¹⁵⁰.

¹⁴⁶ Ziya Gökalp, (1976), Türk Medeniyet Tarihi, İstanbul, s.79

¹⁴⁷ Yaşar kalafat, (2008), Dedem Korkut Aşağı Eller, Berikan Yayınevi, Ankara, s.122

¹⁴⁸ Hikmet Tanyu, (1928), Bektaşilik ve Son Bektaşiler, *Türk Yurdu Dergisi*, S.:200, s-s.16-17

¹⁴⁹ K.K.16

¹⁵⁰ K.K.5

Osmaniye yöresinde birçok evde, horoz ve tavuk bulunmaktadır. Bu hayvanlar kırsalda etinden ve yumurtasından faydalanılmak için beslenmesine karşın, şehir merkezinde ise bazı kişiler tarafından dövüştürülmek amacıyla da beslenmektedir. Yine köylerde belirli kişilerin horoz dövüştürmemelerine karşın dövüş horozu besledikleri ve onların deyimleriyle bir “marak”¹⁵¹ (hobi) olarak bunu yaptıkları bilinmektedir.

Toplumsal ve dini caydırıcılığı olan söylemler ve yaptırımlar dahi (günah, kötü alışkanlık v.b..) horoz dövüşüyle uğraşan kişiler tarafından dikkate alınmamaktadır. Çünkü bu kişilere göre: “dövüş horozu, ırkının gereğini yerine getiren bir hayvandır. Dövüş horozunun ismi “cins horozdur”. Bunun dışındaki horoz cinsleri ise tavuklar için beslenen horozlardır”¹⁵².

Horoz dövüşlerinde, çoğunlukla dövüş horozları kullanılır. Dövüş horozunun karşılığı bu bölgede: cins horozdur. Cins horozlar, ekseri dövüşleri, sesleri için beslenir.

“Horozlar çok zaman dövüşe atılırsa, dövüşlerden de iyi bir darbe yerse; sonuna kadar dövüştürülüp ve sonunda da kaçarsa, artık bu horoz, büyük ihtimal yılgın olur.

Yılgınlık genç horozlarda görülmez. Bu durum belirli bir dönem evdeki kümese horozluk yapmış ve daha sonra iyice dövülüp kalkamaz hale gelinceye kadar mücadele edip ve sonunda kaçmışsa işte o horoz yılgın olur. Bundan sonra ne öter, ne tavuğa basar, ne de dövüşür. Sadece yem yer ve tavuklardan ayrı bir halde tek başına dolaşır”¹⁵³.

“Bir gurk tavuk, civcivlerini çorukluk dönemine kadar güder. Basıktık tan(çiftleşme) sonra, onları bırakıp, kendi âlemine yeniden dönüp gurkluktan çıkar ve yeniden gurk olana kadar yumurtlar ve bu devran böyle devam edip gider.

Gurk bastırma (Kuluçka) dönemi için ekseriyetle şubat ayı seçilir. Çünkü bu ayda kuluçkaya yatan tavuk martın ilk haftasında civcivlerini çıkarır. Bu ayın seçilmesi baharın yanında birde halk inançlarının etkisiyledir. Çünkü mart ayında çıkan civcivlerin (cücük) daha sağlıklı olacağına ve yumurtaların fazla sıcaktan bozulma(cılk olma) riskinin az olacağına inanılmaktadır. Bahar ayları kuluçka (gurk) için makbul görülür. Sonbahar (Güz) mevsiminde ise elden geldiğince tavuklar

¹⁵¹ K.K.5

¹⁵² K.K.12

¹⁵³ K.K.5

kuluçkaya yatırılmaz (gurk bastırılmaz). Çünkü bu ayda çıkan civcivlerin çiçek hastalığına yakalanacağına ve gözlerinin kör olacağına inanılır. Kör olmayanların ise her sene güz sonundan itibaren bir bölgeden gelen ve halk arasında “Kıran girmeyle tabiriyle ifade edilen, salgın hastalıklar neticesinde telef olacağına inanılmaktadır. Bu sebeple komple emeklerin boşa gideceği anlayışı hakîmdir. Bu salgın hastalıkların “Kıran girme” yanında daha farklı adlandırmaları da mevcuttur. Halk arasında kullanılan en yaygın isimler şunlardır: Dert gelme, ölet, dert, tavuk vebasası ve en son olarak kuş gribi olarak isim bulmuştur”¹⁵⁴.

Horozların öyle muhteşem özellikleri vardır ki adeta zaman sayaçları gibi hayvanlardır. Çünkü gecenin vakitlerini belirlemede, bu horoz ötüm zamanları baz alınır. Horozlar önce gecenin tam orta vaktinde kısa bir ötüş yapar. Daha sonra sabah ezanından bir saat önce beş dakika kadar öter. Daha sonra ise sabah ezanından on dakika önce yine öter. Elektriğin olmadığı dönemlerde, sahur vakitlerini ve zamanı horoz ötümlerine göre ayarlamak belirli bir bilgi olarak zamanımıza kadar gelmiştir¹⁵⁵. Halk arasında bir söz vardır erken öten horozun başını keserler, diye. Çok doğru bir söz olsa gerek çünkü ilk akşamdan öten horoz zamanın ahengine aykırı, kendi kendine ötmeye bir düzensizlik ortaya kor. Böyle durumlarda ilk akşamdan öten horozu uğursuzluk sayarlar. Ve kesip etini yemek makbul olandır.

Bu doğrultuda horozların sabaha karşı melekleri gördükleri için öttüklerine dair Peygamber Efendimizin hadisi vardır. Bundan gayrı olarak horozlar namaz vakitlerini bildirdiklerine dair hadislerde mevcuttur¹⁵⁶.

Ördek, kaz gibi suya düşkün olan kümes hayvanları ise suyun bol olduğu bölgelerde ağırlıklı olarak beslenir. Osmaniye yöresinde bu kümes hayvanlarına, fazla rağbet gösterilmez çünkü bu hayvanların etleri sası çalar(kokar). Bu durumdan dolayı, pek beslendikleri görülmemiştir. Bu türlerin etlerine olan ihtiyaçlarını; kırsal kesimin ırmak kenarlarında oturan kısmı, avcılık yoluyla sağlamaktadır. Bir başka hususta, bu hayvanların tavuklara göre biraz fazla pis olmalarından beslenmeleri tercih edilmez. Bu tür hayvanları beslemek geçici hevesle olan beslemeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

---

¹⁵⁴ K.K.18

¹⁵⁵ K.K.1

¹⁵⁶ Yaşar Kalafat, a.g.e. s.121

Burada kaz ve ördekler için bir deyim vardır: “O gak dedi mi, ben onun, gonacağı(konacağı) gölü bilirim”. Yani karşısındakini iyi tanımak ve onun ne yapmak istediğini her halinden anlamaktır”¹⁵⁷.

Hindi (Çulluk) besleme işi ise çiftliklerde karşımıza çıkmaktadır. Bu hayvanlar dönemsel olarak beslenir. Yörede, çulluk olarak bilinir. Bu adlandırmayı ise çıkarmış oldukları seslerden almaktadır.

Bazen insanlar birbiri ile konuşurken başka biri için “çulluk gibi ne gubarıp duruyon” gibi benzetmeler kullanır. Osmaniye çevresinde konuşulan sözler arasında karşımıza çıkan deyimlerdendir. “Çünkü çulluk karşısındakini korkutmak veya kendini iyi göstermek için tüylerini şişirerek gubarır ve kendini olduğundan farklı gösterip, karşısındakini etkilemeğe çalışır”.¹⁵⁸

Güvercin beslemek ise maddi getirisi olmayan ama genel itibariyle, zevk ve bir marak’ın (yani o işe duyulan hayranlık ve zevkin hazzıdır.) mahsulü olarak karşımıza çıkmaktadır. Güvercinler bazı ailelerde iyi karşılanmazken; bazılarında ise makbul olduğuna inanılır. Güvercinleri iyi karşılamayan aileler için bu kuşların lanet getirdiği, ve ailenin geleceğinin perişan olmasına, yol açacağı gibi bir inanç, kabul gören bir inançlar motifi olarak karşımıza çıkmaktadır. Sırf bu iddialarını sabitlemek için örnekler dahi verirler. “Filan ailede böyle olmuş; şu, şu, ölmüş; filanlar şöyle şöyle hastalıklara yakalanıp, anası ölmüş; şuna şu olmuş; inekleri ölmüş” vb. anlatılarla iddialarını kanıtlama yoluna giderler.

Bunun karşısında olan görüş ise bu kuşların bazı ailelere iyi geldiği onları koruduğu gibi hususların sabitliğine inanırlar. Şöyle ki: aileye gelecek bir vebanın, kanserin, kötü pis mikropların bu kuşlara geldiği ve aileyi böyle kötü hallerden koruduğu iddia ile sabitlemeye çalışırlar.

“Osmaniye kırsalında güvercin ismine karşılık olarak eskiden gallep adı kullanılırdı”¹⁵⁹. Son zamanlarda bu isim de diğer folklorik malzemeler gibi; genel geçer dil kurallarını, kullanımın isteğinde yerini, genele bırakmıştır. Bu kuşları yabanda avlarlar ama kendi evlerin de beslerler.

Kuşçular arasında kavgalar sıkça görülen bir husustur. Sebebi ise karşılıklı kuş çektirme ve kuş hırsızlığıdır. Genç nesilde kuş ve kuşla birlikte dövüş horozu beslemek bir tutku halinde karşımıza çıkmaktadır. Ekseri konar göçerlikten

---

¹⁵⁷ K.K.16

¹⁵⁸ K.K.13

¹⁵⁹ K.K.17

gelenlerde dövüş horozu; yerleşik olanlarda ise dövüş horozuyla birlikte güvercin beslemek, bir tutku olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.1.4. Hayvanlarla yapılan avcılık ve yabani hayvanlar üzerinde şekillenen folklor unsurları

Hayvanlarla yapılan avcılık bekle yapılan, köpekle süre avı şeklinde olan ve tuzakla yapılanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Eski Kaya resimleri ve anlatılarda bu özelliği görebiliriz.(Ögel,2000a:40).

Anadolu da ise avcılık kültürü o kadar şaşalı bir devir geçirmiştir ki bunu Osmanlı padişahlarını av partilerinde dahi görebiliriz. Günümüz modern avcılığı ise üzerine yazılan kitaplarla kendini göstermektedir. Bunun en güzel örneklerini Anadolu da yapılan yaban koyunu avlarında görmemiz mümkündür(Bkz.)¹⁶⁰.

Bekle yapılan avcılık: tavşan, domuz, kirpi, keklik, ördek, kaz, hopal, sığırcık, üveyik vb. hayvanlara yapılan avlanma şeklidir.

3.1.4.1. Tavşan avcılığı, tavşanla yapılan yemekler ve deyimleri etrafında teşekkül eden folklor unsurları

Tavşan Anadolu'nun birçok yerinde uğursuzluk olarak algılansa dahi Osmaniye ve yöresinde zevk veren bir av hayvanı olarak karşımıza çıkar.

Çankırı'da yolda giden bir kişinin önünden tavşan geçmesinin uğursuzluğuna inanılır. Yolculukta da yolcuların önünden tavşan geçmesinin uğursuzluğuna inanan kesimler vardır. Kars'ta bir grup yolcu tilkiye rastlarsa uğursuzluğa, tavşana rastlamasında ise kötülükle karşılaşacağına inanılır¹⁶¹.

“Tavşanlar üç şekilde avlanırlar: ilk olarak kopey denen(Barakla- kopoy) köpekle yapılan avlanma şeklidir. Bu köpekler iz sürer. Bu iz sürmeyi tavşanın izi olarak almayalım. İz sürme tavşanın kokusunu takip etmedir. İz sürme işi ekseri sabahları alaca karanlıkta başlar. En çok sisli ve hafif yağmurlu havalarda yapılır. Sebebi ise, tavşanın kokusunun buhar olup uçmadan, sağa sola sığışmış (bulaşmış) durumda olmasıdır. Bu kokuların tazeliğine göre kopey havlayarak ses verir. Ses sıklaştıkça kopey tavşana yaklaşmıştır. Çünkü koku ne kadar fazla ise ses o kadar sık

¹⁶⁰ Derin Türkömer,(1983), Av Tutkusu, Karacan Yayınları

¹⁶¹Yaşar Kalafat,(2009), İslamiyet ve Türk Halk İnançları, Berikan Yayınevi, Ankara, s.105

çıkar. Gerisi avcının maharetine kalmıştır. İyi bir yere pusu attıysa avı alır; pusuyu bilmiyorsa tavşan hayatına devam eder”¹⁶².

“İkinci şekil avcılık tavşanın dışkısını inceleyerek yapılan avcılıktır. Bu avcılıkta tavşanın pisliğinden onun dişi mi; erkek mi olduğu anlaşılıp ne zamanlarda bu bölgede yayıldığı, tespit edilip, geliş ve gidiş güzergahları belirlenir ve sabaha karşı tavşanın yatağa gideceği istikamete pusu atılıp beklenir. Bu bek’in sonunda avcı tecrübeli ve tahminlerinde doğru ise avı alır; yoksa eli boş bir şekilde evin yolunu tutar”¹⁶³.

“Tavşan avında üçüncü avcılık ise: traktörle yapılan ve projektör kullanılarak, yapılan avcılıktır. Tavşanların yayılacağı yerler, ya önceden tespit edilir veya tahmini olarak o bölgeler projektör ile taranır. Işık tavşana rastladığı an tavşan olduğu gibi kalır; çünkü hayvanın, ışık gözünü almıştır, kıpırdamadan öylece kalır. Bu esnada avcı atışını yapar ve avını alır. Bu av işinde tecrübe önemlidir. Çünkü geceleri sadece tavşanın gözü yanmaz diğer eti yenmeyen, tilki, porsuk vb. hayvanlarında gözü yanar. Avcı, ışığın şavkından göz renginin yansımalarından avı ayırt edebilmelidir”¹⁶⁴.

“Tavşan avından sonra alınan avlar, bireysel olarak tüketilmez. Bu avın yapıldığını duyan kim varsa ve avı gördü ise ona da avın etinden ikram etmek erdem olarak karşımıza çıkmaktadır. “Tavşan etinin çiğ köftesi, kömbesi ve içli köftesi yapılır. Tavşan etinin lezzetli olması için bir gece beklemesi ve kanının etten boşalması beklenir. O zaman et daha lezzetli ve güzel olur”¹⁶⁵.

Tavşanlarla ilgili, bazı sözler vardır. Bunlardan en çok söyleneni ise: “Tavşan Dağa küsmüş de dağın haberi olmamış” derler. Bu söz çok alıngan (mıddırıklanan) insanlar için kullanırlar.

3.1.4.2. Kirpi avı, kirpi etinin tüketimi ve halk hekimliğindeki yeri

Bu avcılık başlı başına macera avcılığıdır. Kirpi avı iki çeşit kirpiden; Yumacık Kirpi (Kipri) ile değil; Oklu kirpi ile olan, avdır. “Bu kirpiler 30 kğ. kadar irileşen kirpilerdir. Bu kirpilerin etleri mekruh olarak bilinir ama etinin lezzetinden dolayı kimse bu hayvanların avından vazgeçmez. Bu hayvanların en tutkulu avcıları Abdal olarak bilinen daha çok düğünlerde davul zurna çalarak geçinen insanlardır.

¹⁶² K.K.6

¹⁶³ K.K.7

¹⁶⁴ K.K.8, K.K.9, K.K.10

¹⁶⁵ K.K.16

Bu abdallar 8-9 köpekle kirpilerin peşine düşüp, silah kullanmadan kirpinin deliğine kendileri ve köpekleriyle girerek, bu hayvanları tutup avlarlar. Çok zahmetli ve heyecan verici bir avcılıktır. Abdallar avlarını değneklerle vurarak avlarlar. Silah kullanma bunlarda yoktur”¹⁶⁶.

“Kırsal köylerde ise bu hayvanları rast gelirse tüfekle; ama çokça tuzakla yakalarlar. Tuzakla avlama, daha çok fakla ve kafesle yapılan avlamadır. Kirpi faka takılan ayağını, dişleriyle koparıp kurtulur ama faktan kurtulamaz”¹⁶⁷.

Kirpi avcıları macerayı seven ve cesur kişilerdir. Çünkü herkes cesaret edip de deliklerin içine girip kirpi avlayamaz. Bu avcılar ise bahsettikleriyle tam elli – altmış metre uzunluğunda deliklerde avlandıklarını söylüyorlar. Konumuz dahilinde bir kirpi avcısının ağzından aktardığım şu av hikayesi taktire şayandır:

“Kirpinin deliğini bulduk ve ben elimde küçük bir kazmayla içeriye doğru kazarak girmeye başladım. Geride kalanlar ise; kirpinin diğer deliklerini tuttular. Derken deşe deşe, deliğin içerisinden ilerledim ve kirpileri gördüm. Dört beş tane kirpi vardı yuvada. Kirpileri sıkıştırınca kirpiler kaçmağa çalışıyor ama kirpilere fırsat vermiyorum. Derken şöyle bir hafif kenara çekilip kirpinin birine yol veriyom amma dışarı da sesleniyom, aha! Geliyo diyom ve sırtımı tekrar deliğin girişine dayayıp, geride kalanları bekletip, çıkanın avlanmasını sağlıyom”, diyerek anlatmış olduğu avcılık hikayesi ne kadar tutarlı bilinemez. Ama bu anlatmada anlatıcının da doğrulayan şahitlerde vardı.

Yine başka bir hikayesinde ise: adamın birinin tarlasına kirpi dadanmış. Adamın kavununu karpuzunu komaz boyuna yermiş. Derken bana dediler, böyle böyle. Ben dedim, ben onları dutarım. Derken adamcaz çağırdı vardım ki ne görüm tarlie saraç gibi etmişler. Derken bunların izini sürdüm deliğini buldum. Deliği eyice sabitledikten sonra eşdik ve kirpileri kıstırdık. Kirpinin boynundan dutup dutup, çuvala goyuyom. Tam beş tane kirpi duttum. O tarlada”¹⁶⁸.

“Oklu kirpinin etinin kavurması ve kebabı yapılır. Halk arasında bu hayvanın eti geceleri altını ıslatan çocukların bu hastalıktan kurtulmaları için yedirildiği bilinmektedir. Böylece çocuğun geceleri altını ıslatmayacağına inanılır. Çünkü kirpiler öbür hayvanlardan farklı olarak yattıkları yerleri ıslattıkları söylenir. Bir

---

¹⁶⁶ K.K.12

¹⁶⁷ K.K.8

¹⁶⁸ K.K.11

başka inanışta ise oklu kirpinin etinin “mayasırı”(kaşıntı) iyileştirdiği söylenir”¹⁶⁹. Böyle illetleri olan kişiler de Oklu Kirpi etine rağbet ederler. Bu hayvanların avlandığını duyan kim varsa bu avda ona da nasip vardır. Herkese ikram edilip ortak sofrâ dâhilinde yenilip içilir. Ve bir sonraki avı kim yaparsa; söz söylemeden söz verilir gibi, orada da sofranın kurulacağı bilinir ve söylenmemiş söz olarak kabul görür; bu kabulün sonunda herkes işine döner gider.

3.1.4.3. Yabani kuş avcılığı etrafında oluşan folklor unsurları

Ördek ve kaz avları mevsimsel av kuşları olarak bilinir. Osmaniye de daha çok Ceyhan ırmağı boylarında yapılan bu avcılık en çok soğuk kış günlerinde kendini gösterir.

Anadolu'nun hemen her yerine karların çökmesi ve aç kalan kuşların Çukurova'ya sığınması aşamasında görülen bu avcılıkta aşırı avlanma, en gaddar şekilde, kendini gösteren bir avcılık olarak günümüze kadar gelmiştir.

Ördek ve Kaz avı süreklilik avı şeklinde ve evsin denen tuzaklarda beklenerek yapılan avcılıktır. Daha çok suyun bol olduğu alanlarda yapılan avlanma şeklidir. Avın bolluğu ikramın bolluğuna denk gelir. Av ne kadar bol ise avdan yapılan kömbe ve böreklerde o kadar çok kişiye ulaşır, durumdadır.

“Hopal ve Sığırçık avı bu bölgede çok revaçta bir avcılık iken şimdilerde, bu gelenek ve avcılık şekli pek kalmamıştır. Sebebi ise aşırı avcılık sonucu bu kuşlarının neslinin tükenmesidir. Şu aşamada bir koruma gibi bir durum yapılmaz ise kısa vadede sığırçık bir ihtimal ama hopal'ın nesli geçmiş saksak yerindedir”¹⁷⁰.

Akşam karanlığı için Anadolu da ‘ıgırçık, ıkırçık, ınıcuk’ dedikleri bir söz vardır ki bunun karşılığını Orta Asya lehçelerinde de bulabiliriz(Ögel,2000a:459).

Şimdi buradan hareketle, mevsimlik olarak Çukurova ya sadece kış aylarında inen ve “kara kışın habercisi” ve kendisinde “kara” olan bu kuşlara siyah oldukları için mi sığırçık denmiştir, bilemeyiz.

“Bu kuşlardan sığırçık etinden saç kömbesi; hopaldan ise kömbe ve özellikle mantı yapılır. Çünkü hopal'ın mantısı, etinin ekşimsi tadından dolayı, mantıya ayrı bir lezzet verir. Ama günümüz genç nesli bunu bilemez”¹⁷¹. Çünkü bu kuş, şu zamanda bitme derecesine varmış durumdadır. Bu gibi kuşları, korumak içinde hiçbir

¹⁶⁹ K.K.17

¹⁷⁰ K.K.12

¹⁷¹ K.K.16

çalışma yapılmıyor. Hopal ve sığırcık göçmen kuşlardandır. Kış aylarının en soğuk anlarında Çukurova ya iner. Dağlara kar yağdığından mecbur kalıp ovaya inen bu kuşlar avcılar ve köylüler tarafından aşırı bir şekilde avlanırlar.

“Şu anda hopal’ın nesli geçmiş durumdadır. Eskiden binlerce olan zurbalardan(kuşun sürüsüne Çukurova da zurba derler) bugün için hiç kalmamıştır. Gelecek nesil bunları belki de sadece hikayelerden duyacaktır. Bazıları bu kuşlara yabani güvercin diyebilir. Bu görünüş itibarıyla doğrudur. Ancak bu kuşlar güvercin gibi taşa, kayaya dünemezler(tünemez) bunların düneleri direk ağaçlardır. Bunların en başında da çam ağacı gelir”¹⁷².

“Kırsalda ve yaylalarda keklik beslemek bir zevk ve “marak” unsuru olarak karşımıza çıkar. Keklik senede en az bir defa cücük çıkarır. Bazen yerini bulursa iki defa da cücüklediği olur. Kekliğin cücüğü çıkar çıkmaz yuvadan ayrılır. Ana keklik yavrularını, öterek güder. Bu esnada keklik yavruları tutulur ve onları kafeslerde beslerler. Cücüğü ilk dönemlerde çekirge ile daha sonraları ise buğday vb. yemlerle beslerler. Büyüyen keklik her sabah ve akşam güzel bir şekilde öter ve insanlar bunun sesinden hoşnut olurlar.

Bazen de avcı, dişi kekliğini alır ve dağa gider. Burada kekliği güzel bir yere kafes ile bırakıp kendiside bir yere evsin kurup pırsar (pırsar-saklanır) kekliğin ötüşüne, seğırtip gelen azgın erkek keklikler ya yakalanır veya silahla avlanırlar. Ama son zamanlarda bu kuşların nesli tükendiği için avlanmasına hoş bakılmaz bir durum da, arz etmektedir.

Keklik avı tuzakla ve bu kuşun tünek yerlerin de yapılan bekle, avlanarak yapılır. Bu tür uçar avlarında “Zâar” adı verilen köpekler kullanılır. Zâarların, uzun bir eğitim aşaması vardır. Ve asli unsur iyi bir ırka sahip olmasına dikkat edilir.

‘Aslı olmayanın nesli olmaz’ gibi sözlere, burada ve Osmaniye’nin genelinde rastlarız. Nesil demenin amacı: ırkının temizliği ve saflığı kastedilerek yapılan bir deyimdir. Bu köpeklerin kuyrukları enikken kesilir. Sebebi ise; bu köpekler avı buldukları vakit kuyruklarını hızlı hızlı sallarlar. Bu aşamada, kuyrukları çalıya takılır ve kanar. Bir başka durumda da sallanan kuyruk, kuru otlara değip, ses çıkarır. Buda avın ürküp uçmasına ve hazırlıksız atış yapmağa sebep verir. Bu yüzden zâarların kuyrukları kesilir¹⁷³.

¹⁷² K.K.12

¹⁷³ K.K.12, K.K.14

Yalgın'ın araştırmalarına göre keklik, uğursuz bir hayvandır. Eserinde konuştuğu kişilerden biri olan mer Ağa keklik için: “Keklik, vaktiyle bir ulu atanın, bir ünlü dedenin saklandığı ağacı onun düşmanlarına göstermiş, hainlik etmiş ve düşmanlara o ulu kişiyi öldürtmüş. Onun için o günden beri kekliğin gagası ve ayakları kana boyanmıştır; hl da kırmızıdır” demektedir.

Yine aynı eserde bahsi gecen mer Ağanın gözüne A.R. Yalgın'ın ziyaretinden birkaç gün önce perde inmiştir. Bu dertten kurtulmanın kolay olduğunu söylüyor ama zaman bulamıyormuş. Bakınız perdeden kurtulmak için nasıl bir çareye başvurmuş.

“Efendi, bunun kolayı var; bir keklik avlatacağım; d ile kanını gözüme damlatacağım, gözümde hiçbir Şey kalmayacak. Ama kaç gündür buna vakit bulamıyorum. Çünkü harman, orak filan işlerim bir türlü bitmiyor. Tam iş ve g zamanı”... (Yalman,1993b:14).

“veyik mevsimlik olarak Çukurova ya inen bir kuştur. Birçok yönlerden kumrulara benzer. Ama kumrulardan ayrıştığı bazı özellikleri mevcuttur.

Kumruların boğazlarında halka gibi renk olurken veyikte bu renk bulunmaz. Kumrular kahverengi bir özellikte olmalarına rağmen; veyiklerin kanatlarında ve kuyruklarında beyaz tüyler bulunur.

Kumrular evlerin yakınlarına gelip yuva yaparken; veyiklerde bunu göremeyiz. En büyük özellik kumrular her sabah ve kuşluk vakti terken veyiklerde buna Şahit olamayız.

Tüm bunların sonucunda kumruyu avlamak, vurmak ve etini tüketmek günah sayılır. veyik ise tercih edilen bir durumdur. Bazı bilinçsiz avcılar veyikle kumruyu bir birine karıştırıp avladığı da olur”¹⁷⁴. Bu durumu da doğadan ve kültürden kopuşun birer işareti olarak algılayabiliriz.

veyik avı gz dönemin de yapılan avcılıktır. Eskisi kadar olmazsa da yinede kncnn bol olduğu yerlerde bu avlanma yapılmaktadır. Bu avlanmada evsin kurarak avcılık yapılır. veyik kuşunda da gözle görülür bir azalma olmuştur. Şu aşamada bu avcılıkta eski Şaşalı döneminin zler olmuştur. Özlem duyulmasının nedeni üveyik'in neslinin çok azaldığıdır.

Bazı hallerin açıklamalarında ve hayata dair anlamların mesellerinde, üveyik kuşunu örnek gösterip derler: “veyik iki p üst üste koyup yuva yapmış ve demiş:

¹⁷⁴ K.K12

‘yalancı dünyaya bu da yeter’. Çünkü üveyik kuşunun öyle ihtişamlı bir yuvası olmaz. Çam ağaçlarına yapmış oldukları üç- dört çöpün üzerine yuva kurup yavrularını burada çıkarırlar”¹⁷⁵.

Turaç kuşu Çukurova’nın öz evladı olarak bilinir. Turaç sesi ve insanlara yakın bir mesafe içindeki hal ve hareketleriyle insanları cezp eder. Turaç kuşu göçmen olmayıp her vakit Çukurova da kalan yerli bir türdür.

“Günümüzde Osmaniye halkının birçoğu yaylalara çıkar. Yaz dönemini Çukurova’nın sıcağında; çalışarak geçirecek olanlara: ‘Hadi yaylaya gedek’ dedikleri vakit; ‘Turaç yaylaya çıkar mı bire gardaş’, derler. Yani turaç yerini yurdunu bırakmaz. Bahar döneminde ve yazları, her gün sabah erkenden hava kızana kadar ve ikindiden akşama kadar, durmadan öter ve bu kuşların sesi bir kilometre uzaktan dahi duyulabilir.

Dişi turaç çiftleştikten sonra eşinden ayrılır ve eşinden uzak bir yere gurbk yatar. Çünkü erkek turaç yumurtaları bulduğu vakit kırar; amacı dişi turaçla tekrar çiftleşmektir. Dişilerin kuluçka dönemlerinde erkek turaçlar tekleme dişiler için öyle bir kavgaya tutuşurlar ki kafaları kızıl kana boyanır. Bu durumda kolay av olurlar. Bu turaçları seslerini taklitle, zâarla veya yaz döneminde yol boyu yapılan yem tuzaklarında avlarlar.

Şu anda nesli bitme noktasına geldiği için avlanmasına hoş bakılmayan kuşlardandır. Ama turaç, iriliği ve etinin lezzetinden dolayı; avcıları bu kuşun avlanmamasından geride tutmak, hemen hemen imkânsız gibidir. Yine de son zamanlarda bu kuşları avlayanlara duyulan tepki, hakaret düzeyine kadar çıkmış durumdadır. Bu tepki iyi sonuç verirse bizden sonraki nesilde turaç sesi dinleyerek büyüyecektir”¹⁷⁶.

“Bıldırcın avı, Osmaniye de yapılan en büyük avlanma şekli olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun en büyük unsuru, göçmen kuş olmasından kaynaklanmaktadır. Bıldırcınlar güz dönemine doğru Çukurova ya inerler ve belirli bir süreden sonra kışa doğru terk ederler.

Bıldırcınlar, göçmen ve yerli olmak üzere iki kısımdır. Yerli olanların renkleri daha koyudur. Göçmen olanlar ise açık kahve renklidir. Yerli olanlar bahar ve güz başında olmak üzere iki defa cücükler.

¹⁷⁵ K.K.16

¹⁷⁶ K.K.12

Göçmen bildircinların ise bu bölgede cücükledikleri görülmez. Zaten göçmen kuşların geliş zamanları da buna müsait değildir. Göçmen bildircinlar, yaz ortası ve yaz ortasından sonra gelirler. Bazen de baharda göç yaparlar. Bu esnada göçmen bildircinlara pek rastlamasak da ‘bildircin öncülerini’, görebiliriz”¹⁷⁷.

“Bildircin, eti en makbul olan etlerdendir. Bildircinin kömbesi yapılı ve eşe dosta ikram edilir”¹⁷⁸. Çünkü bu bölgenin insanı dosta en iyisini ikram etmekten mutluluk duyan bir kültürün sahipliğini kişiliğinde bulmuştur. Bu durumda en iyisinin bir ürünü olarak bildircinin saç kömbesi vb. yemekleri misafiri onurlandırmada güzel bir ikram olarak görülür.

3.1.4.4. Domuz avı ve domuzla yapılan mücadeleler

Osmaniye yöresinde, Domuz için hiç iyi bir söz bulamayız. İnsanlar adeta, bu hayvanın adını dahi ağızlarına almaktan, iğrenirler. Domuz yerine “Gara Böcük” veya “Adı Batasıca” gibi isimler kullanırlar. Ya bunun adını ağza almanın günah veya iğrenmekle aynı kabul bulunduğundan, bu hayvanı ağza almama gayreti içerisindeyler. Bu hayvanın çok zeki olduğu ve koku alma duyusunun gelişmiş olmasından dolayı, avlanmasında zorluklarla karşı karşıya kaldıklarını her daim anlatırlar.

Bu yörenin insanların bu hayvanları avlamasının en büyük nedeni: bu hayvanların etleri filan değil; bu hayvanların çiftçilere vermiş olduğu zarardan dolayıdır. Bu hayvanlar sürek avıyla, bekle veya zehirli yiyeceklerle öldürülür.

“Domuzlara karşı yapılan sürek avında, en çok faydalanan köpek cinsi, kopoylardır(kopey). Bunlar adeta domuza kâbus yaşatırlar. Çünkü domuz nereye giderse gitsin, kokuyu sürerek peşini bırakmazlar.

Domuz avında, avcıdan daha çok kopoylar, yorulur veya ölümle burun buruna gelir. Bu gibi bir durumla karşılaşan bir kişi bu olayı aynen şöyle anlatıyor: ‘Domuzun irisi af edersin merkep kadar var. Geçenlerde ava gettimizde kopeyi çaldırdık (Domuza parçalattık). Felaket köpekti göz göre göre çaldırdık”¹⁷⁹. Bu ve benzeri acı durumlar en çok domuz, porsuk ve oklu kirpi avında karşılaşılan olaylardır.

¹⁷⁷ K.K.12

¹⁷⁸ K.K.16

¹⁷⁹ K.K.11

Domuz avının, av partisi şeklinde, sırf zevk için yapıldığı da görülür. Böyle avlanmanın amacı: çiftçi mahsullerinin, korunmasına katkı sağlamak için yapılan bir avlanma biçimidir.

Bazen bu bek avında, insanların yanlışlıkla kendi yakınlarını da vurduğu ve bunun da ölümle sonuçlandığı, görülmüştür. Bu ölüm olayının gerçekleşmesinde, en büyük unsur eskilerin domuzun kötü hallerini genç nesil'e yanlış anlatmalarındır.

“Bu hayvan çam sakızına sürünür, varır toprağa sürtünür ve sonunda sakızla toprağın birleşmesinden zırh oluşur. Bu yüzden, kolay kolay kurşun işlemez; azılısını yaralarsan saldırır ve azısıyla seni öldürür. Mutlak öldürmek zorundasın”,¹⁸⁰ gibi birçok anlatı ile büyüyen kişi; gece beklerinde kendine doğru gelen gasırtımın ne olduğunu bilmeden, sesin geldiği yöne doğru, ulu orta ateşliyor ve yanlışlıkla, ya babasını veya akrabasını vurduğu oluyor. Osmaniye yöresinde, domuz avına gidip de domuz yerine kendisi avlanan, birçok avcıya rastlayabiliriz.

Domuz vb. avlardan başka: “tilki ve porsuk avları eskiden derisi için yapılmış. Ama şu gün itibariyle bunlara rastlayamayız. Bizim zamanımızda kırmalar(Tek atışlık av tüfekleri) ve daha çok; tuzaklarla yapılırdı”¹⁸¹.

3.1.4.5. Hayvancılıkta tehdit unsuru olan vahşi hayvanlarla ilgili folklorik unsurlar

Hayvancılıkla uğraşan insanlar için; eskiden iki vahşi hayvan tehdit oluşturuyordu. Bu hayvanlar hakkında, halk arasında birçok anlatıya rastlamak, mümkündür.

“Bu iki hayvandan ilki sırtlan, ikincisi ise canavardır(Kurt). ‘Bir sürüye sırtlan girmesi Canavar (kurt- böcü) girmesinden iyidir’ derler. Çünkü sırtlan girdiği vakit birini alır gidermiş; ama canavar girerse tuttuğunu boğar atarmış. Yemek için değil; direk öldürür ve hayvanın süt torbası veya direk ciğerini yermiş”¹⁸².

“Sırtlana her it çökemez derler sebebi ise: bu hayvan, köpek kendine yaklaştığı zaman dişlerini birbirine vurur(şaklatır) ve karşıdaki hayvanı korkutur. Böylece hiçbir it sırtlana kolay kolay çökemez”¹⁸³. “Eskiden sırtlan geldiği zaman, köyün dışında kalan hayvanlara çöker ve bağırtıra bağırtıra yemeğe çalışırdı. Sesini,

¹⁸⁰ K.K.18

¹⁸¹ K.K.8

¹⁸² K.K.18

¹⁸³ K.K.17

ta evden duyardık. Bazı günlerde sabah varır, bakarsın ki hayvanın, yarı uyluğunu oymuş, gitmiş¹⁸⁴.

Yine bu dönemlerde çakallarda bolca rastlanan hayvanlardır. Normalde çakal bir hayvana saldıramaz ama hayvan yaralı ve yavru olursa; saldırma ihtimali olabilir.

3.1.4.5.1. Aç çakal olayı ve yaşanmış bir öykü

“Eskiden çakallar aılıktan mı yoksa köylerin ıssızlığından mı köylerin içine kadar girerlermiş. Bu günkü gibi ışık yok. İnsanlar çıra ışığında aydınlanıyorlar. Derken bir gün (1920-30’lu yıllar), bir camızı ötürken kesmişler. Neyse gönünü eve asmışlar; gece camızın derisinin olduğu yerden ses gelirmiş ‘kıtırdık, kıtırdık’. Babasını kaldırıyor. Babası bu neymiş diye içeri bir giriyor ki: bir uyuz çakal gönü çekştirip duruyor. Zaman yaz dönemi. Bir bağııyor ama çakal can havliyle korkarak alıp yatırıyor. Adam arkada, çakal önde koşmaya başlıyor ama bir bağırtı bir patırtı kopuyor. Mulla Kadirlerin bir kısmı da çoluk çocuk, dut altında, yerde yatırıyorlarmış. Yaz günü ya. Çakal kaçarken bu yatanların üzerine varıyor; çocukların yatağının üstüne. Çocuk, yattığı yerden arı çakalın boğazından tutuyor ve bağııyor: ‘duddum emmi dudum’, diye. Öte, beri derken, çakal pırtıyo (kurtuluyor), dikine yokarı(yukarı) kaçıyor ama babam hala peşinde, diyor. Ve ekliyor: ‘bire adam sende hiç akıl yok mu? Nere goluyon; haydi guduruk(kuduz) filan olsa’, diyor. Neyse, geri çakal köyün başka bir istikametine doğru dönüyor ama babam bağııyor: ‘ulan Damcı, önünü dut, önü dut (üstüne geliyor önünü kes), çakal geliyo çakal’, diyo amma o anda kapı lank ediyo. Meğer adam dışarıda yatıyormuş, çakal geldiğini duyunca içeri kaçmış. Neyse diyor, çakal önde babam arkada koşuyorlar; bu severde Cahana (Ceyhan nehri) doğru yönelmiş ama Mulla Hösünlerden Sülemen (Süleyman) Ağa da yayladan yeni gelmiş, şo(şu) aşağıya oturmuş, çadırını kurmuş muş. Yokarıdan babam bağırmış: “Sülemen Ağ çakal geliyo çakal geliyo”, derken çakal çadırın içine zarpadannak, girmiş. Bu esnada adam deh etmiş sıkılmış, öldürmüş¹⁸⁵. Bu ve bunun gibi yaşanmış hikâyelere de Osmaniye ve kırsallarında, sıkça rastlamamız mümkündür.

¹⁸⁴ K.K.14

¹⁸⁵ K.K.15

3.1.4.5.2. Sırtlanla hırsız olayı hikâyesi

“Eskiden hırsızlık modaymış. Ta yokarıdan çıyanlıdan hırsızın biri bura aşağı doğru arkadaşlarını ziyarete gidiyomuş. Akşamları gederimiş. Derken şimdiki gibi eskidende mezerlikler (gabırlık-mezarlık) yol kenarında olurmuş. Derken hırsız geceye kalmış. Işık filan yok. Zifiri garanlık. Gök simsiyah yağmur bastırıyo, şimşek çakıyo ki ne afet. Derken adam mezerliğin oradan geçiyo amma bu esnada da yağmur duruyo. Tam mezarlığı geçerken, mezerlikten bir ses geliyo: ‘gıynç gıynç gıynç şap, gıynç gıynç gıynç şap’, ediyo. Adam duruyo sesi dinliyo ki ses mezerliğin içinden geliyo. Biz olsak alır yatırırız. Amma eskinin hırsız cesaretli adammış. Adam sesi dinleyerek mezerliğe doğru giriyor ama bir taraftan da sesi takip ediyor. Yalnız yağmur yeni durmuş, gecenin bir otu(vakti) hava zifiri garanlık. Göğün yüzünde yıldız namına bişe yok. Adam bu halde sese varıyor ki:

O günde mezarlığın olduğu köyde biri ölmüşümüş, onu gömmüşler. Eskiden şimdiki gibi deldi. Nerde böyle piriket taş filan, bir ölü mezara koydular mıydı bör böçük yemesin diye üzerini çalıyla kapatırlardı. Yağmur yağmış ya, toprak yumşayınca selde olmuş mezerin biraz yeri ucup açılmış. İşte adam sese gele gele ne görsün, kara bişe, birazı mezerin içinde, birazı dışında böyle gaynç gaynç gaynç ediyo sonra şap, diye ses çıkarıyo. Ecekiye bakmış ki, bir sırtlan. Ölü yeni ya! Yağmur da mezeri açmış, oradan kafasını mezere sokmuş, yarısı mezerin içinde, yarısı dışarıda, böyle ölünün etini tutar, yokarı doğru çeker, gevip gevip de eti koparıp, bıraktı mı; mezerin içine de su dolmuş ya, ölü düştü mü şap ederimiş.

Adam cesur adammış. Belinden gamayı çıkarmış ha sen misin, deyip sırtlanın belinin ortasından dikine aşşa sallıyine gadar sırtlanı ikiye bölmüş. Sırtlanın yarısı içinde kalmış yarısı dışında. Adam ordan çekmiş gelmiş arkadaşlarının yanına. Hoş beş ettikten sonra durumu anlatmış böyle böyle oldu. Arkadaşları inanmamışlar, ‘her adam böyle cesaret edemez,’ diye. Adam demiş ki: “gamam” orda, öle deyince iddalaşmışlar iki atlı çıkarmışlar, atlı hırsızlar varıp görmüşler ki adamın dedikleri sahmış. İşte eskinin adamı da, hırsız da, böyle cesaretli adamlarmış. Şimdi bir çocuğa desek ki: filan mezere bir mendil bağla gel desek; nerde, altına eder valla”¹⁸⁶.

3.1.4.5.3. Bıçak ağız bağlatma ve türk halk inançlarındaki yeri

Türk halk inançlarında görülen kurtağzı bağlamak, dağda kalan koyunları korumak için kullanılan bir yöntemdir. Hakkâri’deki Türk aşiretler ise bağlı bulunan

¹⁸⁶ K.K.15

gelin ve damadın çözülmesi için kurt postunun üzerinde birleştirilip bağın çözülmesini sağlamaya çalışırlar. Toroslarda ki Türkmenlerde ise yeni vurulmuş kurt'un kanıyla çiftlerin cinsel organları yıkanır. Hakkari de ise bağlı çiftlerin elleri(gelin ve damat) kurt kanına bulandırılır ve parmaklarıyla çarpı işareti yapılır¹⁸⁷.

“Eskiden, dağda kalan hayvanlardan ümidi keserlerdi. Çünkü vahşi hayvanlardan el almanın, imkanı yoktu. ‘Mutlak yerdi derler’. Sırf o dönemde, sırtlan ve canavarın saldırısından dağda kalan hayvanı korumak için; köyün en alim hocasına (Rahmetli Mustafa Kâ, Mulla Hüseyinli) gidip bıçak ağzı bağlatırlardı, okunmuş olan bu bıçağın ağzını, hoca kapatır ve dağda kalan hayvanını bulana kadar açma deyip tenbihlerdi. Bu, okutmaktan sonra hiçbir hayvan, dağda kalan, o hayvana zarar veremez sağ salim gelirdi”¹⁸⁸.

Bıçak, kama, kılıç gibi kesici ilahlarla hatta orak, al – basmasından korunmak için gelinin yastığının altına konur. Birçok düğünde gelin ve damat kılıçların altından geçirilir. Bıçak açarak veya kapayarak büyü yapılabileceğine inanılır. Bunun gibi, “kurt ağzı bağlamakta da” bıçak kullanılır. Efsunlamada bıçağın tersi ile vurulur. Bıçak muhtemelen “demir kültü”, açıp-kapama ise bir nevi sihirdir¹⁸⁹.

3.1.5. Altay destanlarındaki köpek motifi ve osmaniye folklorundaki yeri

Köpek beslemek Türk milletinin olduğu her yerde mevcut bir durumdur. Köpeğin ne zamandır evcilleştirildiğini bilmesek de köpeğin olduğu bir çok kültürel unsurları Türk milletinin efsanesinde, destanında ve hikayelerinde görebiliriz.

Bu noktada köpek her zaman sadık bir dost olarak kendini gösterir. Türk destan tarihinde köpeğin sadıklığına dair anlatılara Türk Altay destanlarında rastlarız. Buradaki durum: ava ve savaşa giden kahramanın, bir zaman sonra evine döndüğünde; karısının, atının ve kızının kendisine ihanet ettiği gerçeği ve buna karşılık itinin kendisini bırakmayıp sahibine ihanet etmeden, beklediği olgusudur¹⁹⁰. Aynı ihanet örneğini Osmaniye yöresinde anlatılan hikâyelerde de görebiliriz. Bu örneklerden biri aynen şöyledir:

“Bir zamanlar padişahın çok güzel bir kızı varmış. Padişah bu kızını verecek bir adam arıyor ve kızı alan padişahın mirasçısı oluyor. Bunun içinde padişah ödüllü bir yarışma yaparak şartlar koyuyor.

¹⁸⁷ Yaşar Kalafat, Balkanlardan Uluğ Türkistan’a Türk Halk İnançları C.:I, s.16

¹⁸⁸ K.K.16

¹⁸⁹ Dr. Y. Kalafat, a.g.e. s,34

¹⁹⁰ Bkz: İbrahim Dilek,(2002) Altay Destanları: I, Türk Dil Tarih Kurumu Yayınları, Ankara

Şartlar içerisinde: ilk olarak herkes eve varınca babasını öldürecek. İkincisi ayağını sürüyerek yürümeden padişahın huzuruna kadar varacak. Üçüncü şart: tabansız bir ayakkabı giyecek. Dördüncü şart: en iyi dostunu ve en kötü düşmanını getirecek.

Herkes ödül olan padişahın kızını alabilmek için, eve giden babasını öldürüyor. Herkes babasını öldürünce akıl danışacak kimse kalmıyor ve dinelip kalıyorlar. Oğlan babasına anlattı ya babası hemen akıl veriyor. Oğlum beni önce şu sandığa kilitle, padişah sordu mu de ki: babam öldü dersin. Ayağını sürüyerek gitmen için bir eşeğe bin ayakların yerde gidersin. Ayakkabının tabanını kes tabansız ayakkabı dersin. Dostun olarak itini; düşmanın olarak avradını götür. Oğlan tamam demiş. Babasını sandığa kilitlemiş ve padişahın huzuruna babasının dediği gibi varmış.

Padişah sormuş:

- Babanı öldürdün mü?
- Evet öldürdüm. Demiş adam.
- Ayaklarını sürüyerek nasıl geldin?
- Eşekle.
- Tabanlı tabansız ayakkabı... oda tamam.
- Dostun kim, düşmanın kim?

O anda yanında duran ite bir depik vurmuş ama; it vangıldayarak on beş-yirmi metre uzağa kaçmış ve sahibine mahsun mahsun bakarımış. Adam iti bir çağırılmış; it koşarak gelip sahibinin ayaklarını yalamaya başlamış. Adam: “dostum bu”, demiş.

- Peki düşmanın kim? Diyeneça! Adam yanında duran avradın kulağının dibine öyle bir tokat atıyor ama; o anda avrat diyor: “derim ha!”

Padişah soruyor: neyi den kızım? O esnada adam bir tokat daha vuruyor.

Kadın yine:

- Derim ha! Padişah da yine sorunca:
- Padişahım bu yalan söylüyor. Babasını öldürmedi, onu sandığa sakladı.

Adam hemen diyor:

- İşte padişahım, en iyi dostum it, en kötü düşmanım avrat!¹⁹¹

---

¹⁹¹ K.K.5

Şu an için böyle bir durum olmasa da, Türk milleti için köpeğin ayrı bir sadıklığı vardır. Hele hele hayvancılık ve avcılıkla uğraşan insanların dünyasında, köpeğin yeri doldurulamaz, sadık bir dost olarak karşımıza çıkmaktadır.

Köpek beslemek ve yetiştirmek, birçok bölgemizde olduğu gibi bu bölgede de rastlanan bir durumdur. Köpekler ekseri hayvancılık ve avcılıkla uğraşan kişiler tarafından beslenir.

Köpek beslemek görüldüğü gibi basit bir şey değildir. Çünkü herkes köpeğin iyisine sahip olmak ister. Bu bölgede, dişi köpek beslemek pek tasvip edilen bir durum değildir.

Kadınların köpekle gezmesi arsızlık vb. kavramlarla tanımlanır ve hoş bakılmaz. İnsanlar dişi köpek (kancık) beslemezler; bu köpek Kızan (çiftleşme dönemi) olduğu zaman, civarda ne kadar köpek varsa başına toplar. Böylesi haller, ev sahibinin çok zaman hoşuna gitmeyen bir durumdur. Bu yönüyle kızan zamanlarında, birçok dişi köpek, silahla vurulup öldürülür. Çünkü bu dönemde köpekler arası çıkan boğuşmalarda birçok köpek ölür veya aşırı yaralanmadan dolayı, köpek sahipleri arasında kavgalara, sebebiyet verir. Sırf bu durumun önüne geçmek ve kendi kancığından vazgeçmeyi göze alanlar dahi, çıkabilir. Çünkü evine gelip erkek itinin evinde boğulmasını, haysiyetine leke kabul edenlerde olabilir ve sırf, bu durumu gurur yapıp, dişi köpeğini öldüren dahi vardır.

“Osmaniye’de köpeklere içirilmek için un, ılık suyla karıştırılır ve bu suya tuz da ilave edilerek kaynayana kadar karıştırılır. Bu köpek mamasına ‘yal’ adı verilir. Osmaniye bölgesinde köpeklere verilen temel besin unsuru budur.

İneklere yalatılarak yedirilmesine ise çalmaç denir. Burada unla veya kepekle su hafif karıştırılır ve mala verilir. Bu ayırımın büyük kısmı: buğdaylar elenirken ve savrulurken yapılır¹⁹². Bunlar ihmale gelmez unsurlardandır. Eğer ki çiftçi bu ayırma işinde ihmellik gösterirse; maddi anlamda sonucuna katlanmak, zorunda kalır.

Köpekleri her zaman kaliteli köpekle çiftleştirmek (gardırmak) isterler. Çünkü doğacak eniğin kaliteli olması ancak böyle sağlanabilir. Yoksa köpeğin kalitesinden şüphe duyulursa bu köpeği kimse beslemek istemez. Bu tip eniklerin hepsi evde kalır ve süttten kesilmesinden itibaren bir yol kenarına atılır. Bunlarda büyüyünce sokak köpekleri, olarak ortaya çıkar.

---

¹⁹² K.K.16

Ekseri dişi yavruları kimse beslemez ve bu yavrular atılır. Bu durum hoş bir anlayış olmasa da maalesef bu algı bugün dahi devam eder durumdadır. Ama son yıllarda köpek barınaklarının oluşturulması insanların merhameti; doğaya duyulan saygı ve güzel bir vicdan örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Köpeğin dişisini beslemek, pek fazla kabul görmemektedir. Kadınların da köpekle birlikte gezmesi doğru karşılanmamaktadır. Köpeğin erkeğine it derler; ama dişisine dişi köpek demek yerine kancık, derler.

Köpekle ilgili, bazı benzetmeler ve misaller vardır. Bunlar:

- İtin hatırı yoksa istinin (sahibi) hatırı var.
- Yavuz adamın yavuz iti olur.
- Mal sahibine çekmezse haramdır.
- Atın kazancı itin için.
- Köpekler cin gördükleri vakit ulurlar.
- Köpek uluduğu vakit başını hangi eve çevirirse o evden mutlaka ölü çıkar (Yalman,1993b:382).
- Nişansız siyah köpek cin'i alır, derler.
- Even gancık, kör doğurur. (Her şeyin bir sırası var.)
- Çayda doruk kancık gibi olmuş. (Üstü başı su içinde pasaklı kadınlara denir.)¹⁹³

“Köpek hakkında

1. Köpeğe günde iki defa yal verilir.
2. Köpeğin havlamasına ürme derler.
- 3.Çobanlar köpeğin ürüntüsünü anlarlar. Köpeğin adama, kurda, boş yere havladığı bellidir.
4. Adama üren köpek, süratli bir çıkış yapar, sonra kesik kesik ürmeye başlar.
5. Kurda üren köpek acı acı ürer ve gittikçe ürüm hızını arttırır.
6. Boş yere üren köpek, ya yerinde yatarak veya her tarafa dönerek ürer. Çobanlar köpeklerin seslerini bildikleri için oturdukları yerden arı sürüye ne geldiğin bilirler”(Yalman,1993b:522).

---

¹⁹³ K.K.16

3.1.5.1. Köpeklerde yavru (enik) seçme ve “döş eniği” kavramı

Dişi köpeğin dünyaya getirdiği eniklerin içerisinde birisi diğerlerine göre büyüdüğü zaman daha cesur ve yiğit olur. Bu yavruya “döş eniği”, derler. Doğan yavruların içerisinde en iyisi budur. Bu yavru büyüdüğü zaman bütün kardeşlerini alt ederek ve en cesur, en güçlü ve en hırslısı olarak kendini gösterir. Herkes bu yavruya sahip olmak ister ama bu yavruyu seçmek kolay değildir. Çok kişi bu yavruyu bilemez. Bu yavruyu bilmek için birçok sefer köpek beslemek ve köpek boğuşturmak; birde geleneğin bilgisinden yararlanmak gerekmektedir.

“Döş eniği, kancığın karnında, enikler sıralandığında; itin döşüne en yakın olanıdır. Yani mideye en yakın olan. Enikler doğarken, ilk doğan eniğin kafası büyük ve hepsinden canlı(iri- büyük), olur. Böyle bir sıra halinde tüm enikler doğar ve en sona döş eniği dedikleri enik doğar. Bu hepsinden küçük ve zayıf olarak doğar. Ama bu enik, sak olur. Aynı zamanda adamada zorlatır, hiçbir şeyden çekinmez. Bütün eniklerden kabadayıdır. Büyüdüğünde çok kabadayı ve korkusuz olur”¹⁹⁴.

Köpek beslemekte birçok husus, günümüze kadar gelmiştir. “Avcılardan uçarcı olanlar köpeklerin, kuyruklarını keserler. Çünkü bu hayvanlar avı bulduklarında, kuyruklarını sallar. Bu sallama esnasında, kuyrukları hem otlara takılır acır, hem de ses çıkarıp avı ürküdür. Bazen de kuyruklarını sallamaktan hem yorulur, hem de kuyrukları tikene takılıp kanama olur. O yüzden bu hayvanların enikken, kuyrukları kesilir”¹⁹⁵.

Öbür yandan, çobanlarda ise: “köpeklerin kulakları kesilir. Bunun amacı ise hayvan başka köpeklerle dövüştüğü zaman kulağını kaptırmasın derler. Kulak ve kuyruk kesmenin belirli bir zamanı vardır. Durup dururken bu hayvanların kulakları ve kuyrukları kesilmez. Çünkü soğuk ayazda kesersen; yara iyileşmez. Yaz, sıcakta kesilirse bu seferde, sinek kurt atıp, hayvanı perişan eder. O yüzden yağmurlu bahar mevsimi tercih edilen zamanlardandır”¹⁹⁶.

Çoban köpeklerinde, kulak kesilir kesilmez, yavrunun önüne atılır. Hayvan kendi kulağını yerse yavuz olur derler. Osmaniye bölgesinde çoban köpeklerine dikenli tasma takarlar. Halk ağzında bunun adı ise “Tok’tur”. Amacı ise başka bir köpekle kavga ettiğinde boğazını koruma amacıdır.

¹⁹⁴ K.K.17

¹⁹⁵ K.K.12

¹⁹⁶ K.K.5

“Osmaniye bölgesinde tercih edilen köpek türünün en büyük özelliği tüm ağızlı, geniş döşlü ve çift mahmuzlu olanıdır”¹⁹⁷.

3.1.6. Hayvanlarda ki seslerin özellikleri ve çiftleşmesindeki adlandırmalar

Günümüzde, hayvanların çıkarmış olduğu seslerle, insanlar birbirlerine teşhiste bulunurlar.

“Büyük köpek vangıldar: bu yönüyle bir adamın ağlamasına canının yanmasına benzetilir. Bebeklerin ağlaması ise köpeğin yavrusunun vengildemesine benzetilir.

Adamın bağırması eşeğin anırmasına benzetildiği gibi; sesinin çıkmamasını da ‘öksüz oğlak gibi sesi soluğu çıkmıyor’, gibi benzetmelerle ortaya konur”¹⁹⁸.

“Her hayvanın çiftleşmesine verilen bir isim vardır. Tavuk ve kuşlar basıkır. Köpek Kızan olup garılır. Keçi Tekeser, Koyun Koçsar, İnek Boğasar, Kedi Gırmav, Eşek Dalap olur vb. adlandırmalarla herhangi bir hayvanın ismini vermeden işlevinin özelliğiyle hangi hayvandan bahsedildiği kolayca, çıkarabilir”¹⁹⁹.

3.2.OSMANİYE’DE BÜYÜKBAŞ HAYVANCILIK VE BU EKSENDE OLUŞAN FOLKLOR UNSURLARI

3.2.1. Manda (camız) ve manda üzerine söylenmiş bir türkü

Osmaniye bölgesi önceleri sazlık ve her zaman da sulak bir arazi olduğu için önceleri camız yetiştiriciliğine büyük önem verilirdi. Daha sonraları tarım metotlarının ilerlemesiyle sazlık ve bataklık araziler kurutulup tarıma açılması neticesi beraberinde camız gibi hayvanların yaşam alanlarını kısıtlar duruma getirmiştir. Sulu arazilerde engel tanımayan camızlar çiftçilerin ekim alanlarını talan etmiş ve bunun karşılığı olarak baskı ve şiddetle bu hayvanların yaşam alanları insanoğlu eliyle kısıtlanmış ve yetiştirilmesi önlenmiştir.

“Çünkü bu hayvanlar sulak arazileri sever ve suların içerisinde yatarlar. Bu yönüyle Ceyhan nehri boyunca camızlar, nehir kıyısındaki tarlalara zarar verirler ve vermiş oldukları zararların sonucu, tarla sahipleri tarafından camızlar ve camız

¹⁹⁷ K.K.17

¹⁹⁸ K.K.1

¹⁹⁹ K.K.5

sahipleri şiddetle cezalandırma yoluna gidilmiş ve bugün itibariyle bölgede camız nesli kalmama gibi bir durum hasıl olmuştur²⁰⁰.

Osmaniye yöresinde bir gelenek halini almış olan uygulamalardan biri de: bir insanın malına canına bir zarar geldiğinde, konu komşunun toplanıp o aileye geçmiş olsun demesi ve acısına ortak olma babında ziyaretler gerçekleştirilir. Bazı durumlarda ise zararın pekte ehemmiyetli olmadığı durumlarda bu olayla muziplik yapıp şakalaşırlar. Böyle bir olayı, hikâyesi ve türküsüyle olduğu gibi aktaracağız.

“Eskiden Osmaniye’nin Sarpınağzı köyünde zengin bir adamın, camızı yelimden gelirken ayağı kayıp sırtüstü düşüyor ve ölüyor.(böyle durumlarda kırsalda olsun şehirde olsun bütün herkes yardıma koşar) köylü de toplanıp yardım için teselli için zengin ve zenginliğini kendine saklayan adamın yardımına gidiyor. Şimdi bu hikâyeyi anlatan kişinin ağzından dinleyelim.

Sarpınağzı köyünde Ahmetçi oğlu adında bir adam vardı. Bu adamın camızı sığırı vardı. Bu adamın bir camızı yıkılmış ölmüş. Öldüğünü bilen yok, sahibi adam toplamış arayak deyin varmışlar ki camız ölmüş. Bana da gedek dediler, bende getdim. Vardım ki camız ölmüş bana türkü söyle dediler. Ben olmaz dayım kızar filan dediysem dinletemedim ve bende söyledim.

Boyacı Daşında vukuat oldu

Komşu ahalişi sayene(hayena) vardı

Kırk yılda bir topal camızın öldü

Sağ malıyın hak zekâtın alıyo

Başı aşağı düşmüş de götü yokarı

Bu camıza çok eylemen fikiri

Dayım bir Allaha eyle şükürü

Zarar değil bu gadañı savuyo

Evden yana dönmüş camız yönünü

Azrail de zorca almış canını

İki gişi zor sürüyo gönünü

Aha gönü de evinize varıyo.

---

²⁰⁰ K.K. 20.

Hüseyinim sana öğüt veriyo
 Tuttuğun işlerde neye varıyo
 Söyletmen dayım hatır kırıyo
 Suçsuz adamlarda buna yanıyo”²⁰¹ .

Osmaniye bölgesinde camız nesli şu aşamada pek görülmez. Bunun nedeni yukarıda bahsetmiş olduğumuz tarım faaliyetlerinin sonucu ve bataklık alanların daralmasıdır.

Camızı bilenler bu hayvanın bazı özelliklerinden bahsederler. Camızın yoğurdunu çok överler. Camız yoğurdunun çatal-kaşıkla yenebileceğinden bahsederler. Bazen koyu inek yoğurtları için camız yoğurdu gibi olmuş diyerek benzetmelerde bulunurlar. Camızın yavrusuna “Boduk”, derler. İnsanların karalığını ve üstlerinin çamur içinde olmasını; bu ne hal, aynı camız boduğu gibi olmuşsun benzetmeleriyle anlatırlar. Bu hayvanları tarlaların sürülmesinde ve yük çekme işlerinde de kullandıkları olmuştur.

3.2.2. Çobanlık, mera hayvancılığı ve ahır hayvancılığı etrafında oluşan folklor unsurları

Osmaniye kırsalın da hemen hemen her evde en az bir inek bulunur. Onların deyişleriyle: ‘sadece bir ağartısı’(sütü, ayranı, yoğurdu) içinde bu hayvan beslenmelidir. “Lakin bu hayvanları ya ahır ortamında beslemek veya kırsalda gütmek (otlatmak) gereklidir. Hayvancılıkla uğraşan insanların bir deyişimi vardır: “Her ne olursa olsun bu hayvanlar ne ölümü bilir, ne bayramı bilir, ne düğünü bilir, her zaman onlarla ilgilenmenizi gerektirir”²⁰², derler.

“İnek beslemek zahmetli ve eziyetli bir iş koludur. Hele hele ahır hayvancılığı başlı başına insanın tüm zamanını alan, bir besleme şeklidir. Bazen insanlar derler: ‘Ya bu aynen çoban gibi’ vb. kelimelerle insanları öteleme ve hakir görürler. Yalnız çobanlık ahmak ve aptal adam işi değildir. Çünkü aptal ve ahmak adam, sürüye sadece kıran getirir. Bereketi olmaz. Mal açlıktan kırılır gider. Normalde çobanlar uyanık adamlardır(kendi malını güden). Ama parayla tutma olan çobanların ise başında ev sahibinden en az bir kişi durmalıdır. Kendi ayakları üzerinde duramayıp

²⁰¹ K.K.19

²⁰² K.K.16

başkasının kapısında karnını doyuran adam maldan da anlamaz. İşte Anadolu da ‘horlanan çoban’, budur²⁰³.

“Hayvancılıkla uğraşan insanların bir çoğu normal zekanın üzerinde olabilmeli ki bir şeyler kazanabilmeli. Aksi taktirde zarar edip, “malı maleli” batırabilir. Böyle hallerde ve bu gibi durumlarda o eve ‘batkını ocağı’ derler”²⁰⁴.

Sığır beslemek iki şekilde olur: bunlardan ilki ahır hayvancılığı, diğeri mera hayvancılığıdır.

“Bütün hayvanların doğrudan içeride, beslenmesi olayına ise terim olarak ‘ahır hayvancılığı’ denir. Sütün ve etin artması buna karşılık girdilerin de kabarık olabilmesine karşılık olan; besi hayvancılığına ahır hayvancılığı denir.

Bu hayvancılık konumu itibariyle zor ve uğraş veren bir hayvancılık şeklidir. Eski dönemlerde boş olan arazilerin yerini şimdilerde tarım arazileri ve ormanlar alınca bu çeşit hayvancılığa mecbur kalınmıştır”²⁰⁵.

Bu hayvancılık, büyük oranda kırsal bölgelere yayılmış durumdadır. Lakin şehir merkezlerinde bu hayvancılığın yapılmasına izin verilmemektedir. Bununla birlikte şehir kenarlarında ve kırsalda bu çeşit hayvancılık yaygın bir şekilde yapılmaktadır. Ancak hükümetlerin yanlış politikaları ve uygulamış oldukları yanlış teşviklerle bu hayvancılık sektörüne bazı zamanlar buhranlar, yaşatmıştır.

Buna rağmen inek beslemeyi ‘bir kaşık ağartıya’ bağlı gören kırsal kesimde asla ölmemiş ve bugün dahi dinamikleriyle kendini koruyabilmiştir. “Çünkü ahır hayvancılığı direk sermayeyle beslenen yani: çiftçilerin deyişiyile evden yiyen bir canlı olduğu için masraf oluşturmaktadır. Ama kırsalda yayılan(otlayan); direk dışarıdan getiren olsa, durum değişir. Çünkü evde beslenen hayvanlar kendi sütlerinin mali geliriyle ancak kendi karınlarını doyurmaktadır”²⁰⁶.

“Besi hayvancılığında devletin yapmış olduğu bazı desteklemeler, vardır. Ama bütün bir destekleme; bazı yeri ve konumu bilmeden, insanları aydınlatmadan veya yerel halkı kaideye almadan, direk tepeden inme olarak yapıldığı vakitte insanlar neyin ne olduğunu bilmeden, bu gibi oluşum ve birliklere dışardan bakıyorlar ve bu durumda da verimli bir iş yapılması sağlanamıyor. Destek ve teşvikleri avanta kazancın nasıl elde edilebileceğini, kavramış ve bunun yolunu yöntemini bilen ama hayvandan anlamayan; hayvanı ise böylesi nimetlere ulaşmada

²⁰³ K.K.5

²⁰⁴ K.K.16

²⁰⁵ K.K.18

²⁰⁶ K.K.11

araç olarak kullanan uyanıklar, almaktadır. Devletin bu nokta itibariyle, insanları aydınlatacak projelere ağırlık vermesi lazım. Aksi halde deneme yanılma yöntemiyle hayvancılık gelişme gösterir fakat zamandan kaybeder²⁰⁷.

Şimdi burada ırkları ve ırk ıslahı nasıl olmalı ne yapmalı gibi durumları anlatmak, konumuzun dışına sarkması olacağından bu konuya fazla girmek gerektiği görüşündeyiz.

Bu tür hayvancılık, imkânların nasibinde yapılan, direk doğal faktörlere bağlı hayvancılıktır. Bu hayvancılık kolay bir emek ve basit bir ekonomiyle yapılan bir hayvancılık unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü bu hayvancılıkta, direk doğadan beslenen ve doğanın verimliliği nispetinde verimli olabilen hayvancılıktır. Yağmurun bol olduğu mevsimlerde, verim bol; kurak mevsimlerde ise verim azdır. Baharda otlarla birlikte bu hayvanlarında sırtları et tutmağa başladığı görülür ve yaza doğru en verimli dönemleridir. Yazın durulurlar, güzün gerilir ve kışın ise bir deri bir kemik baharı beklerler.

Çobanlık kültürü Türk kültürünün derinliklerinden bu günlere kadar gelen bir kültürel değerdir. Çobanlık kültürünü Türklerin başka milletlere öğrettikleri unsurunun şahidi, Suriyeli Johannestir. Johannes, İslavların orman halkları olmaktan Türkler sayesinde kurtulup, sürü sahipleri olduğunu ve bu sayede de çobanlık kültürünü benimsediklerini söyler. Bahis konusu olan ve hocalık yapan Türk boyu ise Avar Türkleridir (Ögel, 2000a:37).

Bu gibi değerlerin toplamının kendini gösterme şeklinin en son unsurundan biri olan, Osmaniye yöresi hayvancılık kültürünü ne şekilde etkilemiştir diye başlamak çok; değerlerin bize ait olan yönleriyle bu günden görünüşü ve kabul buluşunu geleceğe aktarmanın duyarlılığıyla ortaya koyacağız.

“Büyükbaş hayvancılıkta, çoban unsuru genellikle sığır gütmeleriyle, mevcuttur. Bu iş için genelde, köyün en garibanı (fakiri) veya başka bir yerden gelmiş, gariban, akli kıt biri, bu işe talip olur. Her zaman için sürüye bakan, köy çobanları için bu durum geçerlidir. Öbür taraftan, herkesin kendi ineğini gütmeye olayı bu durumun dışındadır.

Köyün veya kasabanın “nahırına”(nahar –inek sürüleri) çoban olan kişi, bu çobanlık mesleğini kendine şiar edinmiş bir kişiliğin sembolüdür. Çobanlar inek başı, belli bir ücrete anlaşarak, inekleri güderler. Herkes çobanın önüne kattığı inek kadar,

---

²⁰⁷ K.K.18

çobana ücret öder. Eğer ki çoban gariban ve kimsesiz ise her gün bir aile çobana bakmakla yükümlüdür. Bu yükümlülük, sabah çobanın beline sarılan azık çaputunun içine sarılmış halde, çobanın kır sofrasında görülür.

Çoban sabah, köyün bir ucundan inekleri toplamaya başlar. Bu esnada her evden, çobanın önüne bir inek katılır. Köyü çıkana kadar, çobanın önünde bir sürü oluşur. Artık çobanla sürü baş başa kalmıştır. Nahır doyar mı, doymaz mı kimsenin umurunda değildir. Herkes ineğin evden çıktığına; çoban da güttüğüne ‘çeler’(iş oluruna kabullenmek).

Akşama kadar, bu iş böyle devam eder. Köy nahırlarında ziyanlık, bol olur. Ama bütün bu ziyanlığa rağmen herkes pek bir şey demez. Çünkü nahırda en azından her evden bir inek vardır.

Öğleye doğru inekler, kendiliklerinden sulaklara doğru iner. Bölgenin bazı yerleri sulaktır. Öğle sıcaklığını burada geçiren nahır, daha sonra ikindi serinliğine doğru yeniden yayılması için buldukları yerden kaldırılır ve köye doğru, ağır bir şekilde yönlendirilerek yayılmağa, başlar.

Akşama doğru, her inek kendi evine doğru meleşerek, akışıp gelir. Hiçbir inek başka birinin evine gitmez. Sağılacaklar sağılır, yemlenecek yemlenir ve “tutma” olan çobanda kendi evine veya kaldığı yere varır, yarına kadar dinlenmeye çekilir”²⁰⁸.

“Bu durumlar, daha trajik hallerin yaşandığı durumlardan biridir. Çobanlıkta, büyük küçük hiyerarşisi hakim bir yapı olarak, karşımıza çıkar. Burada, her sülalenin bir nahırı ve her nahırı güden çocuklarında bir reisi vardır. Nahır reisliğine hakimiyet noktasında, bir çok defa çocuklar arasında liderlik kavgası çıkar ve bunun sonucunda aynı sülale içerisinde ayrı ayrı gruplar oluşur. Bunlar bu seferde hayvan otlatma yarışı yüzünden, kavgaya tutuşurlar.

Nahır hiyerarşisinde kesin itaat vardır. Nahır lideri ne derse, o olur. Bazen de nahıra yeni inek katan başka bir çocuğun hâkimiyete baş kaldırması yüzünden kavga çıkabilir. Ama bütün bu kavgalar sadece hâkimiyet kavgalarıdır. Öyle yok etme veya sonu ölümle biten kavgalar değildir.

En dikkat çekici unsurlardan biride: çocukların bu kavgalarına büyüklerin hiçbir şey dememeleridir. Bu gibi durumları, olağan karşılamalarıdır. Zaten çocuklar arası hiyerarşiyi bu kavgalar belirler ve bu sıralama dâhilinde emir komuta zinciri

---

²⁰⁸ K.K.16

gibi bir halka işler. Herkes kimin sözünü dinleyeceğini, kimi dinlemeyeceğini, bu şekilde belirler.

Bu yapı ve düzenin dışına çıkan; ya liderliği kesin olarak ele geçirecek veya kendine bağlı grupla ayrılarak yeni nahır, oluşturacak. Aksi halde tek başına birkaç gün gezer ve yeniden dayanamayıp itaat etmek zorunda kalır.

Çocukların, otlatmış olduğu bu nahırlarda, her zaman koca karılar, bulunur. Bunlarda çocuklarla birlikte sığır otlatırlar. Asıl yönlendirici ve uyarıcı mekanizma bunlardır. Bu koca karılar, sürüye ve araziye hâkim bir yere oturup çocukları yönlendirirler. Aynı zamanda çocukların gelenek ve görenek hocaları rolündedir.

Yapmış oldukları, inek gütmek değil; geçmişi ve kendilerden önce olmuş olan tarihi, efsanevi olayları abartarak öyle bir anlatırlar ki çocukların nutku tutulur. Cinden tut, su kızı, su aygırı, yerin altındaki ruhlar, cinlerin düğünlerinden tutun da cin kılıklarına kadar, her şey vardır.

Yine eski eşkıyalardan(ışkıya), bölgenin derebeylerinden, tarihi kale vb. yerlerin hikayelerine varıncaya kadar ve özellikle mevsimlerin isimlendirilmesine kadar, sözlü kültür belleklerini yeni nesle öyle bir anlatırlar ki çocuklar adeta artık hayata o gözle bakıp, o duyguyla hayatı yaşamaya başlarlar. Ama günümüzde bu unsur yerini televizyonlara vb. iletişim araçlarına bıraktığı için ve eski usul hayvancılık kalmadığından uygulamalı gelenek transferi örneklerini küçülmüş ve aynı zamanda isteğe bağlı işlerlik unsuru olarak görüyoruz²⁰⁹.

“Eskiden köy çocukları inek gütmeye giderlerdi. Her evden en az bir veya iki inek ve o ineği gütmek için bir çocuk gelirdi. Bazı ailelerden ise o evin en yaşlısı inek gütmeye giderdi. Bunlar genel itibariyle yaşlı kadınlardır. Yaşlı kadınlar inekleri gütmekten çok; inek gütmeye esnasında çalı çirpi toplayıp bunları şelek yapıp eve getirmekle meşgul olan kişilerdir. Ama bütün bu durumda ineklerini çocuklara bırakmak ve onlara güttürmek zorundalardı. Çocukların gönlünü etmek ise o kadar kolay değildi. Onların gönlünü hoş etmek için eski olaylardan, yaşanmış hikayelerden ve kendilerine kadar aktarılmış sözlü geleneğin unsurlarını direk aktarırlardı. Ateşe işemen cin çarpar, yere çibikle, değnekle vurman yerin altında kötü ruhlar var başınıza musallat olur vb.

Bunun yanında eski mistik özellikli hikayeleri de nasıl duymuşsalar öylece aktarırlar. Zaten eski korkunç ve olağanın dışında cereyan eden olaylara meraklı

---

²⁰⁹ K.K.5

olan çocuklar Koca Karıların başına yığılırlar; ille anlat anlat deyip ısrar ederler. Koca Karıda bunu anlatmanın karşılığında kendi de rahat eder ve bu ölçüde de ineğini güttürür.

Çocukların ısrarına dayanamayan Nene anlatmaya başlamak üzere güzel bir yere oturur ve etrafına çocuklar halka halinde sıralanırlar. Ve Nene anlatmaya başlamadan herkes nenenin gözünün içine bakıp ağzından çıkacak kelimeyi can kulağıyla duymanın mücadelesinde beklerler. O esnada çocuğun biri söze başlar:

- Nene Nene sen heç cin gördün mü?
- Ne diyoñ gurban olduğum duymadım?
- Diyomkine sen heç cin gördüñ mü, anladıñ mı?
- He yavrım he, anladırım da gorkarsıñız.

O esnada bütün çocuklar adeta bir koro ekibi gibi aynı anda:

- “Yok Nene yok gorkmak gorkmak”, deyip dururlar.

Ama bu esnada hepsini bir merak alır ve pür dikkat Nenenin bütün mimiklerini en ince ayrıntısına varıncaya kadar gözden kaçırmadan dinlemeye başlarlar.

Nene başlar:

- Yavrım eskiden şeyin ora varya! Bu esnada çocukların kafasında bir soru işareti başlar acaba nere?

Çocuklar, hemen uzun bir “e” sesiyle cümleyi beklerler.

- Şey var ya şey, zartalañ deresi boş del.

Hemen çocukların kafasında bu dere şeklini alır. Bu derede bir geçit var. Yanı yönü ormanlık, zincarlık. Ev yok bark yok. Boş değilse ne var? Hepsinde bir ürperme başlar ve sözün devamını beklerken; Nenenin ineği nahırdan ayrılıp ziyanlığa yönelir. Nene nasıl kalkıp da ineği çevirsin; hemen orada bulunan ve pür dikkat kesilmiş kendini dinleyen çocuklardan birine döner ve:

- Hadi hele gurban olduğum, bülüñü yerim, şo ina çeviri ver de gel. Ama çocuk hikayenin sonunu bekler ve merak eder. Bütün çocuklar içlerinden geçirirler bu inekte nerden çıktı.

- Ama nene bak ben gelene kadar anlatmıyacağ tamam mı?

- Tamam yavrım tamam anlatmam. Hadi gurban olduğum çeviri ver bakim.

O esnada diğer çocuklarda bu çocuğu dürtüklerler:

- Hadi lan hadi çabuk ol! Çocuk hemen koşup ineği çevirdiği gibi gelir ve yeniden hikayenin devamının desturunu verir.

O esnada Nene ağır ağır ahenkte ahenkte anlatmaya başlamadan çocuğun biri sorar.

- Nene orda, Zartalañ deresinde ne var?
- Cin varımış yavrum cin varımış... Bu sözü söylemeğe söylüyor ama çocukların tüyleri tiken tiken oluyor. Oradan biri soruyor:
- Nene cin ne yapıyomuş?
- Ne yapsın yavrum, it olup havlıyo, geçi olup meliyo; amma görünmüyo.
- Nasıl görüñ müyo, Nene nasıl?

Garı hemen mimiklerini ve fiziki anlatım şeklini öyle bir ayarlayıp konuşuyor ki, çocuklar adeta cinle hapab olmuş gibi duruyor.

- Yok yavrım yok, aman aman aman, cin görünür mü? Abo heç görünmez heç...

Korkunun ve ürpertinin tesirinden kurtulan çocuğun biri hemen kaygılı kaygılı sorar:

- Nene ya kim görmüş?
- Yavrım eskiden Yusuf Emmi ırahmatlık varıdı, o görmüş.
- E cin nasıl görüñmüş?
- Yavrım nerde nasıl görüñmüş burada mı?
- He he nene burada Zartalañ deresinde.
- Yavrım diñlesene anlatıyom ya!

Hemen orada oturan çocuklardan biri buna bir tokat vurur ve:

- Sussana lan ne gonusup duruyoñ anlatıyo ya!
- Tamam lan sustum ne vuruyoñ, der ve hafıfden diklenir.
- Gece garanlıkda görüñmüş garanlıkda.
- Camız kılığına girmiş, yolun içine çıkmış. Gözleri yıldır yıldır bakıyomuş amma burnu yomuş.
- Nene burnu niye yomuş?
- Yavrım cin her gıla girerimiş amma; burnu olmazımış.

Öteden biri hemen sorar:

- Nasıl yani burnu olamaz mı?
- Yok yavrım yok, cinin heç burnu olmazımış.

Çocuklar hemen etraflarına dikkatlice bakarlar acaba etraflarında burnu olamayan biri var mı? Çocuklardan biri sorar:

- E Yusuf Emmi ırahmatlık ne yapmış?
- Ne yapsın yavrım ne yapsın?

Çocuklarda bir ürperme bir tedirginlik başlar ama o esnada Nenenin ineği yine bir tarafa yönelir. Nene bakar ki inek gidiyor:

- Yavrım Şo ina eviri verin hele,” der. Çocuklar bir birine bakarlar ve içlerinden en kk olanına:

- Hadi lan goŐ Şo ina eviri ver de gel”, derler. ocuk hemen inatlaŐır ve:

- evirmiyom lan, başa ne? Bayak ben çevirdim. Şo heç çevirmedi. Nene hemen der:

- Yavrım hadiŐ hele gopuver de gel. Sen geleŐe gadar anlatmıyacam. Öbür ocuklar içlerinden hiç inek çevirmeyen birine derler:

- Hadi lan sen heç evirmedin. evir de gel.

- Tamam amma Nene gelene gadar anlatmıyacan tamam mı?

- Tamam yavrım tamam, bln yerim senin gadasını aldıŐım gurban olduğum hadi gopuver de gel hadi.

- Nene anlatma bak bunlara tamam mı?

- Yok yavrım yok sen gelince gadar heç anlatmam bunlara.

ocuk hemen fırlar ineği çevirmeğe gider ve öbür çocuklar sabırsızlıkla, onun gelmesini beklerler. Nihayet ocuk ineği çevirir gelir ve hikâye kaldıŐı yerden devam eder.

Bunun gibi geleneğin transferinde böyle anlatılar, ya inek gtmede veya televizyonun olmadıŐı yaşlıların sohbet ortamlarında kendini gösterir.

Eski yaşlı insanlar bir hikâyeyi bir olayı anlatırken ara sıra dinleyiciyi uyarırlar; bu uyarımlar, niçindir, nedendir, bu olay böyleyse korunma yolları nelerdir vs(Sarpkya, 2005).

Bütün bir geleneğin transferinde yaŐanılan zamanla o anki olayı baĐdaŐtırarak veya yeri geldikçe atıfta bulunarak aktarırlar. Günümüz Şartlarında geleneğin transferine rastlamamız pek mümkün görünmemektedir. Bunun yerine uluslar arası küresel glerin empoze ettikleri anlayışlar ve kendi kültürel unsurlarının hayal dünyası teknolojik üstünlükleri ve kültürel duyarlılıklarıyla kültürümüzde yer bulmaktadır.

Osmaniye yöresinde hayvanları yönlendirmek için bazı direktifler kullanılmaktadır. Bunların baŐlıcaları Şunlardır.

“Ke: inekleri yattıkları yerden kaldırmak için denir.

Hoh: Ayağa kalkmış ineği harekete geçirmek için denir.

Hoha: Hareket eden bir ineği durdurmak için söylenen sözdür.

EkiŐ: İnekleri her zaman sağdan sağarlar. Bu anda ineğin ayağını yana çekmesi için söylenir.

Bbiğ: Bu seslede ineği çağırırlar.

Bığ gurrey pı gurrey: İnekleri sularken, bu ses çıkarılır.

Bunun yanında eğitimlerine bağlı olarak, dön, dur vb. seslerle de inekleri yönlendirmek mümkündür²¹⁰.

3.2.3. İnek yetiştiriciliği ve bununla ilgili folklor unsurları

“Merada yayılan (otlayan) hayvanların sütleri, besideki hayvanların sütlerinden lezzetli olur. Mera hayvanları, az süt verir ama sütleri yoğunluk bakımından besi hayvanlarından, fazladır. Besideki hayvanlar fazla süt verir ama sütlerinin yoğunluğu azdır.

Yine bir başka unsur ise; mera hayvancılığına yöresel eski ırklar yatkındır. İthal getirilen ve melezleştirilmiş ırklar ise o koşullara, eski ırklar kadar dayanamaz²¹¹.

Ama her iki unsur içinde söylenen bir söz vardır: “yatsın etlensin, gezsın sütlensin”, derler. Yine bu yörede: “Arpa etlendirir, Buğday sütlendirir”, derler. O yüzden besideki malları ve boğaları arpayla beslemeğe, riayet ederler.

“İneklerin çiftleşme zamanları belirli mevsimlere bağlı değildir. Koyun ve keçiler belirli zamanlarda çiftleşir; ama bu durum inekler için söylenemez. İneklerin çiftleşme zamanına ineğin boğasak olması denir. Boğasak olacak ineğin geyninden bir iki gün önce cara gelir. Boğasak olacağı gün sütü azalır, karnı gerilir, meler ve öbür ineklerin üzerine atlamaya çalışır. Bu durumda bilinmelidir ki inek boğasak olmuştur. İneğin çiftleştirilmesine boğaya çekmek denir²¹².

“Boğayı ineğe bıraktıklarında boğaya ‘gijj’ diyerek ses verip, boğayı kızdırırlar. Yine ineğin boğasak olup olmadığını anlamada da bu uyarıcı sesi çıkarırlar. İnek bu sese dikkat kesiliyorsa boğasak olmuştur. Boğaya çekilen inek tuttuysa 21 güne kadar belli eder. Eğer 21. gün yeniden yukarıda saydığımız tepkileri veriyorsa bilinmelidir ki inek tutmamıştır²¹³.

Her canlı gibi ineklerde yavrularına çok sadık hayvanlardır. İneğin yavrusuna buzağı derler. Bir buzağıyı anasından ayırmak ve anasını emmesini unutturmak başlı başına bir eziyettir. “Anasının buzağıyı, almaması için: önce buzağı anasından

²¹⁰ K.K.1

²¹¹ K.K.18

²¹² K.K.17

²¹³ K.K.5

ayrılır. Bu olmuyorsa; ineğin memesi(Biciği), kendi pisliğiyle pislenir. Daha da olmuyorsa buzağların burunlarına burunsalık denen, dikenli burunluklar takılır.

Sütlü inekler boyunlarının inceliği ve süt damarlarının geniş olmasıyla dikkat çeker. Bunun yanında renk desenleri caydırıcı bir unsurdur. Yine dört memesinin dördününde aynı hizada olmasına dikkat ederler. Bir başka durumda ise: orköy desteklemelerinde ve devletin yapmış olduğu kriterlerde ineğin dört ayağının dördünün de beyaz renkte olmasına dikkat ederler”²¹⁴ .

“En büyük unsurda, damızlık alınacak ineğin anasının özelliklerin bilinmek istenmesidir. Damızlık boğalarda ise en önemli unsur anasının ve babasının özelliğidir. Dananın renk tonlarının dağılışı bicimi, bunun yanında “boyu posu” da damızlık seçimin de önemli unsurlardandır.

İneğin boynu incesi ve boğanın öküz başlısı özellik olarak öncelikli unsurdur. Yine biçik torbalarının sağım sonrasında adeta muşamba gibi büzüşüp kalması da büyük önceliklerdendir.

Osmaniye’de bir söz vardır; ‘Deli ineğin deli buzağısı olurda; kör ineğin kör buzağısı olmaz.’ derler. Burada değinilmek istenen durum bir yavru ne olursa olsun anasına çeker. Anası neyse danası da odur. Bir kız ne olursa olsun anasına çeker derler. Anası depik(tekme) atıyorsa yavrusu da inek olunca, atar. Anası süt indirmiyorsa yavru da inek olunca aynı ahlakı alır vb”²¹⁵. Ama kör bir inek kör yavru doğuracak diye bir kural yoktur. Bu benzetmenin insanlara uyarlandığına bu yörede çokça rastlarız.

“Dağdan kurt eniğini dutmuşlar it olsun diye; büyüyünce ilk önce sahibini ısırması”.

“Deli ineğin deli buzağısı olurda; kör ineğin kör buzağısı olmazmış” .

“Anasına bak danasını al”.

“Serçenin kaslısından kartal olmaz”.

“Eşek kocamayla kervanbaşı olmaz”.

“Hayvan dostunu bilmez, ıstını bilir”.

3.2.3.1. İneklerin yapı (görünümüne) ve yaşlarına göre adlandırma özellikleri ve anlayışlar

İneklerde bazı adlandırmalar mevcuttur. “İneğin yavrusuna ‘Buzağı’, derler. Burada erkeklik dişilik ayrımı yoktur. Biraz büyüdüğü zaman, erkeğine ‘Dana’,

²¹⁴ K.K.18

²¹⁵ K.K.16

dişisine ‘Düve’, denir. Dana yaşını geçince ‘Tosun’, olur. Düve doğum yaptığında ‘inek’, olur. Tosun damızlık için besleniyorsa ‘boğa’, olur. İneklerin hamilelik dönemine Osmaniye yöresinde ‘buzalacı’, denir. İneğin doğum yapmış haline ise: ‘buzağıladı’, denir. Bir inek buzağıladığı vakit onun sütünden ilk içecek olan yavrusudur. İlk süte ‘ağız sütü’ denir. Çok besleyici ve yağlı bir süttür. Daha sonra doğumun hatırına adak olarak, çora çocuğa şeker vb. yiyecekler dağıtılıp, içerisindeki sıkıntıyı atmanın yolları sevince döner²¹⁶.

İneklerin yapısına göre bazı adlandırmalar vardır. Bu adlandırmalar, isimden çok, sınıflandırmalarda görülür. Bunlar:

“Gapturga: Bir deri bir kemik kalmış hali; deri bir birine yapışmış.

Kapturga Çağatay ve Altay Türk çevrelerinde de, deriden yapılmış derin çantalar için, Kaptırğa adı kullanılıyor. Yine aynı ismi Radlof’un sözlüğünde de görebiliyoruz (2,528). Türklerde görülen bu çanta adı, Moğolların Batı kesimleri olan Kalmuklara da, kaptrıga adı ile geçmiştir (Ögel,2000c:306). Osmaniye’nin Sarpınağzı köyünde ise bu isimlendirme, bir deri bir kemik anlamında kullanılmaktadır. Ama kullanımı gittikçe yaygınlığını kaybedebilmektedir.

Gangıldak: Yine, zayıf ama kemikleri sayılacak şekilde.

Gangılıc: Yürümeye mecali yok, kemiklerinden adeta ses gelir halde.

Ellengec: Yengece benzetmedir. Bu da bir deri bir kemiği tarif eder²¹⁷.

Tam bahar aylarında otların gürleşmesiyle, bör böçük de uçmaya başlar. Bu mevsimde, öğleye doğru havalar ısınmaya başladığı vakit, ineklerin kuyruğu kalkar ve her biri bir yana kaçır. Buna büvelek tutması derler. Çoban bu esnada şaşırır kalır. Bu esnada yapılacak en akıllı şeyin hayvanları sulak ve ağaçlık bir bölgeye yönlendirme olduğu belirtilmektedir.

“Eskiden Osmaniye’de ineklerin, çengel boynuzlu olması makbul sayılırken, günümüzde bu anlayış büyük oranda değişmiştir. Modern çağda ineklerin boynuzsuz olanları makbul görülmektedir. Bu amaçla yavru iken ineklerin boynuzlarının çıkmaması için çeşitli tıbbi işlemler yapılmaktadır. Halk arasında boynuzsuz ineklerin daha iyi cins olduğu görüşü hakimdir ve aynı zamanda bu hayvanların birbirini yaralamamaları için boynuzlarının çıkması engellenmelidir. Çengel boynuzlu inekler, süsüşürken bir birini yaralama riski; boynuzsuz ineğe göre, daha fazladır. Çengel boynuzlu ineklerin, bazı durumlarda, korkuttukları ineklerin, geynini

²¹⁶ K.K.16

²¹⁷ K.K.1

dahi, parçaladıkları olur. Bunun önüne geçebilmek için bu ve benzeri önlemler alınır”²¹⁸.

3.2.3.2. Sığır ölümleri, hayvanların nazar olayı ve halk hekimliğindeki yeri

Sığır ölümlerinin ve rahatsızlıklarının büyük çoğunluğunu nazara bağlarlar. İnanırlar ki bu hayvanı, nazar götürmüştür. Bunun önüne geçebilmek için ya derin bir hocaya muska yazdırılır veya hayvanların boyunlarına işlenmiş iğde, dağın ve kara çalidan ağaç parçaları ile “göv” (mavi) boncuk, takarlar. Bu anlayış, Türklerde çok sık görülen bir anlayış olarak Türk coğrafyasının genelinde görülür .

Osmaniye yöresinde görülen nazardan korunma yollarından biri de at kafası iskeletidir. Nazardan korunmak için evin avlusunun girişine veya ahırın avlu girişine bir süvene saplanmış halde kapsalığın yanında görülebilir.

Bahçenin Karderesi köyünde ise köpek kafası yine nazardan korunma usulü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hayvan kafataslarından medet umma anlayışını Çorumda yağmur yağdırma törenlerinde üzerine ayet yazılı olarak, yağmur yağdırma ritüellerinde görebiliriz(Kalafat, 2007).

Nazara karşı bütün bu önlemler alındığı vakit, ineklerde meme körlüğü ve bazı rahatsızlıkların önüne geçildiği sabit olarak görülmüştür. Bu vb. korunma unsurlarından bazıları da ineklerin sütlerini ulu orta gezdirmemektir. “Çünkü ulu orta yere konan süte, onu görenlerden bazılarının “gözü değer”(nazar eder), derler. Bundan dolayıdır ki herkese süt vermezler ve sütleri de bazı insanların görmemesine riayet ederler. Yine bölgede görülen uygulamalardan biride; böyle uygulamaların yapıldığında bazı kurallara ve geleneklere riayet etmeleridir. Bu doğrultuda yoğurt mayası verilirken yoğurt’un içine kömür katarlar. Amacı nazarı önlemektir. Yaşlı insanlarda ise akşamdan süt verilmez diye kural vardır. Buna sebep olarak, akşamdan süt verilirse iyi olmaz denir”²¹⁹.

Osmaniye de görülen yukarıdaki uygulama ve ritüellerin benzerini ise Anadolu’nun birçok yerinde görebiliriz. Hamur mayası, yoğurt mayası, sirke mayası ve yumurta gibi üremeye veya mayalamaya ait unsurlar her isteyene verilmez.

²¹⁸ K.K.18

²¹⁹ K.K.1

Osmaniye'nin birçok yerinde, on yıl evveline kadar at kafası, öküz kafası (Yalman,1993b:301) ve nadirde olsa it kafası takarak, nazara karşı önlem aldıkları görülür.

Yine hayvanların sütlerini korumak için süt ve yoğurt gibi ürünlere halk arasında “kara çalma” olarak bilinen ritüel uygulanmaktadır. Kara çalma yanmış kömürle yapılır ve kömür yoğurt veya süte sürülür, böylelikle süt veya yoğurdun nazardan korunacağına inanılır. Yoğurt çalmak için maya (damızlık) gerekmektedir. Damızlık yoğurtun da her zaman, tatlı ve lezzetli olması istenir. O yüzden bir kişi başka birinden damızlık alıyorsa damızlık veren de bu gibi geleneklere riayet ederek damızlık yoğurtlara kömür karası çalar. Aynı işlem çocukları nazardan korumak için de uygulanmaktadır. Çocukların da kulak arkalarına, kömür karası çalınarak nazardan korunmaya çalışılır. Aynı uygulamanın Gaziantep'in bazı köylerinde “Kabakulak” hastalığı için de yapıldığı tespit edilmiştir.

“İnek ölümlerinin ekserisini, nazara yorarlar. Bunun yanında yaşlanarak ölen bir ineğe rastlandığı olmamıştır. Yaşlanan inek mutlak kasaplık olarak kesim için satılır. İneklerin en verimli dönemleri 2. buzağı ile 7. buzağı arasındadır. Bu duruma bazı istisnalar olabilir.

İnek ölümlerinde en tehlikeli unsur teneleme (tane-buğday, arpa vb) diye tabir edilen, fazla yem yeme veya ziyanlık yaparak yeme ulaşmadır. İkinci unsur ise: zehirlenmedir. Zehirlenme tarım ilaçlarından ve akrep yılan sokmasından kaynaklanan zehirlenme, ölümlere sebebiyet vermektedir.

Üçüncü husus ise: çelermeye (göleme) ile olan durumdur. Bu dönem daha çok bahar dönemine rastlar. Kışın kuru otla beslenen inekler, baharda yeşillığe (Göertiye) salındığı anda, aşırı yeşillikten zehirlenme gerçekleşir.

Selçuklu ve Karahanlı çağında işi, köğlemek fiiliyle ifade edilirdi. Yılkı kögledi, (hayvan yeşil yedi gibi anlatılar mevcuttur (Ögel, 2000a: 28). Aynı duruma haiz olan bilgiyi ise yöre insanın hayvan folklorü bilgisinde müşahade edebiliriz.

Dördüncü husus ise hozaklamadır. Bu durum baharın sonu ve yaz aylarında incir hozağı zamanında sıkça görülür. Çünkü inekler incire dayanamaz ve sürüden ayrılıp, ipi kırıp incir altlarına seğirtir. Ve bu esnada aşırı bir şekilde hozak yer ve bunun sonucu olarak zehirlenerek ölür.

Teneleyen hayvanları iyileştirmenin en önemli unsuru ineği aşırı sudan uzak tutup; ona çam dalı ve murt(mersin ağacı) yaprağı yedirmektir. Çelermeyen kurtulan inek ise ötürgen olur. Adeta ineğin içi sıyrılır. Bu durumu düzeltmek için ayva

yaprağı kaynatılarak verilirse hayvanın bu durumunu düzeltir. Günümüzde ise modern hekimlik yöntemleri uygulanabilir.

Doğada otlayan ineklerde ve evlerde beslenen sığırlarda tozlardan dolayı alerjik geçici körlükler oluşur. İneklerin gözleri görmez olur. Tedavi edilmediği zaman bu körlükler daimi olabilir. Bunu durdurmanın tıbbi bir yöntemi olsa da en kestirme yolu aşırıya kaçmadan hayvanların gözlerine ağızda çalkalanmış tuz püskürtmektir.

Yine hayvanlarda oluşan siğil gibi koparılmayla geçmeyen, koparıldıkça kanayan ur tedavisinde en kestirme yöntem ise, kavlanmış yılan derileri, ineklerin yemlerinin içerisine ufalanıp katılır ve hayvanın bunu yemesi sağlanır. Belirli aralıklarla böyle yapıldıktan sonra hayvanda hiçbir ur kalmaz hepsi dökülüp yok olur²²⁰.

3.2.3.3. Boğa beslemek ve geleneksel uygulamalar

Boğa beslemek ineklerin damızlığı için gerekli olan unsurların başındadır. Hemen hemen her köyde bir boğa olur. Boğalar önceki yıllarda köy muhtarlarının kontrolünde köylünün malı olarak beslenirken; günümüzde suni tohumlama yönteminin etkisiyle bu durum ortadan kalkma, aşamasındadır.

Buna rağmen bazı köylerde özel olarak beslenen boğalar bulunabilmektedir. Bu iş külfetli bir durum olsa bile yinede beslenebildiği görülür. Külfet getirmesinin sebebi ise: Devlet, desteği tohumlamaya verirken; vatandaşın kendi beslemiş olduğu toşundan doğan buzağıya destekleme vermiyor, olmasıdır. Kalite olarak bakıldığında, kendi beslediği boğadan doğan buzağı tohumlamadan kaliteli olsa dahi nedense, bu durum her daim göz ardı edilegelmektedir.

“Özelde olsun muhtarlık kontrolünde olsun, her vatandaş ineğini boğaya çektikten sonra parasını öder. Çünkü o hayvan mera hayvanı olmayıp yemle beslenen bir hayvandır. Bu yüzden fiyatlar bilinir ve herkes borcunu bilir. Boğaya çekilen bir inek yine 21 gün içinde boğasak olursa yeniden boğaya çekilmesi gerekir. Bu durumda ya hiç para alınmaz veya az bir miktar istenir. Fakir ve gariban ailelerden ise para almakta ısrar edilmez. Bazen böyle ailelerin inekleri ücretsiz talep edilmeksizin, boğaya çekilir. İneklerin boğasaklık süreleri de 24 saati geçmez.

---

²²⁰ K.K.16

Bazı inekler boğaya ne kadar çekilirse çekilsin, tutmayabilir. Bu tür inekleri boğaya çeker çekmez, bir közle anında bu ineklerin ‘geyinleri’, yakılır. Ve bu hususun devamında ineğin tutması büyük oranda garantilenmiş olur.

Boğalar ineğe çıktıkları zaman, karınları sarkar ve vücudu salınır. Ama ineğe çekilmediği zaman; boynu ve omzu kalınlaşıp; karnı içine doğru sıkılaşır. Satımı gelen boğalar, bir iki ay ineğe çekilmez. Bunun sebebi boğanın sıkılaşp et tutmasını sağlamaktır. Bu duruma riayet etmek zorunluluğu vardır. Aksi takdirde kilo döğmez (ağırlıkta hafiflik) ve sahibinin zararda olmasına sebep olur. Bu tür boğalar, arpa kırması vb. yemle beslenip; genel itibariyle kurbanlık olarak satılırlar”²²¹.

3.2.3.4. Buzağı ve doğmamış buzağı üzerine cinsiyet tahmini

Osmaniye yöresinde, ineğin yavrusuna halk ağzında buzağı demezler. Geride kalan ği ekini kullanmadan direk olarak, ‘buza geldi’, ‘‘buza kaçtı’’ veya ‘‘buza emdi’’ gibi genel halk ağzını tercih ederler. Buzağı kelimesi ise daha çok yörede eğitim seviyesi artan kişilerde veya hayvancılıkla uğraşmayan şahıslar tarafından kullanılır. Hayvancılıkla uğraşanlar her zaman isimlendirmelerde kısa cümleler kullanmaya riayet ederler.

‘‘Buzağılar, analarından doğar doğmaz, anadan ayrılmaz. İlk yapılması gereken buzağıya anada var olan ağız sütünün içirilmesi sağlanmalıdır. Ağız sütünden başka sütler verilse de hiçbir süt ağız sütünün değerini veremez. Bu işte, buzağı dirayetli ise buzağı kendi gayretiyle doğrudan, anadan emdirilir. Yok, buzağı dirayetli değilse; inekten, bir kovaya sağılıp, biberonla buzağıya, emiştirme yoluyla verilip, buzağının kendine gelmesi sağlanır.

İneğin sağımı buza doğmasına yakın zamana kadar yapılmışsa buzağı cansız ve çelimsiz olur. Yine doğum yapan ineğin ilk buzağısı ve boğası iri ise; ana karnında, buzağı da iri olur; bu defa da doğumda sıkıntı, yaşanır. Yine, yenneyen (doğumu yaklaşan) inek gününde doğarsa buzağı dişi; gününü geçerse erkek olur. Başka bir hususta da doğum yapacak hayvanın, bağlı durmasından çok gezmesi yeğlenir. Çünkü gezen malların doğumları hayvan hareket halinde olduğundan doğumunda pek sıkıntı yaşanmaz”²²².

Buzağı doğar doğmaz, erkek mi, dişi mi diye özelliklerine bakarlar. İneği az olan aileler dişi olmasını yeğlerken, ineği fazla olanlar erkek olmasını yeğlerler.

²²¹ K.K.18

²²² K.K.16

Genel de evin erkekleri doğan buzağının erkek olmasını ister. Çünkü erkek hayvanı satmak, dişilere göre daha kolaydır. İnekler dişi olduğu vakit evin kadınının sızlandığı inekten veya düveden vazgeçemediği olur.

İnek satımlarında evin kadını, asla satım işine karışmaz. Eğer karışır vb. davranışlarda bulunursa; o ailenin reisinin otoritesi sarsılır. Adam için ‘avradın ağzının içine bakıyor, ondan adam mı olur’, vb. sözler söylenir.

O yüzden kadınlar satım işinde asla söz sahibi değildir. Ama inek alma işi olduğu vakit, kadının fikrini almak bir ayrıcalık olarak görülebilir. Kadın yine pazarlığa filan karışmaz. O sadece ineği beğenir ve gerisi kocasının işidir, gibi anlayışlar halk içinde makbul gören davranışlar olarak, bugün dahi geçerliğini koruyan unsurlar dandır.

3.2.3.5. İnek satımında boynuz parası geleneği

“İnek alım ve satımlarında, her satın alan kişi, alım yaptığı ailenin çocuklarına boynuz parası vermek zorundadır. Bu söylenmez, istenmez. Bu bir gelenektir. Bütün tüccarlar bunu bilir. Bütün çocuklar da bunu bilir ve bu doğrultuda hareket eder. Genel kabul odur ki bu para pazarlık harici, sadece çocuklara verilen bir paradır. Büyüklerin ve hele hele toroşanlaşmış kızların, bunu istemesi ayıplanır. Bu durumdan dolayı, aileye yakın bir çocuk boynuz parası alabilmek için yüklenecek ineğin çevresinde, dolanıp durur. Boynuz parası, inek evden çıkarken, verilir. İnek satın alındığında; yani kendi evine gelirken, bu para istenmez. Sadece satan ailenin çocuğu, bunu alır. Bu para, sadece çocuğun hakkıdır büyüklere verilmez, büyüklerin istemesi de ayıplanır. Bu paranın, belirli bir limiti yoktur. Çocuğun pazarlık payı filan da söz konusu değildir. Direk olarak satın alan tüccarın bonkörlüğüne kalmış bir durumdur. Bütün bu durumlarda, çocuklar için en iyi tüccar, bahşişi en yüksek verendir.

İnek alım, satım işlerinde, her zaman mal sahibi, fiyat istemek zorundadır. Bu alış verişte sıkı pazarlıklar yapılır. Her vakit arada bir simsar bulunur. Simsar iki kişinin arasını yapmak ve onları uzlaştırmak için caba harcar. Eller bir biriyle tutulur(tokalanır) ve simsarda tokalaşılan her iki eli, birlikte tutarak, bir aşağı, bir yukarı silkeleyerek, sallamaya başlar. ‘Yok olmaz, olur, kurtarır, kurtarmaz’ vb. sözlerle; sonunda anlaşılırsa, satan kişi alan kişiye ‘hayrını gör’, der ve satım işi

tamamlanır. Bunun gerisinde simsar kimle geldiyse, ondan bir harçlık alır ve bu alış veriş işlemleri her daim böyle sürer gider”²²³.

3.2.4. Deveyle ilgili halk hafızasında varlığını koruyan folklor unsurları

Deve beslemek bugün itibariyle Osmaniye yöresinde görülmemektedir. Eski dönemlerde de deveyi beslemek göçlerin vazgeçilmezi olurken günümüzde bu önem yerini farklı taşıtlara bırakmıştır. Eski anlatılarda, insanların uzun yayla yolculuklarında, bu hayvanlar, bire bir yararlandıkları önemli bir yardımcı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Deveyle ilgili en son hatıralar 60’lı yılların insanlarında vardır. Bundan sonraki nesil bu yörede, deveye rastlamamıştır. Alanların daralması ve arazilerin mülk olarak işlenmesi bu hayvanların beslenmesini güçleştirmiştir. Böylece develerin hayvanların yok olması mecburi bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Osmaniye’de devenin erkeğine ‘lök’, dişisine ‘avır’ (veya maya), yavrusuna da ‘bodik’ (veya köşek) denilmektedir. Bu koça cüsseli hayvanları, kontrol etmenin en kolay yolu: burunlarına takılan halkalarla, yapılan yöntemdir. Eskilerin anlattıklarına göre develerin erkekleri belli mevsimlerde azgınlaşır ve bu dönem, en tehlikeli dönemler, sayılırmış. Bu azgınlık dönemlerin de develer çöktürülür(çiftleştirilir). Yi ne bu zamanda lökler arasında dövüşler olur. Kim döverse avırlara, o çıkar ve onun nesli türer”²²⁴.

“Develer bu heybetlerine ve büyüklerine rağmen bir çakala av olacak kadar da aciz canlılardır. Küçük bir çakal koca bir deveyi nasıl avlar demeyin; çakal akıllı ve zeki hayvandır. Deve büyük otlar arasında yayılırken, çakal otun içine saklanır ve deve yaklaşır yaklaşmaz, devenin burnundan, sıçrayıp tutar. Deve kafasını öte sallalar, beri sallalar ama çakal bırakmaz; bunun sonucunda bir zaman sonra deve dermansız kalır ve çakala av olur derler”²²⁵.

“Develerin sevdiği en güzel yiyecek deve tikenı denen dikenli bir ot çeşididir. Yine develer eskilerin anlattıklarına göre göçüp gittikleri bölgelerdeki dut ağaçlarının

²²³ K.K.18

²²⁴ K.K.1

²²⁵ K.K.18

bir numaralı düşmanları idi. Develer gelip dutların, kollarına boyunlarını takıp, ağacın kollarını bağrının altına doğru çekip, ne var ne yok sıyırıp yedi.

Develeri durdurmak için: dizlerine vurarak 'ık' derler. Bunun üzerine deve durup çöker ve binilecekse binilir, yük vurulacaksa yüklenir. Aydınli(Yörük) göçlerinde, develer de çan olurdu. Çünkü deve başına buyruk gidip kaybolduğu vakit, çan sesiyle yerini tespit etmek gerekirdi"²²⁶ .

Osmaniye yöresinde bir laf vardır. Bu söz daha çok dengesiz ne yaptığını bilmeden hareket edenler için ve giderken de sağa, sola çarpıp, zarar verenler için kullanılır. Bu söz şudur: "Aydınli devesi gibi nereye gidiyon bre ulan!" gibi sözlerle, normal hayatımıza giren bir benzetme olarak bugün dahi bu hayvana ait bir özellik, hayatımızda yerini korumaktadır. Bu sözden develerin geçtikleri bölgelerdeki ağaçları ve bahçeleri talan ettiklerini anlıyoruz.

Deveyle ilgili Osmaniye yöresinde anlatılan bir hikaye vardır ki şöyledir. "Tesbih'in imamı anlatırmış: Allah büyük, Allah yüce, yok tan var eden; siz aciz varlıklar, Allaha gücünüz yetmez filan; anlata anlata milletin kafasında öyle bir yerleştirmiş ki; derken sabah olmuş. Tan ağarırken köylünün biri, domates, patlıcan ne toplamak için; bağına varmış ki ne görsün? Kocaman bir şey dutların kollarını boynuyla eğip eğip, hup hup yiyo; hemen adam demiş: (adam bunu Allah zannetmiş) 'ye kurban olduğum ye, veren de sensin alanda sensin'! Demiş ama segirtip köye yetişmiş demiş. 'Ulan yetişin ben boz Allah ı gördüm, Allah gelmiş, benim dutları yiyo gurban olduğum', demiş. Köylü seğırtip varıyo ama böyle bir şeyi ilk defa görüyo. Yalnız aralarından biri daha önceden deveyi görmüş imiş; demiş: 'Lan ne Allah'ı bu, dolunun aydınlısının, yiye(sürüden ayrılıp şonun bunun malına zarar veren eke hayvanlara verilen isimdir) devesi', demiş .

3.3. OSMANİYE'DE KÜÇÜKBAŞ HAYVANCILIK VE BU EKSENDE OLUŞAN FOLKLOR UNSURLARI

Osmaniye ve yöresi büyükbaşlardan çok küçükbaş hayvancılıkla, hayatı yaşamış ve yaşamın şekillenişinde bu hayvanlardan azami ölçüde yararlanmışır. Hayatlarında nasıl ki büyükbaş hayvancılık bir modeller teşekkülü, oluşturmuşsa da; küçükbaş hayvancılık belki de kültürel etkileşim noktasında insanların hafızasında, daha fazla türde, bir rol oynamıştır.

²²⁶ K.K.1

Küçükbaş hayvancılıkta bu yörede beslenen hayvanlar, koyun ve keçidir. Bunlar etinden, sütünden, yününden, kılından, derisinden vb. birçok nokta itibariyle yararlanmanın yanında; hürmetin ve ikramın unsurları olarak da karşımıza çıkmaktadır.

3.3.1. Koyun ve koyun yetiştiriciliği ve bunlar etrafında oluşan folklor unsurları

Koyunculuk Osmaniye bölgesinde eskiden beri yaygın olarak yapılan bir hayvancılık faaliyetidir. Hemen hemen, her köyde eskiden üç dört sürü olmaktadır. Günümüz itibariyle ise; hayvancılık faaliyetleri yok olma noktasına gelmiş, bulunmaktadır. Bunun birçok sebebi vardır. Bunlardan ilk unsur mera alanlarının tarıma açılması ve mera hayvancılığının; yani üreyen anaç koyun sürülerin yok olmasıdır.

Hayvancılık faaliyetlerinin devamı için her insan, besicilikten filan bahseder. Ama şu unsuru kimse bilmez; dişi koyunların besisi ülkemiz şartlarında maliyetini ve emeğini kurtarmaz. Koyun vb. küçükbaşların mevcudunu korumak için; mera hayvancılığı canlı tutmak mecburidir. Böyle bir görüş bölge hayvancılarının tümünde var olan bir düşünce, unsurudur.

“Elbette et üretimi, hayvan gelişimi ve pazarlama değerleri bağlamında besicilik, kesim hayvancılığı için elzem olan durumlardan biridir. Ama siz yüzlerce dişi malı içeriye hapsederek nitelikli bir verim alamazsınız. Bunun birçok nedeni vardır. Bunlar:

1. Hayvanlarda eskileme olur. Bundan dolayı da kuzuları atar(bırakır).
2. Çoğu koyun kısır olur koçsamaz. Koçsasa bile yavruların hasta olma ihtimali yüksektir.
3. Koyunlar hep kendi pisliklerinin üzerinde kaldıklarından bitlenme vb. hastalık fazla olur.
3. Yün gelişimi düzgün olmaz.
4. Maliyeti kendini kurtarmaz.
5. Koyunlarla tek tek ilgilenmek gerektiğinden, yüzlerce koyunla aynı anda ilgilenmek üstesinden gelinecek bir şey değildir²²⁷.

Bu ve benzeri sebeplerden dolayı, dişi koyunların besiciliği hayvancılık sektöründe kabul gören bir unsur değildir. Bütün bu gibi, sebeplerden dolayıdır ki:

---

²²⁷ K.K.5

Osmaniye bölgesinde dişi koyunların besisi üzerine, halkın, hayal dünyasında, bir unsura rastlamamız mümkün değildir.

Koyun sürüleri emeğin, uykusuzluğun, yorgunluğun yüz akı olarak karşımıza çıkmaktadır. Koyunlar: “Es” koyunundan, “Kös” koyununa; “mis” koyunundan, melekesine varıncaya kadar güzel adlandırmalarla, kendine karşılık bulmuş durumdadır.

“Sürülerin otlaklarda yayılması, çobana iştah verse de evdeki işin yoğunluğu kadını canından bezdirir. Çünkü sağımında var olan kadın; yerini, temizlemede de vardır. Sütünü süzen kadın, kuzuyu emiştiren kadın, çamaşırı yıkayan kadın, sütün yağını alan kadın, sütü pişiren kadın, yoğurdu çalan kadın, peyniri vuran kadın, çökeleği yapan kadın, çocuğa bakan kadın, evi temizleyen kadın, yemeği yapan çayı ocağa koyup demleyen kadın. Bütün bu yaptıkları erkeğin hoşuna gitmezse fırçayı yiyen kadın”²²⁸.

“Erkek mi? Dağlar, bayırlar kendinin; otlaklar, çiçekler nimet olarak sunulmuş, zevkin ve efkarın derinliğinde, sevdiğini alalamamanın verdiği efkarla ya derin bir ıslıkla nağmelenen bir türkü ya da kavalla bir tümseğe çökmüş bir halde, nağmeleri üflerken, vaktin ve zamanın sayacı olarak akşamlayan, akşamlayıp geceleyen bir günün yorgunluğuyla eve gelir ve hizmetini bekler”²²⁹.

“Koyun sağım işlemi, ineklerden farklıdır. İneklerde genellikle hayvanların sol yanından sağıma başlarken; koyunlarda ise hayvanın arka tarafından sağım işlemi yapılır. Sağıma başladığı anda koyunlar işemeye ve sıçmaya başlar. Bu husus iyiye işarettir. Çünkü bunu yapan koyun sütünü tutmuyor, bırakıyor(yavrusuna saklamıyor) demektir.

Süt sağım işleminde sağılan koyun bir tarafa sürülür ve nihayetinde sağım işlemi, biter bitmez; yavrusu için meleşen koyunla, anası için meleşen kozular, bir birine katıştırılır. Bu esnada her yavru anasını bulur. Yavrular anasını sesinden tanır, analar ise yavrularını hem sesinden hem kokusundan tanır. Yüzlerce koyun en fazla beş dakikada yavrusunu bulur. Hiçbir koyun kendi yavrusu varken kolay kolay başka bir kuzuyu emzirmez. Kuzusuyla karışan sürü, o gün akşama kadar birlikte, otlar. Akşam ise belirli bir ses tonunda yapılan ikazla kuzular ve koyunlar ayrışırlar”²³⁰.

²²⁸ K.K.16

²²⁹ K.K.23

²³⁰ K.K.16

Kuzu otlatmak iki şekilde olur. Bunlar: Anasından ayrı olanlar ve süttten kesilmiş besi amaçlı beslenenler, olarak karşımıza çıkar. Eski dönemlerde ekseri anasından ayrı olanlar, yani koyunun sütü için emiştirilmeyenler, olarak karşımıza çıkan kuzular, günümüzde ise süttten kesilmiş, besi amaçlı, satın alınmış halde, anasından ve sürüsünden ayrı güdülür halde bulunmaktadır.

“Bu tip kuzular süt kuzularıdır. Daha çok mera hayvancılığında gördüğümüz bu hususta; asıl unsur, anaç koyunun sütünü almaktır. Doğan kuzu birkaç gün anasıyla kalır ve daha sonra günün belli vakitlerinde anasından ayrılır. Bunlar ekseri, akşamları anadan ayrılan kuzular, ertesi gün ikindi vaktine kadar anaya verilmez.

Bu esnada ana ayrı, kuzular ayrı olarak otlatılır. Koyun sürüsü ve kuzu sürüleri bir birine yaklaştırılmaz. Eğer ki yaklaşırlarsa, kuzuları ve koyunları zapt etmek mümkün değildir. Bu yüzden koyunlar ve kuzuların bir birinden ayrı yerlerde otlamasına riayet edilir.

Koyunlara büyük erkekler giderken; kuzuları ise; evin çocukları ve evin kadını otlatır. Sabahları birbirinden ayrı bölgelerde otlayan koyunlar ve kuzular allara (ağıl), konurlar. Öğleden sonra evin kadınları tarafından sağım işleri başlar. Erkekler koyunların kafasını tutar, kadınlar sağım işlemini yapar”²³¹.

“Bu kuzular süttten kesilme dönemlerinde veya otuktukları (ot yemeye başlayıp otla karınlarını doyurdukları zaman) zaman anadan ayrılırlar. Bu hallerinde kesime gidecek durumda değillerdir. Çünkü zayıf ve ufaktırlar. Bunlar besi amaçlı olarak, besiciler tarafından pazarlardan toplanır ve beslenir. Besi kuzularının yüzde doksanı erkektir. Kuzuları anadan ayırıp satma dönemleri genelde, mayıs ayına denk, gelir. Güz’e kadar güdülüp altı yedi aylık iken besiyeye alınır. Besinin ilk günlerinde, geçici yemler ve az miktarda arpa verilir. Satıma bir buçuk ay kala, arpa artırılır ve et tutturulur. Bu işlemler sonunda, kuzu kesime hazır halde, satıma sunulur”²³².

“Bazı koyunlar ya ölü doğurur veya doğumdan sonra kuzusu ölür. Bu tip durumlarda, koyunun memesi şişip kör olmasın diye her gün koyunun ‘biciklerini sıkamak’(bu yörede hayvancılıkla uğraşanların büyük çoğunluğu bu terimi kullanır) yani sağmak, gerekir. Veya bir kuzuyu anası almazsa; anasının sütü yetersizse, o kuzuyu, ya anasına veya başka bir koyuna verirler.

Hiçbir koyuna, doğrudan bir kuzuyu getirip verme imkanı yoktur. Çünkü koyunlar kendi yavrularından başkasını emzirmez. Kuzuyu koyuna verebilmek için

²³¹ K.K.5

²³² K.K.16

havanın kararmasını beklemek lazımdır. Hava kararırken, kuzusu olmayan koyun tutulur ve aç kuzu zaten emecek meme aramaktadır. Bu esnada kuzuyu getirip koyunun kuyruğunun iç tarafına iyice belerler. Koyunun kokusunun kuzuya siğışmesi(kokunun iyice bulaşması) sağlanır. Bu esnada koyunun kendi kuyruğundaki aynı koku, koyunun burnuna da sürülür. Daha sonra kuzu koyunun altına bırakılır. Koyun kuzuda olan kokuların kendisine ait olduğunu gördüğü vakit, bu kuzunun kendisine ait olduğunu zanneder ve kuzuyu emzirir. Bu durum kuzunun alışması için birkaç gün sürmelidir. Çünkü böyle zamanlarda aç kuzu, her koyunu emmeye çalışır. Ona süt analığı yapacak koyunu, kuzuya iyice öğretmek gereklidir”²³³.

“Her, hayvan belirli bir dönemle, isimlendirilir. Bazı terimleri özellikle Türkçeden atmaya kalksak da bunlar, her daim halkın dilinde var olmaya devam edecektir. Bunlardan ilki: dişileri belirtmekte genelde “gancık” sıfatı kullanılır. Bu sıfat bazı hallerde; koyunda kullanılsa da genelde eşek ve köpek için kullanılır. Gancık, genelde hayvanların dişiliğini belirten bir sıfat olarak karşılık bulurken; bazen’de kadınların uygunsuz vaziyetlerine ve erkeklerin korkaklarına, döneçliklerine, atfedilen bir sıfattır .

Bunun yanında yaşlarına ve dişilik-erkekliklerine göre koyunlardaki adlandırma şu şekildedir:

Kuzu- (merrik): Yeni doğmuş koyun yavruları.

Toklu (erkek): Altı aydan bir buçuk yaşına kadar olan erkek koyun.

Şişek (dişi): Koç’a gelene kadar(koçsayana), olan dişi koyun.

Koç: İki yaşını doldurmuş, sürüye tohumluk için bırakılmış erkek hayvan.

Koyun: Koçsayıp, yenleyen (hamileliği belli olan)dişi koyunlara verilen addır.

Körpe: Yeni doğmuş, yani anasından ayrı otlamaya, yeni yeni sütle otu bir arada yemeye başlamış, kuzulara denir. Bazen de anasından yeni doğmuş buzağı, oğlak ve yeni olgunlaşmaya başlamış kızlar içinde bu benzetme kullanılmaktadır. Yine deyim olarak bir genç bir işten henüz tam anlamıyorsa; işinde yeni ise: ‘ yahu o neci daha körpenin biri, daha ağzı süt kokuyo’, ifadesinin kullanımına da şahit olunmuştur”²³⁴.

“Osmaniye bölgesinde hamile hayvanlara çeşitli adlar verilir. İneklere “buzalacı”, koyunlara ve keçilere ise “guzlacı” denir. Hamilelik zamanının ne olduğunu bildirmek için: senin inek “yenneyik” mi? Gibi tabirler kullanılır.

²³³ K.K.16

²³⁴ K.K.5

Yennemek, doğuma yakın olan hayvanın, biçik torbalarının, ortaya çıkması ve geyninin (dişilik organı) genişlemesi şeklinde ki belirteç olgularına, denir”²³⁵.

Her yörenin ve yerin bir damızlık yani ırk seçimi, vardır. Bu ırk seçimleri, bölgenin ve yerin şartlarıyla uyumlu olmayı gerektiren bir unsurdur. Bu belirleyicilik, koyunun doyumundan, ota uygun ağız yapısından, meranın engebesinden, kışın sertliğinden; süt ve et verimine kadar birçok unsuru içine alan bir durumdur.

“Çukurova, yani Osmaniye bölgesine en uygun ırk “aydınlı gıcığı” denen ırktır. Maalesef günümüzde bu ırk bitme noktasına gelmiştir. Bunda en büyük etken doğal beslenmenin yerini, desteklenen beslenme şekli, almıştır. Bu koyunlar kulaklarında kahverengi benekler olan, beyaz yüzlü, siyah burunlu veya beyaz burunlu, dişilerin kimi boynuzlu, içlerinde çomak kulaklı olan, süt beyaz renkli, ağız yapısı Akdeniz ikliminin otlaklarına uygun ve en büyük özelliği kuyruğu karnının altına bükülen ve sağrısından kısa olan cinslerdir.

Et ve süt verimi normal. Dayanıklılığı ceylan pınarda yetiştirilen koyunlardan daha dayanıklı olmak ve kolay etlenmekle, meşhurdur. Ama ırk değişimi ve miskinleşen koyunculuk, yöntemiyle bu cins koyunlar, şuanda hakiki kıl keçileri gibi bitme noktasına gelmiştir”²³⁶.

“Sarıbaş, Girit ve Merinos cinslerde ise, merinos hariç, girit koyun son zamanlarda beslenmeye başlanmıştır. Ama günümüzde, sarıbaş koyunlar(ceylan pınar çiftlik koyunları), genel itibariyle, daha çok beslenir durumdadır. Kangal koyun yöre iklimine dayanamadığı için sadece kış aylarında, besi amaçlı beslenmektedir”²³⁷.

Bazı koyuncular, koyunlarının asli ırk unsurundan vazgeçip, koyunlarını melezletme yoluna gitmişlerdir. Bu tip melezleşme yoluyla halk arasında kölek ve karabaş denen ırklar ortaya çıkmıştır.

“Sırf bütün bu koyunlara koç koymaya geldiğimiz vakit; anası en ırlı olandan, koç koyarlar. Bir kuzunun koçluk kuzu olabilmesi için; anadan ve babadan bazı özelliklere sahip olması gerekmektedir. Anası sütlü, yün özellikleri bakımından düz yünlü olmalı. Vücudu renkli, burnu sivri, tipi bozuk kuzulardan ve anası kötü olan kuzulardan koçluk ayrılmaz.

---

²³⁵ K.K.16

²³⁶ K.K.18

²³⁷ K.K.5

Aydınlı kıcığı olarak ifade edilen koçluk kuzularda, kulak özelliklerinde çomaklıkta olsa olur. Bunun harici ırklarda pek çomak koç koymak pek yağın değildir. Hele hele saribaş ve kangal koyunlarda bu çomaklık görülmemektedir.

Koçluk kuzu bunun yanında, tahra burunlu, olmalı. Boynuzları düzgün ve çıkış noktaları sık olmalı. Kuyruğu, arka ayak sağrısını geçmemeli. Yünü düz ve renksiz olmalı. Düz yün istemelerinin sebebi: kışın yağın yağmurda yünlerinin düz olmasından dolayı yağın yağmur suları içeriye sızmadan, direk yere inmesini sağladığından bu özelliklere riayet ederler.

Koçluk kuzular, koyunlar doğurmaya başladıkları vakit seçilmeye başlanır. Kuzular büyüdükçe bu seçim işi sabitlenir. Bu kuzular diğer kuzulardan farklı olarak, anasını daha çok emer. Çoban tarafından yemlenmelerde ve otlanmalarında öncelikli, sıradadır. Belirli aşamalarda öbür kuzulardan ayrı olarak yem desteğine tutulur. Kırkma vb. işlemlerde her zaman önceliklidir. Bazen öbür kuzular normal kırkılırken koçluk kuzular, desenli kırılmağa tabi tutulurlar²³⁸.

Anadolu da El Koyun(Batı Ege)olarak da bilinen, kös koyunlara, bazı yörelerde kösem koyunda dendiği, olmuştur(Ögel,2000a:87-90).

“Kös koyun, sürünün lideridir. Kös koyunun gitmediği bir yere, hiçbir koyun gitmez. Koyunlarda liderlik, çoban tarafından filan verilmez. Koyunlar arasında horozlarda olduğu gibi dövüşle de, elde edilmez. Bu, ırk içinde devamlılık arz eden bir durumdur. Kös koyunların yavrularının büyük çoğunluda, kös olur. Ama sürünün en kös olan koyunundan, sürü bazında dikkate alınmaz.

Yaz günlerinde, koyunlar çomuştukları vakit, koyunları ayırmanın ve sürmenin imkanı yoktur. Bu noktada çoban, kös koyunu “kös kös” deyip, sürdüğü vakit, sürünün hepsi ip gibi araka arkaya dizilip, kös koyunu takip eder. Çoban kös koyunu iyi yetiştirmişse sürüyü gütmesine gerek yok. Yeter ki kös’e komutları ıslıkla ve sesle öğretsin, sürü kendiliğinden idare edilir.

Hiçbir koyunu ne bir dereden, ne bir ırmaktan, nede bir yardan atlatamazsınız. Kös olmayan koyunları suya atın, olamadı karşıya geçirin, yardan atın, hiçbir koyun atlamaz. Atığınız ve sudan geçirdikleriniz durmaz, geri gelir. Ama kös koyuna ‘kös kös’, deyip suya sürdüğünüzde, kös de suya girdiğinde, geride kalanları durduramazsınız. İsterse sonu ölüm olsun. Koyunlar kös’ün gittiğini

---

²³⁸ K.K.5

görüncü meleşerek arkasından hücum ederler. Kös koyunların böyle, bir özelliği vardır”²³⁹.

3.3.2. Osmaniye folklorunda çoban, koyuncu, koyun gütmek tabiri ve sürü algısı

Koyun gütmek tabiri, otlatmak anlamına gelse de bu bölgede kabul gören anlayış, gütmektir. Başka bölgelerde nahır dendiğinde bütün hayvanlar kastedilirken Osmaniye bölgesinde sadece büyükbaş hayvan sürüleri bu karşılığı bulur.

Davar sürüsü olarak keçi kastedilir; koyun sürüsü ise adından da anlaşılacağı üzere sadece koyunları kastetmek anlamında, kullanılır.

Osmaniye bölgesinde, koyun sürüleri daha çok çalıkların seyrek ve engebenin az olduğu, yamaç arazilerde yapılır. “Bu bölgedeki çobanlar, köy hudutları dahilinde koyunlarını güderler. Hiçbir çoban, başka bir köyün hududunu ihlal etmez, edemez. Direk çobanlar arasında hudut yüzüne kavga çıkar ve bunun gerisi gelirse köyler arası düşmanlığa kadar, gider.

Koyun güden insanlara yapılan, çoban tabiri biraz aşağılama anlamı içerdiğinden, koyun güden bir adama veya hayvan otlatan bir adama sen kimin çobanısın vb. kelimeleri kullandığınız anda olumsuz bir tepki alabileceğimiz muhakkaktır. Bunun önüne geçebilmek için:

Yahu bu koyunların kaçısı senin veya ne kadara “güdüyon”, demek; kırsal hayvan otlatıcıları için daha makbul, olandır. Bunun tepkimesi ise: çoban mısın tabirinin tepkisinin; aksine güler yüzün ve yardımcılığın karşılığı, olacaktır. Sürüleri otlatanlar, yazın ‘bor’ tarlalarda; kışın dağlarda, güzün hasat yerlerinde ve baharda ise firezlerde (harız), koyunlarının karınlarını doyururlar. Bu esnada sürü, hiçbir zaman, ziyanlığa dıkılmamalıdır (girmemelidir). Bütün bu hususları dikkate alan koyuncular; hem kendileri ve hemde tarla shiplerinin hoşgörülerıyla hayatlarını ve işlevselliklerini devam ettirirler.

“Kışın açlığından, baharın yeşiline çıkan koyunlar için ilk tehlike çelermeye tehlikesidir. Bu hastalık filan değil yıl boyu kuru otlarla beslenen koyunlar, baharın gelmesiyle çayırlara veya gasıllara(hayvanlara yayılan veya biçilen yumuşak yerli arpa) salındıkları vakit, aşırı yemekten zehirlenir ve ölürler. Bunun önüne geçmek için yavaş yavaş alıştırtma yaparak hayvanları yeşile salmaktır.

---

²³⁹ K.K.5

Bahardaki bu dönemi atlattıktan sonra, buğday biçim zamanı ve firezlerin yakılmasıyla teneleme olayı başlar. Yine bununda önüne geçmek için teneye yavaş bir halde, gün aşırı dönemlerle alıştırmaya çalışılır, lazımdır”²⁴⁰.

Baharın son aylarının ardından, yaz dönemi başlar. Bu dönem sıcakların artması ve kuraklıkla birlikte otların kurumasıyla, koyunların sulak yerlerde eğlenmelerini gerektirir. Hayvancılık faaliyetlerinde en zor dönemlerden biri olan bu dönemi Yörükler yaylalarda geçirirler. Yerleşik hayvancılar ise; sehil de, yani kışlak bölgelerinde bu durumu savuşturmanın telaşında olurlar. Bu dönemde koyun sürüleri sulak alanlarda otlatılmaya çalışılır.

“Yaz aylarında gütmeye işi, ekseri geceleri olur. Gündüzleri koyunlar sıcaktan dolayı çomuştuklarından, geceleri veya günün serin vakitlerinde güdülür. Bu dönemlerde, büyük oranda sulak tarla kenarları, karpuz bozmaları ve bu günlerde yazın sonlarına doğru biçilen ayçiçeği tarlalarında bu işlemler devam eder. Güzün ilk günlerine doğru bozmalar çoğalır. Bozulan(felan olan), pamuk tarlaları, vakit fıstık yerleri, mısır ve soya tarlalarından hayvanlar, yazın zayıflığını telafi eder. Çobanlıkta bozma yayımları, ya hep birden yapılan yayımlar veya öbürlerinden gizlice, orun orun yapılan, bozma yayımları olarak, görülür. Herkesle yapılan yayım işlemleri; bozulan(serbest edilen) bir tarlanın, herkese açık olan, yayma(otlatma), işlemidir.

Geceleri koyun gütmeye, en önemli unsur; çobanla sürünün, bir birine bağlılığıdır. Çoban sürüsünü bilmeli, sürüde çobana güvenmeli. Yoksa sürü gece korkar ve çobandan ayrılmadan ürküp, durur.

Geceleri koyun otlatmada, yayılım ısıklarının ve yön tayin ısıklarının büyük önemi vardır. Çünkü çobanlar hâkimiyet kuracakları koyunları, ısıklarla yönlendirirler. Bazı seslerle de komutlarını, sürüye verebilirler”²⁴¹.

“Her sürünün sahibine göre yayılma şekli vardır. Osmaniye yöresinde bu hususu belirten bir söz vardır. Hayvan sahibine çekmezse haramdır, derler. Geceleri, her zaman, eşli(büyük) sürüler, daha iyi yayılırlar. Az ve genç sürüler ise ürkek olup, yayılma hususunda dengesizlik çıkarabilirler.

Geceleri koyun otlatmayla ilgili Osmaniye yöresinde anlatılan şu hikâye gece koyu otlatma olgusunun halk nazarındaki önemini anlamamız açısından manidardır.

²⁴⁰ K.K.18

²⁴¹ K.K.5

Ağası der imiş, çobana “oğlum şu malı gece güt. Eve erken getirme. Mal gece iyi yayılır”. Dese de çoban dinlemez ilk akşamdan eve sürüyü toplayıp getirirmiş. Ve sabah kuşluk vaktine kadar da çıkarmaz, anca uyanır gider imiş.

Bir gün mal sahibi ağası dayanamamış. Eve varmış karısını çağırması ve karısına “şimdi sana bir şey deyim”, demiş. “De bakım”, demiş. “Şu çoban ısrar ediyö, hep gündüz güdüyo. Onun için sen bugün akşama bir topak kıl al, bunu iyice doğra ve hamurla yoğurup akşama güzel bir bezdirme yap”, demiş. Karısı aynını yapmış; adam bazlamayı, bezdirmeyi dürelemiş ve akşam olunca, doğru çobana azık olarak götürmüştü.

Neyse katıkla birlikte azığı çobana vermiş. Zaten akşama kadar aç olan çoban bazlamaları düreler düreler ağzına sokar depiştirirmiş. Derken ağası demiş “bazlamalarda nasıl olmuş oğlum? deyince; çoban: “çok güzel olmuş”, demiş. O zaman ağası “şu ışığı yak da şu bazlamalara bir bak hele” demiş. Çoban ışığı tutanaca (tutunca) ne görsün, bazlamasının her tarafı kıl. Bu esnada şaşırması kalmış. Ağası hemen demiş: “görüyorsun ya oğlum! Şimdi sen bunu gayri yemezsin. Çünkü içinde ne olduğunu gördün. Ama karanlıkta ne olduğunu bilmiyordun ve depiştiriyordun. İşte koyunlarda aynen senin gibi karanlıkta ne olduğunu bilmeden ağızlarına ne gelirse yiyip duruyodu. Ben sana o yüzden gece güt diyom”²⁴².

“Orun yapılan yayma işi ise: sadece, gizli bir şekilde, diğer sürü sahiplerinden gizli yapılan, yayma işleridir. Bu yayılımlar, geceleri yapılır. Amaç ise: öbür sürü sahiplerine, gözükmemektir. Geceleri yapılan bu yayma işleminde ise, sessiz olmak, elzem bir durumdur. Bunun içinde çobanlar, geceleri koyunlarını veya keçilerini hareket ettirirken; “çanları sustururlar”. Çanları susturmak içinse, çanların içine ot teperler ki “çan ötmesin”. Böyle, bozmaları, gizli gizli yaydıktan sonra, açık alana çıktıkları vakit, çanlarındaki otları, geri çıkarırlar ki dikkat çekmeyeler”²⁴³.

“Bozma yayma dönemi koyunlarda koçsak (koçsamak) dönemidir. Koyunların hepsi bir ay içinde koçsar. Koçsayan, koyunlarda ileriki dönemde açlık

²⁴² K.K.18

²⁴³ K.K.23

ve eksileme olmazsa kolay kolay hiçbir kuzuyu atmaz ve şubat ayından itibaren doğurmaya başlarlar”²⁴⁴.

“Koyuncular için en kritik dönem otların kurumması ve ayazın başladığı dönemdir. Bu dönemde yemlerle desteklenen koyunlar, bahar ayına güçlü bir şekilde çıkarlarsa, ne mutlu. Hemen hemen çoğu da bu dönemi atlattılar. Kışın ayazında, koyunların en büyük destekçisi sırtlarındaki yünlerdir. Sırf bu sayede soğuk kış günlerinde ayakta kalırlar. Bunun yanında koyunlar tuza düşkün hayvanlardır. Ya yem verilen teknelerine tuz eklerler. Bu olmazsa koyunlar, belli bölgelerin toprağını yalarlar. Bunun sebebi, o topraktan vitamin ve tuz almaktır. Bu durum, hemen, bütün hayvanlar için geçerli bir, husustur.

Kışın koyunları dulda yerlerde barındırmak lazımdır. Bu yüzden kuzlarda değil de ekseri gün degen yamaçlarda otlatılması makbul olandır. Kışa yenleyerek (hamile) giren koyunlar baharın ilk günlerinde doğururlar”²⁴⁵.

3.3.2.1. Konumuna göre koyun ağılları ve yapımı

“Koyunluklar, ekseri köylerin çıkışında veya ağzı sapa olan yerlerde olur. Osmaniye bölgesinde koyunlukların üstü genel olarak bu güne kadar huğlar ile kaplanmıştı. Koyunluğun duvarları ise eskiden önce murt çalısıyla örülür, daha sonra ise çamurla, sıvanırdı. Buna çit derlerdi. Şimdilerde ise sıcak olsun diye sıvanan bu çitlerin yerlerini, modern duvarlar almış durumda.

Tavanına ise ağaçla çatı yapılır, bunun üzerine kamışlar bir düzen dâhilinde döşenir, daha sonra bataklıklardan berdi kesilip, bu huğlar yapılırdı. Daha sonra avlusunun çevresine al(ağıl) örülür. Ağılların süvenleri(kazıkları), genelde düzgün çam kollarından, yapılır. Ağıllar ise süvenlerin arasına kesme çalılarının geçirilmesiyle örülür. Bu ağıl biraz sert ağıldır. Kuzu ağılları ise daha çok murt çalılıyla(mersin ağacı), örülür.

Koyunların dışıklarının çokluğuna zibil denir. Zibillikler ise hemen ağılların dışındadır. Bu, büyük çoğunlukla kapsalığın ağzındadır. Çünkü zibilin süpürülüp taşınması kolay olur; birde soğuk kış günlerinde zibillikler sıcaktır. Sırf bu sıcaklıktan ötürü, sürünün köpeği bu zibilin üstünde ve ağılın kapısında yatar. Eski dönemlerde sırtlana ve böcüye karşı etkinliği tartışılmaz olan çoban köpekleri, bugün içinse hırsızlara karşı sürünün güvenliği sağlar, durumdadır.

²⁴⁴ K.K.18

²⁴⁵ K.K.16

Koyunların kaldığı yere ahır denmez buraya koyunluk, keçilerin kaldığı yerlere davarlık, ineklerin kaldığı yere ise ahırlık(İneklik), denir. Bu hayvanlardan hiçbiri, kesinlikle kapalı bir yerde, bir arada kalmamalıdır. Aksi halde eksileme olur ve malın birçoğu guzlacı iken yavruyu atar. Böyle durumların önüne geçmek için birinin kışladığı yerde, öbürünü kışlatmamaktır”²⁴⁶.

3.3.2.2. Koyun kırkma zamanı ve usulleri

“Mayıs ayı, koyun kırkma zamanıdır. Koyunlar yaylaya gidecekse bu kırkma işi yaylada yapılır. Çukurova da kalacaksa, kırkma işine, Mayıs ayında başlanır. Koyunları rahat kırkmak için havaların kızması, beklenir. Bu dönemde koyunlar hem etlenir ve tüyleri uzar; hem de terledikleri için kırklık vurmak kolay olur. Bu yüzden kuşluk vaktinde, koyunlar yatağa vurulduktan sonra, koyun kırkım işleri, başlar.

Koyun kırkmak zahmetli ve yorucu bir iştir. Koyunların önce ayakları bağlanıp, boynundan kırkmaya başlanır. En son kuyruk kırkılıp, ayaklar çözüldükten sonra karın altı filan kırkılıp, koyun kırkma işlemi tamamlanır. Burada marifet yünü tek parça halinde çıkarmaktır. Kırkma işlemi, kırpma şeklinde gerçekleşirse, yüne yazık olur ve bu iyi bir kırkıcı değildir. Kırkılan yünler toplanıp çuvallara basılır. Bu yünler ya satılır veya evin kadınlarına büyük bir zahmet olarak kalır”²⁴⁷.

Kırpmanın Osmaniye yöresindeki anlamı: yünü rast gele parçalar halinde kesip atmadır. Kırkma ise: koyun yününi dağıtmadan tüm olarak çıkarmadır. Örnek olarak koyunlarda kırkma, keçilerde ise kırpma olur. Keçilerin kırkılmış haline ise kırpma şeklinde olduğundan; kertme denir.

“Kırkılıp toplanan yünler, ırmağın kıyısında iseler; yaz döneminde ırmağa götürülür ve suyun dulgar (hızlı akmayan yuka-sığ, kısmı) bir yerinde, suya ıslanır. Böyle biraz ıslak halde durduktan sonra, yün iyice tepelenir. Daha sonra ırmağın kıyısındaki büyükçe bir taşın üzerine getirilip toz varsa tozla, yoksa sabun katarak konur ve su serpererek iyice tokaçlanır. Tokaçlanan yün, suda durulduktan sonra temiz çuvallarda süzülüp, eve getirilip ya ipteye veya ağıl çalılarında kurumaya, bırakılır.

Irmağa gitmeyenler ise: evlerde üç dört gün ıslanır ve daha sonra tokaçla iyi bir dövüldükten sonra, durulanıp kurutulur.

²⁴⁶ K.K.16

²⁴⁷ K.K.5

Kurutulan yünler, bağırsaktan değneklerle veya nar çubukları vb. değnekle iyice çırpılır ve bu işlemin ardından yorgan mı, yastık mı, döşek mi, ne olacaksa; beşirikli (becerikli) kadın ellerinde işlenir ve yerini bulur.

Temizlenen yünlerin bir kısmı, özellikle koyun yünleri; önce taranır ve arkasından, ‘iğ’ adı verilen çubuklarla, ince ip yapımında kullanılır. İnce ipler, sadece bir ekmek açılan oklavalara benzeyen 30- 40cm’lik düzgün çubuktan yapılan iğlerle, yapılır. Biraz kaba olanı ise kirmenlerle ip haline getirilir. Kirmenler iğlere göre daha kaba bir ip örme işlemidir”²⁴⁸.

Koyunlar, büyük oranda etleri için beslenen hayvanlardır. Etinin yanında, yağ oranı inek sütünden çok fazla olması kabilinde değer bulan, bir hayvandır. Bunun yanında tartışılmaz değerdeki yünleriyle, düğün kuracaklara, çeyizlik ham maddedir. Güçlü ailelerin yastıkları, yorganları, yündendir. Ancak yünü bulamayanlar ise; pamuktan döşek, yastık, yorgan ilerler.

Köy yerlerinde, halka sorduğumuz vakit, niçin yün? Sorusuna aldığımız cevap: “yün yazın serin, kışın sıcak tutar”, şeklindedir. “Pamuk ise kışın soğuk, yazın sıcak tutar”. “O yüzden yün tercihimizdir”, derler.

3.3.2.3. Çan ve çan takma uygulamaları

“Herkesin koyunun beli bir çanı vardır. Koyun çanları keçi çanlarından farklıdır. Bir sürü sahibi, görmediği bir sürünün koyun mu, keçi mi olduğunu, çanının sesinden bilir.

Koyunlarda çanlar öncelik olarak, koyunların dirayetli ve güçlü olanına takılır. Bu özelliği yanında kös koyundan ayrılmayan, yabanimsi koyunlara takılır. Artı, yiye koyunlara çan takılır. Zararlıklara filan giderken fark edilsin diye. Bir de ayrı baş çeken, ufak koyun grupları vardır, onlara çan takılır.

Ama bütün bunlarda riayet edilen husus, kolay kolay insana tutulmayan koyunlara çan takmak, yeğlenen durumlardandır. Çünkü sürüye hırsız girip sürüyü sürmek isterse, çanı kolay susturamaz ve tedirgin olur. Yine sürüye kurt ve sırtlan gibi yabani hayvan girdiğinde öbür koyunlara göre yabani koyunlar daha çok gürültü çıkarır ve bu mücadelede, sahibine avantaj sağlar. Sırf bu yüzden, çan takma olaylarında en arka, en ön ve ortaların toplamında, bu hususlara riayet edilir”²⁴⁹.

²⁴⁸ K.K.16

²⁴⁹ K.K.5

3.3.2.4. Koyun ve keçi hastalıkları tedavisi üzerine halk hekimliği bilgisi

“Koyun hastalıkları ekseri dikkat gerektiren bir hastalıktır. Dikkatten yoksun bir çobanın elinde, tüm sürünün telef olması içten bile, değildir. Çünkü koyunların hastalıklarını, sahibi bilmezse, koyun yattığı yerde; sesi soluğu çıkmadan tıs tıs edip, ölür gider. Keçiler bu hususta, koyunlardan daha bağırtlak hayvan oldukları için öleceği vakit, bağırtır ve sahibinin kesmesine zaman kazandırır.

Sırf, yukarıdaki husustan dolayı; koyunlara, zengin malı derler. Keçiyi ise fukara malı, olarak tabir ederler. Çünkü keçi bazı yönlerden dolayı koyuna göre daha güçlü ve dirayetli hayvandır.

Bu bölgede, koyuna meleke, keçiye şeytan demelerinin asıl sebebi, yine koyunun sessiz ve ehliz bir hayvan olması yanında; keçinin uyanık, eke ve bağırtlak olmasına dayandırılır”²⁵⁰.

Koyunlarda Tezikme Olgusu: “Tezikmişlik, koyunlarda sıkça olmasa da ara sıra görülen, bir durumdur. Tezikmiş koyunlar, sürüden ayrı, nereye gittiğini bilmez bir halde dolaşırlar. Bu koyunlar etinin semiz, gücünün yerinde olmasından dolayı değil; aklının başından gitmesinden dolayı bu haldedirler. Sürü bir tarafa gider bu koyun bir tarafa. O yüzden, Osmaniye yöresinde hayvancılıkla uğraşanlar; toplumdan ayrı iş yapanlara veya ne yaptığını bilmez bir halde olanlara, bu ne hal? Tezikdin mi ne oldu? Gibi benzetmelerle yakıştırma yaparlar.

Çilelenmek: Osmaniye ve yöresinde hayvanların etlenme olayına, semizlemek vb. pek kullanılmaz. Etlenmenin karşılığı olarak; koyunlarda: beli nasıl, çilesi yerinde mi? Keçilerde döşü nasıl, kuyruk sokumu ece mi? Büyük baş hayvanlarda çilesi yerinde mi? Gibi benzetmeler kullanılır.

Çilelenmenin ilk işareti keçilerde okra atma ve tüy düzelmesidir. Bu, döneme ‘eti sulanıyor’, derler. Bunu takiben ise çilelenme gerçekleşir.

Eskileme: Koyunlarda görülen en büyük hasta olma durumudur. Eskilemede, koyunlar ya karınlarındaki kuzuyu atar veya sakat doğururlar. Bu durumun önüne geçmek için davar kışlağından, inek zibilinden veya bir önceki kışlağına, temizlik yapılmadan, koyunları orda yatırmamaktır. Ya da iyi bir temizlikten sonra, yapılan kireçleme ve ilaçlama eskilemenin önüne, geçer.

---

²⁵⁰ K.K.16

Bağırsak kıl kurtları ve şerit: Bağırsak kıl kurtları ve şerit olaylarıdır. Bu hastalığın belirtisi pek ortada yoktur. En büyük özelliği sürünün içindeki en iyi malın, aniden ölümü şeklinde, görülür. Bunlara karşı ilaçlama, yılda iki defa, yapılmalıdır.

Kelebek: Koyunların, karaciğerlerinde oluşan; bölge insanının deyimiyle, kelebek olayıdır. Bu hastalıkta, su kenarlarında ki otlardan, hayvanlara bulaşır. Bunun göstergesi koyunlar öksürmeye başlar ve aniden ölür.

Uyuz hastalığı: Koyunlarda baş gösteren uyuzluktur. Uyuzluk ekseri yazın ve güzün gözüdür. Hafif kaşıntılarla başlayan bu hastalık, müdahale edilmezse koyunların hepsine bulaşabilir. Bu hastalığın modern tıpta bazı ilaçları olsa da hayvancılıkla uğraşanlar için bunun en iyi ilacı, çam katranı ve yanık yağdır.

Haşereler: Bit, Bire ve Kene (Sakırğa) gibi haşerelere karşı, koyunların yattıkları yerler ilaçlanır, kireçlenir, sırtları ilaçlanır ve ilaçlı veya normal suyla yıkanır.

Yel girme: Koyunlarda görülen yel girmeleri veya paf olma olarak tabir edilen, şişkinliklerdir. Yellerde hayvanların ayaklarında bir tutukluluk olur. Bunun önüne geçebilmek için; hayvancılıkla uğraşan insanlar, ateşte kızdırmış oldukları demirlerle (köskiye), koyunların aksayan ayaklarını, kürek kemiklerinden yani eşyalarından dağlarlar. Böylece, aksayan koyunların yürümesi sağlanır.

Kulak kesme: Yel girmelerinde, paf olmalarında veya kış günleri üşüyerek kıpırdayamadıkları zamanlarda koyunların kulaklarının uçları kesilir ve kesilen kulak kan akıncaya kadar çırpılır. Koyunun kulağından kan geldikten sonra genellikle koyunlar iyileşir.

Boz düşme: Bu hastalık, koyunların gözlerine boz düşme diye tabir edilen, bir hastalıktır. Gözüne boz düşen koyunların, önce gözleri sulanır, sonra çapaklanır, daha sonra gözlerinin renkleri değişir ve tedavi edilmezse görmez olur. Koyunlarda boz düşme olayı, çok hassas bir olgudur. Bunun için çobanın çok bilgili ve bilinçli olması lazımdır. Çünkü yüzlerce koyun içerisinde, bir koyunun gözüne boz düştüğünü anlamak oldukça zor bir olaydır. Bunu bilmek için büyük bir tecrübenin yanında; olağanüstü bir dikkate ihtiyaç vardır²⁵¹.

Bir koyuna veya ineğe boz düştüğünü gördükten sonra yapılacak ilk iş, o gözdeki mikrobu kırmaktır. Bunun da en kestirme yolu; ağza alınan bir miktar tuz, suyla birlikte ağızda çalkalanır ve koyunun veya ineğin boz düşen gözünün içine, üflenir. Zaten hayvanın boz düşen gözü görmediğinden, gözünün içine üflenen tuzlu

---

²⁵¹ K.K.18

suyu da görmez ve sadece yaktığını hisseder. Bu durum hayvan net görünceye kadar yapılır ve genelde hayvanlar, bu bakımın ardından, yüzde yüz, görürler.

Gerideki sayfalarda değindiğimiz çelme usulü zehirlenmeler, yine koyunlarda da mevcuttur.

3.3.2.5. Benleme yöntemi ve uygulama şekli

“Koyunlarda görülen, geçici işaretleme yöntemine verilen addır. Bu işaretlemeler koyunlara yapılan aşılamalarda ve ilaçlamalarda görülür. Önce ilaçlanacak sürü için ilaçlar hazırlanır. Daha sonra, sürü ahırın bir tarafında kısıtılır. Kısıtılan sürüden, ilaçlanan koyun, sırtından benlenir(işaretlenir).

Benlemelerde en çok kullanılan madde, ocak kömürleri ve külleridir. Ocak kömürleri ve külleri bir kabın içine konur ve buna biraz su ilave edilir. İlave edilen suyla iyice çamurlaşan bu karışım, ilaçlanan veya seçilen her koyunun sırtına çalınır. Benlemenin müddeti 7/8 saat filandır. Bu benleme yöntemi fazla sürmez ve yarına kaybolur gider”²⁵²

3.3.3. Keçi yetiştiriciliği ve etrafında oluşan folklor unsurları

Osmaniye bölgesinde keçi, dağlık bölgelerin vazgeçilmezi olarak karşımıza çıkmaktadır. Hemen hemen her köyde keçiye rastlanır. Osmaniye yöresinde genellikle ‘Kıl Keçisi’ diye tabir edilen, keçiler beslenir. Son zamanlarda, kıl keçilerinin ormana zarar verdiği söylenerek, zorla sattırılması ve beslenmesinin yasaklanmasıyla; Akdeniz iklimine en uygun ırk olan yerli kıl keçisi ırkı, yok olma durumuna gelmiştir.

Osmaniye yöresi, Çukurova ve Doğu Akdeniz salaklarında keçiye Davar denir. Eski Türklerde ve Anadolu’nun birçok yerinde davar olarak canlı hayvanlar, mal(Ögel,2000a:31) olarak, tabir edilirken; yukarıda değindiğim yörelerde keçi olarak, kabul görür, durumdadır.

Kıl keçileri öbür ırlardan daha iri ve ihtişamlı bir keçi ırkıdır. Davar(keçi) beslemekle meşhur insanlar asli ırk olarak, kıl keçisinden başka bir davar beslemez. Ama günümüzde maddi unsurların ve bir ırkı yok etme projesinin sonunda(bilinçsiz ilerleme zannı) bu keçi cinsi, pek görülmez olmuştur. Bunun yerini ot yêlen(yiyen), çalıya, kayaya gidemeyen; koyunun bir gelişmiş versiyonu olan keçiler, almıştır.

²⁵² K.K.16

“Keçiler, koyunlar gibi kösü filan olan hayvanlar değildir. Her keçi sürüsü kendi kolonisini takip ederek sık ormanlarda yayılırlar. Keçiler, koyunlar gibi sıcaktan pek etkilenmezler. Dağınık yayılırlar ama komut dahilinde aynı yönde hareket ederler.

Keçi sürüleri, çobanının heykirmelerine göre yönünü belirler. Bir, keçi sürüsü, dağda yayılırken, en az iki- üç yüz dönümlük bir araziye, dağılır. Bu dağınıklıkta sürünün yönünü davarlarda olan çanlar ve çobanın heykirmeleri tayin eder. Aksi taktirde, bir sürüyü ormanda kontrol etmenin imkanı yoktur.

Keçi çobanları, koyun çobanlarına göre daha aktif olmak zorundadır. Keçi gütmeyi her adam beceremez . Çünkü davarlar hızlı ve çevik hayvanlardır. Kıl keçileri, özellikle kayalık alanları fazla severler. Büyük kesme çalılırlarına ve ağaçlara ayak atmalarında üslerine yoktur²⁵³.

Girdikleri çalılıkları budayıp giderler. O yüzden bazen Osmaniye'nin köylerinde: “Bire ulan, bu ne? Davar girik gibi etmişsiniz ellâme”. Gibi sözlere sıkça rastlarız.

Yörede yetişen kıl keçileri, soğuklara koyunlar kadar dayanıklı değildir. Bu yüzden Yörükler (Aydınlı) çadırlarını ve kışlak yurtlarını gün alan, dulda alanlara yaparlar. Koyuncular içinde bu geçerlidir ama davar için bütün bunlar elzem olan şeylerdir.

Davar çobanları çeviklikleri yanında; koyun çobanlarına göre, daha bağırtlak insanlardır. Çünkü güttükleri davarları heykirerek kontrol, ederler.

Bu durum için Osmaniye bölgesinde bir söz vardır: “hevesikli(hevesli) çoban sıçtığı yerden arı heykirirmiş”, derler. Bu sözü yeni bir işe iştahla başlayan insanlar içinde kullanırlar. İşin ne olup, olmadığını bilmeden, önüne gelen her işe atlayan veya atılmak isteyen insanlar için bu deyim kullanırlar.

Aynı zamanda davar sürülerinde, ayağı kırık keçilere sıkça rastlanır. Bunun sebebi ise değneklerle direk güdülemeyen davarları, taş atarak kontrol etme sonucu, böyle ayağı kırık keçilere rastlanır.

“Keçileri kırkma işlemi, koyunlar gibi yere yatırarak yapılmaz. Keçiler yere yatırıldıkları vakit, bağırır durur. Bunun için keçiler ayakta kırkılır. Keçilerin kılları, koyunların ki gibi tüm çıkmaz. Sadece kış aylarında soğuklardan korunmak için yapağılaşır. Kışın da kırılmadıkları için bu yapağı üzerinde kalmaz. Bu hayvanlar

---

²⁵³ K.K.23

çalılık arazilerde, çalı içlerinde dolaştıkları için üzerlerinde ki yapağıyı atarlar. Böylece yaz başında, sadece kılları kalır”²⁵⁴.

“Keçi kırkım işlemlerinde bazı kurallara riayet ederler. Bunlar keçiyi kırkarken dişi keçilerde, bicik torbaları gizlenecek kadar, bir kıl bırakılır ve biciklerinin görünmesi, önlenir. İkinci bir husus ise: dişi keçilerin kuyrukları kırılmaz ve hayvanın geyninin görülmesi önlenir. Zaten Kıl Keçilerinin en büyük özelliği kuyruklarının dik veya kıvrık olması değil; düz ve geynini kapatır şekilde olmasıdır.

Erkekleri ise, kertmeli kırkılır. Hele hele tekelik oğlaklar ise, baştan başa kertme nakışıyla donatılır. Tekelik oğlaklarla, tekelik olamayan oğlaklar kırılma şeklinden, ayırt edilirler”²⁵⁵.

“Keçi kılları, büyük oranda eskiden çul dokumada yünle birlikte, kullanılırdı. Örmelerinde hemen hemen hepsi, keçi kılından eğilirdi. Köylü kadınlar, dokudukları kıl örmelerle, dağlardan, şeleklerle omuzlarında, sırtlarında; çalı, çirpi ve odun taşırlandı. Bunun yanında yine keçi kılından yapılan çuvallarda ayrı bir değer taşımaktadır. Yine çuvalların yanında hebe (heybe) örme işlemlerinde de keçi kıllarından yararlanılırdı. Heğbe, çul ve çuvalların süslemelerinde faydalandıkları en büyük unsur ise: yumuşak koyun yünleridir”²⁵⁶.

Çadır yapmada da keçi kılları kullanılır. Yörede “Aşiret” diye tabir edilen, göçer-evli, hayvancılıkla uğraşan Yörüklerin (aydınlı) keçi kılından çadırları dokudukları söylenmektedir.

“Keçi kılından eğrilen örmelerle inekler, bağlanırdı. Eski dönemlerde ayaklarından bağlanan ineklerin yerini, boynuzundan bağlanan inekler ve bu dönemden sonra yular ve en sonunda yerini zincirlere bırakmasıyla, örme kullanımı, ortadan kalkmıştır”²⁵⁷.

Modern unsurların icatları olan kilimlerde, iplerde, çürümeler hızlı şekilde olurken; çullar ve örmelerde ise çürüme işlemleri pek görülmemektedir.

“Keçilerin dışısına Türkiye’nin diğer birçok bölgesinde, olduğu gibi “keçi”, erkeğine “teke”, yavrusuna “Oğlak” denir. Bunun yanında bir yaşına girerken dışısına “Hakına”; erkeğine, “Çebiç”, denir. Çebiç kelimesi de Türkiye’nin pek çok bölgesinde kullanılmaktadır. Tekelerin cinsel olgunluğa erişmesiyle birlikte güç

²⁵⁴ K.K.23

²⁵⁵ K.K.7

²⁵⁶ K.K.16

²⁵⁷ K.K.1

kaybederek zayıfladıkları görülmektedir. Özellikle kurban için beslenen tekelerde bu durumun önüne geçebilmek için (siğmesini egellemek için) bu hayvanların yumurtaları kırılır. Böylece hayvanın kilo alması sağlanmaktadır. Bu yumurtaların kırılması olayına Osmaniye bölgesinde: iğdiş etme denir. Bu olaydan sonra erkek teke filan denmez. Hayvanlara artık: “seês”, “iğdiş” veya “erkeç” adı verilmektedir. Keçi gibi koyun ve inek türlerinde de bu isimlendirme yapılmaktadır”²⁵⁸.

“Yine halk arasında keçi ve tekelerde renklere bağlı olarak da bir isimlendirme sistemi uygulanmaktadır. Tekeler için Gara teke, Gö teke, Alaca teke gibi adlandırmalar, keçiler için ise karâçi (kara keçi), göêçi (gö- gök rengi keçi- kır olan), alêçi (Ala renkli olanlar) ve sarieçi (Sarı renkli olanlar) gibi isimler en çok bilinenleridir”²⁵⁹.

Keçilerde, koyunlar gibi günde bir öğünlük sağımlarla geçiştirilir. Yalnız keçilerde kuzular gibi oğlak katımı aynı olsa da bazı uygulamalarda, farklılıklar görülebilir. Bunlardan en önemlisi kuzularda ve koyunlarda olmayan durumlardan biri olan gemlik ve torbalık olaylarıdır.

“Gemlik, daha çok anasından ayrılmayan oğlaklara yapılan bir uygulamadır. Rahat durmayan, durmadan anasını emmeye çalışan veya anasını emmeyi terk etmeyen oğlaklara yapılan uygulamaya verilen adlandırmadır.

Yapılış şekli, anasını emen oğlağın ağzına çubuktan bir gem takarlar. Bu gem, iple oğlağın boynuzuna bağlanır, anasının yanında gezen oğlak her istediğinde anasının yanına varır ama ağzında gem olduğundan, anasını ememez. Böylece hem anasını emme alışkanlığından kurtulur, hem de keçinin sütü sahibine kalır.

Torba durumu ise: sütlü keçilere yapılan bir uygulamadır. İki veya üç durumdan dolayı, bu uygulama yapılır. İlki, keçinin sütünü, oğlağın emmesinin önüne geçmek; ikincisi, dikenli ve çalılık arazide yayılan hayvanın, bicik torbasının yırtılmasını ve çizilmesini önlemek; üçüncüsü ise; ulu orta gözükken bicik torbalarını, insanların gözlerinden saklamak. Ulu orta olursa göz değer inancından dolayı”²⁶⁰.

Keçilerdeki sağım işlemi, koyunlara göre kolaydır. Koyunun kuyruğunun altında aranan bicik torbaları keçilerde meydandadır. Sırf bu yüzden keçi sağımları, hayvanın yakalanması haricinde kolay bulunur.

²⁵⁸ K.K.18

²⁵⁹ K.K.23

²⁶⁰ K.K.7

Osmaniye bölgesinde keçi sütü, yoğurt, peynir ve dondurma olarak kullanılır. Ağırılığını dondurma ve peynir alır.

Yine yörede koyun sütünden ve inek sütünden de yapılan teleme keçi sütünden de yapılmaktadır. Hatta halk arasında en iyi telemenin keçi sütünden elde edilen teleme olduğu söylenmektedir.

“Teleme için keçi sütü, sağım yapılacak bir kap veya çanak ve olgunlaşmamış (halk tabiriyle gö) incir hozağıdır (hozalağı). Keçiden, çanağa veya tas’a sağılan süt, ılık iken anında birkaç sütlü incir hozalağı ile karıştırılmaya başlanır. İncirin sütü, maya görevini görür ve karıştırılan süt, yoğurt gibi donar. Elde edilen bu yiyeceğin adı telemedir”²⁶¹.

3.3.3.1. Teke, tekelerde azgınlık ve sheplik hali

Sürünün devamı ve iyi cins oğlaklar üreterek kaliteyi korumak babında tekeler Keçi sahipleri için ayrı bir önem arz etmektedir. Bu sebeple teke seçiminde, bazı kurallara riayet edilir.

“Teke seçiminin olmazsa olmazı, ırklı olmasıdır. Bunun birlikte, gö(mavi) gözlü olması, kulakları yerinde (orta veya çomak) boynuzları boynunu kertmeyecek şekilde, kılı düz, kuyruğu düz, sallı ve tahra burunlu olması aranan özelliklerdendir. Bunun yanında; iyi bir anadan ve iyi bir babadan geliyor olması da vazgeçilmez bir husustur. En makbul tekeler ise, üç yaşına basmış; siyah tüyleri boynundan başlayarak sırt üzeri, kuyruğuna kadar uzanmış, hafif ağaran kıllarından, dolayı kırçillaşmış, bir durumdaki halidir. Keçi yetiştiricilerine göre bir tekenin tam anlamıyla tekelik dönemi bu dönemdir. İri tekenin iyi oğlakları doğar. Çünkü teke güçlü ise davarın ırkını çevirebilir. Ama teke genç olursa oğlaklarda ufak ve işe yaramaz olur.

Davarla birlikte yayılan tekeler, güz ayında kendi sürüsündeki davarlarla çiftleşme zamanını geçirdikten sonra, arazide tek başına dolaşmaya başlar. Bu genellikle kıl keçilerinin tekelerinde görülen bir husustur.

Başka sürüler arayan tekeler, dağda, bayırda tek başlarına yatarlar ve melemeleri dahi tekelere has kızgınlıktaki ötmeye şeklindedir. Bu tekeler, bütün bu hallerde kendi sürülerini ve başka davar sürülerini, keçilerin boyunlarındaki çanların seslerinden ayırt ederler. Böyle bir tekeyi sürüden ayırıp, ayrı bir yere bağladığımız

²⁶¹ K.K.18

vakit, bir keçi kokusu aldığıında veya keçi çanının sesini duyduğunda, anında melemeye başlar. Çanın sesinden, keçi mi, koyun mu olduğunu ayırt edebilir. Bunun en büyük nedeni: her hayvanın boynuna takılan çanların, ayrı bir çan dilinin olmasından dolayıdır”²⁶².

Teke etleri veya keçi eti Osmaniye yöresinde rağbet edilen hususlardandır. Osmaniye bölgesinde kurbanlarda en çok kesilen hayvan, davardır. Bunun yanında koyunda kesilir ama keçiye göre kıyaslanamayacak kadar azdır.

Keçi derken; dişi keçinin kesiminden çok; kesim işlemleri erkek davar üzerinde oluşur. Erkeklerde ise aranan husus, seês(iğdiş) olması, makbul olandır. Çünkü iğdiş olan tekelerde ve çebiçlerde siğme olayı görülmez.

Davar kesimlerinde itibar edilen özellik iki yaşlı erkeklerdir. Bunun yanında, sürüden alınıp beslenen tekelerde kurbanların ayrıcalıklarıdır. Çünkü bu tekeler yüz kilodan fazla ağırlıklarıyla, gözde kurbanlıklar olarak karşımıza çıkarlar. Bu büyüklük ve ihtişamları yanında; bazı özellikleriyle de buldukları ortama ve etine de bazı zararları, vardır. Zararlarının en önde unsuru, aşırı siğme durumlarıdır. Kurbanı iki- üç ay kala alınıp, beslenen tekelerde siğme olayı, fazladır. Kokusuna alışmak bir meseledir. Böyle durumlarda, bir evde bir teke olsun; görmeyen biri orada bir sürü var, zanneder. Bu durumda tekenin yumurtasını kırmak *ise hayvanı zayıflatır ve iştahını keser.

3.3.4. Osmaniye’de kurban bayramı ve kurbanlık hayvanlar etrafında oluşan kültürel etkinlikler

Osmaniye bölgesinde, kurban kesimlerinde, genellikle kısım kısım farklar görülür. Osmaniye de kesilen kurbanlarda ağırlık keçi üzerinedir. Koyun daha çok muhacir köylerinde kesilir. Osmanlıdan bu güne gelen köylerde ise kurban ağırlıklı keçidendir. Varlığı, malı mülkü yerinde olanlar ise, keçinin yanına koyunda keserler.

Büyükbaş hayvan kesimi ise yörede çalışan memur kesimi, tarafından yapılır. Kurban kesimlerini genelde her aile, yapar. Kesemeyenler ise çok nadirdir.

Bazı durumlarda kurban düşmeyen, aileler bile kurban keser. Burada amaç o keserde ben kesemem mi? Mantığıdır.

²⁶² K.K.23

* Bu işleme Osmaniye Yöresinde “*daşşak gırma*” denilmektedir. K.K. 14.

Kurbanlıklarda aranan özellik, herkesin maddi varlığına göre kurban kesmesidir. Maddi anlamda, doygun olduğu halde kötü kurban kesenler halk tarafından eleştirilir. Maddi anlamda yeterli olup da kesmeyen ise yerilir.

Osmaniye bölgesinde, bütün bunların yanında, birde maddi durumu yeterli olmadığı halde kurban kesme gibi adetler de mevcuttur. Bu durumda kurbanlıklar borca alınır ve mahsulün durumuna göre ödemeler yapılabilir. Bazen de hiç ödeme yapılmadığı durumlarda, görülebilir. Böyle kurban olur mu demeyin; bu durum, Osmaniye ve yöresinde görülebilir. Ama bu noktada, bunu yapan insanlar toplum tarafından, dışlanır ve kınanır. Toplum otokontrolleri sayesinde, bu durumu, genellikle kontrol eder. Bu daha çok köylerdeki alış verişlerde, görülen bir usuldür. Pazarlardaki kurban alımlarında ise, her şey peşin olarak yapılır ve böyle bir ihtimal yoktur.

Bütün bunların yanında, kurban bayramı namazları, herkesin iştirak ettikleri namazlardır. Ömründe cami bilmeyenler dahi; bayram namazlarına iştirak etmek zorundadır. Köylerde bayram namazına gitmeyenleri, eleştirirler. Gitmeyenleri de tek tek sayıp bilirler ve o kişi, o ölçüde, toplumda değerlendirilir.

Kurbanlık alma ve besleme şekline en uygun bir hikâyeyi aşağıya alarak; kanaatimizce, dramatize bir şekilde yansıtmayı, daha etkili bir şekilde, izah edebiliriz.

“Kazmaca’nın Keriz denilen bir mahallesi var. Hep bizim dayılar... Abim bir gün:

- Gardaş, ben Keriz’e gedyom, dedi.

- Ne dutucun? Dedim.

- Gurbanlık alıcım, dedi.

Orda da Dacık Hacı deler, bir adamcaaz var. Yani, dayı Derik. Yoksa Darıovasından aslı.

- Hacı Dayıya benden selam söyle, bir gurbannık da bize göndersin, dedim. Yaz var, güz var. Hakına ne söz var? Şimdi paramız yok. Pambıkda, buydada neyse, sonra veririz, dedim.

- Oldu, dedi.

- Yalnız, çebiç göndersin, iri davarın gereği yok, dedim.

Bir babam ırrahatlık kesiyo, birde ben kesiyom. İki çebiç eyi bir davar olur.

- “Aman çebiçi göndersin” dedim, gene.

- Olur, dedi.

Bu getti, kendine bir çebiç almış, bize de gocalama bir geçi vermiş, herif. Geçiyi oradan süreler. Gıraalı Dere derik, şurda bir dere. Oraya geliler, tam çukurun içi. Ötiyenine yokuş, beri yeni dikine yokuş. Tam deriye gelince geçi, ‘Tam bura Allah’ın emri. Ben buradan ötiye getmem!’ der. Ulan, etme geçi, dutma geçi, Karatepe daha uzak’ delerse de, ‘ töbe valla,’ der.

Abim der ki:

- “Kesek ulan, getmez bu! Karatepe nere, bura nere? Getmez işte bu. Kesek, atak bunu.” der.

Geçi zayıf, geçi ölü... yalnız, vakit ıramazanın içi, gurbana birez var. Bizim bir dezzeoğlu Yusufumuz var. Yusuf der ki:

- “Ulan herifin gurbannığı kesilir mi? Onu omuzuma alır, gene götürürüm.” der.

Ordan, Yusuf omuzlar, ‘Talıbın Zeytini’ deller, oraya kor. Abim öteeleri sürer, gelir arkadan. Yokuşta Yusuf omuzlar, dölekte süreler, enişte arkasından yiteller. Sabahanan guşlukliye ordan çıkmışlar, ağşam namazı gün gediğe dikilmiş aşıyo, geçiyi getirmişler. O zamannar evimiz şurda, mahallede. Vardımdı, çebiç damın üstünde gezeliyo, geçi gelmiş şoriye, donuzluyo. Ben çebiçin gıylarında, dolanıyom. Hanı, bize çebiç getir dedik ya...

Dedi ki:

- Ede, çebiçe nazlanma! Geçi senin, dedi.

- Ne ?

- Geçi senin.

- Hanı bize çebiç alacaadın, dedim.

- Çebiç’i bana verdi. Başka da yoğumuş, geçiyi de sana verdi.

- Ulan oğlum, şunu beri sür hele, o neci? Dedim.

Çocuklar vardı, ‘Ay!’ dedi, geçi yürümedi. Şööle yitiverdiyidi, kepiverdi geçi; akşam namazını bizden evvel gıldı, yekindi.

- Ulan, bu gurban olur mu, dedim ben.

- Daha gurbana üç ay var. Kemiği yerinde. Bakar et dutturursan, eti sen yersin dedi.

- Bu, ne yer?

- Bu, eke geçi. Her bişe yer, eyi olur, dedi.

O sene de gazlı fergison aldık. Beygiri meygiri sattığımızdan, ambarın bir gözü arpa, bir gözü şifan(yulaf) dolu. Beygire nasıl veriyosam, geçiyede öyle veriyom. Geçi ikiun yedi, üçüncuun kokulamadı bile.

Ben, dedim ki:

- Ede, senin geçi yemiyo.

- Bire ulan, beygire veriyo gimi verirsen, geçi tabi yemez, dedi. Geçiye az vereceen, sonra ağzını denişeceen. Efendime söyliyem; ekmuftandan(ekmek kırıntısı), kepekten, şondan, bundan... Durmadan şifan yer mi? Dedi.

Ağzını değiştir dediği iyi oldu. Şu çocuklar gavırğa gavırır, mekenin(darımısır) içinden açılmıyen olur taman; gavıtsımı çalıyo ne ediyo, o heç gurtulmuyo elinden amma, dişleri gırmıyo herhalda. Geçi birez sulandı, bir parça oldu.

O zaman, şu yol aşşaadan geder, bu yol yok. Buradan yokarı, milli park. Devenin sırtında davarı geçirmezler Aslantaş'dan (milli park). Herhalda baktığı çamlar gururumuş. Allah vere de, filancada bir davar varımış desinler. On iki tane ormancı, guş ucurtmaz. Adet deel ki, çalıyı şöyle sıyırıp da yiyessin. Geçi, şurda daşın(Tümsek bir kaya yığını) suratında yayılır, akşam gelir. Gayrı bir parça gezelemiye başladı, iflah olucu gimi duruyo.

Bir gün, olduyudu çocuklar:

- Çebiç geldi, geçi gelmedi, dediler.

- Ulan, yemli geçi dağda kalmaz oğlum, nereye geder? Bakın hele şu Ahmet emminizin evinin boynuna doğru, dedim.

Çocuklar gezdi, dolaştı; valla yok. Vakıt ıramazannık. İramazanın on beşleri falan herhalda. Bir de trevi (teravih) hocamız var, cami yok o zaman burada. Bir hoca duttuk. Terevi gılıyok. Hoca sela okudu, ezen okudu, tereviyi gıldık. Siret kitabından gözelde cenk okur hoca. Gene biri bir el masası getirdi, biri siret kitabını getirdi, hocaya cenk okutucular.

Ben, dedim ki:

- Uşak, bugün cengin sırası deel, dedim.

- Nooldu? Dediler.

- Bizim gurbannık geçi yok dedim.

Babam ırahmatlık dediki:

- Bire, herif geçinin yasını mı dutak şimdi? Senin geçi dedi, Mahmut'un geçilerini buldu zahar, dedi.

Mahmut'un da iki geçisi var, şu daşın depesinde. Ne ormancının habarı var ne şefin... Kaklıkda sulanır, daşlıkda yayılır.

- Bire ulan, bizim geçi düzde gezemiyo, Mahmut'un geçisinin yanında nautsun(ne tutsun)? Dedim.

- Gara davara itibar olmaz, onun kokusuna geder o, dedi.

- Haydı bakim siz cenk okudun, ben çıkıyım dedim.

Daşın yolundan dolandım, çıktım. Adamın geçilerinin yeri belli, zatı. Beni gördümüyüdü geyik gimi sekiyo. Benim geçi ne etsin orda? Daşın başında birez oturdum moturdum, sıyrıldım indim. Herkes dağılmış, yatmış. Bende geldim, yattım. Geçiyi düşümde bulmayayım mı?

Şimdi, gurbannık geçi yok, gaygılı yattım ya, düşüme girdi. Ulan, elimi şöle galçanın üstüne goydumudu, babalı boynuma, şu yastık gimi, kemik diyen bişey yok. ‘Ulan geçi’ diyom, bir gün dağda galdın böyle çilenirsen, eden seni hergün dağda gor.

Sabah oldu uyandımdı, ne geçi var, ne bişe... Evde birgaç tene camız var, sabahanan camızları daştan savuşturunken, çocuklara dedim ki:

- Ulan oğlum, şu daşın dibine doğru bakın hele, geçi o daşın dibini geçmezdi.

Daşın dibine varmışlarımış, ne görsünler? Geçi yıkılmış, ayacığı gırılmış kürekten.

- Valla emmi, geçiyi bulduk amma, ayaa gırılmış, dediler.

Noolmuşsa gırılmış, geçiyi aldık, getirdik. Babam ırahmatlık da memleketin sınıkçısıydı ya:

- Baba, bunu sar!

- Oğlum, bu buradan sarık dutmaz!

- Ya?

- Buna seyik meyik, bişeler vuruk, dedi. Bu, gurban olmaz olmuş. Sen gurbanlığımı ara. Birez sulanırsa keser, yerik, dedi.

Gayrı ağşam oldumuyudu gucaamıza alıyok, samannığa içeri goyuyok. Sabah oldumuydu gucaklıyok, çardağan altına goyuyok. Dalı dağdan, yemi evden yiyodu. Dalı da dağdan getirmiyeye başladık. Dalın gısırtısını duydumuydu, şöle şafaklıyo. Gözüde mi görmüyo, ne ediyö?

Bir gün gene camızları savıştırdım da geldim idi, uruplayınan kepek vermişler,önüne. Burnunun şurdan aşaaası hamur olmuş, şurdan aşaaası un olmuş. Cinsi Halebi, buynuzu yok. Gafası gabak, gulaklar birez uzunca, o da una bulanmış, kepek yerim deyi. Şöle gılığına baktımdı, Allah’an gulu daha öyle gurban kesmiyek. Bir sandelye getirdiler, geçinin garşısına oturdum, söylemiye başladım:

Bir selam gönderdim Hacı Dayıma,

Su veriyom bir yudumcuk içmiyo.

Aceba selamım gelir mi dayı?

Dal getirdim ağzıcını açmiyo.

Param yok, bu sene gurbansız galdım,
 Meke verdim dişçeğezi geçmiyo.
 Umdum, eyice bir şey salar mı dayı?
 Çalmaç versem acep bilir mi dayı?

Ben çebiç istedim göndermiş geçi
 Salınmış dudağı azmış gılığı.
 Yıkılmış yörepde gırılmış gıçı.
 Geviş alsa pis kokuyo soluğu,

Bu hususta bana bulmayın suçu.
 Sırtının her yeri okra deliğı,
 İhtiyardan gurban olur mu dayı?
 Derisinden yannık olur mu dayı?

Buynuzu yokkine sayam yaşını,
 Ne kadar yemledim evde durmadı,
 Bilader çekip de gelmiş başını,
 Uyluktan gırılmış kimse vurmadı.

Bir gece gayboldu, gördüm düşünü,
 Bitmez diye peder sardı sarmadı.
 Gırılmış ayağı ölür mü dayı?
 Bu gırık yerine gelir mi dayı?

Hasta, görmez olmuş gözü yırağı,
 İhtiyarlık çökmüş bunun serine.
 Çardağın altı da oldu durağı,
 Gucağında götürüyom yerine.

Şifan verdim götürmüyor yüreği
 Veli sağlam davarcının birine,
 Acep satsam olur mu dayı?
 Gene bir minnetim olur mu dayı? (Erkoçak,1999:217).

3.3.5. Keçi ve ineklerde okra olayı

“Okra durumu en çok keçi ve ineklerde görülen bir husustur. Okra, genelde zayıf hayvanlarda görülmektedir. Keçiler ve inekler yavaş yavaş et tutmaya başladıkları (eti sulanmaya) vakit, sırtlarında okralar çıkmaya başlar. Okralar bir bilye büyüklüğünde hayvanın derisinin altında tümsekler oluşturur. Hayvan etlendikçe bu tümsekler deriden çıkmaya başlarlar. Hayvan iyice etlenirken her bir tümsekten bir kurt'u dışarı atar. Çünkü o yumruların içerisinde kurtçuklar vardır. Hayvanın etlenmesiyle birlikte orada barınamaz ve kendini dışarı atmak zorunda kalır. Bundan sonra ise bu hayvanlar artık iyileşir”²⁶³.

3.3.6. Hayvan kontrol sesleri

“Tavukları çağırırken: “cüü cüü cüü” derler. Kovarken: “kişt, kış kış”, derler.

Köpeği çağırırken: “gâh gâh”, derler. Azarlarken “oşt”. Bir şeye çöktürmek istediklerinde “vişt viştleyip”; cırtlak bir öpücüğe benzer ses çıkarıp köpeği harekete geçirirler ve bas derler.

Eşeği ve Atı harekete geçirirken “deh”, derler. Durdururken de “çüş” derler.

Koyunları, çağırırken dudaklar titrek bir şekilde gergin açılırken; çıkarılan çift “b”li, sonu “h”ye benzeyen; ama “h” ile “ğ” arasında bir bbâh sesidir. Koyunları sürmek için ise “e” ile “ö” arasında bir “hör” sesi çıkarılır.

Keçileri, çağırılmak için: “hey hey o hey”, denir. Yakın bir yerden kovmak için “kışşık, kışşık kışşık” veya “çih çih çih”, denir. Önüne katıp sürmek için ise: “ay ay!” diye çıkarılan keskin ikaz şekilleri keçileri harekete geçirmeğe, yeterlidir.

Koyunları, keçileri ve inekleri sularken çıkarılan ses ise “dırrey, dirrey” diye, hayvanların duyacakları yükseklikte çıkarılan, seslerdir.

İnekleri çağırırken: Dudakların hiç açılmadan patlak bir şekilde titreyerek çıkan “biğ” veya “bbih”, sesidir. İnekleri sularken ise: dudaklar yapışık “bbh gurrey” sesi nakarat şeklinde çıkarılır.

İneği harekete geçirmek için: “hoh hoh”, denir. Yana yöne oynatmak için “keç keç” (kaç, çekil), denir. Durdurmak içinse: “oha” veya “hoha” denir”²⁶⁴.

²⁶³ K.K.16

²⁶⁴ K.K.18

3.3.7. Hayvancılık ve çiftçilikte gök bilimi

İnsanların asıl uğraşları olan ve dünden bugüne çok az kısmı ulaşabilen, bu bilgilerden çoğunu aktarmasak da; öğrenebildiklerimizi çalışmamıza aktarmayı bir borç bildik. Konumuzun genel çerçevesini etkilemesi ve direkt olamasa da dolaylı yönden etkilemesi babında, kış mevsimi ile ilgili birkaç konu ve yıldızlarla halkın muhayyilesinde ki birkaç bilgiyi buraya aktaracağız.

3.3.7.1. Goca garı'nın gışı (koca karının kışı)

“Bu, Goca Garının Kışı, normalde kış çıkarken oluşur. Bunu takibende Apilinin kışı oluşur.

Bunun hikâyesi şöyle: Goca Garı, kışı çıkarmış, dere kenarına oturmuş, çamaşırlarını yıkamış ve suyunu sıkıp sermiş. Camızları yanında, oğlakları yörebde, yayılıp dururken: Goca Garı demiş:

Oğlaklarım yöreblerde depreşir

Kuzularım döklerde meleşir

Oho, hoh hoh

Martta çıktı, dertte çıktı,

Mart büzzüne barmam.

Demiş amma öteden Apili:

‘Ben sana kışı gösteririm’, demiş. Bir yağmur, bir dolu ne oğlak gomuş, ne camız. Goca Garı, gorkusundan don gazanın içine girmiş”²⁶⁵.

3.3.7.2. Apilinin kışı

Yukarıda da bahsi geçen, durum Osmaniye bölgesinde yaşlılar tarafından, sıkça söylenen hususlardır. Bizim yeni nesil, artık kışta bitti, bahara girdik, dediğimiz zaman; eskiler, her zaman: ‘daha koca karının, apilinin kışı var’ derler.

İşte yukarıdaki bölümde bahsettiğimiz, koca karının bu yüzsüzlüğüne karşılık apilinin sert kışı için; söylenen söz:

“Sakın Apilinin kışından,

Camızı(Manda) ayırır eşinden”²⁶⁶. Derler.

²⁶⁵ K.K.1

²⁶⁶ K.K.1

Camız ki buradaki insanların tasavvurunda, suda boğulması imkânsız, bir kara hayvanı, olarak bilinir.

Apili ve Koca Garı kışı bizde kışın bitişindeki bazı kış ayları olarak bilinirler. Dikkat çeken unsur ise İngilizcede var olan April Nisan'ı temsil ederken, March da Mart ayını temsil eder. Demek istediğim durum “Okumuş entelektüel camiada olmayan ama, kırsal kesimde var olan”, Apili- Nisan ayını; Koca Karıda Mart ayını temsil eder. Sırf uygun olmayan bir kelimenin geçmesinden dolayı, özellikle okumuş bir entelektüel kesimin kullanmayacağı ve unutulmaya yüz tutulan bir kültürün ismi olarak bizden mi İngilizceye geçti yoksa İngilizceden direk entelektüel camiadan sıçrayarak Türk halk ağzına mı geçti? Mart için söylemiş olduğu kelimedenden dolayı; senenin aylarını isimlendirmede İngilizcedeki april'i ve march'ı ilk kullanan Türk kültürü müdür?

3.3.7.3. Osmaniye de görülen yıldızlarla ilgili mitolojik öğeler

Bu konuyu açabilmek için kaynak kişi olan neneme, sordum:

- Bu terazi, ülger filan neyin nesi dedim.
- Ne bilim ben, sen okumuşsun sen sölesene, dedi.
- Ya ben ne bilim sen de hele, dedim.
- Ah yavrum ben bunun hepsini bilirdim amma unuttum, dedi.
- Ya heç bilmiyon mu ? dedim.
- Doğuyu gösterdi, ülgerle terazi şorda. Yedi gardaş, yokarıda. Götüne yıldızda, şurdan doğru gider.
- Oğa(ona) niye öyle diyolar ki?
- Yavrum o, en sona gider. Birde yavaş yavaş, götün götün gettiği için öyle derler.
- Ha tamam. Başka ne var bu yıldızlardan?
- Yavrum ne bilim işte Ülger'in içinden bir yıldız, kız kaçırıyo, Yedi gardaşdan, işte unuttum ben. Eskiden hepsini bilirdim.

Eve geldim anama sordum. Nenem böyle dedi nedir bu?

Anam: Ülger kız kaçırılmış Yedi gardaşdan. Ve şöyle demiş:

Ülger değilim ki ürkem

Terazi değilim ki gorkam

Yedi Gardaş benim arkam

Gel dövüşelim (döşelim) Dan (tan) yıldızı”²⁶⁷.

- Götüne yıldız ne?

- O en son geder. Işığı kördür. Ağır ağır gettiğinden; götün götün (arka arka) gediyo, derler²⁶⁸.

Burada Bahaeddin Ögel’in Türk Mitolojisinin bir benzerine ait bir durumu görüyoruz. Fakat Ögel’in kitabındakinden farklı olarak, Osmaniye yöresindeki derlememizde, kızı kaçırın ulger’in içinden bir yıldız. Ama ulger değil. Kızı Yedi Gardaşdan kaçırdığı için arkam onlar diye kafa tutuyor.

“Terazi ve Zühre burçları, mitolojik anlamlarını Büyükayı burcundan almışlardır. ‘Yedi Kardeşler’ dediğimiz Büyükayı burcunun kuyruğundaki üç yıldız, hafifçe bir kıvrım yapar. Tam bu yıldızın ortasındaki yıldızın karşısında da, küçük bir yıldız vardır. Bu yıldız bilim dilinde ‘Alcor’ adı verilmiştir. İşte Türk mitolojisi alcor ile meydana gelen bu fazlalığı bir türlü hazmedememiştir. Türklere ve akrabalarına göre, ‘Bu Küçükayı yıldız, başlangıçta yoktu. Bu yedi kardeş veya bazı Türklere göre ‘Yedi Hakan’ bu küçük yıldız başka burçlardan, yağma veya hırsızlık yolu ile elde etmişlerdi. Bunun içinde bazı Türkler Büyükayı burcuna Yedi Hırsız veya Yedi Haydut demişlerdir. İşte Türk mitolojisi, böyle mantuki bir sebep de bulduktan sonra, diğer gezegenleri de Yedikardeşlerin peşine takmıştı. Diğer gezegenler kendilerinden çalınan bu yıldız yeniden almak için, yedi kardeşleri gökte kovalar dururlarmış” (Ögel,2000b:154).

Bütün bu benzer hususlarda gösteriyor ki; ilk Türk mitoljik öğelerin izlerini bugün dahi Osmaniye de görmemiz mümkündür. Böylece kültürün ölmezliğine ve çağın koşullarına, coğrafi değişimlerin etkisine rağmen var olmayı sürdürmesi babında, devamlılık gösterdiğiidir.

²⁶⁷ K.K.16

²⁶⁸ K.K.16

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.1. Tarım Ve Hayvancılık Etrafında Oluşan Çocuk Oyunları

İçinde yaşadığımız yüzyılın ikinci yarısında çocuk ve çocuk oyunları, bilim ve sanat adamlarının en önde gelen çalışma konuları arasında yer almaya başladı. Bu doğrultunun devamında ise ne kadar basitmiş gibi görünen bu oyunların niteliğine, önce eğitimciler eğildiler. Oyunların sadece bir eğlenme aracı olmadığını, çocuğa gelecek yaşantısında lazım olacak her türlü bilgi ve becerileri kazandırmada hazırlık niteliği taşıdığını onlar keşfettiler. Ve böylece kültürde devamlılık gibi niteliklerin ilk elden nasıl verilişini bizlerin gözleri önüne sergilediler.(Evliyaoğlu; Baykurt,1988:185)

Dünya da kültürün taşıyıcılığının tepeden olma olmayıp birebir yaşanan ve anlamlandırılan hayatın içerisinde olduğunun kabul görmesiyle; dilleri, dinleri, töreleri, törenleri ve inançları sürdürdüğü de anlaşılan çocuk oyunlarına sosyal bilimciler, etnologlar ve halkbilimciler önem verme gerekliliğini duydular. (Evliyaoğlu; Baykurt,1988:185).

Şairler çocuk tekerlemelerinden yararlanmaya, ressamlar çocuk resimlerindeki korkusuz ve içtenlikle işlenmiş konulardaki renk cümbüşlerine el atmaya, müzikoloğlar, müzisyenler çocuk melodilerini incelemeye başladılar. Özetlemek gerekirse, bilim ve sanat adamları çocuk oyunlarında, hayatta lazım olacak tüm bilgi, beceri ve sanat olaylarının birer örneğinin bulunacağına inanarak onları incelemeye koyuldular. Belki de geçmişten geleceğe transferler ağı olarak çocuk oyunlarının kalıcılığı ve bu dönemde yüklenen bilgi birikimleriyle; kültür kotlarının bilinçsiz taşıyıcısı konumuna yükseltildiler (Evliyaoğlu; Baykurt, 1988:185).

Bütün bir anlam karşılığı ve gereği olan çocuk oyunları bir bakıma toplumun aynası kabulünde değer bulan unsurlardır diyebiliriz.

Toplum yaşamının küçük minyatürleri olarak alabileceğimiz çocuk oyunları; geçmişten geleceğe çıkar gütmeden aktarılan saf kültür dokularıdır desek yanlış olmaz.

Osmaniye ve yöresinde birçok oyun olmasına rağmen; biz, birkaç tanesine değinerek; kültürün teşekkülünde ve toplumun yapılanmasında ki gelişimi dolaylı olarak değinip; olay ve olay örgüsünü ise katılımcı gözlem tekniğiyle aktaracağız.

4.1.1. Çelik çomak oyunu ve özellikleri

Çelik çomak oyunu iki şekilde oynanır. Birincide iki grup çocuk arasında olan ve taş üzerinde çelliği sektirip; değnekle vurarak belli bir yöne doğru yönlendirmektir. Kendilerine doğru gelen çelliği, değnek, çalı vs. ile durduran ise ikinci gruptur. Daha sonra düşen çelliği çomakla kaldırıp, melenin olduğu yere doğru vurarak yönlendirme sağlanır. Yönlendirmeden sonra çellikle veya çomakla(değnek), çelliğin düştüğü yerden melenin arasına doğru, aradaki farkı ölçerek puanlama yapılır.

İkincisi ise en az üç en fazla 7-8 çocuğun oynadığı oyundur. Çelik yine tektir. Fakat bu oyunda çocuklar daire şeklinde olurlar ve her çocuğun da bir dairesi vardır. Bu daireler çocukların boyutlarına göre değişir.

Önce çocuklardan biri çelliği alır ve bir sonrakine atar. Her çocuk çelliği tutmak zorundadır. Çelliği tutan çocuk kurtulur. Eleme böylece devam eder. Sonuçta iki kişi kalır ve çelliği tutamayan ebe olur. Artık ebe olan kişi çelliği yanındaki arkadaşına atmak zorundadır. Kendisine çellik atılan kişi ise gelen çelliği, elindeki değnekle savuşturmak zorundadır. Eğer ki çeliğe vuramazsa ebe o olur. Ebe savuşturulan çelliğin arkasından koşup çelliği boş kalan dairelerden birine koymak zorundadır. Koyamazsa bir sonrakine çelliği atar.

Ebe çelliğin arkasından gittiğinde herkes ebenin dairesini çöple dürtüklemek zorundadır. En azından bir defa, daireye çöp dürtmek gerekli. Çöpü dürtüp geri kendi dairesine ebe gelmeden önce girmeli ki ebe çelliği kendi dairesine atmasın veya bırakmasın. Eğer ki ebe uzaktan çelliği birinin dairesine atar ve o, da daireye girerse, bu sefer dairesine çelliğ giren ebe olur. Giremez ise ebenin çelliğini çomakla yine uzaklara attırırlar ve ebeyi perişan ederler. Eğer ki çelliği çizgi de kalırsa “su içer” (kabul olmaz tekrar gerekli), herkes ilk olduğu yere gider ve ebe çelliği yeniden atar. Böylece oyun sürer gider.

Bu oyun herkesin haddi olmayan bir oyun olarak bilinir. Daireler herkesin kendi şerefleri ve haysiyetleri olarak görülür. Bu oyunda bazen çocuklar hırslarından ağlarlar. Çünkü dürtüklenen dairelerden solucan vs. çıkan çanlılar, daire sahibinin çocuğu olarak adlandırılır ve her hamlede yapılan dürtme taarruzu o daireye yapılan bir tecavüz olarak sayılır. Çukurun büyüklüğü ve aşındırılmış hali; o çocuk için itibarsızlığın ve hakaretin en uç noktasıdır. Bazen bu oyunlarda direk çelliğin göze saplanmasıyla kör olan gözler ve oyun sonunda çıkan dövüşlerde hakaretin boyutuna göre olabilir. Bu oyunu 1990 yılından sonra doğmuş olanlar pek bilmezler.

4.1.2. Yolak oyunu ve özellikleri

Yolak, yine çelik çomak gibi toprak bir zeminde oynanan oyundur. Yolak için, nemli çimenlik bir toprak lazımdır. Yuvarlak ve söbe bir taşla karşılıklı üçer üçer altı tane çukur(yolak) yapılır.

Bu oyun iki kişiyle oynanır. Bu üç yolaktan biri bir kişiye diğeri başka birine aittir. Her oyuncunun sağında haznesi bulunur. Hazneler büyüktür. Ütülen taşlar hazneye konur. İlk önce her yolağa dokuz taş korlar. Böylece her oyuncunun 27 taşı ve toplamda 54 taşla oynana bir oyundur.

Taşlar yuvarlak ve bir bilye gibi olurlar. Böylece taşları aktarmak kolaylaşır. Bu oyun saatin tersi yönünde oynanır. İki oyuncu karşılıklı oturduktan sonra; oyuncunun biri der:

a- Gallen kaç?

Ganadını aç

Nerden vurdun nerden çıktın.

b- Şurdan vurdum, şurdan çıktım.

a- Sayın kaç?

b- (her hangi bir sayı) ...

Şurdan vurdum şurdan çıktım, dediği yerin; çıkmış olduğu yerden başlayarak sayarlar ve hangi yolakta kaldıysa; o yolakla oyun başlar. Bu oyunda her zaman oynanan oyunda yerinde bir tane kalır.

Çiftler alınır. Teklerde alma olmaz. fiyyit denen boş çukurlar ve oğlan kız gibi kazanan hazne ile basılan ve kaybedilen hazneler mevcuttur. Oğlanlar oyuncuların kazançları; kızlar ise kaybedilen verilen haznelerdir. Bu oyunu en son

1990 yılından önce doğanlar bilir. Şu anki nesil bu oyundan büyük oranda habersizdir²⁶⁹.

4.1.3. Çomcalı (çömçe) gelin oyunu ve türk dünyasından yansımaları

Çomcalı gelin oyunları, kuraklığın aşırı gittiği zamanlarda oynanan oyunlardır. Bu oyunların teşvikçisi genelde köyün yaşlıları olur. Bu oyun oynandıktan sonra genelde yağmur yağar. Amaç ise kuraklığın biran önce geçip yerini yağmura bırakmasıdır.

Çomcalı gelin oyunları güz aylarında; ekimlerin yapıldığı ve yağmurun yağmadığı mevsimlerde; insanların her gün gökyüzüne bakıp “Allah’ım hayırlı bir rahmet”, dediği zamana rastlar.

İşte bugünlerde yaşlılar köyün çocuklarına: “hadi bir çomcalı gelin oynayın da yağmur yağsın”, der. Bunun ardından köyün çocukları gündüzden aralarında konuşurlar ve akşam olunca köyün meydanında toplanıp bu oyuna başlarlar.

Bu oyunun özelliği gece oynanan bir oyundur. Oyun yatsı ezanına doğru başlar ve köyün bütün evleri dolaşılıp bitene kadar devam eder. Bu oyunda çomcaya sarılmış bir kadın eşarbi vardır. Renkleri ise yöre kadınlarının giymiş olduğu bir başlık rengidir. Bu sargılı çomca köyün en lider özellikli çocuğu tarafından taşınır. Bu çomcaya çomcalı gelin denir. Bütün çocuklar her ne olursa olsun çomcalı gelini taşıyan çocuktan ayrılmaz. Hepsi aynı anda bilenler bir sonraki bilmeyen nesle öğreterek, çomcalı gelini söylerler ve yakarışları böylece devam eder.

Her evden ihtiyaca göre erzak istenir. Her varılan evde seçmeli olan erzaklardan veya kendi arzusuna hangisi uyuyorsa onu çocuklara verir. Her yiyecek unsuruna uygun olan, kaplardan çocukların elinde bulunur. Toplanan yiyecekler oyun sonunda; oyuna önderliği hangi ev yaptıysa o evde toplanırlar ve topladıklarının bir kısmını yerler. Geriye kalan kısım ise köyde ki en fakir aileye akşamdan gizlice götürülüp verilir.

Bunun ardından çocuklardan en becerikli iki, üç çocuk seçilir ve köydeki iki evli bir ailenin yıllarca kurulu, yanmış ocak taşlarından biri gizlice alınır. Bu taş gurubun yanına getirildikten sonra bütün çocuklar yine koro halinde çomcalı gelini söyleyerek Ceyhan(Cahan) ırmağının bilinen en derin yerinin kıyısına kadar varırlar. Burada çomcalı gelini söyleyerek taşı suya atarlar. Suyu atma esnasında bütün

---

²⁶⁹ K.K.1

çocuklar taşın yerini bilirler. Bilmelerinin gerği ise; eğer ki yağmur fazla yağarsa; attıkları taşı sudan çıkararak, yağın yağmurunu durdurmaktadır. Bu oyun en son 2005 tarihinde Osmaniye'nin Sarpınağzı köyünde oynanmıştır.

Çomcalı gelin oyununda söylenen sözler şunlardır:

Çomcalı gelin, çom ister.
 Bir kaşık yağ ister,
 Yağ verenin, oğlu olsun.
 Bulgur verenin, gızı olsun.
 Havadan yağmur,
 Teknede hamur,(Tarlada çamur)
 Ver Allah'ım ver, bir güzel yağmur²⁷⁰.

Burada dikkatimizi çeken iki hususu kitabımıza aktarmadan geçemeyeceğim bunlardan biri A. R. Yalgın'ın 1920-30'lu yıllarda geçen yağmur duası:

Kurak zamanlarda çocuklar bir bebek yaparlar ve kapı kapı dolaşarak yaptıkları bebeği her evin kapısı önünde iyice ıslatırlar ve bazı evlerden bulgur, un, ekmek gibi hediyeler alırlar. Bu adet kozanda da vardır. Bu sırada çocukların okudukları meşhur dua şudur:

Bodi.... Bodi...
 Neden oldu...
 Bir kaşık sudan oldu...
 Madrabazın kuyusuna...
 Çiftçilerin tarlasına...
 Koç koyun kurban ister...
 Allahtan rahmet iste...
 Ver Allah'ım ver... sulu sulu yağmur(Yalman,1993b:231).

Yine, Yalgın'ın aynı kitabında Bin Boğaya çıkan ve burada bulunan aşiretler arasında görülen bir yağmur duasının bir başka versiyonunu ise şöyle veriyor:

Buralarda çömçe gelin âdeti vardır. Yağmur için her evden döğme toplanır ve cami kapısı içinde aşure pişirilir, halka dağıtılır. Bundan sonra bir gavur kafasını suya batırmak, su kaplumbağasını ağaca asmak, yılanı diri diri ateşte yakmak hep yağmur yağması için yapılan dua ve efsanelerdendir (Yalman,2000b:381).

---

²⁷⁰ K.K.16

Şuanda doluyu durdurmak için yağın dolunun en büyüğünü, evin en büyük erkek evladı keserse dolu yağmurunun duracağına inanılır.

Yine yağmuru yağdırmak için tokaç ıslamak, süpürge ıslamak yağmur yağmasına sebep olan adetlerdendir. Yağmuru durdurmak için ise suda ıslanmış tokacı sudan çıkarmak, suda ıslatılmış süpürgeyi yakmak yağmuru durdurmanı yolları olarak gelenekte kendini korumuş adetler olara yaşlıların muhayyilesinde bugün dahi geçerliliğini muhafaza etmektedir.

Bazen sobaların yanmadığı zamanlar; sobanın altına yılan mı yatık ne derler. Bunu sebebi olsa gerek yılanı diri diri ateşe atma olarak görebiliriz. Ama değindiğimiz son sözün uygulaması Çukurova da görülmemiştir.

Çomçalı gelin oyunu öyle bir oyundur ki adeta Türk milletinin olduğu her yerde bu oyunu görebiliriz(Bkz.)²⁷¹. Her yerde bir başka versiyonda görebildiğimiz bu oyunu yine bize ta Kırgızistan dan Rahmetli Cengiz Aytmatov haber veriyor. Aytmatov'un Toprak Ana isimli kitabında yağmura hasret bir Kırgız asker anası, Toprak Ana ile baş başa kalmış gelini Aliman'ın tarlayı eker iken yağın yağmurun sevinciyle; ortaya koymuş olduğu şu durum; kültürün genişliğinin ve sürekliliğinin gerçek izleridir. Aliman'ın şu sözleri, bizleri yukarıda değinmek istediğimiz gerçek izlere ve kültürde sürekliliğe götürüyor.

Ellerini yağmur damlalarına uzatıyor, “ Bak nasıl yağıyor ana, ne kadar duru. Bereketli bir yıl olacak bu yıl”, diyor. Sonra bir çocuk türküsü tutturuyordu.

Yağ, yağ yağmur, teknede hamur... (Aytmatov,2005:82)

Yağ yağ yağmur, tarlada çamur

Anbarlar doo-la-çak

Diukanlar güü-le-cek.. (Aytmatov,2000:108).

Yukarıda da görüldüğü gibi; bizdeki:

.....

Havadan yağmur,

Teknede çamur

Ver Allahım ver bir güzel yağmur.

Yine bazen de tekne yerine çamur gelebilir. Burada da:

.....

Havadan yağmur

²⁷¹ Dr. Yaşar Kalafat(2011), Orta Asya'dan Orta Doğuya İnanç Göçü, Berikan Yayınları, Ankara

Tarlada çamur

Ver Allahım ver bir güzel yağmur. Şeklinde değiştirilebilir.

Demek istediğimiz, Osmaniye'nin bir köyünde oynanan bir çocuk oyununun hikâyesini Kırgız bozkırlarından tutunda; Anadolu'nun belki birçok yerinde de görebiliriz. İşte kardeşlik köprüleri böylece sürer gider. Ama bütün bu köprüler zamanın erozyonuna ne kadar dayanır, tabî ki bu da tartışılabilir.

4.1.4. Çamsakızı oyunu ve Türk göçüyle benzeşimi

“Bu oyunun özelliği, belirli bir çocuk grubunun, bir arada oynadığı oyunlardandır. Çocuklar, büyükten küçüğe doğru sıralanarak birbirinin belinden arka, arkaya sıralanırlar. En başa çocukların liderliğini yapan oturur. Arkasına sırası ile güçlüden zayıfa doğru sıralanmalar devam eder.

Bu gruptan başka bir grup ise yan tarafta bekler. Bunlar ise o yerin sahibi rolündedir. Zincirleme grup oldukları yerden ses vererek geçer. Bu esnada öbür guruptan çocuklar gelerek:

-Çıngıl çıngıl Be geldi.

-Hoş geldi sefa geldi. Buyur.

-Bem hakkını istiyo.

-Ne hakkımı bu?

-Yer hakkı.

-Get söyle beğe ‘hak yecana bok yesin’

Neyse bu çocuk gidiyor ve tekrar geliyor.

-Çıngıl çıngıl be geldi.

-Ne var, ne diyon?

-Bem diyokine, oraya varırsam bir tane karasakız komam hepsini alırım diyo.

Hakkını istiyo.

-“O zaman git arkadan bir karasakız alda git”, diyor.

Bunun üzerine, Bey'in adamı olduğunu söyleyen çocuk, zincir halkanın sonuna varıyor ve çekiştirmeye başlıyor. Bu esnada halka nerden koparsa; bu Bey'in hakkı oluyor. Ama halka sağlam ise Bey'in adamı hiçbir şey de alamaz. Bütün oyun halkadan son kalanında kopmasına kadar bu deyişlerle, devam ediyor”²⁷².

²⁷² K.K.1

Çamsakızı oyununun bir başka varyantını da A.R. Yalğının eserinde görebiliriz. Bu eserdeki: Ebe beni kurda verme, Katır kazığı oyunu ve Arası kestim oyunlarını(Yalman,1993a:72), yine Osmaniye bölgesinde bir başka varyantlaşmış halde görebiliriz.

4.1.5. Gala oyunu

“Gala oyunu en az iki çocuğun oynamış olduğu oyundur. Bu oyunda iki tarafta belirli uzaklıkta ve eşit aralıkta arka arkaya, üç taşı dizer.

Oyundaki amaç ise dikli taşları kendi taşı hizasından taş atarak vurup yıkmaktır. Dikilen taşlar; yassı ve en az kırk santim boyundadır. Oyundaki başlangıcı, yassı ve ufak bir taşın yüzeyine tükürüp; yaş mı, kuru mu? Diye havaya atılan taşlar belirler.

Bu oyunda bir vuranın ikinci bir hakkı vardır. Eğer ki önceden vurmuş olduğu taşa yeniden isabet ettirirse hakkını kaybeder ve o taş(kale), yeniden dikilir. Taşlar sırasıyla atılır. Aralık mesafeleri en az yirmi metredir. Bütün bu mesafeler çocukların güçleriyle doğru orantılıdır”²⁷³.

4.1.6. Saklambaç (puslan patır) oyunu ve yöredeki işlevi

Bilinen ismi saklambaç olan oyunun yöredeki adı ise puslan patır’dır. Buradaki puslanmak saklanmakla, eş değerdir. Patır ise aniden sıçrayıp çıkma anındaki seslerden oluşmuş, yansıma sözcüktür.

Puslan patırda belirli bir ölçmeyle veya sayıyla, aralarından bir ebe seçilir. Daha sonra mele belirlenir. Bura her zaman söbe yapılan yerdir. Belirli bir sayma sayısında herkes saklanır ve sayı bitene kadar mele de gözlerini kapatmış bekleyen ebe, sayı sonunda: arkama önüme saklanan, ebe der ve gözlerini açar.

Bundan sonra ilk söbelenen ebedir. Ve ebeden habersiz; ebenin görmez tarafından gelip söbeleyen ise can kazanmış olur. Ebenin söbelediklerine can vererek kurtarır. Bu yüzden ebeler her zaman daha fazla söblemek zorundadır.

Bu oyunda geceleri yapılan en büyük olay ise ebeyi şaşırtmak için; elbise değiştirmektir. Bunda ise ebe yanılırdaki başka birini söbelese; “gömlek gümlek patladı”, derler ve bütün çocuklar kurtulur. Gömlek patlamasından(yanılsama ile) oyun sil baştan tekrar başlar. Ve oyun böylece devam eder.

---

²⁷³ K.K.18

4.1.7. Aşık oyunu ve kırsal yaşamdaki yeri

“Aşık oyunu hayvanların aşık kemikleriyle yapılan oyunlardır. Bu yüzden bu oyuna kemik oyunu da denir. Bu oyunda, belirli bir meydana, bir tane taş konur. Bu taş meledir. Bütün çocuklar bu taşın başında toplanır ve hepsi gözünü yumar(kapatır). Bu esnada çocuklardan biri kemiği fırlatır. Kemik düştükten sonra bütün çocuklar gözlerini açıp, kemiği bulmaya koyulurlar. Kemiği bulma ihtimali en yüksek olan kemiği fırlatan olduğu için; çocukların hepsi kemiği fırlatanı göz ucuyla güder. Bu esnada kemiği bulup öbür çocuklara çaktırmadan getirip meleğe vurmak oyunu kazanmaktır. Eğer ki kemiği bulduğunda, öbür çocuklar görürse kemiği elinden alma ihtimali vardır. Bu yüzden, kimseye çaktırmadan bu işi yapmak zorundadır. İşte bu yüzden; kemiği bulup, meleğe getirip vuran ilk çocuk, oyunu kazanır”²⁷⁴.

4.1.8. El El Epelek oyunu

“Bu oyun ekseri soğuk kış gecelerinde çocukların üşüdükleri zaman oynadıkları bir oyun olarak karşımıza çıkar. Bu oyunun ana ilkesi eli sıcak tutmaktır. Sıcak tutulan el sıcaklığın derecesine göre ödüllendirilir.

Yine bu oyunda yeni gelen gelinin ineği sağıp, sütü ocağa koması, sütün pişmesi ve gelinin sütü içip içmemesi gibi durumlar zikredilir.

Isınma uygulaması ise kazın civcivlerini kanatlarının altına alıp ısıtmaya çalışması taklit ederek bu uygulama taklit edilir. Nasıl ki kaz “vak – vak” diyerek civcivlerini kanatlarının altına çağırıp ısıtırsa; çocuklarda söylenen sözcüklerden sonra, ellerini koltuklarının altına alıp ısıtmağa çalışırlar.

Çocuklar bu oyunda bir daire biçiminde sıralanıp ellerini düz bir biçimde önlerine koyarlar. Sayma ebesi hariç herkesin elleri önlerinde ve yerdedir. Sayı sayan ebenin bir eli yerde diğeri sayma işaretiyle meşguldür. Sayma işi her zaman sağ baştan başlayıp devam eder. Her hece bir sırayı yani saymayı temsil eder. Oyunda söylenen sözler şöyledir.

El el epelek

Elim golum topalak

Topalağın yarısı

Mit mitinin gurusu

---

²⁷⁴ K.K.1

Gittim Halep yoluna
 Halep yolu Şam Pazar
 İçinde maymun gezer
 Maymun beni gorkuttu
 Sağ gulamı sarkıttı
 Öp de çek elini

Artık son hece kimin hangi eline geliyorsa o şahıs elini öpüp alınına kor ve o eli koltuğunun altına koyup “kaz sesi çıkararıp vak vak vak” diyerek ısıtmaya çalışır.

Daha sonra bütün eller böyle söylenip oyun bittiği vakit herkes omzunu çıkararak vak vak edip, durur. Ebe sorar:

Süt pişti mi? Çocuklar, cevaplar:
 Pişmedi.

Yine çocuklar vak vak edip dururlar. Bir zaman geçtikten sonra ebe yine sorar:

Süt pişti mi? Çocuklar yine pişmedi derler. Ancak bu oyunda her söz üç tekrardan sonra olumluya döner. Çocuklar üçüncüde yine sorarlar ve çocuklar, bu sefer pişti derler. Bu defa ebe yine sorar:

Gelin süttten içti mi? Çocuklar cevap verir:
 İçmedi. Bu da üç defa devam eder.

Sonun da süt pişmiş ve gelin içip tadına bakmıştır. Ebe bu defa der:

Verinde şunun tadına bir bakayım. Ve ilk elini öpüp çekenden başlar ve aklındaki en tatlı şeyden; elin sıcaklığına göre derecelendirme yaparak ödüllendirme isimleriyle söylemeye başlar. Bal, kaymak vb. şeklinde²⁷⁵.

4.1.9. Sin-Sin oyunu

Sin-sin oyunu genel itibariyle düğünlerde oynanan bir oyundur. Geçmişten bu güne kadar ana unsurlarda bir değişiklik olmasa da uygulama biçiminde birçok değişiklik kendini göstermiştir.

Günümüzde çocukların akşamları toplanıp ateş üzerinden atlama şekliyle görülen bu oyun bundan 40-50 yıl önceleri düğünlerde herkesin görebileceği bir şekilde davul zurna eşliğinde oynanan bir oyundur²⁷⁶.

²⁷⁵ K.K.16

²⁷⁶ Ahmet Sarpkaya(2006) Sarpınağzı Köyü Folkloru, Lisans Tezi

Önce düğün meydanına büyük bir ateş gayılır. Millet bu ateşin çevresine toplanır ve sinsin oyunu başlar. Bu oyun halay şeklinde başlar. Oyunda eller göğüs hizasına kalkık ve kollar dirseklerden hafif bükük olarak bir sağa bir sola dönerek davul zurna eşliğinde devam eder. Daha sonra halay başı ilk olarak ateşten atlar ve geridekiler de onu takip eder. Herkes atlamak zorundadır. Atlayamayanı kovarlar, değnekle hafiften döverler. Bu oyunda herkes ateşten atlayana kadar devam eder²⁷⁷.

Her oyunda bir çıkış noktası varsa ki vardır. Türk inanç geleneğine baktığımız vakit oyunlarımızın temellerine ait uygulamaların ana hatlarını, kültürümüzün derinliklerinde görebiliriz.

Ateşten atlamayla ilgili bir uygulamayı Bizans elçisi Zemarkhos şöyle anlatır: Kök Türklerde elçileri temizlemek için çalı yığınından ateş yakılır. Okuyup üfleme başlar. Kök Türk diliyle bu dualar yapılırken; ziller, davullar, dehşetli ve ahenk içinde tertip olunur. Gürültü zirveye ulaşınca yanmakta olan dalları fir dolayı sağa sola gezdirerek kötü ruhları kovalardı. Ayrı bir saygı olarak Kök Türkler Zemarkhos'u kendileri ateşten geçirmişlerdir(Ligeti).

Bu oyunun benzerini günümüzde seyrek de olsa görülme şekli itibarıyla "Kamış Oyunuyla" örtüşür mahiyette irdeleyebiliriz. Kamış oyununda, halay başının elinde bir kamış olur; yine aynı kamıştan halay sonundaki kişide de olur. Halay başı nasıl ateşten atlayıp da atlayamayanları dövüyorsa; bu oyunda da halay başının yaptığını yapamayanlar her zaman cezalandırılır.

4.1.10. Çocuk oyunları üzerine inceleme

Yukarıdaki oyunlarda çelik çomakla; hırsın becerinin ve dayanma azminin temelini görebiliriz.

Yolakla Türk zeka oyunlarının, kırsaldaki hayvancılık kültüründeki özelliğini ve en büyük unsur olan; bir olaya bir duruma başlarken söylenen söz:

Gallen kaç?

Kanadını aç.

Nerden vurdun, nerden çıktın?

Şurdan vurdum, şurdan çıktım.

Sayın kaç?

²⁷⁷ K.K.24

Derken tam bir strateji ve zekanın, Türk toplum yapısıyla ve Türk bozkır yaşam biçimiyle, doğrudan benzerliği, dikkat çeken unsurların başta gelenidir.

Çomcalı gelin oyunu, hayvancılık ve tarımla uğraşan insanların en büyük, sorunu su sorunudur. Bu yüzden olacak ki yağmur yağdırma ritüelleri geçmişten bu güne kadar bozulmadan aktarılan bu oyun bir bakıma; kendine yaşam dayanağı bulmuş toplumlarında ihtiyaçlarının gereği olan, durumlarda ihtiyaçlarını belirtirken; Yaradan'a ulaşmada bir yol olarak; bu uygulamayı çocuk oyunlarında göstermiştir.

Çamsakızı oyunu, direk Türk göçebeliğini anlatması bakımından manidardır. Bir sürü kervanı, bu kervandan yurtluk parası isteyen bir Bey. Bey'in adamları. Verilen bir vergi. Bey'e karşı çıkılan ama sonuçta boyun eğmek zorunda kalınan haller.

Kervanın sağlamlığı, toplumun sağlamlığını temsil eder. Kervandaki çürük halkaların topluma vermiş olduğu zararı ve topluluk aleyhindeki durumu gibi özelliklerin hepsini, sadece basitmiş gibi görünen, bir çocuk oyununda dahi, görebiliriz.

Gala oyunu yine kazanmak üzere oynanan ve direk hedeflere belli bir mesafeden atılan, taşlarla yapılan oyundur. Bu oyunda kale diye hedef altına bir yerin vurularak ele geçirilip, kazanılması hedeflenir. Burada da yine dayanıklılık ve güç ön plandadır. Bu yapıda yine bozkırın vazgeçilmezidir.

Puslan patır oyunu. Dikkati, gizlenmeyi, görmeyi ve aniden fırlayarak hedefe varmayı gerektirir. Aynı zamanda anadan ayrılığı simgelemesi bağlamında halk bilimi kuramlarıyla örtüştüğü görülür. Büyük oranda akşamları oynanan oyunda, yanlış bir hamlede, kişileri karıştırmada oyun bozulabilir. Bu yapısı ve duruşuyla da yine Türk kültürel yaşam biçimiyle örtüşür.

Aşık oyunu dikkatin ve hızın bir arada bulunduğu; hayatta var olabilmek için, kurnazlığında olması gerektiğini ortaya koyan. Bununla birlikte direk hayvan kemikleriyle oynanmasıyla da dikkat gösteren bir oyun olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.2. Tarım ve Hayvancılık Etrafında Düğün Gelenekleri

Tarımın ve hayvancılığın etkisiyle düğün mevsimleri de birbiriyle tutarlılık gösterir. Bunun örneklerini eski dönemlerdeki düğünlerin zamanlamasıyla, ortaya konan adetler ve uygulanan ritüeller olarak görebiliriz.

Tarıma ve hayvancılığa ait düğün mevsimini bugün dahi görmemiz mümkündür. Bugünlerde kız evinden düğün günü istendiğinde kız evi çiftçiye düğünü pamuklardan en az bir ay sonraya ister. Hayvancılıkla uğraşıyorsa düğün tarihini en az haziran sonuna ama genellikle güz ayı içerisine isterler. Burada ki düğün zamanlamasının önemi; çiftçilikte pamuk döşek, hayvancılıkta yün kesiminden itibaren başlayacak yün döşek, yorgan ve yastık sırmasıdır.

Eski dönemlerin, düğünleri ve uygulamalarına ait bilgileri, o günleri bilen ve uygulamanın yol ve yordamını yaşayan ve uygulayan insanlarıyla ortaya koymaya çalışacağız. Ve burada dinlediklerimizle; A.R. Yalın'ın anlattıkları ve gördükleri arasında büyük paralellik görmekteyiz. Bu husus doğrultusunda, geçmiş döneme dair ışık tutacağını düşündüğümüz, geleneklerin nasıl olduğuna dair durumlarını; Gültemiz Keçebaşla yapmış olduğumuz söyleşiyle ortaya koymağa çalışacağız.

Eski düğünler, her zaman güzün olurdu. Bu günkü gibi fıstık filan zamanı(fıstık ekimleri) pek olmazdı. Pambıklar (pamuk) toplanır ve arkasından düğünler başlardı²⁷⁸.

Şimdiki gibi çaba adetleri filan olmazdı. Çaba adeti buraya (Bozdoğan köylerine, Ceyhan ırmağının akım yönünün sağ yanı), Toprakkaleden geldi. Ondan önce çaba nedir bilmezdik. Sadece gelin gelen kıza, en yakın akrabaları altın takarlardı. Gelinde o yolu çekerdi. Kendisine altın takan vb. hediyeler verenlere dokumuş olduğu namazla, heybe vb. hediyeler verirdi. Şimdiki gibi satın alma mendil, havlu, filan olmazdı.

Düğün sahibi okuntu vermez direk davetiye gönderirdi. Düğüne herkes gider ama düğün sahibinin eşi, dostu adamlar; düğüne giderken atların terkesine veya at üzerinde kucaklarına; ya bir oğlak veya davar alıp düğüne iştirak ederlerdi.

Düğüne götürülen bu hayvanlar, düğünü görür(ihtiyaç gereği kesilir) ve geriye bir sürü davar artardı. Buda düğün sahibi için zenginlikti.

Kız isteme filan nasıl oluyordu? Tatlı mı yiyorlardı?

“Yok, çok evvelden bekmezi(pekmezi) yendi, derlermiş. Ondan sonra helvası yendi”, derlerdi. Ben buna yetiştim.

Daha sonra adı: “Berkliği dakıldı”, oldu.

Bunun ardından “Şirinceliği yendi”, oldu.

---

²⁷⁸ K.K.17

Bunu takip ederek; “şiresi yendi” ve en sonunda “Tatlısı yendi”, şekline gelmiştir.

- Kınacı gitme nasıl oluyordu?

- Kınacı gitme şimdiki gibi değildi ki; O zamanlar kınacılara cezalar verilirdi. Herkes kınacı olmaz. Kınacı olabilecekler; oyun bilecek, türkü bilecek, cezalara dayanabilecek kişiler olmalıydı. Sağdıçlar iş bilir sağdıç olmalıydı. Kına yerine gidecek kadınlar tepsilerle kömbe götürürler. Bu kömbeleri kömbeci denen kadınlar pişirir. Kömbelerin hepsinin nakışı aynı olmalı. Bütün tepsilerdeki kömbelerin hepsi nakışlı ve hepsininki de aynı. Biri farklı olsa kız evinden ceza yenir.

Kömbeler misal otuz tepsi, otuz iki tepsi yani hepsi çift olacak. Asla tek olmaz. Bu kömbeler yapılıp ve tepsiler bezin içine konur ve ağzı dikilir. Ağzıları kapatılan tepsiler heybelere yerleştirilip, kız evine yollanır. Bunu götüren kadınlar ve erkekler çok gözü açık olacak. Bir anlık dalgınlıktan faydalanıp, kız evinden bir kişi tepsinin birini çalarsa büyük bir ceza yemek işten bile değil.

Kömbe tepsilerini çıkarırlar ve sorarlar ne kadar tepsi diye. Bu esnada tepsi sayısını söylersiniz. Bakarlar ki tepsi az veya tek ise o zaman ceza yenir. Bu ceza genelde ocak başına oturtularak, oğlan evinin sağdıçının iyice ısınmasıyla, oyunlar oynatma, türküler söyletme ve yiyecek ısmarlatma olarak görülür.

Düğün günü herkes atlanır. Atlar tımarlanıp, zilleri takılır süslenir. Kimse yayan gitmez. Atlarla ve at arabalarıyla kız getirmeye gidilir. Gelin getirmeğe erkek gitmez o evde kalır. Gelin alayı köyden çıkınca damadın sağdıçlarından kendine ve atına güvenen iki kişi gelin alayından ayrılıp hızla kız evine giderler. Bunlara “Bayraktar”, denir. Bunlardan biri gelinin parmağından yüzüğü biride yastığı alır. Kız evinden aynı anda yarışa başlayıp oğlan evine kadar hiç durmaksızın koştururlar. Damada hediye, kim önce getirirse mükafat onundur. İlk gelenin ödülü yastık arası bezden dikilmiş olan “Bitli Köynektir”. İkinci gelene ise mendil vb. hediyeler verilir.

Bu esnada bir yarış anlatan Gültemiz Teyze, bu yarış şöyle anlattı: Bahçeden yola çıkan atların ikisi kırdı. Bu atlar ta Baceden(Bahçe) beri öle bir goşmuşlar ki ben hala o günü unutamam. Ben daha çocudum. Bembeyaz atlar terden simsiyah olmuştu. Atların ağızları acı'dı(açılmıştı); harlıyordu. Ter dırnaklarından aşağı dökülüyordu. Bu yarış yapanlar Çamcanın atı ve Durdu Memmedin atıydı. Yarış, Durdu Memmedin atı kazandı. Çamcanın atını, yorulduğu geçsin diye yürütüyor ve gezdiriyorlardı. Bu esnada Babaoğlanlıdan Durdu Memmed Abdalalara çalın, dedi ve atıyla birlikte oyuna çıktı. Atı alıştırmış. Davul vuruyo zurna çaluyo;

atın üzerinde gendi oynuyor; altında atta gendinen o da oynuyor. Meğer onun atı da yorgunluğunu böyle atarımış.

- Kınalarda nasıl türkü söylersiniz?

- Genelde kına türküleri olur. Ama ben bir yere kınacı gettim oraya vardık ki, kimse yok. Adama soruyok gelinin anası nerde? Geçi gütmeye getti; edesi(erkek kardeş) nerde? Geçi kaybolmuş onu bulmıyorduk. Geçi (Keçi) dedikleri beş tane geçi. Oğlan ise gönülsüzümüş o yüzden evden getmiş...

Bu esnada ha bire bizi oyalıyorlar. Ha edesi gelici, ha komşular gelsin... Vakit epey oldu, yatsıyı buldu. O zamanlarda köylerde gelin boyamakta yeni yeni moda. Bende pek bilmem, kız evinin içinde bir ocak var üstü dam. Elektrik yok; sadece bir gaz lambası var. Gaz lambası bir aşağı iniyor bir yukarı. Erkekler ve misafirler yukarı çıktılar, gelini ocağın başına oturttum boyecim. O esnada bir kız geldi, “abla ben boyarım, ben Maraş’ta okuyom”, dedi. “E, o zaman boya”, dedim. Yukarı dama çıktım ki: damın üstüne bir ataş kaymışlar. Odunu ateşe şeleklerle yıkmışlar ki he..hey! Ateşin çevresine de döşekleri sermişler, millet toplanmış. O esnada beni geri aşağıya çağırdılar. Meğer gelini ters boyamışlar. Tırnağa sürüleni dudağa, dudağa sürüleni tırnağa sürmüşler. Boya dudağa yapışmış; dudak pabıç gibi olmuş, tırnağa sürdükleri ise gelinliğin üstüne dökülmüş, gelinlik boyanmış. Neyse geri yukarı çıktım, “ben bu kınayı yakacam yeter artık”, vakit geçti. Babası, daha, edesi ne diyo ama öteden ağ sakallılar dedi yeter artık kına başlasın.

O anda öteden gencin biri çıktı ve “bir ceza verecek(ceza vereceğiz) size”, dedi. “Ne cezasıymış”, dedim. “Ta şordan, dereden, iki kadın su alıp getiracağız”, dedi. “Bire ulan sen bu cezayı duymuşsunda öğrenmemişsin”, dedim. “Öle ceza olmaz: öle ceza varsa ananla bacını gönder”, dedim. “Bizde ceza türkü olur, oyun olur, yiyecek olur. Bizde senin dediklerin yok”.

Bunun üstüne ben “kınayı başlatıyorum”, dedim amma abdala “gabayı çal”, dedim. Halaya durdum. Ne gadar genç varsa hepsi halaya durdu. Hem oynuyom hem söylüyom. Adamların yaptıklarına da kızdım ya aynen şu türküyü orada yakıp söyledim.

Kapıya davullar geldi,

Vuruluyo gaba gaba.

Ben gına yapmaya geldim,

Hanı bu gıza bir baba?

Gelinlik aldım kolalı,
 Geydiripde bakıcım,
 İzin versin emmi, dayı,
 Ben gınamı yakıcım.

Gola burma dakıcım,
 Göze sürme çekicim.
 İzin versin emmi, dayı,
 Ben gınamı yakıcım.

İşte geldim gedıcım,
 Izdırabı nedıcım.
 Gardaş guşşagın bağlasa,
 Gelini alıp gedıcım.

“Dedim bu türküyü de orada yaktım”²⁷⁹.

Bu ve benzeri birçok geleneği hayatın içerisinde görebiliriz. Düğün mevsimleri ve adetleri o günden bugüne birçok değişim geçirmiştir. Temel aynı olsa da; yol kesmeler, çeyiz sandıklarının üzerine oturmalar, düğün evine keçi yerine atkı ile yardımda bulunmalar. Saatler geceyi vurana kadar türkölü halaylar hepsi bir bakıma değişimlerle de olsa yaşıyor ve geleneği devam ettiriyor.

Şuanda Osmaniye ve çevresinde tarımda, hayvancılıkta ve kamu kurum ve kuruluşlarının bütçe dağılımlarındaki geniş paralellikle düğünlerde görülen belirli bir dönemi, senenin her dönemine yayabiliriz.

Ancak yinede kırsal bölge düğünlerini, mahsul çıkış dönemleriyle paralel bir doğrultuda görebiliriz. Genelde kırsal düğünler, güzün ve buğday biçim zamanlarıyla, yerfıstığı söküm zamanlarına denk gelmektedir.

“Eski düğünlerde eve gelen geline, ayak bastı altınları, evden dana buzağı vermeler aynen devam etmektedir”²⁸⁰.

Gelen gelin arabasının üzerine çerez serpmeler; Yalgın’ın belirtmiş olduğu, damadın su serpmesiyle paralellik göstermektedir (Yalman,1993a:274)

Damat evi, gelin evine kına davarını kesin göndermek zorundadır. Aynı kına davarı anlayışını Gaziantep ili Elbeyli aşiretinde de görebiliriz (Yalman,1993a:273

²⁷⁹ K.K.17

²⁸⁰ K.K.16

Gelin yolu bağlama uygulaması, çeyiz inceletme, gelin süzme adetleri nasıl 1930'larda varsa; bugünde aynen vardır.

4.3. Tarım Ve Hayvancılık Etrafında Oluşan Sözlü Kültür Malzemeleri Ve Halk İnançları

Yörenin kültürünün uygulanma genişliğine baktığımız zaman bunun örneklerini sadece Osmaniye ile sınırlayamayız. Etkinlik alanına Adana, Kayseri, Kahraman Maraş, Gaziantep, Kilis ve Hatay illerinde büyük oranda örtüşür mahiyette; bununla birlikte Türk milletinin olduğu her coğrafyada dolaylı veya doğrudan örneklerine rastlayabilmemiz mümkün görünmektedir.

Bu doğrultuda yörede hasatta ve hasat sonrası söylenmiş türküler, tarlada ihtiyaç varken vatana adanmış şehitlere söylenmiş ağıtlar, düğün kurmuş evden ayrılan kıza yakılmış ağıtlar, toprak ekmiş toprağa, bazlama yemiş bazlamaya, hasret çekmiş sevdiğine, hayvanlara, kuşlara vs. birçok nesneye söylenmiş türkülere rastlamamız mümkündür.

Bütün bu türkülerin birçoğu, hasretlik ağıtlar, öğüt veren türküler, cesaret veren hikayeler olarak kendini gösterir. İşten artan zamanların ve eğlence anlarının mahsulüdür diye bu tür sözlü kültür unsurlarına rastlarız.

4.3.1. Torun Garının ağıdı

“Eskiden anam ırahmatlık derdi ‘gızım işi erken bitirinde ağıt dinelemeye gedek’, derdi. Bizde işi bitirir bitirmez hemen varır ağıt dinlerdik. Bu ağıtın hikayesi şöyledir: İlk kocasıyla on beş günlük evli iken kocası ölüyor. Daha sonra bu gelini din okulunu bitiren ikinci oğluna alıyorlar. Bu oğlunda cihan harbinin çıkmasıyla savaşa gidiyor ve onun da Çanakkale savaşında, şarapnel parçasıyla kolu kopuyor. Kolu kopunca kan kaybından bayılıyor. Öldü diye mezara koyuyorlar. Tam üzerlerini kapatacakken bir alman doktor gelip bakıyor ve bana su getirin deyip yüzüne su serpince gözünü açıyor. Memleketine yaralı halde geliyor. Gelmesinden itibaren yarasına fazla dayanamayıp şehit düşüyor. İşte bu ağıt ilk kocası Hüseyin ve ikinci kocası Çanakkale’de yaralanıp, memleketine gelip şehid düşen Mullahösünlüden (Sarpkaya) Kara Ahmet için; karısı Torun Garı tarafından yakılmıştır.

Güzel dayımoğlu güzel

Hemi okur hemi yazar

Şu beylikte okurkannak
Söylemişler değmiş nazar

Dayımın telli sunası
Heç dil bilmiyor anası
Gurban olam dayım oğlu
Solmadı elimin gınası

Gara löke çan dakarım
Yükünü eyi çekerim
Buralarda goymam sunam
Alır yaylaya göçerim

Yorulдум eşim yorulдум
Ben eşime pek darıldım.
Mezarlığa vardım bibim,
Garaçalıya sarıldım.

Yaylada yaparlar dirgen,
Üstüne örtmüşler yorgan.
Gurban olam dayımoğlu,
Daha evlenmemiş ergen.

Civan dayımoğlu, civan
Yalıya ekeller suvan.
Eñere soran olursa,
Celil'e olur yiyen.

Savaşta kolu kesilen ikinci kocası için yaktığı ağıtın ise iki dörtlüğü tam olarak derlenebilmiştir.

Oturalım belik belik,
Ağlaşalım soluk soluk.
Dayımın telli sunası
Golu İstanbulda galık(Erkoçak).

Oturalım belik belik
 Ağlaşalım soluk soluk.
 Dayım oğlu Gara Ahmedin,
 Golu İstanbulda galık²⁸¹.

Bu ağıtta da gösteriyor ki insanlar birbirinin derdine dert olmaya, acılara ortak olmaya; acılarında unutulmayıp, o nesil toprak altına gidene kadar onlarla birlikte yaşayıp, o insanların kederi, derdi ve toplumda var olan acıların ve ızdırapların, insanların hayata bakışına tercüman olduğunu, gözler önüne sermesi bakımından manidardır.

4.3.2. Yörü Bekir Emmi yörü

Bir semtin, yada yerin insanı olarak değil de, yöreyi temsilen anonim tiplmeleri vardır. Bunların içinde en önemlisi de Bekir emmi tiplmesidir. Ancak, yöre insanı bu tipin şahsında çevresindeki insanlarda gördüğü çarpıklıkları şiirsel anlatımla hicvetmektedir.

Yörü Bekir emmi yörü!
 Boz çapıdı yerde sürü.
 Döşü ileri de götü geri,
 Dik yörürdü Bekir Emmi!

Yattığı yerden yayılırdı,
 Kaburgası sayılırdı.
 Altı aylık masum yıkarıdı,
 Pehlivandı Bekir Emmi.

Bıyığını sarkıtırıdı,
 Çocukları korkuturdu,
 Misafiri ürkütürdü,
 Çok zalımdı Bekir Emmi.

Bir yemecik yediremez,
 Bir gayfaçık içiremez,

---

²⁸¹ K.K.2

Dul avrada g....mez,
Toy gız ister Bekir Emmi.

Sabahınan erken kalkar,
Meses'i beline sokar,
Bir pañcacık bider eker,
Çitçiyidi Bekir Emmi.

Şöyle baksan geçilir mi?
Kara canavardan seçilir mi?
Unsuz yaylaya göçülür mü?
Yağsız geçinirdi Bekir Emmi.

Sabahanan sabahanan
Gayfe gelir tabağanan,
Uzun saplı gabağanan,
Çay içerdı Bekir Emmi.

Hocada verir ezeni
Buda Haççanın düzeni
Bekir emmi çay içiyor,
Semaverı don kazanı²⁸².

4.3.3. Kabak, bazlama ve kelle etrafında söylenmiş türküler

Yukarıda bahsettiğimiz bitkilerle birlikte bazı bitkiler için kullanılmış, şiirler ve anlatılar; tarım kültürü etrafında söylenmiş şiirler, bu yörede mevcuttur. Bunların bazılarını şöylece örnekleyebiliriz.

Eskiden su kabakları olurmuş. Bu kabaklarla içme sularını mataralar şeklinde taşırlarmış. Bir gün dedem (rahmetli) tarlada çalışırken, susamış Cahana (Ceyhan nehri) varmış Çayğara'dan suyunu doldurmuş, geri çalıştığı yere gelirken, kabağın ipi kopuyor ve kabak yere düşüyor. Bunun üzerine rahmetli şu türküyü söylüyor:

Gabağımı aldım elime
Doğru gederdim yoluga

²⁸² Asım Erkoçak(1999), Işit Hele Işit, Osmaniye Yöresi Fıkra ve Hikayeleri, Tütibay Yayınları, s.235

Gurbanım sarı ölüge
Ne yapayım kabak seni?

Tam boğazından ipi koptu
Suyu göge karşı depti
Düşer düşmez canı çıktı
Ne yapayım gabak seni?

Gabağımın suyu duruldu
Gödesi yere serildi
Ortadan ikiye yarıldı
Ne yapayım gabak seni?

Balcalı da yatırırım
Sanayileri dolaşırım
Elektrik kaynağına götürürüm
Kaynatırım gabak seni

Hüseyin Toruna sorun
Gabağın hallerin görün
Iskatta vasiyetini sorun
Ne yapayım gabak seni?²⁸³

Yukarıdaki türkü gibi yine, Osmaniye insanı yiyecekler üzerine birçok türküler söylemişlerdir. Bunlardan bazlama, kelle vb. yiyecekler için söylenmiş şiirler, vardır. Bu olaydan biri, Osmaniye'nin Bahçe köyünde yaşanmış; diğeri ise Osmaniye de yaşanmış bir olaydır.

İbrahim Benli bir gün öğle vakti, çarşıdan eve gelir. Bakar ki hanımı komşu kadınlarla birlikte yufka ekmek yapmaktadır. Ekmeğin sonunda çapı küçük ama kalınca açılan yufkadan açarak sıkma yapıp yerler. İbrahim Benli çok acıktığı için ekmeğin sonunu beklemek istemez. Orada ekmek yapanlara şiirle istediğini bildirir:

---

²⁸³ K.K.19

*“Taze soğan pendir aldım,
Saat onikide geldim.
Avrat ben acımdan öldüm,
Bazlamayı çift isterim.*

*Belimi vermişim duta,
Çok acıktım dat yok suda.
Birkaç bezdirme yada,
Bazlamayı çift isterim.*

*Uşak bu avrada n’oldu?
Komşular hep bize doldu.
Fadıma çavuşta geldi,
Bazlamayı çift isterim” (Erkoçak,1998:118).*

Osmaniye Bahçe köyünden İbrahim Benli 1950’li yıllardan sonra Osmaniye ilçe merkezine yerleşerek yaşamaya başlamıştır. Bir gün kelle yemek ister. Çarşıya gider. Kasaptan bir kelle ile üç karın alır. Eve getirir. Eve gelir ki hanım hasta. Hanımı kelle ve karınları görünce ‘kim pişirecek bunları yahu?’ der. Biraz aralarında tartışma olur. İbrahim buna çok üzülür. Aşağıdaki şiiri yazar.

*“Bugün kelle karın aldım,
Avrat bişe der mi ola?
‘Hastayım yapamam’ dedi,
Kendim yapsam zor mu ola?*

*Biri kelle, üçü karın,
Avrat bugün hava serin.
Hasta isen yapak yarin.
Ben yaparsam yer mi ola?*

*Ver kelleyi ben üterim,
Ben şimdi geder yatarım.*

Canımı sıkma atarım,
Acep itler yer mi ola?

Gel belişek yapak yarin,
Salsak gasap almaz geri.
Yardım eden yok mu biri?
Satsak alan var mı ola?

Benli düştün çıkmaz derde,
Heç boyun eğmezdin serde.
Eyi bişse herkes yerde,
Paça yapın der mi ola? “ (Erkoçak,1998:146).

4.3.4. Kedi ile fare hikâyesi

Kedinin biri kendi kendine demiş: “Artık ben ihtiyarladım hac’a gideyim, gayrı,” demiş. Sonrada 99’luk tesbih’i boynuna dolamış ve ben en çok kimin canını yaktım varım helalleşim demiş. Düşünmüş en çok farelerin canını yaktım onlarla helalleşeyim deyip; bir fare yavrusu yakalamış ama fare yavrusu gorkusundan altına etmiş. “Lan oğlum gorkma ben sana bir şey yapmiyeçim, ben hac’a gediçim o yüzden halellik istiyom. Get söle anağa babağa filan gün filan yere gelsinler helalleşek”, demiş.

Neyse fareyi goyuruyor ama fare doğru gidip anasına babasına hepsine anlatıyo. “Böyle böyle, kedi hac’a gedici sizlerden helallik istiyö, filan gün filan yere gelsinler diyo”. Farelerin kimi itiraz ediyo, bu bize bir tuzaktır diye ama çoğu diyo: “Yok bire kedi doğru sölüyo, ihtiyarladı, gerçekten helallik istiyö”.

Derken fareler toplanıp kedinin dediği yere varıyorlar. Kedi de geliyo: “O fare gardaşlar hoş geldiniz, Safalar getirdiniz, ben sizin canınızı çok yaktım hakkınızı helal edin, diyo”. Fareler: “Helal olsun diyolar”. Tam ayrılacaklar, kedi diyor. “Ya benim aklıma bir soru takıldı düşündüm düşündüm cevabını bir türlü bulamadım”, diyor. Fareler: “Sor bakalım kedi gardaş”, diyorlar. Kedi: “Ben size çok tuzak kurdum, ambarda ağzı açık çuvallar var, bunlarda sizi çok bekledim; ama bir türlü çuvalın açık ağzına gelmeyip hep dibinden delip yediniz, niçin böyle eddiniz bir türlü çözemedim”. Fareler demiş: “Ya kedi gardaş, biz atadan dededen, hep böyle gördük; o

yüzden biz hep delerik”. Kedi hemen demiş: “Ya ölemi bende atadan, dededen böyle gördüm” deyip, kapıyı kapatıp farelere çullanıp, darmadağın etmiş²⁸⁴.

Bu hikaye genel itibaryle insanların ne olursa olsun atadan dededen ne gördüyse bunu uygulayacağına ve bundan başka bir şeye itibar edemeyeceğine atıfta bulunmak için anlatılır. İtibar edse kökten bilenle bilmeyenin bir olmayacağını işaret eder.

4.3.5. Uçsa da oğlak uçmasa da oğlak

Karetepe’de Hösölunun biri yoldan gederken; bir kuş kayanın başına gonmuş muş. Demişler kayanın başına bir kuş konmuş. Hösölu demiş ne guşu o oğlak demiş. Yok emmi kuş; yok oğlak demiş.

Yok emmi bak yanına varırsak uçar şimdi, demişler ama yanına yaklaşınca kuş uçmuş. Gördün mü emmi kuş işte demişler. Ama Hösölu demiş: “Uçsa da oğlak, uçmasa da oğlak” demiş. Bu yörede Hösölu inadı derler. O yüzden:

‘Hösölu bindi gır ata,

Gediyo gıyamata’, şeklinde bir deyim de vardır.²⁸⁵ Osmaniye insanı genel ibariyle dik ve inatçı adamlardan teşekkül ettiğine işaret olarak, böyle deyimleri, halk ağzında görebiliriz.

4.3.6. Çeşitli Konularda Söylenmiş Türküler

Sarpınağzı köyünden Kadiriye kız istemeye gitmişler. Oraya varınca kız tarafı çok iyi ağırlamış. Buradaki ikrama ve hörmete yakılan bir türküyü Osmaniye yöresinde görülen uygulamalar ve bunun kabulünde karşılık bulan minnettarlık bağlamını, anlatması bakımından, dikkate değerdir.

Şekerinen kolanyayı tuttular,
Üstümüze çıkarayı attılar,
Elden gelen hörmetini ettiler,
Yesir düştük arkadaşlar bunlara

Adamlar tepsileri getirdi
Bizimkiler dört bir yana oturdu.
Adamlığı onlar edip bitirdi,
Yesir düştük arkadaşlar bunlara.

²⁸⁴ K.K.25

²⁸⁵ K.K.16

Ev sahibi hizmetini ediyö,
 Varanların hepiciğı yatıyo,
 Ağrı geldi iki gözüm tütüyo,
 Arkadaşlar yesir düştük bunlara

Tatlıları tabak tabak verdiler,
 Halımızı hatırımızı sordular,
 Hepimizi eyi gözle gördüler,
 Arkadaşlar yesir düştük bunlara.

Hüseyinim artık sözünü bitir,
 Emmiler duymadan salâvat getir.
 Kovma misafiri evinde yatır,
 Yesir düştük arkadaşlar bunlara²⁸⁶.

Bağ bahçe kültürüyle ilgili türkülere de bu bölgede rastlamak mümkündür. Bu dönemdeki bahçelerin amacı pek satım amaçlı olmasa da; insanlara iyilik ve ikram amaçlı bahçeler olarak görebiliriz.

Yedi sene şu bahçamda çalıştım,
 Çalıştımda zahmatına alıştım.
 Ne dedim de ben bu işe giriştim,
 Hiç tükenmez bitmez işim var benim.

Kazma aldım yörepleri yarıyom,
 Eski'ki gençliği şimdi arıyom,
 Yülenmiş kazmamı taşa vuruyom,
 Bakın sene iki gözüm var benim.

Sabahınan yemişini toplarım,
 Ayak atar koldan kola hoplarım,

---

²⁸⁶ K.K.19

Seheninen getirseler diplerim,
Haral gimi geniş karnım var benim.

Hüseyin Torunum söyler alışır,
Emmiler duyarsa belki gülüşür,
Varisler toplanmış tarla belişir,
Bu bahçenin tek varisi bir benim²⁸⁷.

Yine Osmaniye yöresinde Aşıkların atıştıklarına sıkça şahit oluruz. Bu atışmalar genel itibariyle bir konu çevresinde veya olan bir olayı hicvetme manasında otaya çıkmaktadır. Böyle bir olaydan dolayı; bir duvar ustasının örmüş olduğu duvar ev bitmeden kepmiş. Bunun üzerine şu türkü yakılmıştır.

Çağırırsan emmim oğlu gelirim,
Ayak üstü imtihanı olurum.
Önümden kaçmazsan darbe vururum,
Duyarsın, ağrısın varanaçağni.

Avratsız burada nasıl duruyoñ?
Nasıl edip böyle duvar örüyoñ?
Sıkılmadan bana karşı geliyoñ
Durun mu yanına varanaçağni?

Senin şairliğini yeni duyarım,
Kuru suvan gimi seni soyarım,
Keskin bıçak ile ince kıyarım,
Bişiririm ateşte yananağçağni.

Esen yelden ördüğün duvar uçuyo,
Usta deyip millet seni seçiyo,
Emmim oğlu imtihandan kaçıyo,
Söylerim sen duyanağçağni.

---

²⁸⁷ K.K.19

Hüseyinim bu işleri biliyo,
 Güle güle iş başına geliyo,
 Emmim oğlu boyasını alıyo,
 Silinmez boyası öleneçağnı.²⁸⁸

Osmaniye yöresinde eski dönemlerde, gelinleri uzak verdiklerinden birçok ağıt yakılmıştır. Bunlardan yine Cevdetiye'den (Araplı) Ceyhan'ın Celiluşağı Kasabasına gelin giden Saadet(Önal) rahmetliye yakılan kına ağıtında, Celiluşağı'ndan gelen ağıtçı bir adamın söylemiş olduğu ağıtla tüm Tecirli ahali ağlamaya başlamışlar ve gelini geri attan indirmişler.

Gınayı getir ana,
 Barmañı batır ana,
 Bugün misfirinim
 Goynuñda yatır ana.

Bağlan gelinin elini,
 Takın yüzün görünü,
 Terk ettin baban evini,
 Var get ağlaya ağlaya.

Bağlan gelinin başını,
 Silin gözünün yaşını,
 Kız ağlatma gardaşını,
 Var get ağlaya ağlaya.

Atladım geçtim eşiği,
 Suvrada koydum (buldum) gaşığı,
 Büyük evin yakışığı,
 Var get ağlaya ağlaya.

---

²⁸⁸ K.K.19

Daha sonra olacak ki kız karşılık verip bu ağıtı yakmış veya kızın ağızıyla aşağıdaki ağıt söylenmiştir.

Elimi yuduğum arklar,
Belimi verdiğim dutlar,
Silip süpürdüğüm yurtlar,
İşte goyup gidiyorum.

Elimi yuduğum pınar,
Belimi verdiğim duvar,
İlahi soykalar kala,
Dokuduğum çeyiz çuval.²⁸⁹

Çukurova yöresi Osmanlının iskanlarıyla dağınık bir şekilde yerleşime zorlanınca; o zamanın birinde Çukurova dan develiye gelin verirler. Burada Avşar kızı olduğu söylenen kızın ağızıyla yakılan ağıtta gurbete çıkmanın ve “ata” bildiği topraklardan kopmanın isyanı vardır.

Ana gızın çok muyudu?
Bir kız başa yük müyüdü?
Yıkılası elimizde,
Bir menendi(eşim) yok muyudu?
Kız anası kız anası,
Hanı bunun öz anası?

Sırtımı verdiğim dutlar,
Elimi yuduğum arklar,
Silip süpürdüğüm yurtlar,
İşte goyup gidiyorum.
Kız anası kız anası,
Hanı bunun öz anası?

---

²⁸⁹ K.K.26, K.K.27

Develi oğlunun inadı,
Keklik kafeste tünedi,

Vermen beni develiye,
El alem sizi kınadı.
Kız anası kız anası,
Hanı bunun öz anası?²⁹⁰

Yine harman zamanlarında veya düğünlerde söylenen; olgunluğun ve tecrübenin ışığında yol gösterici didaktik bir eserde Çukurova insanının muhayyilesinde yer etmiştir.

Gökyüzünde Hüma kuşu,
Dalın kadrini ne bilir?
Gargayı gondursan güle,
Gülün kadrini ne bilir?

Çift sürüp ekin ekmeyen,
Sofraya yemek dökmeyen,
Arının gahrını çekmeyen,
Balın kadrini ne bilir?

Bunu söyleyende sadık,
Balınan gaymağı gatık,
Yeni yetme akıl balık,
Yarın gıymatını ne bilir?²⁹¹

Bütün bu ağıtlar ve türkülerde gösteriyor ki; geçmişle bugün arasında dağlar kadar fark olduğu; ama bugün dahi geçmişin hayat pınarından insanların hala barındığını ve temelini yine o günlerin değerleri üzerine oturttukları gerçeğidir.

Ana kızın çok muyudu, Yıkılası elinizde, Bir menendim yok muyudu? Gibi ibareler o gün için ar ve hayanın ışığında kullanırken; bugün: Kör olası emmilerim Bir oğlunuz yok muyudu? Şeklinde söylenir olmuştur.

---

²⁹⁰ K.K.12

²⁹¹ K.K.12

O dönemde: Develi oğlunun inadı, Keklik kafeste tünedi diye, ağıt yakılırken; bugün için az bir tartışmada veya hakarete yuvaların bozulduğunu ve insanların aile gibi kavramları önemsemez halde olduklarını görebiliriz.

Elimi yuduğum arkalar,
Sırtımı verdiğim tutlar,
Silip süpürdüğüm yurtlar,
İşte goyup gidiyorum.

O dönemlerde kızlar evden çıktıkları vakit geri dönüşü olmayan; günümüzün nikahlarında söylenen nikah sözlerinin, zorlamalarını dillerine dolayıp, en ufak bir tartışmada boşanan çiftler olmayıp; ölene kadar hayatlarını daim ettiren sağlam aileler olarak hayat bulmuşlardır.

Toplumun, çocukların ip atlar gibi çağ atladığı bu dönemde, aile değerlerinin ve toplum yapımızın niteliklerini anlayabilmek için Aşık Sadık'ın Huma kuşu türküsünü dinlememiz veya idrak etmemiz yeterli olacaktır. Geçmişin değerlerini ağıtlarda, bilgeliğini türkülerde, mesellerini de hikayelerde bulmamız içten bile değildir.

SONUÇ

Tarım ve hayvancılık geleneksel Türk kültür yaşam tarzı olarak tarihin erken dönemlerinden beri Türk topluluklarının ekonomik hayatında varlık göstermektedir. Bu çalışma münasebetiyle Osmaniye bölgesinde yapmış olduğumuz saha çalışmaları bize göstermiştir ki; uygulamalı kültür malzemeleri olarak tarım ve hayvancılık etrafındaki folklor pratikleri erken dönem Türk kültürünün izlerini taşımaktadır. Bu uygulamaların halk inançlarıyla ilgili olanları yeni din olan İslâm dininin rengine-formuna bir anlamda bürenerek varlığını korumaktadır.

Ekonomik uğraşlar sadece teknik anlamda insan hayatında değildir; üretim-tüketim biçimleri aynı zamanda uygulamalı kültür sahaları olarak kültürel üretimlerinde meydana gelmesini ve devam etmesini sağlar. Söz konusu üretim-tüketim biçimi devam ettiği sürece bu eksende oluşan kültürel pratikler de sürekliliğini korur. Bu çalışma kapsamında tarım ve hayvancılıkla ilgili olarak kullanılan terimler, adlandırmalar, yazılı olmayan sözlü gelenek içerisinde hayatiyetini koruyan normların varlığını tespit ettik.

Bu çalışma esnasında doğal ortamda alan araştırması yaparak derleme faaliyetlerinde bulunduk. Derleme yaparken de gözlem ve görüşme tekniklerini kullandık.

Türk kültürünün belirli motiflerini, kültür kodları olarak ele aldığımız zaman; bu işaretleri takip ederek kültürün dokusunu oluşturan ana unsurların; çağın koşul ve durumuna göre ya açık veya gizli olarak bulabiliriz. Bir Halkbilimci olarak, halkın muhayyilesinde var olan değer yargılarını göz önüne getirdiğimiz zaman bu değer ve olguların hayat mücadelesini, milletin millet olma mücadelesi olarak görmemiz mümkündür.

Kültür erozyonunun başını alıp gittiği bu günlerde, milletlerin var olabilme, kendini egemen kültür olarak gösterebilme veya farklılıklarını koruyarak ayrıcalıklı durumunu sürdürebilme gibi amaçları, geçmişten bu güne her daim sürmüştür.

Geleneğini koruyan ve istikbalini, istiklalinin ışığında yapan milletler bugün dünya arenasında söz hakkı olan milletlerdir.

Değer ve değerler toplamını oluşturan milli kimlik olguları, insanların yapıp etmiş oldukları hayatı anlama ve anlamlandırma teşebbüsü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu teşebbüsleri hayatın tümünde görebiliriz. Her milletin kendine has bir sofrada adabı vardır ve her milletin millet olarak kendini göstermiş olduğu bir şuur vardır. O halde kültürün varlık sebebi olan yaşamı anlamada biz Halkbilimcilerin var olan gerçekler ışığında olanı derleme ve derlemeyi de hayatın içindeki anlamlarıyla ortaya koyma gibi bir görevi vardır.

İşlemiş olduğumuz konuda, insanların yaşamlarına ışık tutmak, unutulup giden geleneklerin neler olduğunu ortaya koymak ve geleneğin şu anki yaşamdaki karşılığını ortaya koyarak; dünden bugüne taşınan değerlerin neler olduğunu ve bunun yöre insanının dünyasında nelere karşılık geldiğini örnekleriyle açıkladık.

Bu yönüyle var olan uygulamalı kültürel pratikleri Osmaniye örneğiyle tespitte çalıştık. Bizim bugün itibariyle ortaya koyduğumuz çalışma, yaşanan bir dönemin anlamlarıyla birlikte kayıt altına alınıp; yöre insanının değer yargıları ve bu yargıların şekillenişini anlamada küçük de olsa bir bakış açısı getirmesi bağlamında sonraki çalışmalara bir kaynak olabileceğini düşünüyoruz.

SÖZLÜK

Abdal: Hayatlarını, davul çalarak, harman zamanlarında çiftçilerden harmancılık talep ederek sağlayan; gün bulup gün yiyen, lafin ve sözün bol olduğu insanlar.

Ağşam: Akşam

Akışıp gelir: Arka arkaya bir sıra halinde, koşarak gelme.

Ark vurmak: Tarladan suları yönlendirmek için açılan arklardır.

Bambıl: Arpalardan insana geçen kaşıntılı toz.

Barmak: Parmak.

Basıkmış: Tavuk ve kuşlardaki çiftleşmeye verilen addır.

Başşak deşirmek: Yerde kalan veya bitkinin başında kalan başakları toplamak.

Başşak: Tarladan kalkan ürünün yerinde, geride kalanları toplamaya denir.

Belişek: Paylaşım.

Beşirikli: Eli iş tutan, becerikli kimse.

Biçik: İnsan ve hayvanların süt torbalarına verilen isim.

Bider: Tohum.

Bor: Ekilmeyen verimsiz tarlalara verilen isim.

Çaldırdık: Parçalattık, hırsızlattık.

Çatalaksak: Hayvanların tırnaklarının arasında görülen iltihaplı yara ve tırnaklarının kırılması olayı.

Çavgın: Öyle bir darbe yemiş ki bir daha kendine gelemez olmuş canlı.

Çaygara: Bulanık su kıyıları veya dere kenarlarında, yüzeysel bir kazma ile meydana çıkan pınara benzer kaynar su.

Çelerme: Hayvanların, yemle ve kuru ota beslenmelerinden sonra; baharın gelmesiyle aniden yeşil ot yemesinin ardından, görülen zehirlenmeler.

Çen: Yer fıstığının içi.

Çıbık: Yaş ağaçtan kesilmiş küçük değnek görevi gören çubuk.

Çılkıma: Toprağa ekilen tohumların, çürüklüklerinden, zedeli olmalarından ve toprak içi boşlukta aşırı sudan dolayı cıvıklaşarak cürümleridir.

Çilenmek: Koyun vb. eti yenen hayvanların etlenmesi.

Çirpi: Çalının küçük kırıntıları.

Çomuşmak: Yazın Sıçak günlerinde, sıcaktan kaçan koyunların, kafalarını birbirinin altına sokarak oluşturmuş oldukları durumdur.

Çoruk: Ötme aşamasına yakın olan horoz.

Dalap: Eşeklerin çiftleşme zamanı geldiğinde ağızlarını sakız çiğner gibi şaplatmaları.

Darpuz: Toprağın kuru olmayıp tam kıvamında nemli ve yumuşak hali.

Davar vurmak: Davarları bir alana, meraya veya tarlaya getirip, yönlendirmek.

Deller: Derler

Depik: Tekme

Depiştirmek: Bir şey yerken hiçbir durumu düşünmeden ağza götürmek ve parmakla da itelemek.

Deşmek: Toprağı kazmak.

- Dıkılmak: İçeriye veya bir yere girmek.
Dıkız: Olmamış tarla; çamur çamur sürüp, tarlayı daha kötü etmek.
Duddum: Tuttum
Dulgar: Suların akıntısının az olduğu yerler ve rüzgar esintisine kapalı mekanlar.
Dürelemek: Ekmek vb. şeyleri dürerek ağza götürmek.
Eceniyeye: Her yönüyle araştırmak, bakmak.
Ehliz: kimseye zararı dokunmayan hayvan.
Ekmufaandan: Ekmek ufağından.
Eksileme: Eskiden keçilerin kalmış oldukları bir yere, koyunların konmasıyla meydana gelen hastalık vb. durum.
Even: Acele eden.
Eyalari: koyun vb. hayvanların ön kürek kemiği.
Fedik: Kaynatılmış buğdaydır.
Felan: Serbest edilmiş arazi.
Felan: Tarlaların bozulması, serbest olması.
Gadasını almak: Gönlünü almak. Dertine dertlenmek, yardımcı olmak.
Gallep: Güvercin.
Garanlık: göz gözü görmez, bir gece.
Gardırmak: Köpek çiftleştirmek.
Gasıl: Hayvanların yeşillik ihtiyacını görmek için ekilen arpa ve darılara verilen isim.
Gasırtı: Ürkütücü bir ses.
Gaşıcak: Bir kaşıkçık.
Gatışmak: Sürülerin birbirine karışması.
Gavırğa: Mısırın kavrulmuş hali.
Gayrı: Başka.
Gedek: Gidelim.
Gendinen: Kendisiyle.
Gever vermek: Ark üzerinden tarlanın belirli bir yerine suyu yönlendirmek.
Gevip: Çiğnemek.
Geyni: İnek vb. hayvanların dişilik organı.
Gırmav: Kedilerin çiftleşme zamanı.
Gıylarında: Kenarında
Gij: İneğe çıkmak üzere olan boğaya verilen çıkma komutu.
Gimi: Gibi
Gişi: Kişi.
Gocalama: İhtiyar
Gola: Kol.
Goluyon: Kovalıyorsun?
Gomuş: Koymuş.
Goyuyok: Koyuyoruz.
Gö: Mavi, gök rengi.
Göcekme: Buğday vb. bitkilerin, büyümeye başladıkları zamandır.
Göerti: Yeşillik, yeşil ot.
Gubarmak: Olduğundan farklı gözükmek.
Gurk: Doğal ortamda civciv çıkaran anne tavuk.
Guşlukliye: Sabah yeni olmuş.
Gütmek: Koyun vb. hayvanları merada otlatmak.
Hakına: Daha doğum yapmamış, oğlaklıktan yeni çıkmış dişi keçi.

Halbur: Abdalların yapmış oldukları eleklerin bir büyüğü; buğday elemeye kullanılan iri gözlü telli elek.

Haral: Çuvalların büyükleri.

Harlamak: Yorulup ağzını açarak solunmak.

Haşeri: Sinek vb. canlılar.

Hayma: İnsanların güneşten korunmak için yaptıkları, en az dört ayaklı ağaç üzerine dalların atılmasıyla oluşturulmuş barınak.

Hola: Tavukları kandırmak ve holaya yumurtlamalarını sağlamak için, yuvaya konan çılık yumurta.

Holluk: Tavukların yumurtladığı yer. Çalılardan örülen ve genelde murt(mersin ağacı) kullanılır.

Hozak: İncirlerin olgunlaşmamış hali.

Hömet: İkramdır. Eşini dostunu buyur etmek.

Ik: Develeri çöktürmek için söylenen komut.

İstinin hatırı: Sahibinin hatırı.

Kakkın: Bir şeyin ön tarafının yukarıya doğru kalkmış hali.

Kapsalık: Evlerin, ahırların, havluların ve bazen de köylerin girişlerine yapılan, ağaç salmalarından kapıya verilen isim.

Kilo dövmez: Hafif kalır.

Kopey: Tavşan avlayan köpek. Düz kuyruklu. Göğsü beyaz. Kıç altı kalp şekli beyaz; olan genelde barak olarak adlandırılan köpek cinsi. Renk olarak siyah, boz ve sarı olabilir.

Kölek: Koyunların, kuyruklarının büyük ve düz olarak arka dizini geçmeyen hali.

Kömbe: Osmaniye ve Çukurova da saç altı veya tepsilerle yapılan içi dolu veya boş olan bir yiyecek türü.

Körüzüne: Koyun ve keçilerin şubat dönemi haricinde birde güzün doğum yapmaları.

Köskiye: Ateşi tutuşturmak ve ateşi karıştırmak için kullanılan ağaç sopası.

Kürnemek: Tavuk ve diğer kuşların, kül ve kuru toprakta; üzerlerindeki bittin, keneden kurtulmak için toprağın içinde belenmesidir.

Marak: Bir şeyin holiganı olmak.

Mayasır: İnsanların apış arası ve parmak arasındaki kanamalı kaşıntı.

Meme: Biçiklerdeki sütün çıkmış olduğu uç noktalar.

Mıddırıklanmak: Mâraklanma, küsme, tez alınma, katlanılmaz.

Nautsun: Ne yapsın.

Ne dutucun?: Ne yapacaksın?

Okra: Zayıf, inek ve keçilerin sırtlarında olan kurt tümsekleri.

Orun orun: Gizli gizli.

Otukmak: Anasını emen bir kuzu, oğlak veya buzağının artık yeni yeni ot yeme durumu.

Ölet: Salgın bir hastalık.

Öteleri: ötekileri.

Pabic: Yumuşak ezilmiş terlik gibi.

Paf: Koyunların ve keçilerin, kış günlerinde, karınlarının şişmesi olayına denir.

Pambık: Pamuk

Pırtıyo: Kurtuluyor.

Pısar: Saklanır.

Pinnik: Tavukların tünemiş olduğu barınak.

Pusar: Saklanır.

San olma: Buğday, mısır, arpa gibi bitkilerin, rüzgarla yatmaları ve çürümelerine denir.

- Sası Çalmak: Bataklık kokusu kokmak.
 Saviştirdim: Gönderdim.
 Savuyo: Gönderiyor, ortadan kaldırıyor.
 Sayene: Senin hatırına, senin için.
 Seês: Daşığı kırdırılmış erkek keçi.
 Sehil: Çukurova'ya verilen isim.
 Sigmek: Köpeklerin taşlara, Tekelerin ise ağızlarına işemeleridir.
 Siğışmek: Sigen hayvanların sidik kokularının vücutlarına karışması ve o koku çevresinde kokmaları.
 Su kesmek: Aşırı sudan veya bitkin dibinde geçici gölet oluşturmadan dolayı ortaya çıkan sararma, solma ve sonunda kuruma şeklinde olan durumdur.
 Süreller: Sürerler.
 Süşüşmek: İneklerin birbirini ittirmesi. Dövüşmesi.
 Şişek: Daha doğum yapmamış, kuzuluktan yeni çıkmış dişi koyun.
 Şora: Çorba
 Şöle şafaklıyo: Gözünü hafif açıyor.
 Tekesetmek: Erkek keçilerin, dişi keçilerle çiftleşmesine denir.
 Tenbih: Öğütlemek.
 Teş: Geniş ve orta halli leğenlere verilen isimdir.
 Tezikme. Koyun ve keçilerde görülen, sürüden ayrı ne yaptığını bilmeden hareket eden hayvan.
 Toroşanlaşmış: Kızların ve erkeklerin, artık ergenlik çağına yeni yeni girdikleri zaman.
 Tutanaca: Bir anda, tutar tutmaz.
 Tüleyen: Tavuk vb. hayvanların, tüyelerini döküp, yeniden tüylenmesi olayı.
 Ur: Hayvanlarda çıkan, siğil gibi bir hastalık.
 Yalimin: Hayvanların karınlarını doyurdukları, beslendikleri yiyeceklerin.
 Yanmak: Normal yanmak ve birde fıstık ve mısırın iyice susması.
 Yecana: Yitene kadar.
 Yennemek: Eti yenen, sağılıp sütü içilen hayvanların hamileliğini belirten durum.
 Yılgin: Dövüşten bıkmış ve artık asla dövüşmeyecek kadar yılmış horoz ve köpek.
 Yırağı: Uzağı.
 Yiteller: İtmek, yitmek, itelemek.
 Yokarı: Yukarı
 Yörep: Düz olmayan arazi.
 Zahar: Tahmin.
 Zarpadannak: Anında, bir anda.
 Zavar: Hayvanlar için yapılan, arpa, mısır vb. karışımı yem.
 Zavur: Hayvan veya insanı azarlamak.
 Zillemek: Toprak içerisine ekilen tohumların, tohumlarından çıktıkları andır.
 Zorsungac: İşten kaytaran, iş yapmayı sevmeyen kişi.

KAYNAKLAR

1. Yazılı Kaynaklar

- ALBAYRAK, Nurettin. (1999). Dadaloğlu, Halk Edebiyatı, Timaş Yayınları, No: 5
- ARSLAN, Mustafa – KÖKTÜRK, Milay. (1999). Halkbiliminde Teori Ve Yöntem Arayışları, Milli Folklor, S.41, Feryal Matbaacılık, Ankara
- ARTUN, Erman. (2005). Türk Halkbilimi, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- DİLEK, İbrahim. (2002). Altay Destanları, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara
- BASCOM, William (2004), Halkbilimi, Sözlü Sanat Ve Kültür, Milli Folklor, S.63, Feryal Matbaacılık, Ankara.
- BAUMAN, Richard (2000), Folklor. Çev. Özkul Çobanoğlu, Folklor / Edebiyat, S.24
- BAYAZIT, Bekir Sami(1989), 1865 – 1866 Kürt – Dağı, Cebel’i Bereket, Kozanoğlu’ları İsyanı ve Güneydeki Aşiretlerin İskanları, Kültür Eğitim Tesisleri, Antakya
- ÇOBANOĞLU, Özkul (1999), Halkbilimi Kuramları Ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş, Akçağ Yayınları, Ankara.
- EKİCİ, Metin (1998), Halkbilimi Çalışmalarında Metin (Text), Doku (Texture), Sosyal Çevre ve Şartlar İlişkisinin Önemi, Milli Folklor Dergisi, S.39, Feryal Matbaacılık Ankara.
- ERKOÇAK, Asım (1999), Işıt Hele Işıt, Osmaniye Yöresi Fıkra Ve Hikayeleri, Tutibay Yayınları Kültür Serisi.
- ERKOÇAK, Mehmet (1998), Osmaniye Yöresinde Ağıtlar ve Türküler, Osmaniye Belediyesi Kültür Yayınları, 2 Osmaniye.
- ERSOY, Ruhi (2001), Kayseri’deki Küçükbaş Hayvancılıkla İlgili Uygulamaların Türk Halkbilimi Açısından Değerlendirilmesi, *Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni Bildirileri*, c.1, (A-K), Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yayınları No: 1, ss. 263-268.
- _____. (2004). Sözlü Kültür ve Sözlü Tarih İlişkisi Üzerine Bazı Görüşler, *Milli Folklor*, S.61, Feryal Matbaacılık Ankara.

EVLYAOĞLU, Sait – S. Baykurt(1998), Türk Halk Bilimi, Ofset Reprodüksiyon Matbaacılık,(İkinci Baskı), Ankara

İPEK, İsmet (2002), *Osmaniye Diye Diye*, Kınık Yayınları, Osmaniye.

KALAFAT, Yaşar(2007), *Balkanlardan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları*, c.I Berikan Yayınevi, Ankara.

_____.(2008), *Dedem Korkut Aşağı Eller*, Berikan Yayınevi Ankara

_____.(2009), *Harezm'den Hakkari'ye Hakkari'den Golan'a*, Berikan Yayınları, Ankara,

_____. (2009). *İslamiyet ve Türk Halk İnançları*, Berikan Yayınevi, Ankara

_____. (2011). *Orta Asya'dan Orta Doğuya İnanç Göçü*, Berikan Yayınları, Ankara

LİGETİ, L. (1998), *Bilinmeyen İç Asya*, Çev. Sadrettin Karatay, Atatürk Kültür Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu, T.D.K. Yayınları, No: 527

OĞUZ, Öcal (1997), *Türk Dünyası Folklorunda Yeni Yöntem Arayışları*, Milli Folklor, S.33, Feryal Matbaacılık, Ankara.

ÖGEL, Bahaeddin (2000a), *Türk Kültür Tarihine Giriş*, c.I-II-III-IX, Kültür Bakanlığı Yayınları, No:46, Ankara.

_____.;(1971), *Türk Mitolojisi, Selçuklu Tarihi ve Medeniyetler Enstitüsü Yayınları*, c.II, Ankara

SANSAR, M. Fatih(2006) *Fırka –i Islahiye ve Osmaniye Tarihi (Cebel-i Bereket)* T.C. Osmaniye Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü

SARPKAYA, Ahmet. (2005). *Sarpınağzı Folkloru*, Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi

TANYU, Hikmet, (1928), *Bektaşılık ve Son Bektaşiler*, Türk Yurdu Dergisi, S.:200

TÜRKÖMER, Derin, (1983), *Av Tutkusu*, Karacan Yayınları

YALMAN, Ali Rıza (1993a), *Cenupta Türkmen Oymakları*, c.I-II, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

GÖKALP, Ziya. (1976). *Türk Medeniyet Tarihi*,İstanbul

350 Müftüden 3000 Bidat(1994-1995), Diyanet İşleri Başkanlığı Arşivi

Sözlü Kaynaklar

K.K. 1. Durdu ŞAHİN, 1923, okuryazar değil. Hayvancılık ve çiftçilik, Osmaniye merkez köyü Sarpınağzı.

- K.K.2. Zeynep SARP KAYA, 1939, okuryazar değil. Çiftçi ve hayvancı, Osmaniye merkez köyü Sarpınağzı.
- K.K.3. Hüseyin SARP KAYA, 1933-2005, okuryazar, çiftçi avcı, Osmaniye merkez köyü Sarpınağzı
- K.K.4. Dilaver SARP KAYA, 1954, ilkokul, çiftçi, Osmaniye merkez köyü Sarpınağzı.
- K.K.5. Abdullah KEÇEBAŞ, 1933, ilkokul, hayvancı, Osmaniye merkez köyleri Bahçe – Sarpınağzı
- K.K.6. Veli Kavun, 1937, ilkokul, avcı, Osmaniye merkez köyü Sarpınağzı.
- K.K.7. İsmet DEMİR, 1966, ilkokul, avcı ve hayvancı, Osmaniye merkez köyü Sarpınağzı.
- K.K.8. Yusuf ŞAHİN, 1959, ilkokul, çiftçi ve avcı, Osmaniye merkez köyü Sarpınağzı.
- K.K.9. İsmet GİRGIN, 1968, ilkokul, çiftçi ve avcı, Osmaniye merkez köyü Sarpınağzı.
- K.K.10. İsmail SARP KAYA, 1961, ilkokul, çiftçi ve avcı, Osmaniye merkez köyü Sarpınağzı
- K.K.11. Nebi KUNDAKCI, 1957, ilkokul, çiftçi ve avcı, Osmaniye merkez köyü Kazmaca
- K.K.12. Ahmet KEÇEBAŞ, 1948, Üniversite, avcı ve bağcı. Osmaniye merkez köyü Sarpınağzı
- K.K. 13. Mehmet GİRGIN, 1941, ilkokul, çiftçi ve avcı, Osmaniye merkez köyü Sarpınağzı.
- K.K.14. Veli SARP KAYA, 1933, okuryazar değil. Çiftçi, Osmaniye merkez köyü Sarpınağzı.
- K.K.15. Mehmet UZUN, 1334- 2000, okuryazar değil. Çiftçi, Osmaniye merkez köyü Sarpınağzı.
- K.K.16. Fatma(Hatın) SARP KAYA, 1952, okuryazar değil. Çiftçi ve hayvancı, Osmaniye merkez köyü Sarpınağzı.
- K.K.17. Gültemiz KEÇEBAŞ, 1937, okuryazar değil. Çiftçi ve hayvancı, Osmaniye merkez köyü Sarpınağzı.
- K.K. 18. Enver SARP KAYA, 1950, İlkokul mezunu, hayvancılık ve çiftçilik, Osmaniye Merkez Köyü Sarpınağzı.

K.K.19. Hüseyin SARP KAYA, 1335- 1995, okuryazar, çiftçi ve âşık, Osmaniye merkez köyü Sarpınağzı

K.K.20. Ali ŞAHİN, 1955, Öğretmen, Osmaniye merkez.

K.K.21. Elif ESER (Çirkince), 1324-1995, okuryazar değil. Osmaniye merkez köyü Sarpınağzı

K.K.22. Fevzi CANPOLAT, 1957, ilkokul, çiftçi ve hayvancı. Osmaniye merkez köyü Dervişkiye

K.K.23. Ali DEMİR, 1970, ilkokul, hayvancı, Osmaniye merkez köyü Sarpınağzı.

K.K.24. Şükrü KÖRCE, 1958, okuryazar, Osmaniye Cevdetiye Kasabası

K.K.25. İsmail ALTUN, 1960, okuryazar, Osmaniye Merkez. Belediye işçisi.

K.K.26. Emine ÖNAL, 1933, Cevdetiye Kasabası Osmaniye.

K.K.27. Havva KAYA, 1945, Cevdetiye Kasabası Osmaniye.

ÖZGEÇMİŞ

Ahmet SARP KAYA, Osmaniye'nin merkez köylerinden Sarpınağzı köyünde 1978 yılında doğdu. İlköğretimi köyünde, Ortaokul ve Liseyi Cevdetiye kasabesindeki Cevdetiye lisesinde, yüksek öğrenimini Gaziantep Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde tamamladı. 2008 yılında Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünden Halkbilimine girdi. 2011 yılı bahar döneminde ise yüksek lisansını tamamladı.

VİTAE

Ahmet Sarpkaya was born in Sarpınağzı village in Osmaniye in 1978. He completed his primary education in the school in his village, his secondary education in Cevdetiye High School and higher education in Gaziantep University, the compartment of Turkish Language and Literature .In the year of 2008 he was enrolled in Folklore in Gaziantep University Social Science Institution. He completed his graduate degree in the second semestre of the year 2011.